

TEORETICKÝ ČASOPIS ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY

VOJENSKÉ ROZHLEDY

3

ROČNÍK 19 (51)

PhDr. Antonín Rašek

Nová strategická koncepce Aliance*(Diskuze pokračuje)*

Cílem nové strategické koncepce NATO je sjednotit názory dvaceti osmi spojenců na priority Aliance, vymezit pole její působnosti, vysvětlit veřejnosti členských států, proč je nutné podporovat členství a aktivity v rámci NATO, a tak signalizovat případným protivníkům, jaké jsou naše zájmy, za jakých podmínek a jakými prostředky je budeme prosazovat a hájit.

Jiří Šedivý, náměstek generálního tajemníka NATO
pro obrannou politiku a plánování [1]

Česká veřejnost má k Severoatlantické alianci rozporný vztah. [2] Převážná část občanů naše členství akceptuje, ale tento postoj je spíše zdrženlivý. Podle výsledků výzkumu veřejného mínění CVVM ze začátku roku 2010 je 53 % občanů s členstvím ČR v NATO spokojeno, 24 % naopak vyjádřilo nespokojenost a 23 % odpovědělo, že neví. Spokojenost častěji vyjadřovali muži, lidé ve věku od 20 do 29 let, s vyšším vzděláním, vyšší odborní nebo řídící pracovníci, podnikatelé a lidé s dobrou životní úrovní. Podle stranických preferencí šlo nadprůměrně o příznivce ODS. Nespokojenost vyjadřovali častěji důchodci, dotázaní se špatnou životní úrovní a stoupenci KSČM. O rozpornosti postojů svědčí, že naprostá většina 85 % dotázaných se shoduje na nutnosti bránit suverenitu státu za každou cenu, avšak stejně tak výrazná 70% většina soudí, že bychom se případnému útoku neubránili nebo že o malé zemi rozhodují velmoci (64 %). K tomu navíc většina (58 %) souhlasí i s výrokem, že náklady na obranu zbytečně zatěžují rozpočet. Nejvíce českou veřejnost rozděluje otázka, zda naše armáda je či není na úrovni vyspělých západních zemí – dvě pětiny (41 %) soudí, že tomu tak je, přibližně stejná část (38 %) si myslí opak. Česká veřejnost i nadále vnímá členství ČR v NATO spíše jako určitou formu podřízení se země cizím mocnostem, než jako prostředek zaručující její nezávislost. Ve srovnání s lety 1999 až 2001 se situace změnila pouze v tom, že ubylo nerozhodných vyjádření. Šetření zkoumalo i názor na to, jak členství ČR v NATO ovlivňuje její mezinárodní postavení. S členstvím ČR v NATO spojují posílení mezinárodního postavení ČR přibližně dvě pětiny dotázaných, stejně velká část si myslí, že tato okolnost mezinárodní pozici země nijak významně neovlivňuje. Jen 8 % si myslí, že začleněním do NATO se pozice ČR ve světě oslabil. Je patrné, že došlo k nepatrnému vzestupu podílu těch, kdo si myslí, že členství v NATO na mezinárodní pozici ČR nemělo vliv, na úkor lidí vnímajících členství v NATO jako posílení mezinárodního postavení země. [3]

Hledáme-li motivy těchto rozporných občanských postojů, pravděpodobně jde o dozvuky polistopadové situace, kdy občané i převážná část politických představitelů nechtěla být v žádných vojenských uskupeních. Poté pod vlivem desítek lokálních válek, a zejména balkánské krize a ozbrojených střetnutí v republikách bývalého

Sovětského svazu, převládala potřeba zajistit bezpečnost a obranu v mezinárodním svazku. Naše zprvu veřejností kladně přijímaná aktivní účast v zahraničních misích v Zálivu a na Balkáně ochladla, a to tím více, čím byla od republiky vzdálenější. Podobná situace je i v jiných členských zemích, a to nejen středo- a východoevropských. Kanada chce vojáky z Afghánistánu pro velké vojenské ztráty stáhnout, v Holandsku kvůli tomu padla vláda, potřebné vojenské kontingenty se v době hospodářské krize těžko naplňují. To logicky zaregistrovalo i vedení Aliance a rozhodlo se nejen pro novou strategickou koncepci, ale spolu s ní chce i změnit svou tvář a stát se srozumitelnou. [4]

Mezinárodněpolitické postavení Severoatlantické aliance

Kredit NATO závisí na hodnotách euroatlantického společenství, jak je v praktické činnosti realizuje a světová veřejnost chápe. Tyto hodnoty jsou uvedeny již v preambuli Severoatlantické smlouvy ze 4. dubna 1949: Smluvní strany této smlouvy znovu potvrzují svou víru v cíle a zásady Charty Spojených národů a svou touhou žít v míru se všemi národy a všemi vládami. Jsou odhodlány hájit svobodu, společné dědictví a kulturu svých národů, založených na zásadách demokracie, svobody jednotlivce a právního řádu. Snaží se podporovat stabilitu a blahobyt národů v severoatlantické oblasti. Jsou rozhodnuty spojit své úsilí ke kolektivní obraně a k zachování míru a bezpečnosti. [5]

Aliance v době studené války své určení splnila. Po rozpadu Sovětského svazu a socialistického tábora uhájila svou další existenci i po rozpuštění Varšavské smlouvy. S jistou mírou satisfakce pomáhala i při eliminaci lokálních válek. Problémy nastaly, když se Aliance připojila k preventivní bezpečnostní strategii preemptivního charakteru. Tedy k praxi, kdy zvláště po 11. září 2001 nepřítel v podstatě určovala administrativa George W. Bushe a NATO v této souvislosti převzalo odpovědnost za konflikt v Afghánistánu. Aliance by proto ani tak neměla své hodnoty euroatlantického společenství měnit, jako spíš je s vyšší podporou světového společenství a občanské veřejnosti v jednotlivých zemích plnit.

Pokračování dosavadního kurzu by znamenalo **oslabit postavení a úlohu NATO v současném světě**, kdy je v podstatě jediným fungujícím světovým vojenským seskupením, i když v budoucnosti můžeme potenciálně předpokládat posílení vojenské spolupráce v rámci Šanghajske organizace pro spolupráci (ŠOS). Tato mezivládní organizace byla založena 14. června 2001 a jejími členy jsou Čínská lidová republika, Rusko, Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán a Uzbekistán. Pozorovatelské země jsou: Mongolsko, Indie, Írán, Pákistán. V současné době usiluje o připojení Mongolsko. Členské země zabírají téměř 30 miliónů kilometrů čtverečních (tři pětiny velikosti Eurasie) a žije v nich 1 455 000 000 obyvatel. V této organizaci jsou dvě světové mocnosti a dvě nejlidnatější země světa. Na území ŠOS je více zdrojů ropy a zemního plynu než kontrolují země OPEC a její členské a pozorovatelské země se vesměs velmi rychle ekonomicky rozvíjejí. Proto se tato organizace stává stále silnější. ŠOS zajišťuje regionální bezpečnost, brání se před islámským terorismem, ale také podporuje ekonomickou spolupráci. Na summitu v říjnu 2005 v Moskvě bylo mimo jiné projednáno propojení bankovních ústav členských států. Ruská federace i Čína se snaží aktivizovat v rámci ŠOS také vojenskou spolupráci. Důkazem je letní rusko-čínské vojenské cvičení v rámci ŠOS v roce 2009. Organizace však získává na silný popud Číny i roli v rozvoji ekonomické spolupráce.

Tím spíše je potřebné se věnovat **stavu a vývoji euroatlantických vztahů, tj. vztahů evropské části a severoamerické části NATO**. Evropští politici si dlouhodobě obecně stěžují na nedostatečný zájem amerických administrativ o evropskou část Aliance i Evropskou unii a Evropu vůbec. Anekdoticky se to někdy zahrává do autu poukazem na to, že neexistuje číslo telefonu na pana Evropu. Organizační změny po přijetí Lisabonské smlouvy sice leccos v tomto směru změnily, ale mnozí evropští politici spíše pravicového zaměření mají aktuálně pocit, že Obamova administrativa má větší zájem o jednání s Ruskem než s evropskými zeměmi. Objektivně jsou tu jistě vážné důvody, Američané jsou přesvědčeni, že se Evropané málo starají o bezpečnost a obranu, vydávají na ni ve srovnání se Spojenými státy výrazně nižší finanční prostředky a jsou stále méně ochotni podporovat Američany při řešení vojenských konfliktů.

Na druhé straně bychom však měli akceptovat, že mezi Evropou a Spojenými státy jsou normální korektní vztahy, neexistují takové bezpečnostní hrozby, které by bylo třeba bezprostředně řešit. A cítí-li někteří politici problémy s Ruskem, například autoři známého dopisu Obamovi, mají jejich země více než Rusko lidských sil, ekonomických a finančních prostředků, aby přijaly odpovídající opatření. Je totiž zřejmé, že Obamova administrativa při vědomí jisté ztráty leadershipu praktikuje politiku tzv. *bipolárního paralelismu*, kterou v dané situaci považuje za optimální. Někteří politologové a komentátoři se domnívají, že Obamova zdrženlivější evropská politika je záměrná, podmíněná ekonomickou krizí a bezpečnostní situací, jejímž cílem je donutit Evropu a Evropskou unii lépe se starat o svou bezpečnost a ochotněji na ni vydávat finanční prostředky. Stejně tak existují bezpečnostní a vojenská experti, kteří jsou přesvědčeni o tom, že vzhledem k finanční situaci je prostředků vynakládáno dost, je jich třeba efektivněji využívat.

Realita je taková, jak řekl při své pražské návštěvě velitel NATO admirál James Stavridis, že hrubý domácí produkt 28 aliančních zemí je 31 bilionů USD a má ve zbraních tři a půl miliónu vojáků. Z nejnovějších údajů Stockholmského mezinárodního ústavu pro výzkum míru (SIPRI) je zřejmé, že světový obchod se zbraněmi je – krize nekrize – stále na vzestupu. Za polední čtyřletí stoupl o pětinu až čtvrtinu. Více než polovina exportu zbraní a zbrojního materiálu jde z USA (cca 30 %) a Ruska (cca 25 %), nejvíce je ze stovky zemí dovážejí hlavně z Ruska Čína a Indie – tedy na špičce vývoje a výroby jsou stále někdejší supervelmoci z doby studené války a největšími dovozci velmocí, které podle svých prohlášení neusilují o mocenské postavení ve světě; z dalších zemí je to Jihokorejská republika, Izrael, Spojené arabské emiráty, Indonésie a Řecko. Stále více dovážejí zbraně jihoamerické země, zvláště Chile a Venezuela, která dostala úvěr od Ruska ve výši 2,2 miliardy USD; Rusko vyváží i do Alžíru a Malajsie. Celkový obrát obchodu se zbraněmi bez zbraní lehkých a možná i jaderných podle odhadu expertů činí přes bilion USD, tj. 2 % světového HDP. Do popředí vývozu zbraní se dostává i Německo s 11 % a Francie s 8 %. Ze zbraňových komodit se nejvíce vyváží moderní letecká technika, zvláště bojové letouny. Struktura zájemců o zbraňové systémy umožňuje identifikovat aktuální i potenciální ohniska napětí, která se nacházejí v latinskoamerické oblasti, severní Africe, v jižní a jihovýchodní Asii a na Blízkém východě.

I když generální tajemník Rasmussen hovořil zatím obecněji o myšlence vytvořit z Aliance světové bezpečnostní fórum, pokud jde o faktické rozšiřování NATO, evropské země již na summitech v Rize a Bukurešti odmítly pokus přijmout Jižní Koreu, Japonsko, Nový Zéland a Austrálii, čímž by se z euroatlantické organizace stala celosvětová. Oddaluje se i přijetí Ukrajiny a Gruzie, a to ne ani tak kvůli Rusku, ale jejich politické

nestabilitě. Nový ukrajinský prezident Viktor Janukovyč nejel, jak se předpokládalo, nejdříve do Moskvy, ale do Bruselu, i když mohlo jít o tichou dohodu s Kremlem, protože navštívil jen sídlo Evropské unie, ne Severoatlantické aliance. Je ale zajímavé, že ujistil EU, že udělá vše pro to, aby nedošlo k další plynové krizi. Gruzie si po vyvolání rusko-gruzínského konfliktu znovu poškodila pověst zcela bezprecedentním televizním pořadem o ruském útoku na Gruzii a zavraždění jejího prezidenta Michaila Saakašviliho, což vyvolalo pobouření gruzínské veřejnosti. Kladnější postoje, i když rozhodně ne nadšené, jsou patrné pokud jde o členství některých dalších balkánských zemí.

Rozšiřování Aliance souvisí s **teritoriálním vymezením angažovanosti NATO**. Podle některých bezpečnostních expertů může jít při tvorbě nové strategické koncepce o nejvážnější problém. Evropské země nejen odmítly americkou snahu rozšířit alianční působnost z euroatlantické na celosvětovou, ale projevují i stále menší ochotu operovat ve vzdálených zemích, zvláště vojensky. Nanejvýš jsou ochotny se angažovat humanitárně, na což vydávají výrazně větší prostředky než USA. O tom, že je to nejen složité, ale i politicky svízelné, svědčí tvrzení představitelů NATO, že afghánský konflikt není klíčovým problémem Aliance či dokonce jejím smyslem. Vzbuzuje to pochybnosti, nejde-li jen o alibismus. V současné době NATO a Afghánistán v očích většiny lidí zjevně splývají. Zda je či není něco klíčovým problémem či smyslem, nezáleží na subjektivním výkladu politiků a vojáků, ale na objektivní situaci. Neúspěch v Afghánistánu by USA i Alianci postihl fatálně. To si uvědomili i ministři obrany Aliance na summitu v Tallinu 22. 4. 2010, kde se rozhodli především posílit přípravu afghánských ozbrojených sil. Spolu s tím by ale měla být věnována pozornost přípravě administrativy pro vedení státu.

Teritoriální vymezení angažovanosti úzce souvisí s **identifikací a klasifikací bezpečnostních hrozeb a schopností NATO na ně účinně reagovat**. Pokud by došlo k ohrožení euroatlantické civilizace z jiných teritorií, budou i evropské členské země ochotny se angažovat. Zatím bezprostřední ohrožení s výjimkou terorismu vyvolávaném islámskými fundamentalisty a extremisty nepocitují. Evropy se stále více začínají dotýkat ani ne tak vojenské bezpečnostní hrozby jako spíše primární bezpečnostní hrozby či přesněji **bezpečnostní předpoklady** jako je politická bezpečnost, ekonomická bezpečnost, finanční bezpečnost, sociální bezpečnost, potravinová bezpečnost, zdravotní bezpečnost, religiózní bezpečnost, soužití etnik, demografický vývoj, řízená migrační politika, dodržování lidských práv a svobod, environmentální bezpečnost, energetická a surovinová bezpečnost, technologická bezpečnost (zvláště jaderná), prevence a likvidace následků přírodních katastrof, kybernetická a informační bezpečnost.

Vztahy Aliance k jiným organizacím a bezpečnostním aktérům

Do bezpečnostního systému je nutné vnést kauzalitu. Základním metodologickým principem by proto měl být důraz na řešení primárních bezpečnostních předpokladů, při jejichž krizovém stavu poté vznikají skutečné sekundární bezpečnostní hrozby jako je terorismus, extremismus, zhroucené státy, regionální konflikty, jaderné zbraně v rukou nespolehlivých aktérů, pirátství, ozbrojené převraty spojené s nástupem totalitních či autokratických režimů, organizovaný zločin atd.

Vzhledem k současné bezpečnostní situaci ve světě a odlišnosti bezpečnostních politik je prvořadá **identifikace společných bezpečnostních a vojenských zájmů**

NATO a Evropské unie. Je tomu tak proto, že podobně jako v Severoatlantické smlouvě činnost EU na mezinárodní scéně spočívá na zásadách demokracie, právního státu, univerzality a nedělitelnosti lidských práv a základních svobod, úcty k lidské důstojnosti, zásady rovnosti a solidarity a dodržování zásad Charty Organizace spojených národů a mezinárodního práva.

Přímo se proto nabízí, aby se mezi nimi vytvořila dělba působnosti a orientace: NATO s vojenskou dominancí USA v oblasti *hard-power*, tj. bezpečnostní hrozby, a EU v *soft-power*, tj. na zmíněné bezpečnostní předpoklady v předcházení konfliktům a zhroucení států. Lisabonská smlouva k tomu vytvořila odpovídající podmínky. Po úspěšném rozšíření se EU stává silným a konkurenčně schopným ekonomickým a zahraničně politickým modelem. Není však zatím pro snižující se vojenské rozpočty jako důsledku finanční a ekonomické krize silným bezpečnostním a vojenským hráčem, navíc proto že vynakládané prostředky nevyužívá příliš efektivně. Je proto před rozhodnutím, zda vést a prosazovat své zájmy a hodnoty samostatněji, nebo být vedena Spojenými státy. A to i přes vědomí, že euroatlantické spojení je klíčové. Bude jistě důležité i v budoucnosti, protože multipolární svět může být méně stabilní než dřívější bipolarita či unipolární supervelmocenské postavení Spojených států. Řešení je na politické vůli mocenských elit v prosazování multilaterální politiky.

Tím by se zároveň vyřešila **role NATO při zajištění evropské bezpečnosti**. Samostatným problémem jsou vztahy mezi USA a evropskou částí NATO v oblasti vojenských a bezpečnostních technologií. Předpokladem je primárně evropská spolupráce a kooperace ve zbrojní výrobě, překonání konkurenčních bariér včetně ve vztahu ke Spojeným státům, což samozřejmě vzhledem k volnému trhu není jednoduché.

Mluvíme-li o delimitaci rolí mezi NATO a EU, neznamená to rezignaci na **sjednocování jejich vojenských schopností**. Nelze si přitom dělat iluze. Evropské země vojensky zaostávají za USA o desítky let (někteří odborníci říkají, že vzhledem ke stavu zbraňových systémů a velení dokonce o 35 let). Nově testované americké letecké konvenční zbraně tento rozdíl ještě dále prohlubují.

Je nutné se zamýšlet nad tím, je-li **NATO subjektem mezinárodního práva**, tzn. může-li uzavírat dohody s jinými mezinárodními bezpečnostními organizacemi. I když ne všichni politici i bezpečnostní experti budou souhlasit, strategické koncepci NATO by prospělo, kdyby se NATO obdobně jako EU přihlásilo k dodržování mezinárodního práva a respektování světové role OSN, resp. Rady bezpečnosti, při zajišťování mezinárodního míru a bezpečnosti. I Severoatlantická smlouva se hlásí k cílům a zásadám Charty Spojených národů. Barack Obama se na rozdíl od George W. Bushe vyjádřil, že USA přikládají velký význam OSN. Obama osobně i předsedal jednomu zasedání Rady bezpečnosti.

Samostatným problémem jsou **vztahy NATO s Ruskem a Čínou**. Byly zmíněny v souvislosti se ŠOS. Rusko projevilo o tvorbu nové strategické koncepce a proces transformace NATO velký zájem, ale zároveň s evidentním cílem transformační snahy Alianci oslabit. Existuje však nedostatek informací o tom, jaká je jeho vojenská síla a jak jsou ji schopni reflektovat sami ruští představitelé. Nelze se proto divit, že jedna část politiků i představitelů, občanská veřejnost, ruské vojenské schopnosti přeceňuje, a druhá podceňuje. Rusko-gruzínský konflikt vážnější ruskou vojenskou hrozbu neprokázal. Nelze však setrvat jen u tohoto zjištění. Rusko-finský konflikt před druhou světovou válkou byl hodnocen v podstatě stejně, ale realita se ukázala úplně jiná. Těžko přehlédnout,

že USA i Aliance kromě verbálních protestů na konflikt nereagovaly, čímž daly najevo nesouhlas se Saakašviliho chováním. Na konec musela zasáhnout Evropská unie.

Zásadní stanovisko k Rusku jako bezpečnostní hrozbě přednesl při pražské 4. 3. 2010 návštěvě generální tajemník Aliance Anders Fogh Rasmussen, kde v rozhovoru s Lido-vými novinami [6] řekl: „... nepovažuji Rusko za hrozbu pro spojence v NATO ... Proto bych také rád rozvíjel skutečné strategické partnerství mezi NATO a Ruskem. Musíme začít praktickou spoluprací v oblastech, kde nás spojují bezpečnostní obavy. Sdílíme zájem na boji proti terorismu, čelíme stejnému riziku, které souvisí s rozšířením zbraní hromadného ničení, zejména jaderných.“

V této souvislosti se objevila velmi zajímavá iniciativa bývalého ministra obrany Volkera Rüheho, bývalého generálního inspektora Bundeswehru generála Klausa Naumanna, ředitele plánovacího výboru německého ministerstva zahraničí viceadmirála Franka Elbeho a bývalého ředitele plánovacího odboru ministerstva obrany Ulricha Weissem, [7] kteří v otevřeném dopise napsali, že konfrontace mezi Východem a Západem skončila a Moskva dnes se Severoatlantickou aliancí sdílí mnoho společných zájmů. A proto nejen jako téma diskuze, ale i strategický cíl vidí v tom, jakým způsobem by mohlo být s nástupem do multipolárního světa do Aliance začleněno Rusko. Jedině s ním je podle nich možno čelit politické, ekonomické a strategické dynamice velkých asijských mocností. Domnívají se, že Aliance by měla tvořit strategický rámec pro tři mocenská centra – Severní Ameriku, Evropu a Rusko. NATO je také jediným fórem, kde se mohou stýkat. Logicky to předpokládá, že Rusko musí splnit všechna kritéria členství, ke kterým má nyní daleko, ale uvažování o jeho členství vzhledem k Severoatlantické smlouvě nečiní žádné překážky. Nabídka by mohla tuto cestu urychlit. Stejně jako tomu bylo v případě střeoevropských postkomunistických zemích a v pobaltských republikách. Autoři si jsou vědomi limitů: „Neexistuje konsenzus jak hodnotit Rusko a jak se stavět k němu. Je to zásadní otázka, která členy NATO a EU hluboce rozděluje. Jednou z příčin je fakt, že nové členské země – z historických důvodů – definují svou bezpečnost jako politiku namířenou přímo proti Rusku, zatímco imperativ pro západní Evropu říká, že bezpečnost v Evropě a pro Evropu lze zajistit jen s Ruskem, nikoli proti němu.“ Vyřešilo by to energetickou bezpečnost, kontrolu zbrojení a odzbrojení, prevenci šíření jaderných zbraní, Afghánistán – Írán – Blízký východ, konfrontaci ve Střední Asii, integraci Ukrajiny a Gruzie atd. Výhody podle signatářů dopisu zjevně převažují. Přijít s podobnou iniciativou nebo se k ní u nás připojit je zatím nemyslitelné, ale rozhodně stojí za to o ní přemýšlet. Zkomplikovalo by to život i naší krajní levici. Začít by se mohlo společnou deklarací Aliance a Ruska. Nelze k tomu ovšem nepřipojit poznámku, že v nové ruské vojenské strategii je Aliance definována jako nepřítel, Rusko je odhodláno použít jaderné zbraně jako první, a to i proti masivnímu útoku konvenčními zbraněmi.

Jistou roli ve vztazích NATO-Rusko stále ještě hraje souvislosti rozpadu tzv. světové socialistické soustavy a sjednocení Německa, proti kterému byla britská premiérka Margaret Thatcherová a další západoevropští státníci, včetně překvapených a nepřipravených Američanů, ale neuspěli proti ofenzivní iniciativě Helmuta Kohla. Daleko větším problémem však bylo a je, že jak americký, tak německý ministr zahraničí ubezpečili Rusko, že území NDR se nestane součástí Aliance, ani na území této soustavy nebudou umístěny západní vojska a zbraně, ani se do tohoto prostoru nerozšíří NATO. Základní chybou Michaila Gorbačova bylo, že nejen vyslal do Bonnu svého diplomatického

zmocněnce Nikolaje Portugalova, který naznačil, že Sovětský svaz nebude proti sjednocení Německa, ale ani si vyřčené přísliby nenechal potvrdit v příslušných dohodách. Jenže nyní převládá názor, že by tyto dohody v současné době nic neznamenaly. [8]

Vnitroatlantická témata

Někteří bezpečnostní a vojenscí experti požadují posoudit adekvátnost Severoatlantické smlouvy dnešním podmínkám. V první řadě to znamená posoudit možnost změny čl. 5 Severoatlantické smlouvy. Ten zní:

Smluvní strany se dohodly, že ozbrojený útok proti jedné nebo více z nich v Evropě nebo v Severní Americe, bude považován za útok proti všem, a proto odsouhlasily, že dojde-li k takovému ozbrojenému útoku, každá z nich uplatní právo na individuální nebo kolektivní obranu, uznané článkem 51 Charty Spojených národů, pomůže smluvní straně nebo stranám takto napadeným tím, že neprodleně podnikne sama a v souladu s ostatními stranami takovou akci, jakou bude považovat za nutnou, včetně použití ozbrojené síly, s cílem obnovit a udržet bezpečnost v severoatlantické oblasti. [9]

V Lisabonské smlouvě je povinnost pomoci vyjádřena zcela pregnantně: *Pokud se členský stát stane na svém území cílem ozbrojeného napadení, poskytnou mu ostatní členské státy pomoc a podporu všemi prostředky, které jsou v jejich moci, v souladu s článkem 51 Charty Organizace spojených národů. Tím není dotčena zvláštní povaha bezpečnostní a obranné politiky některých členských států. Závazky a spolupráce v této oblasti jsou v souladu se závazky v rámci Organizace Severoatlantické smlouvy, která zůstává pro ty členské státy, které jsou jejími členy, základem jejich společné obrany a fórem pro její provádění.*

Kritici považují za nutné, aby článek 5 Severoatlantické smlouvy byl stejně závazný jako příslušný text v Lisabonské smlouvě. Nebude to tak jednoduché, jeden z dokumentů spojených s americkou ústavou zakazuje, aby se Spojené státy předem zavazovaly někomu v případě ozbrojeného konfliktu pomoci. Spolu s tím bude nutné řešit smysl kolektivní obrany a problematiku odstrašení, zda skutečně má, jak převažují názory, jen politický charakter. Deterent vojenské síly NATO jako kombinace jaderné a konvenční síly nejspíš podle názoru odborníků dozná změny. [10] Jde o znění článku 62 dosavadní strategie z roku 1999. [11]

Nová strategická koncepce musí přednostně posoudit současný stav a směry dalšího vývoje NATO. Má přitom respektovat obsah Severoatlantické smlouvy. Její základní funkcí je vytvořit koherentní rámec pro rozhodování Aliance na pět, deset či až dokonce patnáct let, reagovat na nové bezpečnostní hrozby, jako je energetická a kybernetická bezpečnost, „privatizace“ jaderné hrozby, pirátství, zkušenosti z využití vojenské síly a civilní pomoci v Afghánistánu a výrazně zlepšit komunikaci s veřejností v transatlantickém prostoru. Je patrné, že Aliance usiluje o to řešit nebo se podílet na řešení i bezpečnostních předpokladů, což vyžaduje hlubší diskuzi, protože z toho je patrné, že alianční představitelé nejspíš stav v oblasti energetiky či informačního systému považují za bezpečnostní hrozbu, což nemusí odpovídat pravdě. V každém případě však koncepce musí reagovat i na důsledky finanční a ekonomické krize, které nutí vlády členských zemí šetřit i na vojenských výdajích. To bude mít vliv i na to, jakými prostředky se budeme bránit, přičemž bychom si měli zachovat dosavadní vojenské kapacity, schopnosti a interoperabilitu. Úspory jsou možné nejen v již zmíněné kooperaci

ve vývoji a výrobě zbraní, ale i v rozsáhlé struktuře vedení a velení a v logistice. Jen za tohoto předpokladu se posílí schopnost NATO řešit konkrétní problémy.

Praktickým problémem je stav obranného plánování a teritoriální obrany jednotlivých států NATO.

Česká republika a Severoatlantická aliance

Česká zahraniční, a tím i bezpečnostní politika trpí handicapem – mimo rozdíly mezi pravicí a levicí existují i odlišnosti uvnitř těchto politických křídel, navíc samostatnou zahraniční politiku prezentuje prezident, takže tzv. úřednickým vládám, a často i politickému středu, nezbyvá nic jiného než lavírovat mezi těmito úskalími. Obecně se uznává, že jsme na prahu nového období strategického vládnutí. Rozdíl je pravděpodobně jedině v tom, zda strategické vládnutí je v krizi nebo musí jen reagovat na podstatně změněnou světovou situaci po jistém poklesu americké zahraniční a bezpečnostní hegemonie v souvislosti s válkami v Iráku a v Afghánistánu; a s ekonomickou krizí, která začala jako finanční krize ve Spojených státech.

Shoda je i v hodnocení bezpečnostních hrozeb a z nich vyplývajících rizik. Za nejvýznamnější a primární rizikový faktor, determinující faktické sekundární bezpečnostní hrozby, je pokládána právě ekonomická krize, která je zdrojem napětí a konfliktů; jako druhý faktor poté klimatické změny. Za bezpečnostní hrozby jsou shodně považovány terorismus a extremismus, šíření zbraní hromadného ničení, zvláště jaderných, regionální konflikty a jako jejich častý následek zhroutené státy a organizovaný zločin.

Převážná shoda existuje i v tom, že dostatečnou ochranu před těmito hrozbami nám poskytuje členství v Evropské unii a v Severoatlantické alianci, i když jen zčásti, ne proti hrozbám všem, a navíc v nich probíhají procesy zásadních změn. U EU je to adaptace na Lisabonskou smlouvu a v NATO právě potřeba tvorby nové strategické koncepce. K tomu je nutné přičíst i proces potřebných změn v transatlantických vazbách po nástupu nové americké Obamovy administrativy. Projevilo se to negativně zvláště v neschopnosti se dohodnout na řešení klimatických změn v Kodani a např. na neúčasti Baracka Obamy na jednání v Madridu.

Problémy jsou i v koordinaci boje proti terorismu, což se nejdramatičtěji projevuje v afghánském konfliktu, jehož řešení se setkává se stále menší ochotou evropských členských zemí i Kanady na něm participovat. Podobně je tomu i pokud jde o koordinaci aktivit vůči Íránu. Poněkud optimističtěji se vyvíjí proces jaderného odzbrojování, odstartovaný Obamovým projevem v Praze. To zčásti zlepšuje stále napjaté vztahy s Ruskem, zvláště u nových členů Aliance, např. s Polskem v souvislosti s leteckou katastrofou ve Smolensku. Jako nejvýznamnější problém aktuálně vyvstává izraelsko-palestinský problém a nadále Střední východ.

Primárně se v této souvislosti nelze vyhnout otázce, jaké jsou **přínosy a negativa členství ČR v NATO**. Všeobecně platí, že členství v Alianci, stejně jako členství v Evropské unii, nám zajišťuje bezpečnost a obranu jako nikdy v minulosti. Zároveň jsme však vystaveni rizikům jako celá tato organizace, zvláště pokud jde o naši účast v zahraničních misích a s tím spojenou hrozbu terorismu. O tom, že budeme sdílet nejen pozitiva, ale i poneseme odpovědnost, jsme věděli dlouho před naším vstupem do NATO. Podle zmíněného výzkumu CVVM Češi sice považují Alianci za potřebnější (69 %, tj. o 4 % více než při předchozím výzkumu), ale zároveň méně důvěřují jejímu vlivu

na bezpečnost (57 %, tj. o 8 % méně) a na vzájemné vztahy mezi členskými zeměmi (54 %, tj. 9 % méně).

Daleko vážnější a složitější je definovat **zájmy a priority České republiky v nové strategické koncepci NATO**. Na prvním místě je to v předchozím odstavci zmíněná potřeba přesněji, a především přesvědčivě zdůvodnit, proč se Aliance účastní některých zahraničních operací, abychom o jejich prospěšnosti přesvědčili čs. občany, z nichž je 70 % proti naší účasti, zvláště pro ně příliš vzdáleném Afghánistánu.

Na druhém místě bychom potřebovali znát **proporce mezi obrannou a bezpečnostní funkcí Aliance**, možná přesněji řečeno stanovit, jaká opatření pro naši i celkovou euroatlantickou obranu je třeba udělat, protože zjevně převládla pozornost zahraničním misím, a z národních armád se postupně stávají ne obranné, ale expediční sbory.

Ministr zahraničí Jan Kohout v deníku *Süddeutsche Zeitung* ze dne 2. 3. 2010 prohlásil, že Severoatlantická aliance „... by měla přehodnotit nasazování misí ve světě a vrátit se k teritoriální obraně“. Odborník na mezinárodní terorismus Marián Brzybohatý z Policejní akademie českého ministerstva vnitra ale s Kohoutovým názorem nesouhlasil: „... zájmy NATO jsou v současném světě globální, a to se týká i terorismu. Terorismus je globální problém, čili omezovat se pouze na region Evropy není podle mě příliš rozumné a není to ani příliš solidární s partnery Severoatlantické aliance.“ [12]

K této problematice se vyjádřil i prezident Václav Klaus, když jednal na Pražském hradě s premiérem Janem Fischerem a ministrem obrany Martinem Bartákem o nutnosti zahájit diskuzi o organizačních změnách v armádě. Prezident již loni na podzim prohlásil, že česká armáda by měla být primárně určena k obraně vlasti, zahraniční mise jsou jen doplňkem. Není podle něj dobré, že u veřejnosti, a zřejmě i v armádě samotné převládá pocit, že je budována jako expediční sbor.

Naše předlistopadová armáda byla prezentována jako obranná, ačkoli měla útočný charakter. Vypovídají o tom např. její vysoké stavy (s občanskými pracovníky až k 300 000) i výzbroj: kolem 600 letadel a vrtulníků, 4500 bojových vozidel pěchoty a 3500 tanků, což bylo více než v tu dobu měla např. Francie.

Nová polistopadová vojenská doktrína nikoho za nepřítel nepovažovala. Již v roce 1990 se naše jednotka zúčastnila mise v Zálivu, poté na Balkáně, v Iráku, nyní v Afghánistánu. Spolu s tím se měnil charakter kdysi útočné a následně obranné armády v expediční, určenou pro zahraniční mise. Převládla koncepce dlouhodobě prosazovaná někdejšími stínovým ministrem obrany Petrem Nečasem.

Nyní lze vytvářet armádu obrannou jen těžko, bylo by nutné identifikovat konkrétního nepřítel, proti kterému se chceme bránit, i získat finanční prostředky. Lze jen v rámci obranné strategie koncipovat prognostické modely budoucích bezpečnostních situací a jak by vzhledem k nim měla vypadat armáda. A na velitelsko-štábních cvičeních takové situace simulovat. S výhledem tří až pěti let, ne dvacet jak tvrdí někteří představitelé rezortu obrany, lze naštěstí věrohodně říci, že vážnější hrozba neexistuje. Je jí také možné moderními prostředky a zpravodajsky včas identifikovat a poté se připravit.

Zamyslíme-li se nad touto problematikou, tak pokud jde o pružnost strategie, měla by si ji Aliance zachovat právě v těchto rozhodovacích procesech. Jinak řečeno, prioritou bezpečnostní či obranné funkce či jejich rovnováha by měly být závislé na konkrétních bezpečnostních hrozbách a z nich vyplývajících rizicích. V nové strategické koncepci musí mít daleko větší váhu **kontrola zbrojení, odzbrojení a zamezení proliferaci**, a to v souladu se Smlouvou o konvenčních ozbrojených silách v Evropě z roku 1990

s jejími následnými modifikacemi, zvláště na summitu v Istanbulu v roce 1999. Kontrolní funkce je zvláště silná v uzavřené Smlouvě mezi Ruskou federací a Spojenými státy americkými o opatřeních k dalšímu snížení a omezení strategických útočných zbraní, podepsané v Praze 8. dubna 2010. Na dobrovolnosti jsou pak založeny závazky jednotlivých účastníků následného summitu 47 zemí ve Washingtonu k nešíření jaderných zbraní.

Zamyslet se je třeba nad přínosem rozvoje bilaterálních bezpečnostně politických vztahů s USA vzhledem k zájmům ČR. Jsou z hlediska naší bezpečnosti jistě perspektivní. Nelze je však rozvíjet tak neprofesionálně jako bylo rozhodování o dislokaci radiolokátoru americké protiraketové obrany na našem území, které naši prestiž v Evropě poškodilo, jak se na tom shodla podstatná část bezpečnostních expertů. Nedokázali jsme predikovat, že jde o strategický rozhodovací proces nejen s vnitropolitickými, ale i zahraničněpolitickými – se všemi souvislostmi – důsledky. (Ještě zvláštnější si počínalo Polsko, které rozmístí americké *patrioty* i přesto, že Obamova administrativa výstavbu protiraketové obrany odvolala.) Máme proto především zájem na koordinaci bezpečnostně politických zájmů ČR se zájmy evropských členských zemí NATO a EU. Ta dosud postupovala pomalu, ale vina byla oboustranná. Lepší situace se vytváří po přijetí a realizaci Lisabonské smlouvy.

V souvislosti s česko-americkými vztahy není možné si detailněji nevšimnout znovu se objevující **problematiky protiraketové obrany**. Časově souběžně jsme se mohli seznámit s novým americkým projektem protiraketové obrany a analyticko-socio-technickým textem Ivana Gabala, Oldřicha Černého a Jiřího Schneidera z *Ivan Gabal Analysis and Consulting* a z *Prague Security Studies Institute* s názvem „Zvládla Česká republika jednání o protiraketové obraně v letech 2006-2009?“. [13]

Projekt nové americké protiraketové obrany je ve studii ministerstva obrany USA Ballistic Missile Defence Report. Zatímco předchozí byl zaměřen na obranu proti balistickým střelám, současný je **proti střelám krátkého a středního doletu**. Jeho cílem je zabránit šíření jaderných zbraní a raketových technologií a omezit možnosti jejich zneužití zeměmi, které tyto zbraně mají nebo chtějí získat. Američané předpokládají ponechat třicet kusů antiraket GBI rozmístěných na Aljašce a v Kalifornii a deklarují, že jsou schopny v blízké budoucnosti odrazit předpokládanou hrozbu ze Severní Koreje a Íránu. Hodlají rozmístit dalších osm balistických antiraket. Počítají i s antiraketami SM-3 a v horizontu roku 2020 s vyvíjenými antiraketami SM-3 Block 3B proti střelám středního doletu. USA již nechtějí budovat pevná zařízení, ale mobilní. Vyžaduje to i nutnost snížit náklady. V Evropě se předpokládá rozmístit SM-3 v letech 2011-2020. V této souvislosti se bez konkrétních dalších údajů zmiňuje ČR a Polsko.

Studie přiznává, že projekt může vyvolat obavy Ruska a Číny. Proto předpokládá s Ruskem spolupráci; tu požadoval ve vystoupení na Georgetownské univerzitě ve Washingtonu i generální tajemník NATO Anders Fogh Rasmussen. USA nepředpokládají zapojit do projektu Čínu, není však zaměřen proti ní. Má primárně **omezit vliv regionálních mocností** jako Írán či země jako Severní Korea. Lze-li předpokládat naši účast na projektu, konečně naše vláda participaci přislíbila, tím spíše lze přivítat iniciativu tří našich předních bezpečnostních expertů. Je možné s nimi souhlasit, že základní chybou bylo svěřit prosazování záměru dislokovat na našem území radiolokátor americké protiraketové obrany PR agentuře a v podstatě vyloučit z projednávání parlament, což dodnes komplikuje jednání o naší účasti

v mezinárodních misích, zejména v Afghánistánu. Ale nejen to, nepočítalo se ani s *bezpečnostní komunitou*, kterou pozval na jednání jen ředitel americké Agentury pro protiraketovou obranu generál Henry Obering. Koaliční vláda se tak zdánlivě zbavovala odpovědnosti a v krajním případě předpokládala, že záměr prosadí svou parlamentní většinou, tedy silou.

To se ukázalo jako špatná taktika. Projekt byl totiž, jak uvádějí autoři, politicko-kontroverzní, navíc především **strategickým rozhodovacím procesem s mezinárodními souvislostmi**, což vládě a odpovědným ministrům nedošlo. Neproběhlo proto ani vážnější alianční projednání, o konzultacích s Evropskou unií nemluvě, což teď, po přijetí Lisabonské smlouvy, bude už nemyslitelné. Stejně tak se dala předpokládat i reakce Ruska. Její generalitu samozřejmě nezastrašil samotný minimalistický projekt, ale stejně jako ruské vedení pochopili jeho geostrategický charakter, že dislokace bude realizována na teritoriu, které kdysi ovládal Sovětský svaz. V této souvislosti je zajímavé, o čemž se nezmiňují ani autoři, že v projektu nešlo o jakkoli masivní protiraketovou obranu, ale pouze o ochranu před malým počtem nebo náhodně odpáleným jednotlivým střelám. Stejně tak nikdo nebral v úvahu, že i ve Spojených státech byl záměr akceptován jako kontroverzní, což spolu s dalšími souvislostmi vedlo k jeho odvolání Obamovou administrativou.

Vrátíme-li se k textu „Zvládla Česká republika jednání o protiraketové obraně v letech 2006-2009?“, nejcennější je socio-technické vyústění studie, kterou by si měli prostudovat všichni politici a experti, kteří se chtějí v tématu protiraketové obrany dále angažovat. Autoři požadují profesionální diskuzi a její institucionální zajištění; zvláště negativně pociťují absenci pracoviště, které by se bezpečnostní problematikou zabývalo. Armáda kdysi měla Institut pro strategická studia, ale ministr obrany Antonín Baudyš jej zrušil. Ministr Vladimír Vetchý po několika letech zřídil Ústav pro strategická studia při Univerzitě obrany v Brně, ale ten již také neexistuje.

Leccos může pomoci vyřešit příprava nové strategické koncepce Aliance, která má být v listopadu letošního roku přijata v Lisabonu. Díky zástupci generálního tajemníka pro strategické otázky Jiřího Šedivého a vedoucí expertního týmu Madeleine Albrightové jsme začali na koncepci slibně participovat. Tato „rada moudrých“ již předložila 17. 5. 2010 svůj cca šedesátistránkový dokument, kterému ovšem musí být věnována samostatná pozornost.

Transatlantické vazby patří k základním české zahraniční a bezpečnostní politiky. Je však rozdíl mezi tím, jak ji chápou pravicové politické strany, které v době Topolánkovy vlády považovaly česko-americké vztahy za Bushovy administrativy za primární, za důležitější než je členství v EU a NATO, a demokratická levice, která aktuálně podporuje Obamovu multilaterální zahraniční politiku. Je zřejmé, že naše bilaterální transatlantické vztahy není možné efektivně zlepšovat bez adekvátního řešení v celé Evropě a v EU. Může se to vzhledem k rostoucí síle existujících a tzv. *vynořujících se velmocí* stát i jistou osudovou nutností.

Objevují se proto i náměty, zda by tyto vztahy nebylo třeba připravovat institucionálně, podobně jako v případě přípravy nové strategické koncepce NATO vytvořením nějaké „rady moudrých“, skupiny vybraných politiků a expertů. Podobné řešení se nabízí i pokud jde o optimalizaci vztahů s Ruskem a Čínou.

Tyto výzvy by se měly stát cílem globálního strategického vládnutí, které je především reakcí na výzvy, jež vznikly jako důsledek změny globálních partnerů: nové

Obamovy administrativy, sebevědomého Evropského parlamentu i celé EU po přijetí Lisabonské smlouvy, rostoucí moci Číny, Ruska a Indie.

To by mělo naplnit i jiný obsah strategického vládnutí – podle jedněch jako reakci na krizi po neúspěchu konfrontační politiky, podle jiných jako odezvu na změněnou globální situaci. K tomu chybějí adekvátní světové instituce nebo je třeba ty dosavadní, jako např. OSN, radikálně reformovat, zvláště její Radu bezpečnosti, což se dlouhou dobu nedaří, což se projevuje např. v úsilí přenést její pravomoci na G20 nebo dokonce na G4, protože USA, EU, Čína a Japonsko vytvářejí 75 % světového HDP. Rozhodující je politická vůle překonat ideologické rozpory.

Na aktéry světové bezpečnosti však těžko spoléhat, jsou spíše součástí existující situace, než by mohli být jejími aktivními řešiteli. Řešením je **nový multilateralismus a jeho institucionalizace** jako protiváha *multipolarity*, která vždy přináší řadu problémů a mnohdy vyvrcholí válkou, jako tomu bylo i v případě dvou v Evropě vyvolaných světových válek. Evropa se proto musí zbavit zátěže evropocentrismu. Spojené státy však zatím dávají přednost dohodnout se s Ruskem a Čínou samostatně. Hillary Clintonová hovoří o „*apolárním světě*“. Klíčovou pozitivní roli by v tomto procesu mohla sehrát Evropská unie jako multilaterální subjekt s příslušnou legitimitou a bezprecedentní zkušeností integrace jako nejzávažnějšího projektu globální strategického vládnutí. Multilateralismus je transatlantické vazbě bytostně vlastní. Čím hlubší budou tyto vazby, tím hůře je možno je podkopat.

„Čím víc sporů budeme mít, tím silněji budou ostatní určovat tón.“ [14] Vztahy tedy nejsou samozřejmostí, je nutno je promyšleně kultivovat. Předpokladem je *debilateralizace* vzájemných vztahů s USA, což představuje i jeden z nových stupňů evropského integračního a unilaterálního, a zároveň antinacionálního vývoje. Výsledkem by měl být světový multilaterální řád. Na druhé straně je to možná pro euroatlantický prostor a jeho kulturu poslední příležitost. [15] Primárním krokem by k tomu měla být lepší komunikace mezi Evropou reprezentovanou Evropskou unií a Spojenými státy, aby si lépe porozuměly, pokud obě strany někdy dobře rozumějí samy sobě.

Globální vládnutí neznamená vládnout světu, ale lépe a legitimně zvládat globální procesy, přebírat odpovědnost za řešení globálních problémů a reagovat na nové globální výzvy.

Nemůžeme jen žádat a přijímat

Od počátku českého členství v Alianci bylo zřejmé, že naše republika je stejně jako ostatní členské země v recipročním vztahu, nemůže jenom žádat a přijímat benefity, ale neustále se i podílet na posilování Aliance. Už jsme pro to udělali mnohé: podstatně přebudovali a profesionalizovali armádu, aby mohla sloužit aliančním potřebám. Perspektivně je třeba počítat především s tím, jak v souladu s novou strategickou koncepcí posilovat obrannou funkci Aliance i naší země.

Úspěch závisí, jak bylo uvedeno, na politické vůli. Vnější bezpečnost je logicky determinována zvláště kvalitní zahraniční politikou. Zásadní cestou je, aby byla co nejjednodušší a schopná prosazovat naše hodnoty a zájmy. Jinak se těžko v současné situaci prosadíme. Zatím je situace na naší politické scéně spíše smutná, existují v ní nepřehlédnutelně a v mnohém odlišné názory, zvláště pokud jde o vztah k Severoatlantické alianci a k Evropské unii, účast v zahraničních misích a postoj k dislokaci

americké protiraketové obrany na našem území. Jsou patrné i významné rozdíly mezi postoji vedení stran a jejich členskou a voličskou základnou. Např. pokud jde o postoj k Evropské unii, členové a voliči ODS k ní mají výrazně pozitivnější vztah než vedení; u ČSSD je tomu naopak, vedení je v pozitivních postojích ve srovnání s členy a voliči daleko kompaktnější. Zatímco názorová heterogenita bezpečnostní a akademické komunity je při tvorbě strategických dokumentů spíše prospěšná, ve strategických rozhodovacích procesech politických subjektů je vážnou překážkou, zahraniční a bezpečnostní politika státu by měla být co nejhomogennější. Není možné přehlédnout ani výrazně kritické postoje prezidenta republiky k Evropské unii.

Text byl zpracován v rámci výzkumného úkolu MSM 0021620841.

Poznámky k textu a literatura:

- [1] Aliance by neměla ředit své schopnosti. Rozhovor Ladislava Lenka s Jiřím Šedivým, *Revue českého obranného a bezpečnostního průmyslu* 1/2010, s. 38-39. Dále se tu uvádí: zhodnotit změny trendů v mezinárodním a bezpečnostním kontextu, analýza bezpečnostních rizik, posuny v rovnováze moci, směr transformace NATO, odstranění a role jaderných zbraní, rovnováha mezi kolektivní obranou a dalšími činnostmi mimo území Aliance, charakter vojenských schopností a struktury sil, role protiraketové obrany, spolupráce s jinými organizacemi, zvláště EU, vztah k Rusku, postoje k veřejnosti atd.
- [2] Tento text odpovídá na témata uvedená v závěru článku RAŠEK, A. NATO připravuje novou strategickou koncepci. *Vojenské rozhledy* 2/2010, str. 3-21.
- [3] Zdroj: www.denik.cz.
- [4] Vedoucí expertní skupiny Madeleine Albrightová chce, aby nová strategická koncepce byla „vnímána v Dillí, Islámábádu, Pretorii, Káhiře, Brasílii a Pekingu“.
- [5] *Příručka NATO*. Úřad NATO pro tisk a informace Brusel a Evropské informační středisko Univerzity Karlovy, Praha, 1995. Dodatek VIII Severoatlantická smlouva, s. 223.
- [6] JANOUSEK, P. Nepovažují Rusko za hrozbu: Členství Ruska v NATO? V principu je možné, ale nerealistické. *Lidové noviny* 6. 3. 2010, s. 8.
- [7] Otevřený dopis: Je čas přizvat Rusko do NATO. *Literární noviny* 11/2010, s. 8.
- [8] Blíže viz např. Luňák, P. Jak se rodila nová Evropa. *Orientace LN*, 13. 3. 2010, s. 24.
- [9] *Příručka NATO*. Úřad NATO pro tisk a informace Brusel a Evropské informační středisko Univerzity Karlovy, Praha, 1995. Dodatek VIII Severoatlantická smlouva, s. 223.
- [10] Viz např. TŮMA, M. Jaký bude odstrašující charakter nové Strategické koncepce NATO? *Mezinárodní politika* 1/2010, s. 37-39.
- [11] „Základní účel aliančních jaderných sil je politický, tj. zachovat mír a zabránit nátlaku a jakékoli válce. Měly by současně u potenciálních agresorů vzbuzovat nejistotu o povaze o reakce spojenečů na vojenskou agresi.“ Předpokládá se, že jaderné zbraně by měly být použity proti těm, kdo je mají, ne proti těm, kdo je nevlastní.
- [12] ADAMEC, T. *Kohout kritizoval strategii NATO*. *ihned.cz* 4. 3. 2010.
- [13] GABAL, I., ČERNÝ, O., SCHNEIDER, J. *Zvládla Česká republika jednání o protiraketové obraně v letech 2006-2009?* Ivan Gabal Analysis and Consulting a Prague Security Studies Institute. Praha 24. 2. 2010.
- [14] Z vystoupení Davida Hamiltona, ředitele Centra pro transatlantické vztahy Univerzity Johna Hopkinse ve Washingtonu na mezinárodní konferenci *Evropská unie, Spojené státy a „krize globálního vládnutí“*? Praha 18. 3. 2010.
- [15] Viz např. vystoupení Petra Druláka na mezinárodní konferenci *Evropská unie, Spojené státy a „krize globálního vládnutí“*? Praha 18. 3. 2010.

Mgr. Jan Ludvík

Hrozba jaderných zbraní v současnosti

Nejobávanějším z možných scénářů budoucího vývoje je ten, v němž by se teroristickým skupinám podařilo získat zbraně hromadného ničení.

Evropská bezpečnostní strategie 2003

Nejvážnější nebezpečí pro svobodu leží na křižovatce radiokalamu a technologie.

Národní bezpečnostní strategie USA 2002

Po desetiletí studené války žili lidé s pocitem možné jaderné apokalypsy. I dnes jsou zbraně hromadného ničení obecně považovány za jednu z největších bezpečnostních hrozeb. Následující článek si klade za cíl analyzovat současné hrozby ze strany jaderných zbraní. Tento postup volím v souladu s Glaserem a Fetterem, [1] protože ničivý potenciál jaderných zbraní jasně přesahuje možnosti zbraní chemických a radiologických. Některé biologické zbraně mohou sice s největší pravděpodobností mít smrtící dopad srovnatelný se zbraněmi jadernými, avšak pro odlišný charakter biologických zbraní a udržení konzistentnosti textu bude analýza omezena pouze na jaderné zbraně. [2] Takzvané radiologické zbraně, populárně označované jako „špinavá bomba“, budou z této analýzy vyňaty, ačkoliv by se mohlo zdát, že do „jaderné“ kategorie patří. Jejich povaha je však podstatně odlišná a ničivý potenciál nesrovnatelně menší. Mezi jaderné hrozby rovněž neřadím rizika vyplývající z civilního využití jaderné energie. Pro zachování analytické jednotnosti výklad omežím pouze na roli jaderných zbraní. Rozsah problému by si samozřejmě zasloužil mnohem extenzivnější pojednání, než jaké zde mohu podat, proto se následující text zaměřuje především na nejdůležitější, nebo neprávem opomíjené argumenty.

Úvod

Současný mezinárodní režim jaderných zbraní bývá označován jako „jaderný řád“. [3] Tento režim do značné míry vytváří rámec, ve kterém dnes jaderné zbraně existují, a jehož základem je především Smlouva o nešíření jaderných zbraní (NPT – Non-Proliferation Treaty). Tak zvaná proliferace, možné získání jaderných zbraní ze strany tzv. problémových států (*rogue states*), představují zásadní výzvu režimu NPT. Bývají proto označovány za jednu z největších bezpečnostních hrozeb současnosti. [4]

V tomto kontextu je vhodné věnovat pozornost dvěma nejpravděpodobnějším scénářům. Za ty považuji konflikt mezi USA, případně USA vedenou koalici, a některým z problémových států a střet dvou aktérů s menším jaderným potenciálem, pro jehož ilustraci použiji stručný rozbor (*case study*) možného jaderného konfliktu mezi Pákistánem a Indií. Tyto dva příklady by nám měly pomoci pochopit hlavní potenciální rizika mezistátního konfliktu s možností nasazení jaderných zbraní. První z nich ukazuje asymetrický střet velmoci s regionální mocností, zatímco druhý ukazuje na možný charakter

střetu mezi dvěma státy s relativně malým jaderným arzenálem. Zmíněné příklady by měly v mnohém nabídnout teoretický přesah i pro ostatní, méně pravděpodobné scénáře. Poté budou analyzovány současné jaderné doktríny některých jaderných velmocí, především s ohledem na možnost použití jaderných zbraní z jejich strany.

Proliferace jaderných zbraní a smlouva NPT

Role proliferace a problémových států bývá také často diskutována vzhledem k možnosti získání respektive využití jaderných zbraní některou z militantních teroristických skupin. Z toho důvodu je třeba věnovat pozornost rovněž tomuto tématu. Vzhledem ke složitosti a specifičnosti, která by přesáhla možnosti této stati, nebudou rozebírány dopady dalšího rozmístění efektivní protiraketové obrany, pokud to nebude v dané souvislosti nezbytné. [5]

Jak jsem již uvedl, smlouva o nešíření jaderných zbraní představuje ústřední bod současného jaderného režimu. Nicméně platí, jak poznamenává Joseph F. Pilat: „*NPT a mezinárodní režim nešíření jaderných zbraní byl vytvořen v odlišné době, aby se vypořádával s odlišnými hrozbami.*“ [6]

Ačkoliv členské státy NPT na hodnotící a prodlužovací konferenci v roce 1995 prodloužily platnost dohody na neurčito, zůstala zachována podstatná omezení smlouvy, která limitují její možnost zamezit proliferaci jaderných zbraní.

Podle článku IX je legitimním vlastníkem jaderných zbraní pouze ten stát, „*který vyrobil a provedl výbuch jaderné zbraně nebo jiného jaderného výbušného zařízení před 1. lednem 1967*“.

Toto ustanovení mělo omezit vlastnictví jaderných zbraní pouze na pět velmocí, stálých členů RB OSN. [7] Přestože naprostá většina států je dnes signatářem smlouvy NPT, čtyři země, Indie, Pákistán, Izrael a Severní Korea, všechny vlastníci jaderné zbraně, ke smlouvě nepřistoupily, respektive od ní odstoupily (KLDR). Právě ustanovení článku X, který umožňuje státům po třech měsících od oznámení od smlouvy odstoupit, představuje společně s možností zneužití článku IV, jenž dává členským státům právo na neomezený výzkum, výrobu a využití jaderné energie pro mírové účely, zásadní strukturální problém NPT. [8]

Přestože NPT vytvořila užitečný nástroj omezující šíření jaderných zbraní, nedokázala zabránit severokorejskému režimu ve vývoji atomových zbraní. Podobně Írán, pod krytím článku IV, podle všeho vyvíjí vlastní vojenský jaderný program. Proliferace tak představuje klíčovou výzvu NPT a hrozí znehodnocení významu, který smlouvě členské státy přikládají.

Chaim Braun a Christopher Chyba identifikují tři široké a propojené výzvy režimu nešíření jaderných zbraní:

- latentní proliferaci, kdy stát zůstává členem NPT a pod krytím článku IV vyvíjí kapacity vyrobit atomové zbraně,
- proliferaci prvního řádu, kdy je materiál nebo technologie získána nejadernými státy od soukromých společností nebo přímo od jaderných států,
- proliferaci druhého řádu, kdy si rozvojové země s různými schopnostmi vzájemně pomáhají a obchodují mezi sebou. [9]

Jak ukázal Montgomery, proliferace jaderných zbraní se soustřeďuje kolem Pákistánu, který poskytoval pomoc většině ostatních států, jejichž jaderné programy jsou nejčastěji označovány za hrozbu, přičemž klíčovou roli hrají rovněž KLDR a Írán. [10]

V této souvislosti je zásadní otázkou, proč vlastně problémové státy usilují o získání jaderných zbraní? [11] Ze strategického hlediska se jedná o tak zvané **reverzní odstranění**, kdy je vyměněna role odstrašujícího a odstrašovaného.

„Klíčovou otázkou následně není, zdali USA mohou odstranit například Írán či Čínu od jaderného útoku, nýbrž zda tyto země mohou naopak odstranit USA či NATO od regionální intervence...“ [12]

Možnosti využití atomových zbraní ze strany malých jaderných mocností se mohou zásadně lišit od postupů, které mají k dispozici jaderné velmoci. Toto rozdělení je dáno na základě odlišných kapacit nukleárních sil těchto států. Davis mezi malé jaderné mocnosti řadí Indii, Izrael, KLR, Pákistán, v budoucnu Írán. Na rozdíl od velmocí nemají tyto státy velký jaderný arzenál, rozsáhlé prostředky k jeho dopravě na cíl, ani celosvětové zájmy. [13]

Jak poznamenal klasik jaderné strategie Thomas Schelling: *„Shledávám obtížné si představit využití jaderných zbraní vládou státu, kromě státu s dostatečným arzenálem pro využití na bojišti, které by nebylo teroristické.“* [14]

Jinými slovy malé jaderné arzenály mohou být jen obtížně využity na bojišti pro taktické účely, jejich hlavní role spočívá právě ve výše zmíněném reverzním odstranění.

Odstranění ze strany států s malým jaderným arzenálem se tak do značné míry opírá spíše o *odstranění potrestáním* než o *odstranění odepřením*, [15] neboť jejich síly nemusí být dostatečné k tomu, aby odhodlaného velmocenského protivníka (USA) zastavily, pokud se rozhodne k vojenské akci. [16] Základním předpokladem takového odstranění je skutečnost, že ačkoliv nemají možnost způsobit Spojeným státům zničující poškození, mohou tyto státy hrozit protivníkovi způsobením škod, které překonají význam jeho lokálních zájmů.

Z takového postupu však vychází hned několik rizik. Ačkoliv je nepravděpodobné, že by některý z problémových států zaútočil na území Spojených států a riskoval masivní odvetu, nemůžeme vyloučit použití jaderných zbraní jiným způsobem. Možnosti, že by k jejich použití sahla jaderná mocnost, pravděpodobně USA, v odzbrojujícím úderu, se budu věnovat v další části. Existuje však i možnost jejich prvotního využití ze strany malého jaderného státu, mezi nimi se uvádí použití k vytvoření **elektromagnetického impulzu** s cílem eliminovat americké satelity nebo útok *„na malý počet kritických vojenských zařízení v počáteční fázi konfliktu“*. [17]

Státy s malým jaderným arzenálem musí čelit řadě problémů, které riziko jeho použití podstatně snižují. Jedná se především o limitované možnosti dopravy zbraní na cíl. Jejich balistické rakety mají obecně menší dosah i užitečné zatížení, schopnost těchto raket proniknout systémem protiraketové obrany je navíc nejistá. [18] Téměř v každém případě konfliktu s USA musí protivník počítat s naprostou dominancí amerických sil ve vzduchu, která podstatně snižuje možnost přepravy zbraní na cíl letecky, a možností ztráty nedostatkových jaderných zbraní bez jejich jakéhokoliv využití. Nekonenční systémy dopravy jsou pak podobně nejisté. [19]

Indie a Pákistán

Jedním z regionů s enormním konfliktním potenciálem, který bývá považován za místo možného nasazení jaderných zbraní, je indický subkontinent. Indie a Pákistán se střetly již ve čtyřech válkách, a to v letech 1947-48, 1965, 1971 a 1999, přičemž

poslední konflikt proběhl v době, kdy oba státy již své jaderné zbraně otestovaly. Případ indické jaderné zbraně je však značně specifický. Jak přesvědčivě ukázal Scott Sagan, rozhodující úlohu při rozhodnutí získat tyto zbraně hrály domácí politické preference, nikoliv bezpečnostní úvahy. [20] Indie rovněž přijala závazek nepoužít jadernou zbraň jako první. [21]

Na jednu stranu se může zdát, že vzhledem k indické konvenční převaze je takové rozhodnutí nepodstatné, přesto je třeba zdůraznit, že indický závazek může podstatně snížit pravděpodobnost, že by Indie použila svoje jaderné zbraně v preventivním úderu na pákistánská jaderná zařízení.

Konvenční převaha Indie naopak vede pákistánskou strategii k rezervovanému postoji vůči politice nepoužití jaderné zbraně jako první.

Pákistánská jaderná doktrína je založena na třech principech:

- a) minimálním odstrašení,
- b) možnosti prvního využití,
- c) nedefinovaném prahu jaderné války.

Cílem této strategie je udržovat indickou vládu v nejistotě, kdy může válka eskalovat, a tak posílit odstrašení. Ačkoliv je pákistánská doktrína v mnoha bodech záměrně nejasná, dostupné informace naznačují, že Islámábád považuje jaderné zbraně za poslední možnost a k využití nukleární možnosti dojde až poté, co všechny ostatní možnosti selžou. K eskalaci konfliktu na jadernou úroveň by došlo pouze v případě, že by indický postup ohrožoval samotnou existenci Pákistánu. [22] Takové riziko je však poměrně malé, neboť indická aktivita směřující proti samotné existenci a suverenitě Pákistánu je značně nepravděpodobná.

Indie se místo toho snaží vyvinout strategii, která by jí umožnila vést omezenou konvenční válku pod úrovní stanovenou Islámábádem k přechodu na jadernou úroveň. Taková doktrína může být sice potenciálně velmi riskantní, ale vzhledem k faktu, že se obě strany dobře znají a dlouhodobě prokazují značnou míru racionálního chování, je možné předpokládat, že Indie dokáže velice dobře odhadnout úroveň pákistánské konvenční tolerance a zastavit se v bezpečné vzdálenosti od této úrovně.

Vzhledem k tomu, že pákistánský arzenál není zamýšlen a není ani vhodný pro bojové využití na frontě, demonstroval by Pákistán v případě konfliktu pravděpodobně svůj jaderný práh ve snaze posílit odstrašení sám. Taktické nasazení proti indickým vojenským cílům je neefektivní a odvetné nasazení proti cílům na území Indie je až poslední možností. Alternativou by tak byla jaderná exploze na vlastním území, která by posílila důvěryhodnost odstrašení. Takový krok by byl možným řešením ve snaze zastavit indický postup, protože by výrazně zvýšil věrohodnost odstrašení.

Další hrozba ze strany Pákistánu vychází z možného získání jeho jaderných zbraní nestátními aktéry. [23] Tato obava je dlouhodobá a zdá se, že vláda v Islámábádu si jí je dobře vědoma a zajištění jaderných zbraní je s ohledem na situaci v zemi na relativně odpovídající úrovni. V jejich zabezpečení hraje hlavní roli armáda, kde je stále dominantní ideologií „*profesionalismus*“ vycházející z tradic důstojníků britské indické koloniální armády, a která dlouhodobě usiluje o maximalizaci své kontroly. Získání armádního arzenálu teroristy by bylo proti jejím zájmům. [24] Ani v tomto případě se tak riziko použití jaderných zbraní nejeví zdaleka takové, jak je někdy prezentováno.

USA, Čína, Tchaj-wan

V kontextu šíření jaderných zbraní je třeba reflektovat změny strategie jaderných velmocí, které na toto šíření reagují. Rizika pramenící z možné jaderné války mezi velmocemi samotnými jsou dnes pokládána za extrémně nízká. [25] Autoři Lieber a Press argumentují tím, že americká jaderná převaha efektivně znehodnocuje jaderné odstrašení ze strany Ruska a Číny, neboť tyto státy nemají jistotu druhého úderu. Nedostatky v ruském a čínském jaderném arzenálu dávají USA možnost s vysokou pravděpodobností vyřadit všechny jaderné zbraně protivníka prvním úderem. Nicméně takový scénář můžeme téměř vyloučit. Ve vztahu k Rusku se momentálně nezdá konfliktní scénář pravděpodobný, a navíc Rusko odstranilo některé ze slabin svého odstrašení. [26]

Ve vztahu USA-Čína se nedá vyloučit střet v návaznosti na vývoj ve vztazích Čína vs. Tchaj-wan. [27] Poslední vývoj ukazuje, že i tento střet je poměrně nepravděpodobný. USA jasně preferují status quo, což je situace vyhovující podle všeho i Tchaj-wanu, o čemž svědčí i vítězství konzervativní Národní strany (KMT – Kuomitangu) nad Demokratickou pokrokovou stranou (DPP) v posledních volbách. Rovněž Čína se pravděpodobně nepokusí ohrozit svůj ekonomický rozvoj konfliktem, pokud nebude muset reagovat na vývoj na ostrově. Čínská jaderná doktrína dlouhodobě zdůrazňuje nepoužití jaderných zbraní jako první, ačkoliv komentáře v nedávné době naznačují, že vlivní představitelé ČLR preferují tento závazek limitovat. [28]

Jaderný konflikt mezi velmocemi se tedy v současné době i blízké budoucnosti zdá téměř vyloučený. Pravděpodobnější se jeví omezené nasazení jaderných zbraní v konfliktu mezi USA a některým z problémových států, přičemž USA by mohly použít jaderné zbraně k preventivnímu odzbrojujícímu úderu, což je možnost naznačená v americkém *Nuclear Posture Review 2001*. Jak však přesvědčivě ukazují Glaser a Fetter, [29] praktická využitelnost takového úderu je nízká, mimo jiné protože většinu potenciálních cílů mohou eliminovat konvenční zbraně, zatímco ty, které by takovému útoku odolaly, jsou často schopny přežít i jaderný úder. Zároveň je třeba reflektovat vliv existence normy nepoužití jaderných zbraní, jaderného tabu, která prakticky vylučuje nasazení nukleární výzbroje ze strany USA. [30]

Použití jaderných zbraní teroristy

Téma, které bývá často označováno jako jedna z největších hrozeb, je použití jaderných zbraní teroristy. Přestože by taková možnost rozhodně neměla být podceněna, je třeba upozornit na některé faktory, které ji činí mnohem méně pravděpodobnou. Ačkoliv bývá terorismus řazen mezi nové bezpečnostní hrozby, skutečnost je mnohem složitější. Například v roce 1982 napsal Thomas Schelling: „*Někdy v osmdesátých letech může organizace, která není vládou státu, získat několik jaderných zbraní. Pokud ne v osmdesátých letech, tak v letech devadesátých.*“ [31]

Podle veřejně dostupných informací k ničemu takovému nedošlo ani během další dekády, přesahující Schellingův předpoklad. Vlastní vývoj zbraně je technologicky extrémně náročný a vyžaduje schopnost vytvořit, řídit a udržet komplexní dlouhodobý projekt vyžadující rozsáhlou vědeckou a technickou infrastrukturu. [32]

Obavy z možnosti krádeže jaderné zbraně v bývalém SSSR se nepotvrdily a můžeme předpokládat, že pravděpodobnost takového vývoje nestoupá. Navíc existuje jen málo indicií, že by teroristické organizace vůbec o takové zbraně usilovaly. Al-Ká'ida sice

deklarovala svůj zájem o zbraně hromadného ničení včetně jaderných, avšak například Dolnik se domnívá, že „v případě al-Ká'idy se zdá, že zapletení skupiny se zbraněmi hromadného ničení bylo zatím motivováno snahou šířit strach a získat publicitu místo hromadného zabíjení“. [33]

Finanční náročnost může rovněž limitovat snahu získat jadernou zbraň. Vzhledem k tomu, že primárním cílem útoku nejsou jeho oběti, ale jiné publikum, ať už veřejnost, politické vedení, nebo jiný recipient, je zásadním cílem teroristů vzbudit dostatečnou pozornost.

Zpráva komise pro vyšetření útoků 11. září uvádí, že částka potřebná na realizaci útoků, které byly zcela evidentně bezprecedentní a získaly al-Ká'idě masovou pozornost, se pohybovala mezi 400-500 tisíci dolary. [34] Motivace teroristů získat jadernou zbraň je tak dost pravděpodobně limitována i nákladností ve srovnání s možností působit rozsáhlé škody jednoduchými a levnými prostředky, jako jsou konvenční výbušniny. Např. podle dokumentů získaných izraelskou armádou během operace *Defensive Shield* byla cena bomby pro sebevražedného útočníka odhadována na 150 dolarů. [35]

Závěry

Tato studie se zaměřila na osvětlení současných hrozeb ze strany jaderných zbraní. Věnovala se jednak teoretické možnosti použití jaderných zbraní, dále stručně rozebrala některé scénáře naznačující možnost potenciálního vzniku jaderného konfliktu. Za tyto konfliktní vztahy považují především možný útok USA vůči jadernému programu některého z problémových států, možnost jaderné eskalace střetu USA a Číny kvůli Tchaj-wanu a konflikt mezi Pákistánem a Indií, ovšem mnohé teoretické předpoklady platí i pro jiné možné případy střetu.

Analýza ukázala, že mezi velmocemi efektivně funguje jaderné odstrašení. Problémové státy musí čelit nejen obtížím s vývojem, ale jsou rovněž efektivně odstrašovány, postrádají kapacity druhého úderu a mají omezené prostředky spolehlivé dopravy zbraně na cíl. Musí se proto chovat opatrně a nepřekročit určitou hranici, za kterou by ohrozily zájmy velmocí tak, že by velmoci byly ochotny zahájit ozbrojený konflikt. Chování USA na druhou stranu ovlivňuje normativní jaderné tabu a vysoká efektivita jejich konvenčních zbraní (i ve srovnání s jadernými zbraněmi). Teroristické organizace se musí vypořádávat nejen s technickými obtížemi a překážkami ze strany států, tak s finanční náročností získání jaderné zbraně. Pro případné útoky mají teroristé k dispozici jiné, levné a efektivní metody.

I když nebylo možné rozebrat všechna nebezpečí vycházející z možnosti užití jaderných zbraní, je patrné, že jaderná rizika jsou obecně menší, než za jaké bývají obecně považována, a to i přes enormní hrozby, ze kterých vycházejí. Zároveň se můžeme důvodně domnívat, že nastíněná situace bude mít přesah i ve střednědobém horizontu.

Poznámka:

Na tomto místě bych chtěl poděkovat Josefu Fučíkovi, Ludku Moravcovi, Martinu Bláhovi, Haně Konřové a anonymnímu recenzentovi za jejich cenné kritické komentáře k předchozím verzím statí.

Literatura:

- [1] GLASER, Charles L. a Steve FETTER. Counterforce Revised: Assessing the Nuclear Posture Review's New Missions. *International Security*. Vol. 30, No. 2 (2005):84-126.
- [2] Pro podrobnější diskuzi o tomto argumentu srovnej GLASER Charles a Steve FETTER, Counterforce Revised: Assessing the Nuclear Posture Review's New Missions. *International Security*. Vol. 30, No. 2 (2005): 87-88.
- [3] WALKER, William. Nuclear Order and Disorder. *International Affairs*, Vol. 76, No. 4 (2000):703-724.
- [4] Tento pohled však není univerzální, především někteří představitelé realistické tradice se domnívají, že jaderné zbraně mají podstatný stabilizační efekt a jejich šíření, minimálně mezi mocnými státy, může být spíše prospěšné pro uchování míru. Srovnej WALTZ, Kenneth N. More May Be Better, in Scott D. SAGAN a Kenneth N. WALTZ. *The Spread of Nuclear Weapons: A Debate Renewed*. New York: Norton, 2003; rovněž MEARSHEIMER, John J. Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War. *International Security*. Vol. 15, No. 1 (1990):5-56.
- [5] Podrobně se tomuto problému v ČR věnoval Nikola Hynek z pražského Ústavu mezinárodních vztahů, jehož práci může čtenář využít. Viz HYNEK, Nikola. Protiraketová obrana v současném strategickém a politickém kontextu: Vztah k odstrašování a dopad třetího pilíře na dynamiku mezi relevantními aktéry. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 43, No. 4 (2008):5-31; dále srovnej rovněž POWELL, Robert. Nuclear Deterrence Theory, Nuclear Proliferation, and National Missile Defense. *International Security*. Vol. 27, No. 4 (2003):86-118.
- [6] PILAT, Joseph, F. The end of the NPT regime? *International Affairs*. Vol. 83, No. 3 (2007):474.
- [7] Zároveň je však třeba připomenout, že v roce 1968, kdy byla smlouva podepsána, Čína de facto členem RB nebyla, neboť toto místo náleželo zástupcům Tchaj-wanu. Zástupci ČLR získali místo v RB až v roce 1971. Ve vztahu ke smlouvě NPT je třeba připomenout, že jak Čína, tak Francie přistoupily ke smlouvě teprve v roce 1992.
- [8] PILAT, Joseph, F. The End of the NPT Regime? *International Affairs*. Vol. 83, No. 3 (2007):476.
- [9] BRAUN, Chaim a Christopher F. CHYBA. Proliferation Rings: New Challenges to the Nuclear Non-proliferation Regime. *International Security*. Vol. 29, No. 2 (2004):5-6.
- [10] MONTGOMERY, Alexander H. Ringing in Proliferation: How to Dismantle an Atomic Bomb Network. *International Security*. Vol. 30, No. 2 (2005):153-187.
- [11] Pro různé modely toho proč státy usilují o získání jaderných zbraní srovnej SAGAN, Scott D. Why Do States Build Nuclear Weapons: Three Models I Search of a Bomb. *International Security*. Vol. 21, No. 3 (1996/1997):54-86; rovněž srovnej TŮMA, Miroslav. *Mírové využívání jaderné energie, nešíření jaderných zbraní a jaderné odzbrojení*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009, ss.64-74.
- [12] HYNEK, Nikola. Protiraketová obrana v současném strategickém a politickém kontextu: Vztah k odstrašování a dopad třetího pilíře na dynamiku mezi relevantními aktéry. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 43, No. 4 (2008):13.
- [13] DAVIS, Carmel. An Introduction to Nuclear Strategy and Small Nuclear Powers: Using North Korea as a Case. *Defence Studies*. Vol. 9, No. 1 (2009):93.
- [14] SCHELLING, Thomas C. Thinking about Nuclear Terrorism. *International Security*. Vol. 6, No. 4 (1982):66.
- [15] Pro rozdíl mezi oběma typy odstrašení viz klasická práce SNYDER, Glenn H. *Deterrence and Defense: Toward a Theory of National Security*. Princeton: Princeton University Press, 1961; rovněž srovnej JERVIS, Robert, 1989,. Rational Deterrence: Theory and Evidence. *World Politics*. Vol. 41, No. 2:183-207; POWELL, Robert. Nuclear Deterrence Theory, Nuclear Proliferation, and National Missile Defense. *International Security*. Vol. 27, No. 4 (2003):86-118; TRAGER, Robert F. a Desislava P. ZAGORCHEVA. Deterring Terrorism: It Can Be Done. *International Security*. Vol. 30, No. 3 (2005/2006):87-123.
- [16] WILKENING, Dean a Kenneth WATMAN. *Nuclear Deterrence in a Regional Context*. Santa Monica: RAND, 1995, s.xi.
- [17] WILKENING, Dean a Kenneth WATMAN. *Nuclear Deterrence in a Regional Context*. Santa Monica: RAND, 1995, s.27.
- [18] To platí i v případě, kdy protiraketový systém může dosáhnout jen omezené úspěšnosti. POWELL, Robert. Nuclear Deterrence Theory, Nuclear Proliferation, and National Missile Defense. *International Security*. Vol. 27, No. 4 (2003):86-118 sice ukazuje, že pro snížení rizika úspěšného jaderného útoku regionálního aktéra na intervenující velmoc je třeba velice vysoká efektivita protiraketového systému, ale jeho herně-teoretický model nepokrývá psychologickou odstrašující schopnost systému.

- Přitom počet raket, které může mít regionální hráč k dispozici je relativně malý a ani jejich spolehlivost není často příliš vysoká. Jednoduše řečeno, již samotná možnost, že protiraketová obrana může shodou šťastných náhod sestřelit malý počet reálně odpálených střel, snižuje jeho ochotu riskovat.
- [19] Viz DAVIS, Carmel. An Introduction to Nuclear Strategy and Small Nuclear Powers: Using North Korea as a Case. *Defence Studies*. Vol. 9, No. 1 (2009):93-117.
 - [20] SAGAN, Scott D. Why Do States Build Nuclear Weapons: Three Models I Search of a Bomb. *International Security*. Vol. 21, No. 3 (1996/1997):65-69.
 - [21] JONES, Rodney W. Prospects for arms control and strategic stability in South Asia. *Contemporary South Asia*. Vol. 14, No. 2 (2005):200.
 - [22] ZEB, Rizzwan. David Versus Goliath? Pakistan's Nuclear Doctrine: Motivations, Principles and Future. *Defense & Security Analysis*. Vol. 22, No. 4 (2006):387-408.
 - [23] KAGAN, Frederick W. a Michael O'HANLON. 2007. Pakistan's Collapse, Our Problem. *The New York Times*. 18. listopadu 2007.
 - [24] Viz ALAVI, Hamza. Pakistan between Afghanistan and India. *Middle East Report*, No. 222, Spring 2002; pro rozbor zajištění atomových zbraní v Pákistánu srovnej ZEB, Rizzwan. David Versus Goliath? Pakistan's Nuclear Doctrine: Motivations, Principles and Future. *Defense & Security Analysis*. Vol. 22, No. 4 (2006): 394-397.
 - [25] LIEBER, Keir A. a Daryl G. PRESS. The End of MAD? The Nuclear Dimension of U.S. Primacy. *International Security*. Vol. 30, No. 4 (2006):7-44.
 - [26] Srovnej LIEBER, Keir A. a Daryl G. PRESS. The End of MAD? The Nuclear Dimension of U.S. Primacy. *International Security*. Vol. 30, No. 4 (2006):7-44; HYNEK, Nikola. Protiraketová obrana v současném strategickém a politickém kontextu: Vztah k odstrašování a dopad třetího pilíře na dynamiku mezi relevantními aktéry. *Mezinárodní vztahy*. Vol. 43, No. 4 (2008):15-16.
 - [27] HYNEK, Nikola. Protiraketová obrana v současném strategickém a politickém kontextu: Vztah k odstrašování a dopad třetího pilíře na dynamiku mezi relevantními aktéry. *Mezinárodní vztahy*. Vol. 43, No. 4 (2008):19-21; Zhang, Baohui. The Taiwan Strait and the Future of China's No-First-Use Nuclear Policy. *Comparative Strategy*. Vol. 21, No. 2 (2008):164-182; pro přehled čínského arzenálu srovnej Norris, Robert S. a Hans M. Kristensen. Chinese nuclear forces, 2008. *Bulletin of Atomic Scientists*. Vol. 64, No. 3 (2009):42-44.
 - [28] ZHANG, Baohui. The Taiwan Strait and the Future of China's No-First-Use Nuclear Policy. *Comparative Strategy*. Vol. 21, No. 2 (2008):164-182.
 - [29] GLASER, Charles L. a Steve FETTER. Counterforce Revised: Assessing the Nuclear Posture Review's New Missions. *International Security*. Vol. 30, No. 2 (2005):84-126.
 - [30] Pro vývoj této normy srovnej TANNENWALD, Nina. Stigmatizing the Bomb: Origins of Nuclear Taboo. *International Security*. Vol. 29, No. 4 (2005):5-49, rovněž srovnej TANNENWALD, Nina. The Nuclear Taboo: The United States and the Normative Basis of Nuclear Non-Use. *International Organization*. Vol. 53, No. 3 (1999):433-468; pro odlišný pohled na možnost využití jaderných zbraní ze strany USA srovnej PAYNE, Keith B. On Nuclear Deterrence and Assurance. *Strategic Studies Quarterly*. Vol. 3, No. 1 (2009):43-80; LIEBER, Keir A. a Daryl G. PRESS. The End of MAD? The Nuclear Dimension of U.S. Primacy. *International Security*. Vol. 30, No. 4 (2006):7-44.
 - [31] SCHELLING, Thomas C. Thinking about Nuclear Terrorism. *International Security*. Vol. 6, No. 4 (1982):61.
 - [32] Office of Technology Assessment. *Technologies Underlying Weapons of Mass Destruction*. OTA-BP-ISC-115. 1993. <<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/ota/9344.pdf>> ss.119-171.
 - [33] DOLNIK, Adam. Die and Let Die: Exploring Links between Suicide Terrorism and Terrorist Use of Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear Weapons. *Studies in Conflict & Terrorism*. Vol. 26, No. 1 (2002):28.
 - [34] 9/11 Commission. *9/11 Commission Report*. Washington DC: U.S. Government Printing Office, 2004, s.169.
 - [35] DOLNIK, Adam. Die and Let Die: Exploring Links between Suicide Terrorism and Terrorist Use of Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear Weapons. *Studies in Conflict & Terrorism*. Vol. 26, No. 1 (2002):21.

Zpravodajská služba ze své definice pracuje s informacemi, jejich chybná analýza přitom snadno zhatí funkci celého orgánu. Článek představuje šest hlavních metod používaných při zpravodajské analýze, včetně pokročilejších, které se chybám při práci s informacemi snaží předejít jejich vhodným strukturováním. Studie zároveň zkoumá, jaký způsob uvažování (indukce, dedukce, abdukce) jednotlivé metody využívají. Závěry studie staví indukci na pozici nejužitečnějšího způsobu usuzování ve zpravodajské analýze.

1. Úvod

Zpravodajská analýza představuje jednu z fází zpravodajského cyklu, který v jeho klasickém pojetí můžeme popsat jako a) identifikaci rizik a zadání úkolů, b) sběr informací, c) analýzu informací, d) distribuci informací. [1] Za předpokladu správné identifikace objektů analýzy může spočívat určité riziko neúspěchu zpravodajské činnosti ve sběru dat – avšak je možné namítnout, že analytici zpravodajské služby takřka vždy pracují s neúplnými informacemi. Ani distribuce informací není jednoduchá záležitost, jelikož hotová analýza musí být doručena včas, na správné místo a ve správné formě – i zde však obvykle nebývá zásadní problém zpravodajské činnosti.

Naopak chyba ve třetím kroku zpravodajského cyklu – v analýze – okamžikem svého zrodu znehodnocuje úsilí vynaložené ve zbývajících cyklech. Vyvození mylných závěrů nebo velmi nepřesných odhadů při zpracování informací staví celou zpravodajskou organizaci do pozice porouchaného stroje, pro nějž není využití. Úloha analytika proto může být v tomto řetězci nahlížena jako centrální. [2], [3]

Tato studie se zabývá hlavními analytickými metodami využívanými ve zpravodajské analýze, která je zde chápána jako: „Proces hodnocení věrohodnosti, validity a relevance dat, jejich integrace a analýza, a přeměna výsledku tohoto úsilí v smysluplný celek, který zahrnuje posouzení událostí a implikace sesbíraných informací“. [4] Metody usnadňují vyhodnocení informací tím, že poskytují pravidla pro postup při analýze. [5] Dodržení těchto pravidel ve většině případů zaručuje solidní úroveň analýzy tím, že pomáhá analytikovi vyvarovat se zbytečných chyb. Strukturovaná práce s informacemi zároveň usnadňuje často poslední krok toho, co jsme trochu nepřesně představili (pouze) jako „zpravodajskou analýzu“ – totiž syntézu informací.

Úvodem je třeba zdůraznit, že použití strukturovaných metod není ve zpravodajské činnosti zcela běžné. Robert Folker z *Joint Military Intelligence College* popisuje debatu ve zpravodajské komunitě USA ohledně použití pokročilejších strukturovaných metod takto: převážná část analytiků brání *status quo*, kterým je nepoužívání strukturovaných metod, jelikož jsou stoupenci „intuitivní“ (tj. metodicky nedisciplinované) analýzy. V opozici stojí hrstka inovátorů, kteří jsou naopak ohledně použití těchto metod entuziastičtí. [6] Konzervativní analytici argumentují, že se bez strukturovaných metod, jejichž použití je navíc údajně časově náročné, obejdou, inovátoři tvrdí, že použití

těchto metod řešení i jen trochu složitějšího problému usnadňuje. Je zřejmé, že pravda bude někde uprostřed. Zkušenost analytika je něco, co žádná metoda nemůže nahradit, na druhou stranu výhody použití strukturovaných metod jsou silné, ať už s nimi pracuje zkušený analytik nebo nováček.

Studie stručně popisuje šest metod zpravodajské analýzy: článkovou analýzu, analýzu příležitostí, pilířovou analýzu, analogii, analýzu soupeřících hypotéz a metodu alternativních scénářů. [7] Autor sám nemá zkušenost s prací ve zpravodajské službě a spoléhá se proto na literaturu, která – nutno přiznat – pravděpodobně nebude zcela věrně kopírovat realitu práce analytika ve zpravodajské službě. Nicméně samotné představení šesti metod využitelných (pokud ne využívaných) v procesu zpravodajské analýzy může být v českém prostředí považováno za přínos. Představené metody jsou sesbírány z anglofonních zdrojů převážně americké provenience. To odráží skutečnost, že tamní služby nechávají veřejnost nahlédnout na postupy své práce (samozřejmě ne zcela). Soubor metod, vybraný pro účely této práce, není vnitřně uspořádaný a pohybuje se od základních technik (článeková analýza) k náročným a propracovaným metodám (pilířová metoda).

Práce se však neomezuje pouze na popis metod. Autor si také vytkl za cíl identifikovat v rámci každé metody použitý způsob usuzování, jinými slovy určit, jestli metoda staví na induktivním, deduktivním nebo abduktivním myšlení. [8] Všechny tři typy usuzování mají ve zpravodajské analýze své místo a vhodnost jejich využití závisí na úkolech a cílech analýzy. Vysledování typů usuzování v jednotlivých metodách umožňuje osvětlit silné a slabé stránky indukce, dedukce nebo abdukce, a také rizika, kterým využití té či oné metody čelí. Ve výsledku je tato práce pokusem osvětlit proces zpravodajské analýzy a jeho specifika, které vyplývají z povahy a cílů zpravodajské práce.

V další kapitole představím jednotlivé způsoby usuzování. Třetí část se věnuje šesti hlavním metodám zpravodajské analýzy: po stručném představení metody následuje identifikování způsobu usuzování, který metoda využívá. Závěr shrnuje poznatky výzkumu.

2. Způsoby usuzování

Cílem této části je představit jednotlivé způsoby usuzování: indukci, dedukci a abdukci.

2.1 Indukce

Indukcí rozumíme způsob přemýšlení, který umožňuje „z pozorování jednotlivých faktů vyvodit existenci obecných zákonitostí“, [9] a jedná se tedy o *postup od specifického k obecnému*. Za pomoci indukce zkoumáme empirická data a z nich poté zobecňujeme, tento způsob usuzování proto slouží k popisování vztahů a vlastností různých typů téhož jevu a k typologizaci jako takové. Prostřednictvím indukce také vytváříme zákony, jejichž platnost je však limitovaná rozsahem prozkoumaného empirického materiálu a vždy můžeme mluvit pouze o pravděpodobné platnosti, jejíž míru nejsme schopni indukci rozlišit. Na základě určitých pozorování (všechny sebevražedné atentáty, které byly zaznamenány, provedli muži) tedy docházíme k zobecněním a zákonům (sebevražedné atentáty páchají muži), které však nemusí být nezbytně pravdivé (pokud pozorování, že sebevražedné atentáty páchají pouze muži, neodpovídá realitě).

Induktivní argument tedy *logicky* neobsahuje závěry, které vyvozuje, proto na rozdíl od dedukce nedochází k nutně pravdivým výpovědím. Z tohoto důvodu je někdy indukce považována za problematickou metodu usuzování. [10] Ve zpravodajské analýze má indukce své výrazné místo, resp. se jedná o nejvyužívanější myšlenkový postup. Je tomu tak zejména proto, že většina zpravodajských analýz je prediktivního charakteru a k predikci se dochází na základě práce s jednotlivými empirickými daty spíše než dedukováním budoucího vývoje z teorií nebo obecných pravidel.

2.2 Dedukce

Dedukce je metoda usuzování, při níž postupujeme *od obecného ke specifickému* a z jedné nebo několika obecně platných premis vyvozujeme závěry. Tyto závěry jsou na rozdíl od indukce a abdukce „jisté, nikoli jen pravděpodobné“, jelikož závěr je „implicitně obsažen v premisách, explicitně se získá aplikací metod logické analýzy“. [11, kurzíva vlastní]

U dedukce posuzujeme validitu závěrů podle toho, jestli logicky vyplývají z premis. Validní závěr však nemusí být *pravdivý*, protože pokud jsou nepravdivé (chybné) premisy, logicky z nich usoudíme nepravdivé, přestože validní závěry. Pravdivé závěry (např. Elvis byl smrtelný člověk) musí vycházet z pravdivých premis (všichni lidé jsou smrtelní).

Ve zpravodajské analýze se dedukce uplatňuje zejména u předpovědí, jež mají za účel varovat vlastní síly před postupem protivníka. Na základě pravidel, vytvořených induktivně z dřívějšího pozorování jednání protivníka (např. zaujímání operační sestavy na hranicích a přesun orgánů vedení protivníka do zodolněných pracovišť předchází útoku), usuzujeme jeho další tah (útok). [12]

2.3 Abdukce

Abdukce je „metoda logického usuzování, která generuje jednoduché hypotézy, jež mohou sloužit jako vysvětlení pro provedená pozorování“. [13] Při uvažování abdukci vymýšlíme vícero možných hypotéz, vysvětlujících skutečnosti, které se pokoušíme pochopit, dále hodnotíme jejich explanační potenciál a ve výsledku dostáváme jednu nebo několik hypotéz, které – pokud jsou platné – nejlépe vysvětlují dané skutečnosti.

Metoda abdukce je často volně přeloženo označovaná za metodu „hledání nejlepšího vysvětlení“. Postupuje *od zjištění* (tráva je mokrá) *k hypotézám* (před chvílí přšelo nebo padla rosa). Výsledkem abdukce je výrok „pokud je tráva [odpoledne] mokrá, pak nejpravděpodobnější vysvětlení říká, že před chvílí přšelo“. [14]

Koncept abduktivního usuzování má původ u Charlese Pierceho. Ten u procesu abdukce zdůrazňoval jeho kreativní charakter při hledání možných vysvětlení pro dané skutečnosti, avšak nikoli na úkor racionálního hodnocení při výběru nejlepšího vysvětlení. Podle Pierce stojí abdukce na začátku každého vědeckého výzkumu a všech interpretativních postupů, jelikož proces hledání hypotéz je základem interpretativní rekonstrukce příčin a záměrů a je také nezbytný pro invenční tvorbu teorií. [15] Zatímco dedukce je schopná určit nutné důsledky, spoléhajíc při tom na logickou koherenci mezi premisami a závěry, a indukce se zaměřuje na empirickou koherenci mezi premisami a důkazy s cílem dospět k pravděpodobnému zobecnění a je schopná pouze klasifikovat data, abduktivní usuzování nám poskytuje teorie identifikující kauzální vztahy mezi fakty. Na základě abdukci dosažených návrhů, které syntetizují velké množství tvrzení, může dedukce vystavět predikci, která poté může být induktivně testována. [16]

Ve zpravodajské analýze nachází abduktivní usuzování své uplatnění v situacích, kdy zkoumané jednání protivníka není možné vysvětlit za pomoci tradičních teorií nebo předpokladů. [17] Abdukce může poukázat na nové, hodnověrné vysvětlení tohoto jednání, a přestože tato metoda myšlení není schopná ověřit, jestli analytik vybral správnou hypotézu, je možné hodnotit vysvětlující sílu argumentu, jenž doprovází hypotézu, a dobrat se tak nejpřesvědčivějšího vysvětlení činnosti a záměrů protivníka.

3. Metody zpravodajské analýzy

Tato část stručně popisuje hlavní metody zpravodajské analýzy: článkovou analýzu, analýzu příležitostí, pilířovou analýzu, analogii, analýzu soupeřících hypotéz a alternativní scénáře. Po představení každé metody následuje rozbor způsobů usuzování, který daná metoda využívá.

3.1 Článeková analýza

Článeková analýza slouží k utřídění velkého množství dat. Výstupem přehledného třídění dat na základě vztahů mezi nimi nebo určitého kritéria je vizuální schéma, které má za cíl usnadnit interpretaci informací. Jedním z nejjednodušších příkladů může být časová přímka: seřazení událostí dle jejich časové posloupnosti, přičemž časový údaj musí být přehledně vyznačen u každé události z důvodu snadné orientace při pozdější práci s daty. Obecně třídění dat na základě jednoho kritéria je základní technikou, která usnadňuje řešení i jednoduchých problémů. [18]

Mezi pokročilé příklady článkové analýzy patří: vztahová schémata (znázorňují vztahy mezi osobami, organizacemi, událostmi, místy apod.), komoditní schémata (označují vztahy mezi subjekty a způsob provádění transakcí nebo aktivit), kauzální schémata (kromě časové souslednosti zaznamenávají příčiny událostí), postupová schémata (zaznamenávají pořadí událostí, které vedly k určitému výsledku nebo stavu) nebo síťová schémata (znázorňující velké množství jevů stejného charakteru).

Článeková analýza slouží ke strukturaci dat, z nichž jsou následně induktivně vyvozovány závěry. Pomocí indukce zobecňujeme z velkého množství dat a orientace v tomto množství bývá často náročná. Pokud dojde k chybě při práci s daty (nadsazení přítomnosti nebo relevance určitého jevu apod.), přes správný myšlenkový postup dospějeme k chybným závěrům. Široká paleta schémat článkové analýzy má za účel usnadnit analytikovi práci s daty vizuálním znázorněním vztahů mezi nimi a případně zdůraznit jejich klíčové charakteristiky. Analytik poté může snáze a – což může být ještě podstatnější – rychleji dospět k závěrům, za pomoci indukce rozřadit data do více kategorií, identifikovat opakující se vzorce nebo vytvořit pravidlo, k němuž data ukazují (např. u všech zadržených v dané lokalitě v posledních pěti letech, u kterých byla nalezena pistole Makarov, byla zjištěna příslušnost ke gangu X, proto ten, kdo vlastní v dané lokalitě pistoli Makarov, patří ke gangu X). Podobně může článková analýza sloužit indukci příbuzné metodě abdukce, která při vytváření hypotéz o příčinách určitých jevů také pracuje s daty.

3.2 Analýza příležitostí

Analýza příležitostí je metoda zpravodajské analýzy, která usměrňuje analytický postup na základě cílů, kterým je analýza podřízena. [19] Z tohoto důvodu je pro její

úspěšné vyhotovení nezbytná znalost těchto cílů, které by měly být analytikovi dodány ze strany zadavatele. [20, 21] Tento typ analýzy slouží politikům při rozhodování o konkrétních otázkách tím, že explicitně popisuje a hodnotí výhody, zápory, příležitosti a překážky určitého jednání. Z tohoto důvodu se musí analytik zaměřit na subjekty k problémové otázce relevantní: [22]

- instituce, zájmové skupiny a klíčové vůdce v cílové zemi nebo organizaci,
- zdroje a nástroje umožňující podpořit cíle politiků (zadavatelů analýzy),
- prvky, které mohou ohrozit uskutečnění cílů,
- logistickou, finanční a další zranitelnost protivníka.

Analýza příležitostí, jako volnější metoda spíše než specifická technika, zahrnuje více druhů analytických otázek, a proto při ní také využijeme více než jeden způsob odůvodňování. Zcela jistě se metoda neobejde bez indukce. Po identifikování klíčových aktérů je nutné na základě práce s dostupnými daty induktivně odhalit vztahy mezi nimi a opakující se vzorce chování. Do analýzy však již můžeme vstupovat s představou o těchto vzorcích nebo pravidlech chování, vytvořenou na základě předchozí zkušenosti, a z těchto vzorců a pravidel deduktivně usuzovat, jaký postup nebo reakci je možné od aktérů očekávat. Analýza příležitostí není doménou abdukce: zabývá se zejména hodnocením zdrojů a schopností vlastních i protivnickových a odhadováním možných směrů budoucího vývoje, naopak abdukce je nejsilnější metodou usuzování při potřebě vysvětlit minulé události.

3.3 Pilířová analýza

Pilířová analýza (*linchpin analysis*) je postup, při němž se snažíme snížit riziko chybných závěrů na straně analytika i riziko špatné interpretace analýzy na straně příjemce. [23] Použití metody pilířové analýzy vede k přehodnocení zažitých a často nevnímaných představ o zkoumaném problému, vyjádřených předpoklady a premisami, které předurčují výsledky analýzy. Metoda usiluje o co největší míru přesnosti stanovením několika základních bodů, kterými musí projít každá analýza. Jde o: [24]

1. Identifikování faktorů, které mohou mít významný vliv na závěry ohledně zkoumaného problému.
2. Určení klíčových premis nebo předpokladů, o něž se naše hodnocení relevance faktorů opírá.
3. Sepsání argumentů pro tyto premisy, tak aby bylo možné přemýšlet nad správností premis a hledat chyby.
4. Odhalit jevy nebo události, které by mohly vést k neočekávanému vývoji, hledat indikátory, signalizující nesprávnost premis.

Metoda pilířové analýzy vědomě pracuje s problémem, kterému čelí každá deduktivní úvaha: vystavení úvahy na chybných premisám. V praxi zpravodajského, finančního a jakéhokoli dalšího analytika je běžné, že ve vztahu k problému přijme na základě předchozí zkušenosti (tj. induktivně) za své určité předpoklady o povaze zkoumaných jevů a aktérů. S nimi poté přistupuje k analýze problému. Jedná se přirozený jev, jelikož na základě hledání a aplikování vzorců funguje lidská mysl, [25] a nejedná se v principu o jev negativní: analýza problému na základě předpokladů, kterým důvěřujeme, obrovskou měrou urychluje analytický proces a již z toho faktu je nevymýtelná.

Využití metody pilířové analýzy má smysl především tam, kde činíme zásadní rozhodnutí nebo kde vzniká podezření, že zažité předpoklady nebudou platit (např. došlo

ke změně dynamiky vývoje událostí). V těchto případech je vhodné otestovat premisy, z nichž dedukujeme závěry analýzy. Při přemýšlení se tak vracíme zpět k procesu indukce, který dal vzniknout premisám, které nyní ověřujeme, a opět induktivně hodnotíme jejich empirickou koherenci. Pokud premisy shledáme jako chybné, nastává okamžik, ve kterém je vhodné za pomoci abduktivního usuzování vytvářet a hodnotit premisy nové.

3.4 Analogie

Analogie je jednou z nejvýznamnějších metod zpravodajské analýzy: na jejím základě je vystavěna většina hypotéz a zobecnění. [26] Metoda analogie hledá podobnosti mezi dvěma nebo více jevy, popř. věcmi. Na základě srovnávání těchto jevů docházíme k poznatkům o jejich podobnostech a rozdílech, a v případě, že podobnosti jsou významné a rozdíly zanedbatelné, můžeme hovořit o analogickém vztahu. Pokud bezpečnostní služba odhalí na základě fotografií ve vybavení sledovaného státu nový typ raket, který však vykazuje řadu podobností s typem užívaným dříve (konstrukci, velikost, tvar munice atd.), může být na základě předpokládané analogie vystavěna hypotéza o přibližném doletu nebo možném využití raket.

Při použití analogie docházíme k závěrům prostřednictvím indukce, resp. v analogii nacházíme patrně nejvýraznější příklad induktivního postupu – na základě učiněných pozorování docházíme k obecnějším závěrům (nové rakety jsou v klíčových charakteristikách podobné starším modelům, které byly využity v bojích na východním pohraničí státu X). Analogie proto stojí v pozadí řady premis, z nichž vycházíme (tzn. dedukujeme) při vytváření závěrů o určitých problémech (dojde-li opět k podobnému konfliktu na východním pohraničí státu X, budou v něm rakety použity). Za pomoci analogie můžeme přicházet s novými hypotézami také v průběhu abduktivního usuzování: analogie může být v pozadí argumentu, který odkazuje k nejpravděpodobnějšímu vysvětlení jevu nebo události.

3.5 Analýza soupeřících hypotéz

Metoda analýzy soupeřících hypotéz se podobá pilířové analýze. Namísto důkladného zkoumání premis, z nichž vycházejí naše závěry nebo hypotézy, se však u tohoto typu analýzy snažíme o vytvoření souboru hypotéz, které by mohly vysvětlit určitý problém, a mezi nimi poté hledáme tu nejlepší. Metoda tak slouží především k odstranění problému, který nastává, když se spokojíme s prvním rozumně vypadajícím vysvětlením (často nevědomě), poté již v datech nacházíme pouze to, co námi favorizovanou hypotézu potvrzuje, a přehlízíme to, co ji vyvrací.

Při použití metody soupeřících hypotéz nejprve sestavíme co nejúplnější seznam možných hypotéz. Poté vytvoříme seznam významných důkazů, nejen hypotézy potvrzujících, ale zmíníme i věci, které by se za předpokladu platnosti různých hypotéz neměly objevit. [27] Teprve po tomto kroku začínáme s hodnocením jednotlivých hypotéz: jeden každý empirický důkaz porovnáme s každou hypotézou.

Způsob myšlení u analýzy soupeřících hypotéz nejvíce odpovídá abdukci, tzn. metodě „hledání nejlepšího vysvětlení“. Na základě interpretace dat vytváříme více hypotéz, jejichž platnost a explanační sílu poté hodnotíme. Snažíme se tedy jednotlivé hypotézy seřadit podle kvality a pokud možno vybrat tu nejlepší. Tato užitečná metoda nachází ve zpravodajské analýze využití za předpokladu, že je dostatek času využít oproti přímočařejší indukci náročnější způsob abduktivního usuzování.

3.6 Alternativní scénáře

Tvorba alternativních scénářů je metodou analýzy, jejímž výstupem je odhad budoucího vývoje ve více odlišných verzích. [28] Scénáře se liší v interpretaci dat a využitím odlišných předpokladů ohledně současné nebo budoucí síly různých faktorů. [29] Na rozdíl od pilířové analýzy nebo analýzy soupeřících hypotéz je tedy metoda alternativních scénářů zaměřena na děje budoucí. Potřeba tohoto typu analýz odráží prostředí nejistoty, s nímž pracují zpravodajské služby. Málokdy může analytik vytvářet své závěry na základě úplných informací. V případě prediktivních analýz situaci dále komplikuje fakt, že společenská realita, kterou se analytik snaží interpretovat a vysvětlit, je nekonečně komplexní. Alternativní scénáře využijeme ve chvíli, kdy nemůžeme jednu předpověď označit za velmi pravděpodobnou.

Analýza současného stavu a hodnocení vývoje klíčových proměnných v budoucnu je doménou induktivního a abduktivního usuzování: vycházíme z podrobného zkoumání empirických dat a vytváříme hypotézy o vývoji situace v budoucnosti. Důraz na kreativitu a hledání potenciálně podceněných faktorů a intuitivní přehodnocení váhy jednotlivých faktorů v rámci různých scénářů dává v případě této metody zvláštní význam abdukci. Při vymýšlení alternativních scénářů můžeme k dílčím závěrům docházet i deduktivně, odvozováním z dříve vypořizovaných pravidel (týkajících se obvyklého jednání protivníka apod.).

4. Závěr

Zpravodajská analýza klade na analytika neobyčejně vysoké nároky: jeho závěry musí být jasné, přesné, relevantní, logické, co nejúplnější, z hloubkové znalosti problému vycházející, významné a poctivé. [30] Vysoké nároky vyplývají z toho, co je v sázce – významná politická rozhodnutí, lidské životy. Strukturované metody se snaží analytikovi jeho práci ulehčit. Jejich použití vychází z přesvědčení, že to není pouze nedostatek úsilí, co stojí za špatnou analýzou nebo syntézou informací, ale že i analytikova mysl, resp. povaha kognitivního procesu často svádí analytika na špatnou cestu. [31] Většina strukturovaných metod analýzy s tímto faktem pracuje a snaží se mu předejít. Není přitom důvod vnímat metodické strukturování analýzy jako něco, co je v konfliktu se zkušeností nebo intuicí. Naopak, tyto faktory, ovlivňující kvalitu analýzy, se vzájemně podporují.

Práce představila způsoby usuzování a šest základních metod: článkovou analýzu, analýzu příležitostí, pilířovou analýzu, analogii, analýzu soupeřících hypotéz a metodu alternativních scénářů. U každé z metod bylo sledováno, jaký způsob nebo způsoby usuzování využívá: indukci, která na základě práce s empirickými daty dochází k vytváření kategorií, zákonů a pravidel, dedukci, pomocí níž docházíme k závěrům pomocí logického odvozování od předem daných premis, nebo abdukci, která se pomocí kreativního vytváření a hodnocení hypotéz pokouší najít nejlepší vysvětlení pozorovaných jevů.

Autor dochází k závěru, že nejužitečnejším způsobem usuzování ve zpravodajské analýze je indukce, neboť pět ze šesti představených metod využívá tento způsob usuzování. Výjimkou je analýza soupeřících hypotéz, která je „jako dělaná“ pro abduktivní myšlení. Abdukce je přesto pro zpravodajské analytiky také velmi užitečná a často může být využita namísto nebo spolu s indukcí, je-li dostatek času a potřeba úplnější analýzy (abdukce kromě analýzy soupeřících hypotéz může najít uplatnění v tvorbě alternativních

scénářů, pilířové analýze, vymýšlení analogií a práci s článkovou analýzou). Naopak deduktivní odůvodňování bude mít při tvorbě zpravodajských analýz vždy jen dílčí váhu, vyvozování závěrů z předem akceptovaných pravidel nebo premis využijeme zejména při tvorbě alternativních scénářů a analýze příležitostí.

Může být poznání o větším významu indukce a abdukce ve srovnání s dedukcí překvapením? Není tomu tak, protože povaha práce zpravodajského analytika odráží způsoby práce celé zpravodajské služby, a také její zaměření na poskytování analýz, často prediktivního charakteru. Zpravodajská služba pracuje s informacemi. Smysl analýz spočívá v třídění a hledání vzorců mezi informacemi (doména indukce), popř. ve vytváření hypotéz, vysvětlujících jevy minulých nebo odhadujících vývoj v budoucnosti (doména indukce a abdukce, do jisté míry však i dedukce). Analýzy obvykle představují řešení komplexního problému a jako takové se často nevyhnou využití dedukce, které není nic jiného než využití předchozí zkušenosti při analýze. Tento typ usuzování má však ve zpravodajské analýze menší úlohu. Zvláštnosti zpravodajské analýzy ji přibližují metodologii vědeckého výzkumu. Věda využívá teorií, které musely být vybudovány na základě práce s empirií, tj. induktivně a abduktivně, avšak pouze velmi malá část vědců se věnuje vymýšlení teorií – většina vědců využívá existující teorie a provádí výzkum jejich aplikováním (tj. dedukuje).

Poznámky k textu a literatura:

- [1] Viz Úřad pro zahraniční styky a informace výkladový slovník [online]. 26. 10. 2007 [cit. 2009-12-05]. Heslo zpravodajský cyklus. Dostupný z [www <http://www.uzsi.cz/cz/zpravodajsky-cyklus.html>](http://www.uzsi.cz/cz/zpravodajsky-cyklus.html), srovnej HULNIK, S. A. What's Wrong With the Intelligence Cycle. *Intelligence and National Security*. 2006, vol. 21, is. 6, s. 959-979.
- [2] MARRIN, S. Intelligence Analysis Theory Explaining and Predicting Analytic Responsibilities. *Intelligence and National Security*. 2007, vol. 22, is. 6, s. 821-846.
- [3] Richard Betts ve svém známém článku o selhání zpravodajské činnosti poukazuje na důležitost analýzy, největší problém však spatřuje v prvním kroku, u příjemců a zadavatelů zpravodajských analýz. Viz BETTS, R. Why Intelligence Failures Are Inevitable. *World Politics*. 1978, vol. 31, is. 1, s. 61-89.
- [4] Rob Johnson, c. d. O'CONNOR, T. (2009) Analytical Methods in Intelligence Analysis [online]. 29. 02. 2009 [cit. 2009-12-05]. MegaLinks in Criminal Justice. Dostupný z [www <http://www.apsu.edu/oconnort/4200/4200lect06.htm>](http://www.apsu.edu/oconnort/4200/4200lect06.htm).
- [5] Metoda označuje plánovitý postup spojený s dodržováním předem stanovených pravidel. Technika je k metodě příbuzný termín a jedná se o konkrétní nástroj využitelný při použití určité metody. Pojem metodologie je více abstraktní a užívá se k označení logiky, kterou může využívat jedna nebo více metod. Tzn. dvě metodologie se odlišují rozdílnou vnitřní logikou, determinující práci s informacemi, zatímco dvě různé metody mohou i nemusí logicky náležet k téže metodologii. Srovnej ŘÍCHOVÁ, B. Metodologie politické vědy. In CABADA, L., et al. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002.
- [6] FOLKER, D.R. Intelligence Analysis in Theater Joint Intelligence Centers An Experiment in Applying Structured Methods. *Occasional Paper*. No. 7. Washington D.C.: Joint Military Intelligence College Press, 2000, s. 5. Dostupný z [www <http://www.fas.org/irp/eprint/folker.pdf>](http://www.fas.org/irp/eprint/folker.pdf).
- [7] Analogie jako taková nepředstavuje strukturovanou metodu, avšak kvůli četnosti jejího využití byla do práce zařazena. Stejně tak článková analýza je spíše základní technikou než pokročilou metodou.
- [8] Srovnej MOORE, T. D. Critical Thinking and Intelligence Analysis. *Occasional Paper*. No. 14. Washington D.C.: National Defense Intelligence College Press, 2007. Dostupný z [www <http://www.ndic.edu/press/2641.htm>](http://www.ndic.edu/press/2641.htm).
- [9] Encyklopedie Diderot. Heslo „indukce“. Přístup přes DebDict < <http://deb.fi.muni.cz/debdict/index.php>>, cit. 2009-12-05.
- [10] BLACKBURN, S. (ed.). *The Oxford Dictionary of Philosophy*. Heslo „induction“. Oxford Reference Online, 2008.

- [11] *Encyklopedie Diderot*. Heslo „dedukce“. Přístup přes DebDict < <http://deb.fi.muni.cz/debdict/index.php>>, cit. 2009-12-05.
- [12] MOORE, T. D. *Critical Thinking and Intelligence Analysis*. S. 4.
- [13] *Encyklopedie Diderot*. Heslo „abdukce“. Přístup přes DebDict < <http://deb.fi.muni.cz/debdict/index.php>>, cit. 2009-12-05.
- [14] *Wikipedia*. Heslo „abductive reasoning“ [online]. Cit. 2009-12-05. Dostupný z [www <http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Abductive_reasoning&oldid=329785244>](http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Abductive_reasoning&oldid=329785244).
- [15] WIRTH, U. *What Is Abductive Reasoning?* [online]. Cit. 2009-12-05. Frankfurt University. Dostupný z [www <http://user.uni-frankfurt.de/~wirth/inferenc.htm>](http://user.uni-frankfurt.de/~wirth/inferenc.htm).
- [16] Ibid.
- [17] MOORE, T. D. *Critical Thinking and Intelligence Analysis*. S. 4.
- [18] JONES, D. M. *Fourteen Powerful Techniques for Problem Solving*. New York: Three Rivers Press, 1998, s. 87.
- [19] KRIZAN, L. *Intelligence Essentials for Everyone*. Washington, D.C.: Joint Military Intelligence College, 1999, s. 33-34.
- [20] Ibid.
- [21] Zároveň však tato metoda usnadňuje manipulaci práce zpravodajských analytiků ze strany politiků. Zřetelný příklad představují události ve zpravodajské komunitě USA před napadením Iráku v roce 2003.
- [22] KRIZAN, L. *Intelligence Essentials for Everyone*. Washington, D.C.: Joint Military Intelligence College, 1999, s. 34.
- [23] Ibid., s. 34, srovnaj SAWKA, A. K. Linchpin Analysis. *Competitive Intelligence Review*. 1997, vol. 8, is. 3, str. 85-86.
- [24] SAWKA, A. K. Linchpin Analysis. *Competitive Intelligence Review*. 1997, vol. 8, is. 3, str. 85-86.
- [25] JONES, D. M. *Fourteen Powerful Techniques for Problem Solving*. S. 3-58.
- [26] KRIZAN, L. *Intelligence Essentials for Everyone*. S. 34.
- [27] *Analytic Thinking and Presentation for Intelligence Producers*. CIA. Office of Training and Education, nedatováno, s. 57-60.
- [28] Ibid., s. 54-56.
- [29] Metodami predikce ve zpravodajské analýze se zabývá článek Petra Zelinky v minulém čísle tohoto časopisu Prediktivní metodologie ve zpravodajských službách. *Vojenské rozhledy*. 2010, roč. 7, č. 1.
- [30] MOORE, T. D. *Critical Thinking and Intelligence Analysis*. S. 10.
- [31] HEUER, J. R. *Psychology of Intelligence Analysis*. Center for Study of Intelligence, CIA, 1999, Part 1. Dostupný z [www <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/psych-intel/index.html>](http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/psych-intel/index.html).

Další použité zdroje:

- GABBARD, C. B., TREVERTON, F. G. *Assessing the Tradecraft of Intelligence Analysis*. Santa Monica: RAND Corporation, 2008. Dostupný z [www <http://www.rand.org/pubs/technical_reports/TR293/>](http://www.rand.org/pubs/technical_reports/TR293/).
- JOHNSTON, R. Developing a Taxonomy of Intelligence Analysis Variables. *Studies in Intelligence*. 2003, vol. 43, no. 3. Dostupný z [www <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol47no3/article05.html>](https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol47no3/article05.html).
- MARRIN, S. Improving CIA Analysis by Overcoming Institutional Obstacles. In SWENSON, G. R. (ed.). *Bringing Intelligence About Practitioners Reflect on Best Practices*. Washington DC: Joint Military Intelligence College Press, 2003, s. 41-60. Dostupný z [www <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/dia/bring_intel_about.pdf>](http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/dia/bring_intel_about.pdf).
- SMITH, J. T. *Predictive Network-Centric Intelligence Toward a Total-Systems Transformation of Analysis and Assessment*. Galileo Essay Contest. Center for Naval Analyses, 2006. Dostupný z [www <http://www.cna.org/documents/TimSmithGalileoEssay.pdf>](http://www.cna.org/documents/TimSmithGalileoEssay.pdf).

Ing. Pavel Zůna, MSS

Kritický pohled na koncept hybridních válek

**VOJENSKÉ
UMĚNÍ**

1. Úvod

V posledních několika málo letech se v zahraniční odborné komunitě začal objevovat nový termín „hybridní válka“. Při prvním setkání se s tímto termínem a přečtení si několika článků v odborných časopisech, jako je například Armed Forces Journal, nevěnoval jsem tomuto termínu žádnou velkou pozornost, protože mi nepřipadalo, že by něčím zásadně novým přispěl do používané typologie konfliktů.

Protože se ale tento termín začal poměrně často objevovat ve slovníku našich vojáků, nedalo mi to, abych se nevrátil nazpátek a nad tímto termínem se nezamyslel.

Termín hybridní válka nenajdete v žádném oficiálním výkladovém slovníku vojenských pojmů. S přídavným jménem hybridní se ale můžete setkat také ve spojeních jako hybridní vedení boje, hybridní nepřítel, hybridní hrozby, hybridní konflikt apod.

Na úvod bych rád zdůraznil, že hlavním proponentem termínu hybridní válka je **Frank G. Hoffman**, podplukovník v záloze americké námořní pěchoty, který je vědeckým pracovníkem Centra pro studium hrozeb a příležitostí při Potomackém institutu politických studií.⁽¹⁾ Toto centrum je výzkumným pracovištěm námořní pěchoty USA a řeší projekty přímo spojené s použitím jednotek námořní pěchoty. Námořní pěchota USA je tradičně tzv. hrotem vojenských sil USA, který je nasazován tam, kde se očekává vysoká intenzita bojových činností. Tato afilace Hoffmana předem předurčuje jeho názory a postoje.

Podívejme se nejdříve na definici pojmu hybridní válka, která není zcela jednoznačná a lze nalézt její korelaci s definicemi jiných konceptů.

2. Definice pojmu hybridní válka

Hoffman ve své stěžejní práci [1] nepoužil primárně pojem hybridní válka, ale hybridní hrozby. Podle něj hybridní hrozby zahrnují celé spektrum různých způsobů vedení boje, včetně konvenčních schopností, nepravidelné taktiky a formací jednotek, teroristických aktů včetně neomezených forem násilí a zastrašování, kriminalitou způsobený společenský rozvrat.

Hybridní hrozbou se rozumí působení nepřítel takovým způsobem, že současně a adaptabilně používá přizpůsobené variace konvenčních, nepravidelných, teroristických a kriminálních metod a prostředků k vedení boje v prostoru operace. Spíše než působení samostatných aktérů, jde o kombinaci působení státních a nestátních aktérů současně. [2]

Hybridní hrozby jsou tedy výsledkem hybridního způsobu vedení bojové činnosti (hybrid warfare).

Russell W. Glenn definuje hybridní hrozby jako nepřítel, který současně a adaptabilně používá různé kombinace politických, ekonomických, sociálních a informačních

nástrojů moci, a současně konvenčních, nepravidelných, katastrofických, teroristických a rozvratných kriminálních metod vedení boje. Nepřítel může být představován kombinací státních a nestátních aktérů. [3]

Hybridní války jsou poté podle Hoffmana kombinací působení státních a nestátních aktérů, využívajících metody vedení bojové činnosti, které představují výše uvedené hybridní hrozby. Státní a nestátní aktéři mohou být představováni samostatně působícími jednotkami, které jsou obecně operačně a takticky řízeny a koordinovány v jednom operačním prostoru.

Ministerstvo obrany Velké Británie, Centrum pro rozvoj, koncepty a doktríny, ve své doktríně „Koncept budoucích operací pozemních sil“ [4] hovoří o hrozbách ve třech kategoriích – nekonvenční (irregular), vnitro-státní a hybridní. K hybridním (hybrid) nebo smíšeným (compound) konfliktům ⁽²⁾ dochází tehdy, jestliže se státní nebo nestátní aktéři snaží současně vést boj různými způsoby za využití různých konvenčních zbraní, nepravidelné taktiky, terorismu, kriminality rozvracející existující pořádek. Dá se předpokládat, že budou použity zcela nové zbraně, kybernetické útoky, radiologické zbraně apod., jejichž nasazení přinese efekt strategického překvapení.

Pro účely tohoto článku nemá význam uvádět definice z dalších zdrojů. Ve svém základu jsou totožné a obsahují pouze různé variace přídavných jmen a přívlastků, které žádnou podstatnou inovaci nepřinášejí.

John McCuen ve svém článku Hybridní války shrnuje podstatu termínu následovně: Termín hybridní konflikty vyjadřuje celé spektrum válek v jejich fyzických a koncepčních dimenzích. Hybridní konflikty jsou i nadále bojem proti ozbrojenému nepříteli, soubojem o získání nadvlády nad prostorem operace, bojem o získání podpory místního obyvatelstva, udržení si podpory vlastního obyvatelstva koaličních zemí a podpory mezinárodního společenství. [5]

Jak je z definic vidět, jednotliví autoři pod pojmem hybridní spojují jak vedení bojové činnosti, hrozby plynoucí z variabilního používání konvenčních a nepravidelných způsobů vedení boje, letálních i neletálních prostředků.

Konstatování McCuena je podstatné, protože vlastně říká, že podstat konfliktu zůstává stále stejná. Nepřítel je ten, jehož zájmy jsou natolik antagonistické s našimi, že není jiná cesta, než je řešit násilným konfliktem, který má jednu nebo druhou stranu donutit podřídit se tomu druhému.

Vždy půjde jen o to, donutit toho druhého, aby ustoupil. K tomu protivníci vždy využívali, využívají a budou využívat jakékoliv dostupné prostředky a způsoby vedení boje. Pojem hybridní vedení boje proti „naším“ silám je aplikovatelné pouze na podmínky, kdy se intervence „našich“ konvenčních vojenských sil odehrává na území strany druhé, která je zcela antagonistická a konvenčně vojensky slabší. Tedy převážně mimo „naše“ národní území.

3. Časové poohlédnutí za vývojem použití termínu hybridní války

Nepodařilo se mi přesně vysledovat počátek, od kdy se začal objevovat termín hybridní války. Výše citovaná Hoffmanova práce byla publikována v prosinci 2007. Předtím, v březnu 2007, publikoval John Arquilla v časopise Third World Quarterly

článek s názvem Konce války tak jak je známe: povstání, protipovstalecký boj a zkušenosti ze zapomenuté historie počátků teroristických sítí. [6]

V tomto článku říká: „Zatímco nám historie poskytuje užitečné příklady jak stimulat strategické myšlení o takových problémech, jako je vypořádání se se sítěmi povstalců, kteří mohou vést boj miliony různých způsobů, hybridními formami konfliktu ...“.

Po vyjití již zmíněné Hoffmanovy studie, v říjnu 2009, vyšel v časopise Army Magazine článek náčelníka štábu pozemního vojska USA, generála George W. Caseyho Pozemní vojsko 21. století. [7]

V něm využívá Hoffmanovy studie ke konstatování, že hybridní hrozby vyžadují změnu přístupu k současným konfliktům, vyžadují inovativní přístup a hybridní řešení zahrnující nové kombinace použití nástrojů moci státu.

I když tento článek nepřináší z pohledu strategie použití nástrojů moci státu a z pohledu konceptu komplexního přístupu (comprehensive approach) nic nového, zarámoval pojmy hybridní hrozby, hybridní konflikty a hybridní řešení pod premisi „nutnosti nových přístupů“ k současným konfliktům. Tím, že tyto termíny použil náčelník štábu pozemního vojska USA, tak jim svou autoritou dal značný impulz.

V únoru 2009 ministr obrany Robert M. Gates uvedl v článku pro časopis Foreign Affairs, že „lze očekávat použití nejrůznějších nástrojů a způsobů destruktivního vedení boje, od sofistikovaných až po technologicky jednoduché, které budou použity současně v hybridních a komplexnějších formách vedení boje... [8]

Ve stejné době vystoupil tehdejší velitel námořní pěchoty USA gen. James N. Mattis v Institutu výzkumu zahraniční politiky s přednáškou s názvem V nepravděpodobné bojové činnosti nemáme převahu. [9] Gen. Mattis ve svém vystoupení doslova řekl, že „americké vojenské síly se musí transformovat na hybridní síly, které rozšíří své nekonvenční schopnosti, aniž by to bylo na úkor těch tradičních. Spojené státy budou vést války 21. století v hybridních podmínkách, ve směsici typů vedení bojové činnosti, kdy vedení nepravděpodobné bojové činnosti bude klíčovou schopností. Pokud se nám nepodaří změnit tradiční myšlení ministerstva obrany v tendencích tradiční konvenční války, tak nebudeme schopni přeorientovat rozpočtování, nezaměříme pozornost tam, kam by měla jít. Skutečně budeme muset být schopní bojovat s hybridním nepřitelem“.

Určitě by se dalo najít více odkazů ve vystoupeních hlavních představitelů amerických vojenských sil na téma hybridní války, ale podstatné je vysledovat trend, jakým se postupně ujal termínu a jak ho zakomponovali do svých představ o dalším rozvoji ozbrojených sil a způsobu jejich použití.

4. Argumentace podporující koncept hybridních válek

Podívejme se trochu blíže na konstrukci konceptu hybridních válek a jeho hlavní argumentaci. Hlavní Hoffmanův argument, na jehož základě zdůvodňuje potřebnost zavedení termínu hybridní hrozby je, že budoucnost nemůže být definována na pouhém výběru dvou variant. Budoucí charakter konfliktů je komplikovanější, výběr mezi „velkým vs. konvenčním“ a „malým vs. nepravděpodobným“ je nepřijatelným zjednodušením. [10]

Hoffman tento argument zdůvodňuje tím, že jsme vstoupili do nové éry variabilních typů vedení bojové činnosti, které budou používány souběžně, flexibilním a technicky vyspělým protivníkem, který chápe, že úspěšnost konfliktu spočívá na použití různých forem boje s jedním celkovým cílem v daném okamžiku. [11] Tvrdí, že současný

nepřítel bude využívat kombinaci různých způsobů vedení boje. Kombinace způsobů vedení boje bude vybírána tak, aby byla zasažena zranitelná místa amerických sil. [12] Konflikty budou směsicí tradičních a nepravidelných způsobů vedení boje, jeho decentralizovaného plánování a realizace. [13]

Budoucí výzvy budou komplexnější, zahrnující alternativní struktury a strategie použité nepřítelem tak, jak jsme mohli být svědky v druhé izraelské válce proti Hizballáhu v roce 2006. Hizballáh coby nestátní aktér ukázal svoji schopnost identifikovat slabiny izraelských vojenských sil a úspěšně aplikovat protipatření proti jejich silným stránkám.

V článku pro Small Wars Journal (2009) říká, že „je velmi důležité správně zarámovat naše chápání budoucnosti založené na jasné filozofii jakým způsobem nepřítel povede bojovou činnost, než zjednodušeně zařazovat hrozby do chybných škatulek „konveční“ verzus „nepravidelný“. [14]

To, že hlavním argumentem pro zavedení pojmu hybridní vedení bojové činnosti jsou hybridní hrozby, je další z řady Hoffmanových článků, tentokrát pro Institut národních strategických studií s názvem Hybridní hrozby: změna koncepce pohledu na vyvíjející se charakter moderních konfliktů. Zde říká, že „americké nasazení v Afghánistánu a Iráku ukazuje na limity našeho chápání komplexity současného vedení boje. Naše kulturní tradice nás brzdí v zavádění schopností, které bychom potřebovali pro získání převahy ve stabilizačních a protipovstaleckých operacích“. [15]

Hoffman se ve svých vystoupeních a článcích velmi často odkazuje na druhou válku Izraele proti Hizballáhu a používá ji jako příklad hybridního nepřítele a hybridního způsobu vedení boje.

Nemohu ovšem jinak, než abych na toto reagoval. To, jakým způsobem se Hizballáh připravil na dlouhou předvídanou invazi dobře známých izraelských sil, nevybočuje nijak z historicky známých přístupů. Již Sun Tsu řekl:

„Tak jako voda si hledá cestu dolů krajinou, tak vojska používají různé metody vedení boje k dosažení vítězství nad nepřítelem. V boji se řídí záměrem, který jim říká, jak se s nepřítelem střetnout, překvapení využívají k dosažení vítězství. Expert není omezen ve využití překvapení útoku ničím, stejně jako nejsou omezeny nebe a země, možnosti jsou nevyčerpatelné, stejně jako řeky a moře. Proti expertům na útočení nepřítel neví, kde se bránit, proti expertům na obranu, nepřítel neví kde zaútočit.“ [16]

Jinými slovy, pokud chce vojevůdce zvítězit nad protivníkem, musí využít všechny možné způsoby jak nepřítele překvapit.

Další argument, který Hoffman používá, je změna podmínek v prostoru bojové činnosti. Říká, že hybridní války budou vedeny v komplexním terénu zastavěných oblastí (měst) málo rozvinutého světa. Hybridní nepřítel bude využívat tohoto komplexního terénu ve svůj prospěch s cílem eliminovat přednosti amerických vojenských sil. Tento prostor bojové činnosti nazval „contested zones“ (zóna o kterou se svádí boj) a definuje jej obdobně jako Huntington ve své knize Sřet civilizací. [17] Termín „contested zones“ ale není ve své podstatě nic jiného než dosud definovaný pojem zastavěného prostoru. Pouze mu dává jiný přívlastek. Vůbec neuvažuje o tom, že těžištěm konfliktu v tomto prostoru není terén samotný, ale obyvatelstvo, které se v něm nachází. Někteří teoretici dávají přednost použití termínu „boj mezi obyvatelstvem“ než termínu „boj v zastavěném prostoru“.

Hoffman argumentuje, že rozdíl mezi „hybrid“ a „compound“ válkami je v tom, že „compound“ války jsou charakterizované synergií a kombinací různých metod

vedení boje a použití různých nástrojů na strategické úrovni. Hybridní války na rozdíl od „compound“ válek přinášejí komplexnost, fúzi, simultánnost a kombinaci na operační a taktické úrovni v prostoru bojové činnosti. [18]

5. Konstrukce hybridních hrozeb

Současná americká bezpečnostní strategie je založena na čtveřici hrozeb – tradiční, nepravidelné, katastrofický terorismus a rozvratné. Chápání těchto hrozeb je založeno na využití revolučních technologií, které nepříteli umožní eliminovat americkou konvenční vojenskou převahu. Tyto hrozby by neměly být vnímány izolovaně, ale v komplexu jejich možných kombinací. Kombinace těchto čtyř hrozeb nám dává varianty „hybridních hrozeb“.

David Kilcullen ve své knize *The Accidental Guerrilla* podporuje koncept hybridního vedení bojové činnosti, protože podle něj nejlépe vystihuje současné konflikty. Konstrukci hrozeb rozvíjí v tom, že použití rozvratných technologií zamítá a nahrazuje je „rozvratným sociálním chováním“, neboli kriminalitou. Hybridní hrozbu poté definuje jako jakéhokoliv protivníka, který současně a adaptabilně používá různými způsoby konvenční zbraně, nepravidelnou taktiku, teroristické útoky a kriminální aktivity v prostoru operace za účelem dosažení politických cílů. [19]

Na internetových stránkách Stanford Review Hoffman charakterizuje konstrukci hrozeb na základě existujících koncepcí nelimitované bojové činnosti (unrestricted warfare), čtvrté generace válek (fourth generation warfare), globální gerily (global guerrillas), technogerily (techno-guerrilla) apod. Řekl, že tyto koncepty jsou stále platné. Na druhé straně uvádí, že koncepty jako Network Enabled Capabilities (NEC) nebo Effect Based Operations (EBO) jsou příkladem amerického zjednodušování přístupu k chápání a řešení komplexních problémů. Podle Hoffmana koncept hybridních hrozeb umožňuje daleko lepší popis toho, co se ve skutečnosti v současných konfliktech děje. [20]

Koncept hybridních válek je tedy založen na konstrukci hybridních hrozeb vůči americkým vojenským silám v prostoru operace. Tyto hrozby jsou představovány kombinací způsobů vedení boje současně s kombinovaným použitím různých prostředků vedení boje, ať už se jedná o státní nebo nestátní aktéry, různé typy konvenčních a nekonvenčních zbraňových systémů nebo materiálů dvojího využití. Proti konceptu „compound“ válek je rozdíl v tom, že tyto nejsou rozdílně používány na různých frontách, ale jsou všechny používány v jednom prostoru operace. Takto postavená konstrukce hybridních hrozeb představuje pro americké síly potřebu připravit se a alokovat potřebné zdroje vůči variabilnímu nepříteli, kterému bude čelit.

6. Podstata publikované kritiky vůči konceptu hybridních válek

Asi nejkomplexnější kritika konceptu hybridních válek byla publikována dr. Russellem W. Glennem v článku pro časopis *Small Wars Journal* pod názvem *Zamyšlení se nad hybridními konflikty*. [21] Glenn charakterizuje koncept hybridních válek na příkladu muly, která je křížencem koně a osla. Protože se nemůže sama reprodukovat, tak se také nemůže dále vyvíjet. Obdobné je to s konceptem hybridních válek. Koncept,

jako preskripce situace, je dobrý, protože pomůže studentům konfliktů snáze pochopit variabilitu toho, čemu musí vojenské jednotky v operacích čelit. Pojem „hybridní“ s sebou ale nese celou řadu neobjasněných problémů, takže by se neměl stát součástí formální doktrinální terminologie.

Použití přídavného jména „hybridní“ k podstatným jménům „válka“, „konflikt“, „vedení bojové činnosti“ a „hrozba“ budí dojem, že se jedná o systémový celek, ale při hlubším prozkoumání termínů dojdeme k závěru, že zde existuje několik doktrinálních nejasností. První je v tom, že nejsou koncepčně a systémově rozpracovány dopady hybridního použití způsobů vedení bojové činnosti a použití zbraňových systémů (nástrojů moci) na strategické, operační a taktické úrovni tak, aby to přineslo něco nového oproti konceptu „compound“ válek.

Například McCuen hovoří o „boji proti ozbrojenému nepříteli ... souboji o získání kontroly nad a získání podpory od místního obyvatelstva v prostoru operace ... získání podpory vlastního obyvatelstva a mezinárodního společenství“.

Podle jiného autora jsou hybridní války projekcí všech nástrojů národní moci a kontinuita aktivit v celém spektru stabilizačních, bezpečnostních, rekonstrukčních až intenzivních bojových činností.

Jiná citace definuje hybridní hrozby jako souhrn použití politických, vojenských, ekonomických, sociálních a informačních prostředků působení na americké síly.

Jen tento krátký výčet ukazuje na koncepční nejasnost, korelaci s koncepty EBO, komplexního přístupu k plánování a vedení operací apod. Podle Glenna koncept komplexního přístupu daleko více vyhovuje pochopení podstaty současných požadavků na schopnosti a nasazení vojenských sil v rámci mezirezortní koordinace. Komplexní přístup je možné šířeji aplikovat, zatímco hybridní vedení bojové činnosti a hybridní konflikty jsou omezeny jen pojmem hybridních hrozeb, na jejichž konstrukci celý koncept stojí. Komplexní přístup je aplikovatelný na celé spektrum operací, včetně humanitárních krizí, ve kterých konstrukci hybridních hrozeb použít nemůžete, protože zde takovéto hrozby neexistují.

Tedy koncept hybridních konfliktů a konstrukce hybridních hrozeb nejsou použitelné v celém spektru konfliktů, ať už je budeme popisovat z pohledu typologie mírových operací OSN, „jiných vojenských operací k řešení krizí než podle článku 5“ (NA5CRO – NATO Non Article 5 Crisis Response Operations) nebo z pohledu petersberských úkolů pro vojenské a civilní nástroje Evropské unie.⁽³⁾

Pokud jde o aplikaci konceptu hybridních válek na taktické úrovni, tak právě fokus na tuto úroveň je jeho slabinou a příčinou, proč Glenn nedoporučuje zapracování termínu do formální doktrinální terminologie. Ministr obrany Gates například použil spojení „použití nejrůznějších nástrojů a způsobů destruktivního vedení boje“. Toto vyjádření Gately ve spojení s Hoffmanovou definicí hybridních hrozeb lze interpretovat pouze na taktické úrovni. Nejde o to, zda komplexní přístup lze aplikovat na taktické úrovni nebo ne, ale zda koncept hybridních válek a hybridních hrozeb je jedinečný pro operační a taktickou úroveň, zda je zcela odlišný od konvenčního a nepravidelného způsobu vedení boje.

Například platný americký terminologický slovník definuje nepravidelnou bojovou činnost jako ... „násilný souboj mezi státními a nestátními aktéry o získání legitimacy a vlivu nad obyvatelstvem. Nepravidelná bojová činnost využívá nepřímý a asymetrický přístup, využívá všech vojenských a jiných schopností za účelem podřít moc, vliv a vůli nepřítele...“ [22]

Pokud se zamyslíme nad touto definicí, tak na rozdíl od konceptu hybridních válek nezdůrazňuje ani metody vedení boje, ani použité prostředky. Koncept hybridních válek a hybridních hrozeb hovoří o metodách, prostředcích a prostoru bojové činnosti, tedy o taktické úrovni. Z tohoto pohledu se jeví pojem hybridních metod vedení bojové činnosti jako podřízený pojmu nepravidelného vedení bojové činnosti.

Současná realita nasazení vojenských nástrojů k řešení stabilizačních operací a potřeby koordinace jejich činnosti s ostatními nástroji moci, nevládními, vládními a mezinárodními organizacemi, pod řízením zvláštních zmocněnců vlád a mezinárodních organizací je natolik složitá a nepřehledná, že ji nelze rozčlenit a zařadit do jedné, nebo přesně definované soustavy kategorií. Navržení konceptu hybridních válek a hybridních hrozeb je jen dalším z pokusů o přesnou kategorizaci něčeho, co takto kategorizovat nejde. Každá kategorizace a snaha o její co nejpřesnější popsání vede ve svém důsledku ke zjednodušení, protože zjednodušené věci se snáze chápou.

Problémem je, že lidé potřebují vytvářet modely a rámce, které jim pomohou systematicky popsat složitý problém. Tento systémový popis prakticky vytváří optický hranol, přes který můžeme problém vidět a logicky ho chápat. Často se ovšem stane, že tento optický hranol, který by nám měl pomoci chápat složitosti problému, se pro nás stane mentálním vězením. [23]

Historici charakterizují většinu válek jako směsici konvenčního a nepravidelného vedení bojové činnosti. Pokud stupeň strategické koordinace mezi separovanými pravidelnými a nepravidelnými silami dosáhne určité úrovně, tak můžeme hovořit o „compound“ válce. [24]

Z tohoto pohledu není důležité, zda je bojová činnost pravidelných a nepravidelných sil vedena v týlu nepříteli, na frontové linii nebo v prostoru bojové činnosti. Jako příklad si může vzít bojovou činnost partyzánských skupin na Slovensku a koordinaci jejich činnosti ve prospěch jednotek postupujících přes Dukelský průsmyk a dále osvobozující Slovensko. Toto vedení bojové činnosti zcela zapadá do rámce hybridních válek, tedy nic koncepčně nového.

7. Závěry

Celý koncept hybridních válek a konstrukce hybridních hrozeb je postaven na některých ne zcela vyjasněných premisách, které budou mít za následek, že nebude moci být do budoucna dále rozpracován.

Mezi tyto premisy patří nesprávný logický úsudek vztahu hrozeb a strategie, včetně vztahu hrozeb a volby varianty operační nebo taktické činnosti k dosažení cílů.

Ve své podstatě zavádí novou typologii konfliktů, která je založena na způsobu vedení bojové činnosti a staví ji na první místo, což je z pohledu podstaty ozbrojeného konfliktu zcela chybné.

Dále je to postavení destruktivního posílání vojenských sil v současných operacích na první místo. Přitom je zcela jasné, že ve většině současných operací, ať podle typologie NA5CRO, scénáře dle petersberských úkolů nebo mírových operací OSN, není destrukce tím hlavním argumentem, ba naopak, u některých je tento argument zcela nežádoucí.

Koncept má v řadě svých úvahách analogii s již rozpracovanými koncepty jako jsou stabilizační operace, protipovstalecký boj, plánování a řízení operací založené

na efektech, komplexní přístup k plánování a vedení operací apod. Zásadní rozdíl, který by koncept činil jedinečným, nevysvětluje.

Je zde řada dalších problémů, které by se daly vzpomenout, ale pro základní kritický pohled na koncept hybridních válek bude stačit, když se blíže zastavím u rozboru těchto čtyř premis.

7.1 Vztah hrozeb vůči strategii

Hoffman, v jednom ze svých článků uvádí, že ... „národní obranná strategie USA hlouběji vysvětluje moderní hrozby. Místo toho, aby zdůrazňovala konvenční hrozby plynoucí od států, tak rozšiřuje rámec bezpečnostních výzev o tradiční, nepravidelné, teroristické a rozvrtné hrozby“. [18]

Toto konstatování je pravdivé, ale Hoffman na něm postavil premisu, že podstatné v současných konfliktech je schopnost čelit hrozbám.

Tato premisa je logicky chybná a odporuje teorii strategického řízení. Strategie se nezakládá na hrozbách, ale na cílech. Primárně si strategové definují cíle, poté způsoby jak je chtějí dosáhnout a zdroje, které k tomu potřebují. Až poté studují, na základě hodnocení vnějšího prostředí a analýzy silných a slabých stránek, příležitosti a hrozby, které jim mohou zmařit dosažení cílů ať už tím, že nebude možné dosáhnout cílů zvoleným způsobem, nebo tím, že nebudou k dispozici dostatečné zdroje.

Představme si situaci, že chceme jet na dovolenou do země XY. V této zemi je ale velmi vysoká míra krádeží aut cizinců, obzvláště vysoké je procento ukradených vozidel značky BMW. Hrozba je známá a velmi reálná. Jakou ale má relevanci tato hrozba pro dosažení našeho cíle, když na dovolenou letíme letadlem?

Pro jakoukoliv intervenci mezinárodního společenství jsou rozhodující cíle. To, jakým způsobem budou dosaženy a jaké zdroje k tomu mezinárodní společenství vyčlení, bude záležet na těchto cílech. K tomu budou také relevantní hrozby.

Mezinárodní společenství, NATO i EU, se snaží na možné situace připravit tvorbou kontingenčních plánů. Pro jejich přípravu, zařazení a správné pochopení mezi všemi partnery potřebuje tyto situace nějakým způsobem pojmenovat a charakterizovat. Z pohledů cílů, jsme válečné konflikty vždy charakterizovali jako osvobozenecké, národně-osvobozenecké, revoluční, kontrarevoluční, občanské, okupační, povstalecké, protipovstalecké apod. Toto pojmenování mělo vždy svoji logiku v cílech, které chtěla dotyčná strana konfliktu dosáhnout. Koncem 20. století k tomu přibýly mírové operace, NA5CRO nebo tři typy operací dle tzv. petersberských úkolů. Tak, jak se vyvíjí požadavky na intervence mezinárodního společenství, tak se také vyvíjí typologie konfliktů, lépe řečeno typologie použití vojenských nástrojů k dosažení konkrétních cílů.

7.2 Hybridní války a typologie konfliktů

Hoffman pro zavedení pojmu hybridních válek a konstrukce hybridních hrozeb použil ve své podstatě pouze jeden argument říkající, že dělení konfliktů pouze na konvenční (tradiční, velké) a nepravidelné (malé) je nedostatečné. Jinými slovy chce zavést novou typologii. Už zde je problém, protože ani jedna ze dvou uvedených typologií neříká, co je cílem války (konfliktu). Už Clausewitz říkal, že pokud chceme válku vyhrát, tak musíme nejdříve vědět, jakou válku vlastně vedeme.

Typologie hybridních válek upřednostňuje způsob vedení činnosti nepřítelem nad jeho cíli a jeho zdroji. Jinými slovy, jak je uvedeno výše, nerespektuje teorii strategického

řízení a tím vlastně zjednodušuje pohled na ozbrojený konflikt v tom, že existuje jen jeden nepřítel – absolutně antagonistický. Tak tomu ale ve skutečnosti není. I nepřítel není černobílý, jeho cíle mohou být více, či méně antagonistické a tomu bude také odpovídat způsob jím vedené bojové činnosti a zvolené síly a prostředky. Síly a prostředky nepřítele, tedy jeho struktura, nám více řeknou o způsobu bojové činnosti, který je schopen aplikovat, a proto by přinejmenším typologie z pohledu struktury sil a prostředků nepřítele měla být nadřazená typologii postavené na způsobech jím vedené činnosti.

Toto lépe vystihují typologie dle konceptů *čtvrté generace válek* neboli „compound“ válek.

Hoffman říká, že koncept hybridních válek představuje nový model konfliktů, kterému americké vojenské síly čelí a budou čelit v budoucnosti. Americké vojenské myšlení, operační koncepty a doktríny by se tomu měly přizpůsobit. [25]

Určitě je pravdou, že americké vojenské síly budou čelit protivníkovi, který bude více, či méně používat tento způsob bojové činnosti. Nemyslím si ale, že by to mělo tvořit základ pro vojenské myšlení a doktrinální pojetí operačních konceptů. Česká republika je součástí Evropské unie a náš národní rozvoj je úzce spjat s budováním evropské identity a sounáležitosti.

Koncept řešení krizí Evropské unie je jiný. Evropská unie buduje souběžně vojenské i civilní nástroje řešení krizí a jejich použití plánuje a realizuje vždy v úzké koordinaci a sladnosti s celkovými politickými cíli. Operační cíle v oblastech dobrého vládnutí, legislativního řádu, kriminality, nejsou primárními úkoly vojenských nástrojů. Konceptně, a také prakticky, civilní nástroje Evropské unie působí v prostoru krize daleko dříve než vojenské a vojenské jsou nasazeny až v případě nezbytné nutnosti k zabránění vzniku, nebo zamezení ozbrojeného násilí.

Pokud přijmeme logiku uvedenou v konstrukci hybridních válek, tak se postavíme do pozice mocnosti, která používá primárně vojenské nástroje k řešení antagonistických zájmů. Příklady, které používá Hoffman pro zdůvodnění konceptu hybridních válek, jsou postaveny právě na tomto principu (USA vs. Talibán, Izrael vs. Hizballáh, USA vs. Irák). Jde o příklady, kdy protivník ovládá konkrétní území coby vládnoucí struktura. Použití vojenských nástrojů má tuto vládnoucí strukturu demontovat a nahradit ji jinou vládnoucí strukturou.

Pokud přistoupíme na typologii hybridních válek, tak se dopustíme velmi zásadní chyby vůči ozbrojeným silám. Budeme připravovat velitele a vojáky dle doktrinálních zásad, které jim nedokážou vysvětlit, jakou válku vlastně vedou. Budeme jim vysvětlovat jak vést bojovou činnost (taktiku) a jakou bojovou činnost mohou očekávat od nepřítele, ale proč jsou nasazeni do konfliktu, proč mají nasazovat své životy, to jim nevysvětlíme. Pak se nemůžeme divit, že budou hledat tyto důvody v různých projevech extremismu a budou hledat své vzory tam, kde bychom to neradi viděli.

7.3 Destrukce jako hlavní argument konceptu hybridních válek

„Zatímco pravidelné i nepravidelné komponenty sil nepřítele jsou operačně integrovány a takticky propojeny, nepravidelný komponent sil se pokouší stát operačně rozhodující ..., snaží se vyprovokovat přehnanou reakci koaličních sil nebo zvýšit náklady na bezpečnost bránících se koaličních sil“. [26]

Toto konstatování potvrzuje základní východisko F. G. Hoffmana při tvorbě konceptu, že primárně jsou k řešení krizí nasazovány vojenské síly, jejichž hlavním argumentem

nasazení je destrukce. Použití jiných nástrojů k ovlivnění změny situace v prostoru krize opomíjí.

*Cílem současných intervencí mezinárodního společenství v krizových oblastech není destrukce, ale **stabilizace**, tedy změna situace, tak, aby netvořila hrozbu pro životní a důležité zájmy a strategické cíle mezinárodního společenství. I kdybychom uvažovali jen o operacích, jejichž cílem je porazit povstání, tak argument destrukce není primární.*

Nejlépe to vystihuje vyjádření zástupce náčelníka štábu amerického velitelství speciálních sil: „Už nevím, jak bych mohl co nejdůrazněji konstatovat fakt, že můžeme porazit jen povstalce, kteří povstali proti USA. Nemůže porazit povstalce v Afghánistánu, Iráku, Kolumbii, Filipínách atd. Můžeme pouze externě podporovat vlády, které jsou povstalci ohrožovány. Můžeme jim pouze pomoci, protože podstata boje mezi povstalci a vládou je o tom, kdo bude mít legitimní moc vůči místnímu obyvatelstvu. Pokud se budeme pokoušet použít naše síly k vítězství nad povstalci, abychom pomohli našim přátelům, partnerům a spojencům, tak je budeme zaměřovat na špatné úkoly.“ [27]

Asistence národní vládě Afghánistánu nebo Iráku v boji proti povstalcům není primárně založena na destrukci, viz například posílání provinčních rekonstrukčních týmů v Afghánistánu.

7.4 Jedinečnost konceptu hybridních válek vůči ostatním konceptům

Koncept hybridních válek je chybný v tom, že nebere do úvahy globální nebo regionální aktéry, jejichž cíle jsou vůči našim antagonistické, ale přesto to neznamená, že není jiného řešení, než sáhnout k legitimnímu násilí v souladu s Chartou OSN nebo rezolucí Bezpečností rady OSN. Koncept navíc staví na první místo destruktivní způsoby činnosti nepřítele, přitom jsme denně svědky, že daleko větší důsledky pro úspěšnost koaličních operací mají jiné nástroje – politické, informační a samozřejmě ekonomické. I tyto nástroje se dají použít konvenčně, a nekonvenčně. Koncept řešení krizí NATO a Evropské unie je založen na tzv. **komplexním přístupu** (comprehensive approach), podle kterého usilujeme o sladění použití všech nástrojů pro úspěšné splnění cílů operací. Stejně tak nepřítel se snaží využít všech možných způsobů a nástrojů pro dosažení svých cílů. Proč toto úsilí na obou stranách máme nazývat rozdílně? Copak činnost odřadů speciálních sil, které nastražují léčky, provádí přepady apod. nejsou svým účelem totožné s přepady pomocí nastražených improvizovaných výbušných prostředků?

Hoffman definuje hybridní války tak, že jedna jednotka (strukturální prvek) nepřítele používá jak konvenční, tak nepravdivé metody vedení bojové činnosti. Pokouší se odlišit všechny války minulosti od těch, které probíhají v současnosti. Ve skutečnosti pouze extrémní příklady minulých válek postrádaly některé z aspektů konvenčního, partyzánského, záškodnického atd. způsobů vedení boje v jednom čase a v jednom prostoru. Ani hodnocení použitých taktik ve válce Izraele proti Hizballáhu není specifické v tom, že by ukázalo na souběžné použití konvenčního a nepravdivého způsobu vedení bojové činnosti jednou jednotkou (v čase i prostoru).

Hoffman se prakticky snaží svým konceptem rozdělit analyzovaný problém na menší části a tyto opět analyzovat odděleně a přijímat závěry na základě této parciální analýzy. Celkový pohled mu ale chybí. Celkový pohled daleko lépe vysvětlují koncepty

stabilizačních operací a v jejich rámci koncept protipovstaleckých operací. Zjednodušení představované konstrukcí hybridních hrozeb zdůrazňuje vojenské aspekty a použití vojenských nástrojů, ostatní přehlíží.

„Kombinované aktivity nepřítele mohou být realizovány jednotkami nepřítele odděleně nebo i jednou jednotkou souběžně, celkově, operačně i takticky budou řízeny a koordinovány v rámci prostoru bojové činnosti tak, aby dosáhly synergických efektů.“ [17]

Tohle vyjádření Hoffmana má analogii s americkým konceptem vedení operací na základě efektů (EBO), pouze jej přiřazuje nepříтели pod jiným názvem. Nepřináší nic zásadně nového a historicky je tento přístup známý, viz operace partyzánů na Slovensku v průběhu druhé světové války.

Podstatu této kritiky možná nejlépe vystihuje komentář Glenna: „Pochopení drobných nuancí nepravidelného vedení bojové činnosti nám nadále dělá velké potíže. Neměli bychom dovolit, aby se zrodilo matoucí přesvědčení o jedinečnosti něčeho, co představuje pouze jednu z mnoha kombinací nepravidelných, konvenčních a jiných metod. Potíž představení jedinečnosti spočívá v tom, že předkládané argumenty pro koncept hybridních válek nejsou dostatečné. Pravděpodobně by bylo lepší, abychom větší pozornost věnovali rozvoji kapacit pro naplnění konceptu komplexního přístupu na všech třech úrovních velení a řízení, zatímco pochopení kombinací způsobů vedení boje, použitých technologií, dovedností atd. na taktické úrovni nemá hranic a překrývá se ...“ [21]

Jediný rozdíl konceptu hybridních válek je v tom, že kombinované vedení boje se děje v jednom prostoru, jedním protivníkem a proti jedním silám. To ale není dáno tím, že by nepřítel byl jiný, ale je veden v jinak organizovaném prostoru operace. Současné operace probíhají v prostorech bojové činnosti, které nelze rozdělit na týl vlastních sil, frontovou linii a týl sil nepřítele a k nim připojená národní území. Vše se nachází v jednom prostoru, který je poměrně jasně vymezen, není zde žádná frontová linie ani vymezený týl. V minulých válkách nepřítel používal všechny výše uvedené formy vedení bojové činnosti, ale protože byly prostory vymezeny a teritoriálně odděleny, tak nám to připadalo jako oddělené ve smyslu „compound“ válek. Dnes nemá nepřítel jinou možnost, než použít všechny tyto způsoby v jednom prostoru, v jednom čase, proti jedním silám a jedněmi silami. Doktrínálně to ale nepřináší nic revolučně nového.

„Hybridní nepřítel se snaží, na rozdíl od konvenční války nebo od minulých povstaleckých hnutí, dosáhnout vítězství fúzí nepravidelných taktik a těch nejvíce smrtících dostupných prostředků útoku tak, aby dosáhl politických cílů. Rozvratný komponent hybridních válek nepochází z nejvyspělejších technologií, ale z kriminality. Kriminální aktivity jsou používány k financování hybridních sil nebo k rozvratu pořádku mezi obyvatelstvem. Cílem je protahovat konflikt ... nebo nakonec porazit konvenčně orientovanou vládu.“ [28]

Ani tento argument Hoffmana není až tak nový. Většina povstaleckých hnutí, například v Jižní Americe, financovala svoji činnost kriminálními aktivitami. V řadě předchozích konfliktů nešlo o rozhodující bitvu. Řada válek, včetně první světové, nebyly ukončeny rozhodujícím vítězstvím, ale jednáním, kdy se soupeřící strany dohodly na podmínkách ukončení konfliktu. Obdobné je to i v tomto případě. Nepříteli nemusí jít bezpodmínečně o rozhodující vítěznou bitvu, ale o vyčerpání vůle koaličních sil a přinutit je, aby ze svých cílů ustoupily a došlo k jednání o uspořádání konfliktu tak, aby to bylo výhodné pro nepřítele. Je to opět náznak tradičního uvažování, že konflikt

antagonistických zájmů musí být vždy ukončen rozhodnou porážkou vojenských sil nepřítel.

Přes všechnu tuto kritiku jsou myšlenky konceptu hybridních válek využitelné. Je potřebné upustit od použití přídavného jména hybridní se všemi možnými podstatnými jmény, a když už ho používat, tak pouze ve smyslu „hybridních způsobů vedení bojové činnosti“. Ale i v tomto případě bych doporučoval raději používat „kombinované používání sil a prostředků“.

Pokud jde o typologii konfliktů, doporučoval bych přístup k ní rozdělit na několik kategorií, a to nejprve dle Clausewitz na totální o omezenou válku, dále dle podstaty (cílů) války, podle struktury nasazených sil a prostředků (jak civilních nástrojů, tak vojenských nástrojů), a na konec podle forem a metod vedení bojové činnosti, opět z pohledu všech civilních a vojenských nástrojů a jejich kombinací.

Navrhované a používané typologie válek by měly napomáhat při usměrňování analýzy mise a doktrínálně vést jejich zpracovatele. Současně by typologie válek měla evokovat informační podporu vojenských rozhodovacích procesů na všech úrovních.

Jsem toho názoru, že koncept hybridních válek se prosadil spíše na základě atraktivního názvu, než na základě faktického přínosu pro chápání komplexnosti soudobých bezpečnostních problémů, cílů a způsobů jejich řešení.

Poznámky k textu:

- [1] **Potomac Institute for Policy Studies**, Center for Emerging Threats and Opportunities (CETO). CETO je součástí Marine Corps Warfighting Lab (Quantico, Virginia, USA).
- [2] Slovo „**hybrid**“ podle výkladových slovníků označuje něco, co je výsledkem zkřížení nebo smíchání dvou a více jiných věcí. Zpravidla se používá v botanice a zoologii. Slovo „**compound**“ označuje situaci, která je výsledkem smíšení dvou nebo více věcí. Z tohoto pohledu je drobný rozdíl ve významu pro nerodilé mluvčí těžce postižitelný.
- [3] **Petersberské úkoly**: humanitární a záchranné akce, akce k udržení míru, akce bojových jednotek v krizových situacích, včetně prosazování míru.

Literatura:

- [1] HOFFMAN, F. G., *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, 2007, s. 8, [online], dostupné z [www: http://www.potomac institute.org/publications/Potomac_HybridWar_0108.pdf](http://www.potomac institute.org/publications/Potomac_HybridWar_0108.pdf).
- [2] *Joint Forces Command USA*, U.S. Joint Forces Command Hybrid War Conference, Washington, 24. února 2009.
- [3] GLENN, R. W., *Evolution and Conflict*. Summary of the 2008 Israel Defense Forces-U.S. Joint Forces Command Hybrid Threat Seminar War Game, Santa Monica: RAND, 2009.
- [4] MOD GB, *The future land operational concept*, DCDC 2008, s. 1-8, [online], dostupné z [www: http://www.mod.uk/NR/rdonlyres/E982FAB4-0A95-4379-9A27-C93F0E363788/0/20081030FLOC2008UDCDCIMAPPS.pdf](http://www.mod.uk/NR/rdonlyres/E982FAB4-0A95-4379-9A27-C93F0E363788/0/20081030FLOC2008UDCDCIMAPPS.pdf).
- [5] McCUEN, J., Hybrid Wars, *Military Review* (March-April 2008), s. 107-113.
- [6] ARQUILLA, J., The end of war as we knew it: Insurgency, counterinsurgency and lessons from the forgotten history of early terror networks, *Third World Quarterly*, March 2007, s. 369.
- [7] CASEY, G. W. Jr., The Army of the 21st Century, *Army Magazine*, October 2009, Volume 59, Number 10, s. 27, [online], dostupné z [www: http://www. ausa.org/publications/armymagazine/archive/october2009/Documents/Casey211009.pdf](http://www. ausa.org/publications/armymagazine/archive/october2009/Documents/Casey211009.pdf).
- [8] GATES, R. M., A Balanced Strategy: Reprogramming the Pentagon for a New Age, *Foreign Affairs* (January/February 2009), [online], dostupné z [www: http://www.foreignaffairs.org/20090101-faessay88103-p20/robert-m-gates/a-balanced-strategy.html](http://www.foreignaffairs.org/20090101-faessay88103-p20/robert-m-gates/a-balanced-strategy.html).

- [9] KRUZEL, J. J., U.S. must prepare for 'hybrid' warfare, general says, *American Forces Press Service*, Washington, 13. 2. 2009, [online], dostupné z [www: http://www.jfcom.mil/newslink/storyarchive/2009/no021309.html](http://www.jfcom.mil/newslink/storyarchive/2009/no021309.html).
- [10] HOFFMAN (2007), *ibid.*, s. 57.
- [11] HOFFMAN (2007), *ibid.*, s. 5.
- [12] HOFFMAN (2007), *ibid.*, s. 7.
- [13] CONWAY, J. T., ROUGHEAD, G., ALLEN, T. W., *A Cooperative Strategy For Maritime Security*, Washington, říjen 2007.
- [14] HOFFMAN, F. G., Further Thoughts on Hybrid Threats, *Small Wars Journal* 2009, s. 3, [online], dostupné z [www: http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/189-hoffman.pdf](http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/189-hoffman.pdf).
- [15] HOFFMAN, F. G., *Hybrid Threats: Reconceptualizing the Evolving Character of Modern Conflict*, The Institute for National Strategic Studies, s. 1, [online], dostupné z [www: http://www.ndu.edu/inss/Strforum/SF240/SF240.pdf](http://www.ndu.edu/inss/Strforum/SF240/SF240.pdf).
- [16] AMES, T. a kol., *Sun-Tzu: The Art of Warfare*, Ballantine Books, New York 1993, ISBN 0-345-36239-X, s. 84, 119 a 123.
- [17] HOFFMAN (2007), *ibid.*, s. 15.
- [18] HOFFMAN, F. G., Hybrid warfare and challenges, *JFQ*, č. 52, 2009, s. 36-37, [online], dostupné z [www: http://www.ndu.edu/inss/Press/jfq_pages/editions/i52/9.pdf](http://www.ndu.edu/inss/Press/jfq_pages/editions/i52/9.pdf).
- [19] KILCULLEN, D., *The Accidental Guerrilla: Fighting Small Wars in the Midst of a Big One*, Oxford University Press 2009, ISBN 978-0-19536834-5.
- [20] HOFFMAN, F. G., Special Guest: Frank Hoffman on Hybrid Warfare, *Stanford Review*, 20. března 2009, [online], dostupné z [www: http://bellum.stanfordreview.org/?p=975](http://bellum.stanfordreview.org/?p=975).
- [21] GLENN, R. W., Thoughts on "Hybrid" Conflict, *Small Wars Journal* 2009, [online], dostupné z [www: http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/188-glenn.pdf](http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/188-glenn.pdf).
- [22] MOD USA, Joint Publication 1-02, Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, Washington 2008, s. 282.
- [23] STIRRUP, J., Speech by Air Chief Marshal Sir Jock Stirrup, Chief of the Defence Staff, at Royal United Service Institute, RUSI 2009, [online], dostupné z [www: http://www.mod.uk/DefenceInternet/AboutDefence/People/Speeches/ChiefStaff/20091203RusiChristmasLecture.htm](http://www.mod.uk/DefenceInternet/AboutDefence/People/Speeches/ChiefStaff/20091203RusiChristmasLecture.htm).
- [24] HUBET, T., Compound Wars: The Fatal Knot, Command and General Staff College, Fort Leavenworth 1996, [online], dostupné z [www: http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA481548&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf](http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA481548&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf).
- [25] HOFFMAN (2007), *ibid.*, s. 58.
- [26] HOFFMAN (2007), *ibid.*, s. 8.
- [27] KILLEBREW, R., Good advice: Hybrid warfare demands an indirect approach, *Armed Forces Journal* 6/2008, [online], dostupné z [www: http://www.afji.com/2008/06/3483224/](http://www.afji.com/2008/06/3483224/).
- [28] HOFFMAN (2007), *ibid.*, s. 29.

Hodnocení motivů a možných dopadů teroristických útoků ze dne 11. září 2001 je intersubjektivním procesem vyhodnocování, v němž hlavní roli hrají nejvyšší političtí a vojenští činitelé USA, kteří mohou volit mezi dvěma základními možnostmi: unilaterismus nebo multilateralismus. Pro první možnost hovoří to, že USA se dnes cítí dostatečně velké, silné a izolované, aby podnikaly samostatné akce. Ale v důsledku transnacionálního charakteru současného terorismu je čistě národní strategie neúčinná, a tak USA budou nuceny oživit liberální přístup a postupně přijmout, že „řešením není rozmístování vojsk, ale naopak důraz na posílení práva“.

V rámci multilaterálního přístupu by USA měly při vyhodnocování hrozby globálního terorismu těsně spolupracovat se všemi svými spojenci. Čím širší bude antiteroristická koalice, tím pevnější budou předpoklady diplomatického úspěchu, tím více se zúží prostor pro to, aby globální teroristé zneužívali tíživou situaci jedné miliardy muslimů.

Jan Eichler: Mezinárodní bezpečnost v době globalizace. Praha: Portál, 2009. (K recenzi knihy na str. 161.)

Motto: Prvním zákonem války je přežít a zničit nepřítele.

NRF jsou vojenské síly nové generace, složené z technologicky vyspělých, flexibilních, nasaditelných, interoperabilních a udržitelných sil, které zahrnují prvky pozemních, vzdušných a námořních sil, a jež jsou připraveny rychle se přemístit tam, kde je jich zapotřebí, s cílem odstrašit, narušit, znemožnit a odrazit jakýkoliv útok vedený proti členským státům NATO, včetně útoků teroristických. [1]

1. Úvod

Se vznikem hrozby mezinárodního terorismu, výskytu přírodních katastrof a regionálních ohnisek konfliktu, NATO a EU společně usilují o nalezení nových způsobů, jak naplňovat požadavky bezpečnosti 21. století. Nejkritičtější faktorem dosažení úspěchu v činnosti těchto kolektivních bezpečnostních institucí je jejich vedoucí role ve včasném řešení existujících bezpečnostních problémů. V tomto směru obě instituce začaly budovat síly rychlé reakce. NATO dokončuje výstavbu sil rychlé reakce NATO (NRF – NATO Response Force), zatímco EU buduje evropské síly rychlé reakce (ERRF – European Rapid Reaction Force) a Battle Groups EU.

Budování sil rychlé reakce je hlavní součástí transformačního úsilí NATO. EU však musí urychleně zkvalitnit své vojenské schopnosti tak, aby mohla smysluplně reagovat na požadavky nového bezpečnostního prostředí, které vzniklo s ukončením studené války a vyrovnat se vojenské síle USA v NATO.

Ekonomická síla členských států EU a přístup založený na sdílení zdrojů při výstavbě ERRF pod záštitou NATO je v současné době nejlepším způsobem, pomocí kterého může EU zkvalitňovat vojenské schopnosti a současně posilovat své příspěvky pro NATO.

Navíc USA potřebují restrukturalizovat svoji současnou politiku na použití NATO. Američané musí přijmout skutečnost, že být dobrým partnerem znamená, že si USA již nemohou samy vybírat, na kterém úsilí se NATO bude podílet a očekávat, že členské státy EU se shromáždí na zavolání, když zájmy USA jsou v sázce. Akce napomáhající vzniku nejednoty a rozkladu jako vytváření „koalice ochotných“ pouze подрývají schopnosti nejmočnější bezpečnostní instituce světa a mohou přivodit její zánik. [2]

Pokračující výstavba ERRF a Battle Groups EU přitom jenom posílí bezpečnostní pozici NATO tím, že napomůže zkvalitnění evropských vojenských příspěvků pro NRF.

1. Charakteristika NATO Response Force – NRF

a) Historie vzniku NRF

První úvahy o vytvoření NRF byly zveřejněny v článku „Transformace evropských sil“, který spolu napsali Hans Binnendijk a Richard Kugler pro magazín *Survival* na podzim roku 2002. Autoři v článku argumentují tím, že tzv. iniciativa obranných schopností (DCI – Defense Capability Initiative), jež byla přijata na summitu NATO v Madridu (uskutečnil se ve dnech 8.-9. června 1997), z velké části skončila nezdarem z nedostatku zaměření a stanovení priorit. Pět velkých kategorií DCI bylo pozitivních: nasaditelnost a mobilita, udržitelnost a logistika, efektivní vedení boje, odolnost sil a infrastruktury, velení, řízení a informační systémy, ale byly chápány spíše jako vstupní teoretické veličiny, než jako výstupní reálné produkty. Autoři článku byli více znepokojeni otázkou, zda evropské síly mohou efektivně bojovat po boku ozbrojených sil USA, než tím, zda evropské síly mají schopnosti srovnatelné se schopnostmi sil USA.

Povšimli si následujícího přístupu DCI: „Přinejlepším v dobách krize bude NATO raději stále slepovat dohromady nevytrénované mnohonárodní síly, než aby se dotáhlo na integrované a flexibilní síly, které již existují.“

Tento postřeh je rozhodující. Americké síly jsou považovány za efektivnější nejenom proto, že USA mají ozbrojené síly vybavené nejnovějšími technologiemi, ale protože tyto síly jsou připravovány a cvičeny společně tak, aby byly schopné splnit expediční mise. Jinými slovy to nejsou schopnosti, co vytváří vojenské síly, ale požadavky kladené na vojenské síly jsou tím, co vytváří schopnosti. [3]

USA navrhly vytvoření NATO Response Force (NRF) na setkání ministrů obrany členských států NATO, konaném ve dnech 24.-25. září 2002 ve Varšavě. Ministr obrany USA Donald Rumsfeld upozornil své kolegy na to, že jestliže NATO nebude mít k dispozici vojenské síly, které jsou rychlé a agilní, síly které mohou být nasazené spíše v rámci dnů a týdnů než měsíců a roků, potom NATO nebude mít schopnosti, které by mohlo nabídnout světu ve 21. století.

USA byly v té době ve stále větší míře znepokojeny tím, že Evropa se zaobírala potřebami devadesátých let minulého století – tj., aby poskytla stabilizační síly použitelné pro činnost po skončení ozbrojeného konfliktu, ale ignorovala nové hrozby, které vyvstaly po teroristickém útoku z 11. září 2001. Vůči NATO neexistují v Evropě žádné hrozby, hrozby vycházejí ze spojení terorismu a zbraní hromadného ničení.

Donald Rumsfeld zdůraznil, že NATO potřebuje expediční úderné síly, které mohou být rychle nasazený. Generální tajemník NATO George Robertson podpořil tuto myšlenku a poukázal na to, že NRF nebudou soutěžit se silami rychlé reakce EU, neboť podstatou existence NRF a ERF je vzájemné doplňování v činnosti.

Na pražském summitu NATO – konaném ve dnech 21. – 22. listopadu 2002 – nejvyšší představitelé členských států NATO odsouhlasili vytvoření sil rychlé reakce NATO, [4] relativně malých expedičních sil pro vedení úderných operací v oblastech konfliktů, které se nacházejí mimo teritorium NATO. Hlavním záměrem bylo časem vytvořit technologicky vyspělé, a to především evropské, síly pro účast v konfliktech vysoké intenzity, které budou zároveň katalyzátorem procesu transformace sil a pořizování vojenských schopností v Evropě, síly které budou napomáhat dosažení transatlantické interoperability a umožní získat Evropě zámořské schopnosti, které budou

odpovídat novému strategickému směru a přeorientují NATO na vedení expedičních operací ve vzdálených oblastech světa.

Očekávalo se, že tento typ operačních sil spolu s jinými kroky pomůže oživit alianční charakter NATO a zlepšit transatlantické bezpečnostní vztahy v dobách napětí, změn a společenských otřesů.

Počáteční konference členských států NATO k vytvoření NRF se uskutečnila dne 16. června 2003 v SHAPE v Casteau v Belgii. Až do současnosti se kromě Islandu a Lucemburska na vytváření NRF svými kontingenty vojenských sil a prostředků podílejí všechny členské státy NATO. Dne 15. října 2003 bylo na velitelství AFNORTH Brunssum v Nizozemí slavnostně deklarováno, že NRF dosáhly počátečních operačních schopností.

Na summitu NATO v Rize, který se konal ve dnech 28. – 29. listopadu 2006, generální tajemník NATO Japp de Hoop Scheffer oznámil, že úderná síla Aliance – síly rychlé reakce NATO (NRF – NATO Response Force) – dosáhly dne 29. listopadu 2006 plných operačních schopností.

Na první pohled by se mohlo zdát, že jak formování, tak zavádění NRF proběhlo docela hladce. V krátké době představitelé členských států NATO dosáhli shody o nezbytnosti fungování těchto sil a jednomyslně, na návrh USA na pražském summitu NATO, schválili jejich vytvoření. To všechno se seběhlo tak rychle, že dokonce až do dnešní doby vládní činitelé a členové parlamentu řady evropských zemí se stále snaží pochopit, co vytvoření tohoto druhu sil vlastně znamená a jaké důsledky z toho vyplývají pro jejich zemi a co to pro ně samotné přináší a osobně od nich vyžaduje.

To samé platí i pro vojenské činitele, kteří stále každý den objevují nové důsledky vzniku těchto sil. Generální štáb AČR není v tomto směru žádnou výjimkou, o čemž svědčí evidentně poněkud nepřesná „Kategorizace útvarů (jednotek, prvků) Armády České republiky“. [5] Mnoho vojenských odborníků znalých problematiky je však stále překvapeno, s jakou rychlostí se NRF staly skutečností.

Kategorizace ozbrojených sil		
Ozbrojené síly NATO a EU	Útvary, jednotky a prvky AČR	Typ vojenských sil
Expediční síly (rychlá reakce 0 -10 dnů)	-----	NRF BG EU
Nasaditelné síly (vyslání do tří měsíců)	Nasaditelné síly	Dostupné síly
	Částečně nasaditelné	
Následné operační síly (vyslání do 3-6 měsíců)	-----	Připravované síly
Stacionární síly	Nenasaditelné síly	Ostatní síly

Obr. 1: Kategorizace ozbrojených sil NATO, EU a AČR

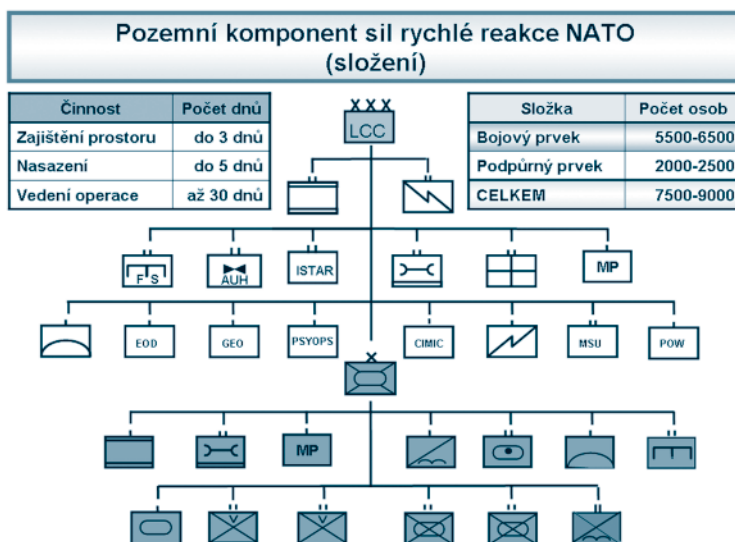
b) Expediční brigáda námořní pěchoty USA – vzor pro koncepci NRF

NRF jsou poměrně malé síly rychlé reakce. Jedná se v podstatě o mnohonárodní společné úkolové uskupení (CJTF – Combined Joint Task Force), což znamená, že pozemní, vzdušné a námořní síly jsou sjednoceny formou konceptu, pomocí něhož vytvářejí plně interoperabilní a integrované schopnosti.

NRF jsou tedy společné a kombinované síly, které čítají okolo 25 000 osob a jsou složené z vojenských příspěvků členských států NATO. NRF sestávají z komponentu pozemních sil velikosti brigády včetně sil pro vedení speciálních operací, společného námořního úkolového uskupení včetně letadlové lodě, námořně výsadkového úkolového uskupení, skupiny bojových hladinových lodí a komponentu vzdušných sil, který je schopen vyvinout denní úsilí v hodnotě 200 vzletů.

NRF jsou připraveny k operačnímu nasazení do pěti dnů po obdržení operačního rozkazu a mají dostatečné logistické zabezpečení pro vedení operace v trvání třiceti dnů. Po doplnění zásob jsou NRF schopny pokračovat v operaci po určenou dobu. Příprava sil trvá dvanáct měsíců. Období formování a výcviku jednotky v trvání šesti měsíců a společný výcvik, vedený za účelem dosažení interoperability, v trvání šest měsíců. Po té jsou NRF na dobu šesti měsíců zařazeny do pohotovosti a nebo mohou být v závislosti na situaci přímo nasazeny do operace. První dvě rotace, které byly zahájeny v říjnu 2003, byly malé a poskytovaly zkušební půdu pro síly, které měly podle plánu dosáhnout plných operačních schopností v říjnu 2006. Na konferencích k vytváření sil se rozhoduje o tom, které členské státy NATO poskytnou síly a prostředky pro vytvoření NRF.

Po přípravě na národní úrovni začíná šestiměsíční výcvikový program NATO, na závěr kterého jsou síly certifikovány podle nejvyšších standardů. Po té jsou NRF zařazeny na dobu šesti měsíců do pohotovosti. Rotace NRF se skládá ze dvou částí: rotace ve výcvikovém období a rotace v zařazení do pohotovosti.

Obr. 2: Možné složení komponentu pozemních sil NRF [6]

Koncepčně NRF velmi připomínají expediční brigádu námořní pěchoty USA, v některých aspektech zvláště 4. expediční brigádu námořní pěchoty, kterou v září 2001 vytvořil velitel námořní pěchoty generál James L. Jones jako protiteroristickou jednotku. Není náhodou, že generál James L. Jones byl jmenován vrchním velitelem spojeneckých sil v Evropě (SACEUR – Supreme Allied Commander-Europe) a zasloužil se o to, že v období, kdy to bylo nejvíce zapotřebí, vnesla americká námořní pěchota (do NATO) mentalitu společných, kombinovaných a expedičních sil do NATO.

Zřízení NRF je reakcí na změny mezinárodního bezpečnostního prostředí poznamenaného globalizací hrozeb, včetně šíření zbraní hromadného ničení a nárůstu mezinárodního terorismu. Tyto nové hrozby vyžadují, aby proti nim stály vojenské síly, které mohou být bez ohledu na intenzitu a geografické místo odehrávajícího se konfliktu rychle nasazeny tam, kde je jich nejvíce zapotřebí.

Za tímto účelem se NATO rozhodlo vytvořit **technologicky vyspělé, flexibilní, nasaditelné, interoperabilní a udržitelné síly, které musí být schopné vést operace po určenou dobu ve vzdálených oblastech světa, včetně prostředí, ve kterém budou muset čelit hrozbě použití zbraní hromadného ničení.** [7]

NRF jsou speciálně vytvořeny proto, aby sehrály úlohu „sil počátečního vstupu do prostoru operace“. Jsou plně vybaveny pro vedení bojové činnosti v konfliktech v horní polovině spektra mimo teritorium Aliance. Jsou předurčené pro účast v preventivní válce a v podstatě nejsou ve své činnosti závislé na mandátu OSN.

Přestože představitelé všech členských států NATO souhlasili s návrhem koncepce NRF, doposud neexistuje žádná shoda o podstatě hrozeb, kterým by NRF měly čelit. V zorném poli NRF se pohledy na bezpečnost EU v mnohém liší od konceptu, který byl vypracován a navržen USA.

Mimo to, že NRF jsou operačním nástrojem, slouží tyto síly ještě jako katalyzátor pro rozběhnutí dalšího kola transformace. NRF mohou být také použity jako prostředek pro posouzení a hodnocení nových konceptů a průběžné zkvalitňování schopností. V tomto směru NRF představují, jak samotný proces, tak i výsledný produkt vojenské transformace NATO. **V rámci procesu transformace musí NRF sehrávat funkci katalyzátoru, který usměrní a umožní zkvalitnění vojenských schopností Aliance.** [8]

c) Úkoly a možné použití NRF

NRF jsou schopny plnit operační úkol v kterékoli oblasti světa v plném spektru operací. To zahrnuje evakuační operace, odstraňování následků živelních pohrom a průmyslových katastrof, protiteroristické operace a dále mohou fungovat jako síly počátečního vstupu do prostoru operace, které vytvoří podmínky pro zasazení následných operačních sil.

Někteří vojenská odborníci soudí, že NRF v počtu okolo 25 000 osob nejsou dostatečně silné na to, aby byly dostatečně efektivní. Jiní tvrdí, že NRF nejsou nic jiného než důkaz, že nejlepší evropské síly se nacházejí ve službách USA. Tato tvrzení jsou však mylná ze dvou důležitých důvodů:

1. Letmé posouzení skutečně vynucených expedičních operací vedených od roku 1990 ukazuje, že velmi málo operací bylo vedeno silami většími než je brigáda (tj. okolo 5000 osob).
2. Množství skutečných sil předurčených pro NRF bude pravděpodobně třikrát větší než 25 000 osob, protože síly, které musí projít výcvikem před zařazením do pohotovosti

a mají náležité vojenské vybavení po ukončení zařazení do pohotovosti, vytvářejí pomyslný zdrojový rámce (v případě potřeby operační zálohu) NRF.

Od roku 1990 vedení pouze dvou vynucených operací vyžadovalo nasazení většího množství sil než je velikost brigády. První válka v zálivu si vyžádala nasazení 700 000 vojáků USA a spojenců (proti zhruba 550 000 iráckým vojákům), zatímco irácká válka 2003 zahrnovala nasazení zhruba 200 000 osob. Žádný evropský stát by nesouhlasil s operačním použitím NRF tak, aby samostatně bojovaly proti silám velkého národního státu např. velikosti Iráku. Reálnějším scénářem se jeví situace, kdy USA jsou vázány ve velkém ozbrojeném konfliktu (podobnému válce v Iráku), když nadnárodní teroristická skupina provede masový útok s těžkými následky na teritoriu některého z členských států NATO a NRF obdrží operační úkol obsadit výcvikové tábory teroristů, jinými slovy scénář podobný tomu, který byl uskutečněn v Afghánistánu po 11. září 2001.

Úkoly navrhované pro NRF také nevyžadují komponent pozemních sil větší než je brigáda. Ze seznamu úkolů, který připravil SHAPE vyplývá, že potenciálními misemi NRF může být:

1. Nasazení NRF jako samostatných operačních sil pro řešení krizové situace s vedením následujících operací:

- evakuační operace nekombatantů (NEO – Non-Combatant Evacuation Operations),
- zabezpečení odstranění následků (způsobených použitím ZHN nebo humanitární krizovou situací),
- krizová operace, včetně udržování míru,
- podpora aktivních protiteroristických operací (CT – Counterterrorism),
- operace k zajištění embarga.

2. Nasazení NRF jako sil počátečního vstupu do prostoru operace k vytvoření podmínek pro příchod následných operačních sil do společného operačního prostoru (JOA) od příznivě nakloněného až po nepřátelsky naladěné prostředí s poskytnutím podpory hostitelské země nebo bez poskytnutí této podpory (např. operace na vynucení míru).

3. Nasazení NRF jako operačního svazku provádějícího demonstraci síly s cílem prezentovat rozhodnost členských států NATO (podle situace provést operaci rychlé reakce na podporu diplomatického úsilí). [9]

Při vedení operací proti terorismu musí NRF spoléhat na podporu sil pro vedení speciálních operací, proto na složení NRF záleží stejně tak, jako na jejich velikosti. Požadavky kladené SHAPE na NRF se v mnohém podobají požadavkům kladeným na expediční brigádu námořní pěchoty USA.

Pro vedení operací NRF je nutno vytvořit nový operační rámec. Smysl NRF spočívá v tom, že to jsou síly expediční a nejsou určeny k tomu, aby operovaly v rámci geografických hranic NATO bez možnosti provést preventivní vojenský zásah. NRF budou operovat v globálním rámci ve vzdálených oblastech světa mimo teritorium NATO, což znamená, že budou muset být schopny řešit nové bezpečnostní problémy, převážně boj s terorismem, s možností uskutečnit preventivní vojenské operace, a to bez opírání se o mandát OSN.

Co se týká strategické přepravy, všechny členské státy NATO uzavřely dohodu, že se budou společně podílet na finančních nákladech, které budou vynaložené na zajištění strategické vzdušné přepravy při rychlém nasazení NRF do operace.

Síly rychlé reakce NATO a EU			
Charakteristika	ERRF	NRF	BGEU
Datum vzniku	11. 12. 1999	21. 11. 2002	22. 11. 2004
Plně operační od	1. 12. 2003	29. 11. 2006	1. 1. 2007
Početní stav	60 000 +/-	25 000 +/-	1 500 +/-
Doba nasazení / Trvání operace	Do 60 dnů / do 1 roku	Do 5 dnů / až 30 dnů +	Do 10 dnů / 30 – 120 dnů +
Úkoly	Petersberské úkoly: 1. Humanitární úkoly 2. Záchrané úkoly 3. Úkoly k udržování míru 4. Úkoly bojových sil v krizové operaci, včetně vytváření míru	1. Odstranění následků použití ZHN nebo živelních pohrom – humanitární krizová operace 2. Krizová operace, včetně udržení míru 3. Embargo a zákazy 4. Údery (protiúderu vůči terorismu), odstranění a odvetné operace (proti terorismu) 5. Evakuační operace nekombatantů 6. Protiraketová obrana válečnictví	1. Odvrácení konfliktů 2. Oddělení nepřátelých (bojujících) stran silou 3. Stabilizace, rekonstrukce a vojenská pomoc třetím zemím 4. Evakuační operace v nepřátelsky nalaženém prostředí 5. Poskytnutí pomoci při vedení humanitárních operací
Intenzita konfliktu	nízká	nízká - vysoká	nízká - vysoká

Obr. 3: Charakteristika a předpokládané úkoly ERRF, NRF a Battle Group EU [10]

d) Rychlost nasazení NRF do operace

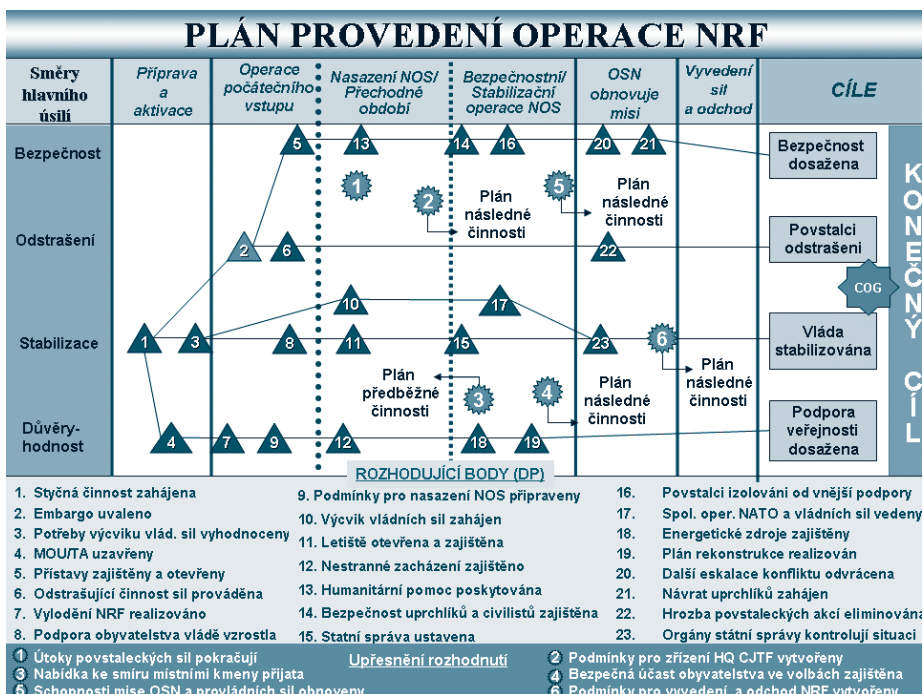
Požadavkem kladeným na NRF je, aby síly byly připraveny k nasazení do pěti dnů, a aby byly schopné vést nepřetržitou operační činnost po dobu třiceti dnů. K tomu musí mít NRF vytvořeny dostatečné zásoby.

Pro rychlé nasazení NRF do operace však existuje důležitá podmínka: „**NATO se musí rozhodnout použít NRF.**“

Existuje totiž několik vážných problémů spojených s předpokládanou rychlostí nasazení NRF, kterými jsou: **(1) doba nutná na přijetí rozhodnutí NATO o použití sil, (2) doba která bude nutná pro vlastní přípravu sil na nasazení, (3) doba nezbytně nutná na provedení strategického přesunu sil do prostoru operace.**

Celý tento proces může trvat, když půjde všechno hladce, minimálně dva týdny a je zcela možné, že za určitých nepříznivých okolností i docela delší dobu.

Na základě odborného posouzení a zhodnocení požadavku nasadit americkou brigádu Stryker [11] do kteréhokoliv místa ve světě do 96 hodin byl učiněn závěr, že síly, které mají tisíc kusů vozidel, nemohou být přepraveny pouze pomocí prostředků vzdušné přepravy z kontinentálního území USA do vzdálených oblastí světa do 96 hodin. Avšak s určitým vylepšením mobility je možné dosáhnout splnění plánu nasazení na signál bojové pohotovosti do jednoho nebo dvou týdnů, což je na motorizované síly dost velká rychlost. To ukazuje na fakt, že i ozbrojené síly USA mají problém rychle nasadit síly velikosti brigády do operace. Z tohoto závěru však nelze odvodit potenciální rychlost nasazení NRF, kterým se přinejmenším v krátkodobém

Obr. 4: Plán provedení operace NRF („VZOR“)

výhledu bude nedostávat schopnosti organické strategické, především vzdušné přepravy. [12]

NRF by eventuálně mohly být nasazeny do operace pomocí námořní strategické přepravy. Koneckonců při rychlosti 17 uzlů (31,5 km/hod.) mohou námořní síly překonat vzdálenost 2000 námořních mil (3704 km) v pěti dnech. NATO plně uznává potřebu pořídit lepší schopnosti námořní strategické přepravy a uzavřelo smlouvu o zajištění několika lodí, které umožňují nalodění a vylodění techniky způsobem najede/vyjeďe (roll-on/roll-off).

Ale existují některé velmi reálné problémy, které se přímo dotýkají možnosti, zda NATO bude v první řadě schopno rychle rozhodnout o vyslání vojenských sil do operace. Mnoho členských států NATO bude téměř jistě trvat na tom, aby ještě předtím, než budou příslušníci jejich ozbrojených sil nasazeni do zahraničí, byl zajištěn *potřebný mandát OSN*.

Veřejnost ve většině evropských zemí velmi preferuje, aby jejich vlády usilovaly o získání souhlasu OSN pro vojenské operace v zahraničí, a to dokonce i tehdy, když jsou v sázce životní zájmy vlastních zemí. Přesto v některých evropských zemích je dokonce i s mandátem OSN možnost dosažení souhlasu parlamentu s vysláním sil do operace velmi nízká. [13]

Dalším problémem je použitelnost sil NATO. Velmi málo vojenských sil, které mají členské státy NATO k dispozici, může být rychle nasazeno do operací. Z 1,6 milionu vojáků ve zbrani členských států NATO (bez započítání USA) je okolo 60 000 nasazeno

do mnohonárodních operací v zahraničí s tím, že členskými státy NATO je toto nasazení pocítováno jako velké zatížení.

e) Udržitelnost nepřetržité operační činnosti NRF

Problém, kterému doposud nebyla věnována příliš velká pozornost, je otázka udržitelnosti nepřetržité operační činnosti NRF, dokonce pouze s požadavkem po dobu třiceti dnů (což je polovina toho, co je požadováno od expediční brigády námořní pěchoty USA).

Od suezské krize v roce 1956 nebyla žádná evropská země schopna zajistit udržitelnost operační činnosti pozemních sil větších než prapor bez pomoci USA. Podle vyjádření, které učinil v roce 2004 náčelník generálního štábu britských ozbrojených sil generál sir Michael Walker, dosáhne Velká Británie této schopnosti okolo roku 2009. Bez nepřetržité přípravy a získávání zkušeností ze současných operací a s pokračujícím snižováním rozpočtů na obranu, ve kterém je upřednostňována výstavba sil před zajištěním udržitelnosti, se může stát, že ozbrojené síly členských států NATO nebudou mít schopnost naplnit dokonce ani tento třicetidenní požadavek, který je specifikovaný pro NRF. [14]

f) Trvalé spoléhání na USA

Při prvním posuzování návrhu konceptu NRF zaujaly USA stanovisko, že se na jeho realizaci nebudou podílet. To vedlo některé evropské vojenské činitele ke stížnostem, že USA neberou tento návrh vážně. Avšak tyto vojenští činitelé nepochopili podstatu stanoviska USA, protože hlavním cílem koncepce NRF nebylo okamžité vyřešení problému interoperability mezi ozbrojenými silami USA a silami evropských zemí, ale urychlení transformace ozbrojených sil evropských zemí.

Bez ohledu na počáteční zdráhavost USA se stalo rychle zřejmým, že evropské země postrádají množství důležitých schopností, které budou muset být poskytnuty ozbrojenými silami USA. To především zahrnuje strategickou přepravu, polní letiště nasaditelných vzdušných sil, logistickou udržitelnost a pozemní monitorování na úrovni bojiště.

Strategická přeprava byla vždy bolavým místem ve vztazích mezi ozbrojenými silami USA a armádami evropských zemí. EU usiluje o možnost, jak napravit tento deficit nákupem strategického dopravního letadla od Airbusu nazvaného A400M. Ale nejistota týkající se velikosti objednávky zpozdila dosažení počátečních operačních schopností systému. Francie nyní plánuje nákup prvního letounu v listopadu 2009 a pouze třicet kusů letounů bude vyráběno ročně. Evropské země mohou kompenzovat nedostatek strategické vzdušné přepravy využitím strategické námořní přepravy a časové horizonty pro obstarání prostředků v této oblasti jsou o trochu lepší. NATO vyhodnotilo, že potřebuje 12-14 dodatečných plavidel střední velikosti typu nalodění nákladu roll on/roll off (Ro-Ro).

Žádná evropská země nemá schopnosti řízení boje srovnatelné se systémem bojových radarů společného sledování cílů E-8 (Joint STARS – E-8 Joint Surveillance Target Attack Radar System). Jedná se o vzdušný radar schopný sledovat pohyblivé cíle. Proto v počátečních rotacích NRF USA nabídly poskytnout Joint STARS pro zabezpečení potřeb NRF. NATO má záměr ve střednědobém až dlouhodobém výhledu pořídit systém vzdušně-pozemního sledování (AGS – Air Ground Surveillance). Jedná se o schopnost,

kteřá je postavena na tom samém principu jako AWACS. Systém AGS poskytne syntetický průzorový radarový obraz a informace označení pozemních pohyblivých cílů v přibližně reálném čase s cílem zajistit shromažďování informací, časově omezené ničení cílů a hodnocení výsledků bombardování. Avšak ani za nejpříznivějších okolností nemohl být tento systém zaveden do výzbroje před rokem 2010. [15]

Pouze francouzské ozbrojené síly mají velitelství nasaditelného polního letiště, žádná jiná evropská země tuto schopnost nemá. Protože NFR vyvíjejí činnost v osmnáctiměsíčním rotačním cyklu (šest měsíců národní výcvik jednotek, šest měsíců společný výcvik komponentů, šest měsíců zařazení do pohotovosti), pouze jedno nasaditelné vzdušné velitelství nestačí. Existují dvě možnosti: využít letadlové lodě v průběhu dalších dvou cyklů nebo požádat ozbrojené síly USA o poskytnutí této schopnosti.

2. Schopnosti, technologické vybavení a interoperabilita NATO Response Force – NRF

Záměrem je, aby se NRF staly transformačními silami, které nejenom, že budou schopné naplňovat bezpečnostní potřeby NATO ve 21. století, ale budou zároveň sloužit jako hybná síla změn, pomocí kterých budou všechny členské státy NATO schopné vnést nové technologie, schopnosti a záměry vedení operací do svých národních sil. Zatímco NRF se stále nacházejí ve výstavbě, hrozby kterým budou muset čelit a mise, které budou NRF plnit budou bezpochyby vyžadovat, aby byl položen důraz na dosažení strategické přepravitelnosti a nasaditelnosti, agilnosti na bojišti a pořízení prostředků vysoké ničivosti.

Je záměrem, aby NRF byly plně integrované, to znamená, že jednotky budou schopné bojovat v rámci stejného bojiště bez ohledu na národnost a ve své činnosti nebudou omezovány geografickými hranicemi. Co je důležité, tato koaliční bojová organizace předpokládá potřebu plného sdílení informací v rámci sil na taktické a operační úrovni, to je něco, čeho může být dosaženo pouze za existence významné úrovně technické, taktické a operační interoperability, o společné doktríně a záměru vedení operací ani nemluvě.

Sdílení technologií a technických informací poskytovaných USA napomůže – a v některých případech bude přímo podstatné – pro budování a bojové nasazení vysoce schopných a interoperabilních NRF. Bohužel historie nedávných transatlantických zbrojních iniciativ ukazuje, že způsob řešení komplexních problémů spojených se sdílením technologií a informací ze strany USA se může stát významným omezujícím faktorem v budování NRF a dále, že musí být zváženy nové nebo speciální přístupy tak, aby bylo dosaženo jejich vyřešení.

Jestliže NRF mají úspěš, a to jak ve své prvotní misi jako síly rychlé reakce a úderné síly NATO, nebo jako nástroj vojenské transformace uskutečňované v rámci Aliance, potom problémy se sdílením informací a transferem technologií musí být urychleně podchyceny, identifikovány, důkladně řešeny a vyřešeny rychlým způsobem.

V tomto směru se NRF staly skutečným mikrokosmem širšího řešení sporných otázek a problémů, které jsou vlastní budování efektivních koaličních bojových schopností a zvyšování soudržnosti Aliance ve 21. století. Nepochybně NRF nemohou poskytnout základ pro vyřešení všech těchto složitých problémů. Přesto však NRF nabízejí příležitost

pro možnost experimentování a testování (což je podstatné pro vojenskou transformaci) a vytváří předpoklady pro nalézání tvůrčích řešení.

a) Úloha a fáze budování NRF

Úlohou NRF je:

- poskytnout NATO *schopnost* jednat rychle a drtivě v konfliktech vedených ve vzdálených oblastech a realizaci této schopnosti posilovat vlastní *důvod existence* jako vojenské aliance, která je schopna čelit bezpečnostním hrozbám 21. století,
- účinkovat jako katalyzátor pro usměrňování a podporování *transformace* vojenských schopností Aliance tak, aby tato byla schopna čelit bezpečnostním hrozbám,
- zvyšovat *interoperabilitu* mezi mnohonárodními prvky NRF za tím účelem, aby tyto síly byly schopné efektivně splnit cíle vytýčené pro danou misi. [16]

Fáze budování NRF

Vzhledem k omezeným zdrojům a době stanovené pro fázi hlavního úsilí budování, což je dáno úrovní technologií a vlastní činností, NRF půjdou cestou pozvolného evolučního vývoje a budou směřovat od základních k vyspělým schopnostem a od naprostého spoléhání na systémy USA k nárůstu samostatnosti, které bude dosaženo na základě vytvoření původních evropských schopností.

Budování NRF zahrnuje tři fáze, které byly rozloženy do následujících časových období:

1. **I. fáze, 2004–2006:** V letech 2004–2006 fungovat jako počáteční bojové jádro pro vytvoření úderných sil NATO.
2. **II. fáze, 2007–2012:** Rokem 2006 dosáhnout plných operačních schopností – za použití prvků pozemních sil evropských zemí posílených o aktivátory ozbrojených sil USA v oblastech jako jsou vojenské zpravodajství, monitorování a průzkum (ISR – Intelligence, Surveillance and Reconnaissance), strategická přeprava atd.
3. **III. fáze, 2013 a dále:** Po roce 2013, v závislosti na tom, jak EU a NATO budou zavádět vyspělé schopnosti v klíčových oblastech jako je vzdušná přeprava, přesně naváděná munice, protiraketová obrana a velení, řízení, spojení, počítače, vojenské zpravodajství, monitorování a průzkum (C4ISR – Command, Control, Communications Computers, Intelligence, Surveillance and Reconnaissance), integrovat aktivátory EU s aktivátory NATO. [17]

Navzdory těmto slibným začátkům existuje několik významných skutečností, které se dotýkají NRF a které potvrzují vážné obavy z dalšího možného vývoje a činí obtížnějším zhodnotit naplňování technologických potřeb NRF:

1. Vzhledem k operačnímu zaměření SHAPE a nezbytným prioritám určeným k tomu, aby NRF fungovaly, existuje velice málo požadavků z dlouhodobého záměru v plánování další výstavby NRF a výslovného spojení NRF s dlouhodobým rozvojem s ohledem na jejich základní cíle pořízení schopností (např. strategická přeprava, přesně naváděná munice apod.). Přestože NRF budou bezpochyby integrovat nové evropské schopnosti podle toho, jak tyto budou zaváděny, neexistuje žádný specifický nebo kalendářní plán, který by určoval, jakým způsobem budou NRF nápomocné v pořízování těchto schopností.

2. Také neexistuje žádný jasný plán podpory dosažení interoperability v rámci NRF (tzn. nutnost v následujících letech zajistit, aby vojenské síly s rozdílnou úrovní schopností byly způsobilé ke společné operační činnosti na bojišti).
3. Neexistuje jasné stanovisko, které se týká rozsahu, ve kterém budou USA poskytovat v průběhu druhé fáze budování NRF vyspělé aktivátory centrální bojové sítě, a to v době, kdy tyto aktivátory budou rozhodujícím prostředkem pro vedení operací NRF jako úderné síly NATO (tj. v době, kdy vyspělé evropské aktivátory v oblasti od přepravy až po centrální bojovou síť budou stále existovat jenom na papíře). [18]

Tyto nejistoty týkající se dalšího rozvoje NRF vedou ke znepokojení nad jejich zkvalitňováním a komplikují vyhodnocení dopadů zavádění nových technologií do NRF a stanovení požadavků na jejich informační potřebu. [19]

b) Plán rotace a certifikační proces NRF

NRF jsou postaveny na systému rotace v pohotovosti. NRF se skládají z komponentů sil, které členské státy NATO dobrovolně a s dostatečným předstihem poskytují tak, aby byly splněny zvláštní požadavky (organizační rámec pro umožnění účasti partnerů z PpP na vytváření NRF se nachází ve stavu zpracování). [20]

Významné je, že **NRF nejsou síly s pevnou organizační strukturou**, ale jejich složení a organizace se mění v souladu s plánem šestiměsíční rotace. Pro udržení požadované úrovně a kvality sil využívá SHAPE certifikační proces, který sestává z řady cílových standardů a normativních schopností, ke kterým se musí každý členský stát NATO, který poskytuje síly a prostředky do rotace, přihlásit a na kterých je založena připravenost a nasaditelnost každé rotace NRF.

Podle současných plánů jednotlivé členské státy NATO poskytují své příspěvky vojenských sil a prostředků pro nadcházející rotaci NRF zhruba osmnáct měsíců před požadovaným termínem zařazení plně bojově připravených jednotek do pohotovosti. Dvanáct měsíců před plánovaným zařazením do pohotovosti jednotky a jednotlivé prvky NRF zahájí přípravu formou účasti na společných cvičeních a odborných zaměstnáních prováděných především na národní úrovni. V období šesti měsíců před zařazením do pohotovosti v rámci společného výcviku komponentů sil provede SHAPE hodnocení operační připravenosti NRF a rozhodne, zda síly budou certifikovány jako způsobilé k vedení boje a splnění stanovených misí (mise se v závislosti na situaci mohou měnit od jedné rotace ke druhé). Po té jsou NRF zaneseny do seznamu nasaditelných prostředků NATO. Po šesti měsících zařazení do pohotovosti jsou síly z rotace vyřazeny a nahrazeny další rotací připravených NRF.

Tímto způsobem v každém okamžiku existuje jedna rotace NRF ve stavu formování a přípravy na národní úrovni, jedna ve stavu společného výcviku a jedna v pohotovosti k nasazení do operace. Maximálně je celkově plánováno šest rotací NRF – jedny aktivní (v pohotovosti) a pět připraveno v záloze – teoreticky na signál schopných být zmobilizovány pro vedení operace.

Síly určené pro NRF musí být plně certifikovány předtím, než jim je dovoleno operovat pod vlajkou NRF. Síly musí podstoupit intenzivní výcvik po dobu přibližně dvou měsíců tak, aby byla zajištěna určitá úroveň interoperability. Důležité je, že SHAPE plánuje pro každou rotaci vytvořit **odstupňované certifikační požadavky**. Takto státy, které se zavázaly k první rotaci, budou muset splnit základní standardy, zatímco

K O N F E R E N C E N R F	Členské státy NATO			NATO		
	Příprava jednotek	Národní výcvik	C E R T I F I K A C E	Společný výcvik	C E R T I F I K A C E	Pohotovost
	6 měsíců	6 měsíců		6 měsíců		6 měsíců
	Výcvik jednotek			Výcvik komponentů (velitel komponentu)		NRF
	12 měsíců			Výcvik společných sil (strategický velitel)		
	Jednotky musí splňovat standardy stanovené strategickými veliteli					
	25 000+/-	25 000+/-		25 000+/-	25 000+/-	

Obr. 5: Plán provádění přípravy a výcviku NRF (na základě zkušeností a poznatků získaných z dosavadní výstavby NRF dozná Plán provádění přípravy a výcviku NRF podstatných změn)

ty státy, které přispívají do každé následné rotace, budou muset splnit vždy stále vyšší certifikační požadavky.

Cílem struktury rotace a procesu certifikace je maximalizovat efekt NRF jako „katalyzátoru transformace“. Nechat projít přes NRF tolik jednotek, kolik je jen možné, skýtá reálnou možnost, že jednotlivé národní vojenské síly si vytvoří organizační jádro moderních, vysoce technologicky vyspělých sil, které jsou vhodné pro vedení operací ve vzdálených oblastech světa. To předpokládá, že každá zúčastněná země se iniciativně rozhodne vložit nové investice do vybavení pro každou rotaci na které se podílí, než aby ponechala rotovat jedinou sadu vybavení s každou novou jednotkou, kterou přispívá do NRF. Kromě toho nepřetržitým zvyšováním certifikačních požadavků SHAPE sleduje možnost podporovat a stimulovat rozšiřování vojenských schopností.

Samozřejmě cena, kterou musí NRF zaplatit za použití rotačního uspořádání a certifikačního procesu, je turbulence vysokého stupně se všemi doprovodnými problémy, které to přináší. Více než cokoliv jiného rotační uspořádání zajišťuje, že všechny síly, které jsou zařazeny do rotace, budou muset zdolat strmou křivku přípravy a výcviku předtím, než mohou být certifikovány jako nasaditelné. Navíc, sotvaže NRF dosáhly soudržnosti a pocitu identity s operačním svazkem, jsou rozpuštěny a celý proces musí začít nanovo.

c) Mnohonárodní složení

SHAPE musí rozhodnout, jak přesné mnohonárodní složení musí NRF mít a zda zesílená brigáda pozemních sil NRF by měla být sestavena z jednotek mnoha zemí, což přímo klade otázky interoperability. Brigády zpravidla bojují jako na úkol orientované bojové týmy s integrací vybraných jednotek směrem dolů do rotý a dokonce do čety. Například italská tanková četa může být přidělena francouzské pěší rotě, kterou podporuje německá minometná četa. Přesto realitou zůstává, že problém jazyka, rozdílné

a často nekompatibilní vybavení a rozdíly v operační doktríně a výcviku vážně omezují schopnost mít skutečné mnohonárodní síly s brigádními prvky, které jsou poskytnuty mnoha národy a stmelené v jeden vojenský celek.

Nutně tedy existují kompromisy mezi stupněm integrace sil, který je určen k podpoře politických cílů představovaných NRF, a významem efektivit operační činnosti vojsk. Aby bylo možno se vyhnout těmto problémům, existují mnohonárodní síly NATO, které jsou obecně velikostí limitovány na divizní nebo sborový stupeň. NRF se svým systémem rotace a omezenou možností šestiměsíčního společného výcviku činí tento přístup dokonce ještě obtížnějším.

SHAPE vyřešil tuto otázku požadavkem, aby základní manévrový (bojový) prvek (tj. tankový nebo pěší prapor) v počátečních rotacích pocházel z kontingentu poskytovaného jedním státem nebo mnohonárodních sil s dlouhodobou a ustálenou „jednotou zvyků“. Ostatní samostatné jednotky bojové podpory a jednotky specialistů – např. jednotka OPZHN, mohou pocházet z jiných států. V dlouhodobém výhledu je SHAPE otevřen myšlence složení brigády, která bude integrovat manévrový (bojový) prapor složený z kontingentů několika zemí, jež budou operovat společně s tím, že zodpovědnost za vypracování operačních otázek bude spočívat na samotném komponentu pozemních sil, ne na SHAPE.

Jak je uvedeno na obr. 6, příspěvek prostředků členských států NATO ukazuje, že první rotace odráží princip jednotných manévrových sil. Zatímco ne méně než čtrnáct jednotlivých zemí přispělo národními silami a prostředky, plus prostředky v podřízenosti NATO, výsadkový prapor poskytnutý Francií byl základním manévrovým (bojovým) prvkem.

Zjevně většina jiných zemí přišla na to, že je mnohem jednodušší vyčlenit plavidlo nebo letectvo do sil, protože příprava pozemních jednotek na splnění standardů a dosažení interoperability s ostatními jednotkami pozemních sil v dané rotaci je daleko obtížnější než dosáhnout toho, aby jediná loď nebo skupinka letadel byla interoperabilní (vskutku mnozí poněkud rychle splnili standardy stanovené pro schopnosti a interoperabilitu). [21]

d) Problémy a nejasnosti dalšího rozvoje NRF

Do současné doby SHAPE učinil významné kroky, aby dosáhl toho, že NRF budou akceschopné v souladu s plánem. Navíc závazky učiněné členskými státy NATO a ochota zemí jako je Francie (která v minulosti hrála velice obezřetnou roli ve vojenských aktivitách NATO) zúčastnit se na budování NRF naznačuje, že NRF se stanou skutečnou vojenskou silou a ne pouze papírovým tygrem. Snad až poněkud paradoxně operace ozbrojených sil USA *Iraqi Freedom* přivodila zvýšený zájem o NRF u evropských zemí, včetně Francie. Činnost ozbrojených sil USA v Iráku otevřela oči vojenským představitelům evropských zemí a vytvořila nové podněty pro rozvoj evropských transformačních schopností určených k plnění bojových misí.

V minulosti tak, jak je uvedeno v hlavních cílech výstavby sil EU, Evropská unie sjednocovala své kolektivní úsilí především na budování sil určených pro plnění petersbergských úkolů (tj. na činnost nízké bojové intenzity), jako je udržování míru. Od té doby se ale situace změnila. Zájem Francie a její snaha poskytnout síly a prostředky pro počáteční rotaci NRF ukazuje na skutečnost, že NRF se odrážejí od bloků, a že Francie usiluje o to, aby zaujala vedoucí roli mezi evropskými zeměmi v rozvoji schopností rychlé reakce.

Stát / Poskytovatel	Počet	Prostředky / Schopnosti
Španělsko	2 200	Lodě, letadla, vrtulníky
Francie	1 700	Výsadkový prapor, lodě, letadla, vrtulníky, vozidla
Velká Británie	1 200	Lodě, letadla
Německo	1 100	Lodě, letadla
Turecko	600	Lodě, letadla, vrtulníky
Itálie	600	Jednotky OPZHN, vojenská policie, lodě, letadla
Řecko	300	Aeromobilní rota, 2 ks fregata, 1 ks C-130H
Spojené státy	300	Lodě, letadla
Belgie	250	Výsad. rota komando, lodě, 6 ks F-16, 2 ks C-130, vrtulník A109
Nizozemí	200	Lodě
Norsko	150	Lodě, letadla, JWC (Stavanger)
Dánsko	100	Lodě, vrtulníky
Česko	80	Vybavení a vozidla OPZHN
Polsko	20	Jednotka odminování a likvidace výbušin (EOD)
NATO	700	AWACS (SHAPE, AFNORTH, AIRNORTH HQ/Komponent E-3A)
C E L K E M	9 500	

Obr. 6: Příspěvky vojenských sil a prostředků, které byly poskytnuty členskými zeměmi NATO pro rotaci NRF I [22]

e) Summit NATO ve Washingtonu v roce 1999 – nutnost čelit novým bezpečnostním hrozbám:

Na 15. summitu NATO konaném ve Washingtonu ve dnech 23.-25. dubna 1999 představitelé členských států NATO aktualizovali strategický koncept tím, že položili větší důraz na úlohu, kterou by Aliance měla sehrát ve 21. století. Jako část této aktualizace 19 představitelů členských států NATO schválilo iniciativu posílení obranného potenciálu (DCI), která představovala plán akcí určených k zajištění toho, že Aliance bude schopna čelit novým bezpečnostním hrozbám, které se nacházejí většinou mimo teritorium NATO. Iniciativa zahrnovala pět složek schopností:

- schopnost nasadit vojenské síly rychle tam, kde jsou zapotřebí, včetně prostorů, které se nacházejí mimo teritorium Aliance (**mobilnost a nasaditelnost**),
- schopnost udržovat síly a zabezpečovat jejich zásobování v oblastech vzdálených od domovského teritoria (**udržitelnost**),
- schopnost bojovat s jakýmkoliv protivníkem jak v konfliktech vysoké, tak nízké intenzity (**efektivní vedení boje**),
- schopnost chránit vojenské síly a infrastrukturu proti jakýmkoliv hrozbám (**odolnost**),
- zajistit, aby systémy velení, řízení a informační systémy byly kompatibilní tak, aby vojenské síly rozdílných zemí mohly společně efektivně působit (**interoperabilní spojení**). [23]

S tím, aby do budoucna byla zajištěna komplexní interoperabilita, byly členské státy NATO požádány, aby ještě více reformovaly svoji národní obrannou strukturu. Pro evropské země to znamenalo, že se musí jednou provždy zbavit své výzbroje z dob studené války a začít investovat do nových schopností. Nicméně v roce 2002 bylo dosaženo pouze 50 % z celkových 58 priorit, které byly stanoveny v roce 1999

pro zkvalitnění obranných schopností. Proto v očích mnoha vojenských činitelů DCI beznadějně ztroskotala. Zvláště v Evropě byla reforma omezena a pořízení mnoha užitečných vojenských schopností bylo odmítnuto kvůli nízkým rozpočtům na obranu.

f) Rozhodující potřeby NRF pro zavádění technologií vzhledem k interoperabilitě a dlouhodobému pořizování schopností

Realitou zůstává, že z větší části **potřeby schopností** NRF v jejich raných fázích mohou být většinou naplněny existujícími evropskými schopnostmi a evropskými průmyslovými schopnostmi – bez významného předání technologií ze strany USA.

Klíčové potřeby NRF pro technologie a sdílení informací, a zároveň oblasti, kde významné a složité politické otázky nepochybně vyvstanou, jsou dvojce:

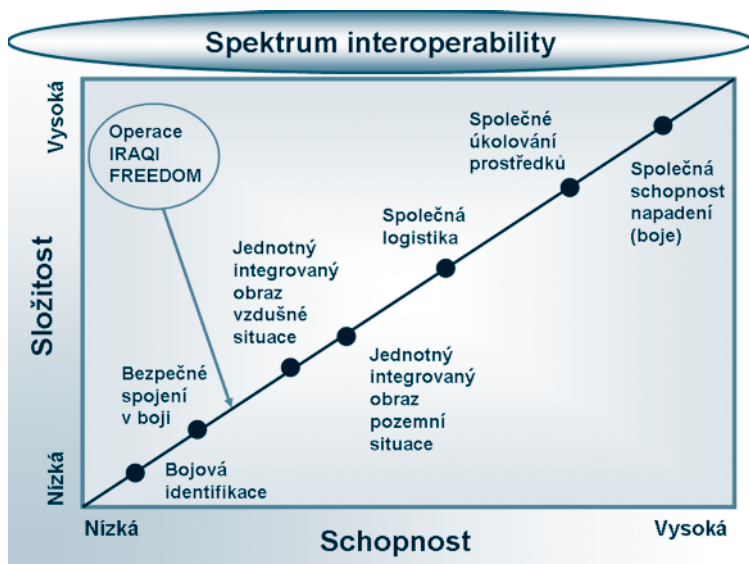
- **Zajistit interoperabilitu sil v I. fázi budování NRF** (což bude vyžadovat přinejmenším bezpečnou komunikaci a zamezení ztrát způsobených vedením palby do vlastních řad), ve **II. fázi budování NRF** (tj. když evropské pozemní a námořní síly jsou propojeny na aktivátory centrální bojové sítě USA a využívají výhod výstupů z této sítě) a **III. fázi budování NRF** (tj. když NRF je propojena s významnými schopnostmi centrální sítě za stavu budování nových evropských schopností tak, jak se budou zavádět, které budou poskytovat plnou znalost situace a schopnost kolektivního propojení). Co je podstatné – problematika interoperability spočívá méně ve výkonnějších technologiích, než sdílení utajovaných a neutajovaných informací, které jsou nezbytnou podmínkou pro získání plné znalosti situace a zamezení ztrátám způsobeným vedením palby do vlastních řad, včetně přístupu k ISR a systémům velení a řízení (propojení a software) v reálném čase, použitelným výstupům z prostředků ISR a podrobným technickým informacím, které se týkají architektury sítě, rozhraní, protokolů a struktury souborů, což všechno je potřebné k umožnění hladkého přenosu informací mezi národními systémy.
- **Splnit dlouhodobý cíl pořizování evropských schopností ve III. fázi budování NRF.** Zatímco některé oblasti schopností nevyžadují významnou technologii USA (strategická přeprava, pozemní technika), jiné oblasti (senzory, schopnosti ISR) budou významným způsobem těžit z technologií poskytovaných USA. [24]

g) Potřeba většího zaměření na interoperabilitu:

Úplné zaměření USA a NATO na pořízení evropských schopností, které je vyjádřeno v Iniciativě obranných schopností a tzv. **pražském závazku** (PCC – Prague Capabilities Commitment) k dosahování schopností, fakticky vyústily v to, že daleko menší pozornost je věnována zkvalitnění interoperability mezi ozbrojenými silami USA a silami spojenců.

Přestože EU může získat některé nebo všechny schopnosti obsažené v pražském závazku, skutečností zůstává, že většina těchto akvizic a zavádění schopností se bude dít, jestliže vůbec někdy, tak až v nadcházejících letech.

USA spolu s evropskými členskými státy NATO musí v kontextu NRF, ale i ostatních oblastí, vyvinout mohutné a soustředěné úsilí jak v krátkodobém, tak střednědobém rozšiřování interoperability koaličních sil, které pravděpodobně budou stále na velmi rozdílných úrovních schopností v příštím desetiletí a dalším období. Tento nový posun v zaměření na interoperabilitu nevyhnutelně změní priority transatlantické spolupráce.

Obr. 7: Spektrum interoperability pro NRF [25]

V tomto ohledu zcela odlišným od seznamu schopností vypracovaném v Praze, který se zaměřuje na přepravu, přesně naváděnou municí a podobně, spektrum interoperability sahá od bezpečné komunikace a zamezení palby do vlastních řad až k vytvoření společných úrovní znalosti situace a v konečném důsledku dosažení schopnosti kooperativní logistiky, kooperativních forem úkolování a kooperativního vedení bojové činnosti.

V této nové době musí být dosaženo zaměření na interoperabilitu skrze rozvoj koordinovaných a do určité míry společných schopností centrální sítě, včetně vybudování společné architektury, do které se mohou ozbrojené síly členských států propojit, a tím dosáhnout bezpečného spojení, podobné úrovně znalosti situace a jiných potenciálních forem vyššího řádu interoperability.

h) Současná opatření USA a nastavené procesy pravděpodobně vyústí v „zaostalé NRF“

Bohužel realizace současné spolupráce v oblasti zbrojení ze strany USA, předávání technologií a proces sdílení informací a standardů, včetně opatření ze strany USA pro uvolňování národních utajovaných informací a mezinárodních pravidel obchodu se zbraněmi, které určují export neutajovaných technických dat, pravděpodobně vyústí v:

- a) Zdlouhavý, netransparentní, roztržitý a v konečných důsledcích marný proces posuzování opodstatněnosti sdílení informací a předávání jednotlivých technologií.
- b) Následkem toho případné „zaostávání NRF“ s omezenou interoperabilitou a konektivitou vůči vyspělým aktivátorům centrální bojové sítě USA. Z tohoto důvodu plyne méně použitelných expedičních sil, zvýšené riziko obětí (v důsledku nepřátelské palby a palby vedené omylem do vlastních řad) a málo opravdových příležitostí pro využití technologie z USA k pořízení nových schopností.

Klíčovou otázkou zůstává, zda některý členský stát NATO bude ochoten za těchto okolností vystavit své síly vybavené druhořadnými schopnostmi riziku bojových srážek vysoké intenzity 21. století.

Objasnění nejdůležitějších problémů

1. Nastolený směr současných opatření a programů ze strany USA spíše podkopává než napomáhá interoperabilitě spojeneckých sil a vytvoření opravdové koaliční bojové schopnosti. Nedostatek zahraniční účasti v kterémkoliv americkém významném programu C4ISR nebo programech vývoje centrální bojové sítě – dokonce v oblastech jako je bojová radiostanice – a odmítání USA uvolnit dokonce nejvěrnějším spojencům určitou sumu technických informací – od denních kódů GPS k současným i budoucím vojenským komunikačním kódům USA – se nachází v protikladu vůči vytyčeným cílům interoperability NATO. Ve skutečnosti existuje významná propast mezi současnou realitou a vytyčenými cíly transformace, jež zahrnují interoperabilitu a ochotu podniknout potřebné kroky, včetně sdílení technologií, společného výcviku a jiných opatření nezbytných k dosažení těchto cílů. V době, kdy jsou USA zaměřeny na vytváření svých vlastních společných sil, má pro ně reálné úsilí o zavedení interoperability v praxi nízkou prioritu.

2. Rozhodování USA v oblasti národních opatření o uvolňování informací se uskutečňuje *ad hoc*, je roztržštěné, realizované na specifických základech vztahů ke konkrétní zemi nebo jako reakce na řešení určité krize nebo nutnost vedení operace. Toto rozhodování je v rozporu s pojetím rotujících mnohonárodních sil předurčených ke zvládnutí množství potenciálních misí. Za současných opatření se strany USA bude pro NRF velmi obtížné cvičit společně s použitím aktivátorů USA, s předstihem zdůvodňovat potřebu poskytnutí informací a co se ukazuje velmi obtížné zajistit, aby strany zúčastněné v NRF měly stejnou úroveň znalosti situace, která je potřebná pro skutečné vedení koaliční války.

3. Navzdory vládním opatřením USA pro umožnění většího sdílení technologií s cílem dosáhnout vyspělých koaličních bojových schopností bude starý přístup – udržování bezpečnosti USA pomocí náskoku v technologiích, dokonce vůči blízkým spojencům – pokračovat v neztenčené míře v určitých byrokratických kruzích rezortu obrany USA. Rozmanitost speciálních výborů, podvýborů a různých orgánů, které se nacházejí mimo tradiční proces předávání technologií, včetně málo zjiitelného, neprůhledného a často protisměrného procesu kontroly a režimu výstupních bezpečnostních kontrol se stávají vážnými překážkami pro uvolňování technologií blízkým spojencům. Tyto obtíže ve sdílení technologií mezi Spojenými státy a jejich spojenci doprovázejí všech těch několik málo transatlantických programů – počínaje společným bojovým vozidlem až po MEADS – nedaří se je zmírňovat a se vši pravděpodobností se budou stále opakovat. Zkušenosti získané ze spolupráce na větších programech bohužel nebyly doposud institucionalizovány formou potřebných reforem, a proto existuje málo náznaků, že by došlo ke změně přístupu ze strany USA.

Spojené státy samozřejmě nenesou veškerou odpovědnost za tuto situaci. Také evropské nízké investice do oblasti obrany, pomalé uznávání výsledku revoluce v oblasti vojenství a konceptu jako je centrální bojová síť, nedostatek zaměření na interoperabilitu ve zbrojních programech evropských zemí a prioritách jsou částečně zodpovědné za vznik a přetrvávání současných nepříznivých podmínek. [26]

i) Problémy v dosahování interoperability NRF

Iniciativy interoperability nebyly doposud úspěšné. Skromné kroky podniknuté společně Spojenými státy a spojenci k rozšíření interoperability v rámci NATO i mimo Alianci nepřinesly kýžené výsledky. Jak se v celé řadě nedávných konfliktů, od Balkánu přes Afghánistán až po Irák, ukázalo, je schopnost Spojených států a spojenců společně účelně vést války omezená. Iniciativy interoperability až do současnosti – včetně vypracování společných standardů a rostoucí spoléhání na otevřené systémy a komerční rozhraní a technologie – prostě neřeší a dosud nemohou vyřešit celou řadu základních problémů, které existují.

Ačkoliv NATO podniklo určité omezené úsilí a vytvořilo určitý stupeň společné architektury, vynaložené úsilí nebylo dostatečné a systematické. Vrozená složitost a vlastnická podstata systémů centrální bojové sítě v současnosti zaváděných nebo se nacházejících ještě ve vývoji (zvláště ve Spojených státech) a nedostatky v naplňování požadavků stanovených standardy interoperability NATO (jejich dodržování je dobrovolné) znamená, že bude nutno důraznějšího zaměření a vynaložení podstatnějiho úsilí, včetně učinění nejvýznamnějšího kroku, a to vytvoření společné připojovací páteří architektury tak, aby členské státy mohly využívat pro koaliční operace (především operace NATO) přiměřený stupeň sdílení informací. [27]

V důsledku rozdílů v transatlantických způsobech investování se propad v realizaci interoperability nezmenší, ale ještě více prohloubí. Bohužel s velmi značnými a urychlenými investicemi USA do transformačních technologií centrální sítě se rozdíl v interoperabilitě mezi zaváděnými americkými systémy a systémy evropskými s největší pravděpodobností v nadcházejících letech ještě zvýší. Ozbrojené síly USA prohloubí svůj společný charakter a budou směřovat k architektuře C4ISR a budou pokračovat v omezování přístupu k těmto novým modalitám, realizace *ad hoc* pokusů integrovat NRF se stane mnohem obtížnější a stupeň zaostávání NRF se pravděpodobně zvýší.

Zkušenosti z komerčního prostředí shodně ukazují, že nesusoudné sítě nemohou být hladce integrovány bez předchozího extenzivního plánování a dohod o sdílení sítí, databáze architektury a strukturálních informací. Centrální bojová síť, která je v podstatě pokusem vnést distribuovaný komerční proces do vedení války, se bude utvářet v mnohem náročnějším prostředí. Proto je nesmyslné očekávat, že mnohonárodní vojenské síly budou schopné uskutečnit v extrémních podmínkách vedení boje to, co se komerčním společenstvem nedaří provést v klidném mírovém prostředí, které se nachází mimo rámec koncentrovaného a disciplinovaného úsilí operační činnosti. [28]

Rozdíly v zavádění centrálních bojových sítí mezi EU a USA jsou z velké části spíše výsledkem vynaložených finančních prostředků než technologií, rozdíly ve financování mezi oběma subjekty jsou totiž významné a mají své důsledky. Bez uskutečnění podstatných změn ve způsobu financování a bez změny ve stanovení priorit samotná skutečnost, že EU má všechny potřebné technologie, jí neumožní zázrakem dohnat náskok USA nebo se napojit do špičkových schopností bez významné spolupráce s USA.

USA a EU čelí strategické volbě o podstatě a stupni interoperability koaličních partnerů v NRF (a obecně v NATO) a potenciálu celkové efektivnosti NRF a celé Aliance jako vojenské koalice. Ve skutečnosti se ale na obou stranách Atlantiku musí rozhodnout, zda a do jaké míry bude vyvinuto skutečné interoperabilní koaliční vedení boje. Jestliže bude rozhodnuto ve prospěch interoperability, musí být navíc k již známým

problémům spojeným s pořizováním schopností dány otázkám interoperability vyšší priority a věnována větší pozornost.

Zatímco státy mohou třeba z politických důvodů na základě *ad hoc* zformovat „koalici ochotných“, nemohou tyto státy učinit něco takového v rámci skutečné vojenské koalice. V tomto ohledu není válečná koalice 21. století něco jako účast na zápase v basketbalu v tělocvičně, kde se všichni v daný den sejdou, každý si může vybrat stranu, za kterou chce hrát, a odehrát zápas společně – popřípadě si upřesňovat úlohy a vztahy v průběhu hry. Zvláště se zavedením centrální bojové sítě to bude vyžadovat roky plánování, sdílení informací, kooperativního vývojového úsilí, vytvoření interoperabilních mostů a vybudování připojitelné architektury k tomu, aby došlo k vytvoření skutečných koaličních bojových schopností.

K zavedení interoperability NRF a pořízení schopností je nutno:

1. Vybudovat celkovou architekturu C4 (buď v rámci NATO nebo v daleko širším rámci) pro využívání všemi potenciálními koaličními partnery (což napomůže vymezit rozsah parametrů toho, co jsou USA ochotny sdílet se svými spojenci).
2. Učinit celou řadu dalších nezbytných kroků ke zkvalitnění interoperability, včetně provádění společné přípravy na zvládnutí postupů pro využívání centrální bojové sítě.
3. Na straně USA přijmout nové „direktivní“ přístupy pro předávání technologií a sdílení informací s významnou pozorností vedení, jednorázové formy nákupu a jiné pružnější mechanismy, které na trvalých základech uznávají nezbytnost sdílení informací v průběhu plánování, provádění výcviku a běžné činnosti, což je nezbytným předpokladem pro úspěšné vedení koaličních operací. [29]

Bezpochyby budou stále z důvodu celé řady bezpečnostních opatření existovat americké limity pro sdílení informací. Avšak USA mohou a musí přijmout pružnější přístup pro sdílení informací, který bude klást větší priority na vedení koaliční války, jakožto prvku národní bezpečnostní strategie USA.

Administrativa USA by co nejdříve a jednou pro vždy měla vyřešit otázku reformy způsobu předávání technologií, uplatnit svou vedoucí roli a vytvořit smysluplné a komplexní způsoby, které budou napomáhat sdílení informací a předávání technologií, což je nezbytné pro dosažení moderních schopností vedení koaliční války a interoperability vojenských sil jak v obecné rovině, tak v kontextu NRF. Pouze s uplatněním silné role administrativy a závazku dosáhnout moderního způsobu vedení koaliční války jako prvku národní strategie mohou být NRF a širší operace NATO jako operace vojenské aliance udržitelné.

3. Další možný vývoj NATO Response Force – NRF

Ačkoliv se zdá, že bylo dosaženo podstatného pokroku co se týká NRF, zůstává otázkou, zda cílů, které NATO stanovilo pro NRF, bude v budoucnu dosaženo. Jaké cíle NATO stanovilo pro NRF? I když důvodů pro zřízení NRF je mnoho, všechny jsou bezpochyby spojeny s podstatnější otázkou současného stavu transatlantických vztahů.

Během posledního desetiletí USA začaly zaujímat mnohem jednostrannější postoj v zahraniční politice, což také mělo své dopady na NATO. Podle USA NATO nebylo

schopné se dostatečně rychle transformovat, aby se vyrovnalo s bezpečnostním prostředím 21. století, a proto USA otevřeně začaly zpochybňovat jeho důležitost. Ačkoliv změny v zahraniční politice USA byly znatelné již na konci studené války, teroristické útoky, ke kterým došlo 11. 9. 2001, vynesly rozdíly ve spolupráci v oblasti mezinárodní bezpečnosti na denní světlo.

Události 11. 9. 2001 jsou důležitým mezníkem v zahraniční politice USA a jsou spojeny s vytvořením NRF. Síly rychlé reakce NATO jsou podle mnoha pozorovatelů považovány za poslední pokus (který byl silně ovlivněn strategií přijatou po 11. 9. 2001 administrativou G.W.Bushe) USA učinit NATO významným činitelem pro USA.

NRF poskytují Alianci nové a agilní bojové schopnosti, které umožňují rychle a efektivně reagovat na nové bezpečnostní hrozby zvláště mezinárodní terorismus. NRF jsou nástrojem vytvořeným na základě hlavních evropských vojenských investic a prostředkem k přesvědčení evropských členských států NATO, aby reformovaly své ozbrojené síly tak, aby bylo dosaženo zajištění interoperability mezi spojenci na bojišti. Navíc tím, že NRF poskytují podporu evropským partnerům v restrukturalizaci a modernizaci vojenských prostředků, NATO anticipuje, že NRF mohou fungovat jako hybná síla ve zmenšování transatlantické mezery ve schopnostech. NRF nebyly, nejsou a ani nebudou překážkou, která by stála v cestě evropskému úsilí vybudovat vlastní hodnověrnou obrannou politiku.

NRF byly speciálně vytvořeny proto, aby fungovaly jako síly počátečního vstupu do prostoru operace, jsou dobře vybavené pro boj v konfliktech vysoké intenzity vedených mimo geografické hranice evropského teritoria. NRF jsou určeny pro preventivní válku a v podstatě nejsou závislé na mandátu OSN. NATO však pracuje na základě souhlasu, což v praxi znamená, že NRF mohou být nasazeny se souhlasem všech stran.

Rozhodovací procedura se ale stává stále více komplikovanější. NATO si je toho vědomo a zkoumá, jakým způsobem adaptovat organizaci nedávno rozšířenou o nové členy na nové podmínky. Je důležité si uvědomit, že to neznamena, že NRF nebudou nikdy nasazeny,

Změna schopností	
Klasické síly	transformace → NRF, BG EU
Statické	Agilní
Reagující na situaci	Aktivně utvářející situaci
Operující regionálně	Operující globálně
Masové síly	Manévrové síly
Masové nasazení sil	Masový účinek zbraní
Vyčerpání protivníka	Vedení přesných úderů
Klasický způsob velení	Rychlé úkolové velení
Přímá součinnost	Samočinná součinnost
Zásobovací místa	Integrovaná logistika
Zbraňové systémy	Schopnost aktivovaná sítí

Obr. 8: Transformace schopností

[30] ale je velmi pravděpodobné, že evropské členské státy NATO rozhodně nepřijmou dominantní formulaci konceptu NRF tak, jak byla předložena ze strany USA.

Podobně může být koncipována otázka, zda NRF budou sloužit jako katalyzátor, který podporuje zkvalitnění vojenských schopností NATO. Vyvstávají pochybnosti o pokusech překlenout stávající rozdíly. Odstranění rozdílů ve schopnostech by vyžadovalo ohromné investice ze strany evropských členských států NATO.

Když vezmeme do úvahy současnou ekonomickou situaci, jakož i neochotu některých zemí vydávat více finančních prostředků na obranu, zdá se nepravděpodobné, že by takové investice mohly být ve skutečnosti poskytnuty. S ohledem na NRF to znamená, že místo toho, aby byly schopny přispět k překlenutí rozdílů ve schopnostech, pravděpodobně samy ocitnou v situaci, že se budou potýkat s problémy v oblasti zajištění interoperability (zvláště na úrovni pozemních sil), mnohostranné zastupitelnosti, vyváženosti sil a flexibility.

Dosažení vojenské a technologické úrovně schopnosti stejné jako mají ozbrojené síly USA je v blízké budoucnosti nemožné. Dokonce i kdyby evropské členské státy NATO začaly vydávat ekvivalent toho, co vydávají na obranu USA, zvláště pak na novou vojenskou techniku, trvalo by to roky dohnat USA. Z tohoto pohledu NRF nebudou schopny sehrát roli, kterou jim USA přisoudily, a ve kterou doufají.

Snaha o překlenutí vojenských rozdílů je opět částí amerického vnímání toho, jak se vyrovnat s bezpečnostními hrozbami. Tento způsob amerického vnímání vyžaduje jistý typ schopností, které evropské země nevlastní. Takže přesvědčit evropské země, aby zvýšily úsilí k vyrovnání rozdílů, má více co do činění se zajištěním toho, aby NATO bylo schopné vedení války typu USA, než stmelení spojenců. Možná, že by pro USA bylo lepší akceptovat některé rozdíly v úrovni vojenských schopností místo toho, aby tlačily ostatní země v jimi vytyčeném směru, dokonce bez toho, aniž by to přinášelo efektivní výsledky. [31]

Vzájemné doplňování mezi NRF, ERF a BG EU v budoucnu se zdá iluzorní. Existují evropské země, které jasně trvají na dalším rozvoji autonomní evropské obrany. V dlouhodobém výhledu by EU mohla být schopna bojovat v konfliktech vysoké intenzity bez závislosti na pomoci NATO, a to v jakémkoliv ohledu. To však bude mít praktické důsledky ve smyslu dostupnosti sil a vyspělých schopností, jakož i vynakládání finančních prostředků. V současnosti tomu ale nic nenásvědčuje a je zcela jisté, že to bude trvat poměrně dlouhou dobu, než EU dosáhne úrovně vojenských schopností USA.

Problémy, které se dotýkají národních rozhodovacích postupů, mohou být s největší pravděpodobností vyřešeny. Do jisté míry se to také týká možného překrývání mezi NRF, ERF a BGEU. Podstatou všech diskuzí však zůstává fakt, že USA přesvědčily evropské spojence přijmout návrh obsahující dominantní postoj USA směrem k otázkám mezinárodní bezpečnosti, postoj, který může být nejlépe vysvětlen neorealistickým přístupem k mezinárodním organizacím.

Budoucí úspěch NRF bude velmi záviset na ochotě evropských členských států NATO přijmout NRF v této formě. Jde o to, zda EU bude dlouhodobě legitimizovat tento způsob amerického strategického vedení. Je nepravděpodobné, že evropští spojenci jsou schopni a ochotni se přizpůsobit konceptu NRF tak, jak byl formulován na pražském summitu 2002.

Základní rozdíly mezi USA a EU v přístupu k řešení otázek mezinárodní bezpečnosti, které přinášejí rozdílná pojetí strategie, jsou reálné a budou podkopávat jakékoliv budoucí

nasazení NRF, jestliže tyto rozdíly nebudou akceptovány. Zavedení konceptu, který nebude brát do úvahy tyto rozdíly, nepřispěje k řešení problémů spojených s postavením NATO. Proto problém, jak koneckonců udržet NATO v pozici významného aktéra pro USA, nebude vyřešen všeamerickými NRF. Jestliže však USA jsou schopné a ochotné použít NRF v zájmu NATO, místo pro své národní účely, mohly by být NRF schopné do velké míry dosáhnout stanovených cílů a mohly by dokonce být schopny sloužit jako most k upevnění jak politických, tak vojenských vztahů mezi spojenci. [32]

Závěr

Prvotním záměrem vojenské koncepce NRF bylo, aby tyto síly učinily NATO akceschopnějším v reakci na bezpečnostní potřeby 21. století. Avšak podle vysokých standardů ozbrojených sil USA není pravděpodobné, že by NRF byly v blízké budoucnosti uznány za rychlé, akceschopné nebo dostatečně vojensky silné. Přesto jsou NRF nejdůležitějším prostředkem pro přizpůsobení evropských ozbrojených sil potřebám moderních expedičních operací.

Ať jsou NRF jakkoliv efektivním prostředkem pro transformaci, je nepravděpodobné, že budou použity pro dlouhodobější expediční operace sil velikosti brigády s násilným vstupem do prostoru operace. Naštěstí požadavky na provedení takovéto operace jsou v současnosti zanedbatelné. NRF však mohou být použity v operacích demonstrace vojenské síly podobných té, kterou vedly evropské síly rychlé reakce ve Rwandě v roce 2003. Je nepravděpodobné, že by NRF byly nasazeny do jakékoliv situace, ve které existuje zřetelné riziko boje.

Jakkoli kvalitně mohou být NRF připraveny, politické faktory mohou způsobit, že nebudou nasazeny rychle, pokud vůbec dojde k jejich nasazení. Politické schvalovací procedury vyslání sil mohou velmi nepříznivě zkomplikovat jejich nasazení a použití.

Rychlost reakce NATO na krizovou situaci závisí na politických faktorech. Dokonce v i zemích, kde není nutné schválit krátkodobé nasazení sil v zahraničí parlamentem (např. Francie), jsou kladeny otázky, zda je či není pro zasazení sil nutná rezoluce Rady bezpečnosti OSN. Jak ukazuje nedávná historie, jednomyslnosti v Radě bezpečnosti OSN je dosahováno velmi pomalu, je-li jí dosaženo vůbec. Většinu členských států NATO znepokojuje myšlenka (teoretický postulát) provedení preventivních vojenských úderů.

NRF se nadále, přinejmenším v roce 2010 a možná ještě déle, stále spoléhají na schopnosti ozbrojených sil USA, které dotvářejí jejich údernou sílu. Spoléhání na USA spolu s tlakem na obranné rozpočty může způsobit zpoždění v pořizování potřebných evropských schopností a negativně ovlivnit proces obranné transformace členských států EU.

Přesto všechno, NRF jsou a stále zůstávají nejlepším prostředkem transformace ozbrojených sil evropských zemí, prostředkem pro zkvalitnění operační činnosti těchto sil. Potřeba nasadit vojska do zahraničních misí bude posilovat transformaci schopností evropských ozbrojených sil, logistiky a systémů logistického zabezpečení a politických nástrojů pro schvalování vojenských akcí.

Protože NRF jsou síly mnohonárodní, nedostatky se projeví na straně zúčastněných zemí. Ovšem bez NRF, které slouží jako standard, by země zúčastněné země na budování NRF s velkou pravděpodobností zůstaly s transformací svých ozbrojených sil

značně pozadu, zvláště pokud by její realizace byla ponechána pouze na jejich vlastních plánech.

NRF jsou mnohostranné vojenské síly, které musí být schopné operovat rychlým a flexibilním způsobem, aniž by byla snížena úroveň efektivnosti operační činnosti. Proto jednotky ozbrojených sil členských států NATO, které jsou zařazovány do NRF, musí být neustále udržovány ve vysokém stupni interoperability. Členské státy NATO musí učinit nezbytné investice na pořízení vyspělých obranných schopností, zajistit vybraným jednotkám extenzivní plnohodnotný výcvik a požadovanou úroveň interoperability tak, aby se staly silami, které svou kvalitou přispějí ke zvýšení významu NATO jako vojenské organizace.

Poznámky k textu:

- [1] *Prague Summit Declaration*, issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague on 21 November, 2002.
- [2] POVLICH Jr. Robert, W., Maj., U.S. Air Force. *ERRF and NRF: Complimentary Construct or Competition for Forces?* Air Command and Staff College Air University, Maxwell Air Force Base, Alabama, USA, April 2007, pg. ii a 21.
- [3] MIHALKA Michael, Dr. *NATO Response Force: Rapid? Responsive? A Force?* US Army Command and General Staff Officers College at Fort Leavenworth, Kansas, Summer 2005, pg 67-68.
- [4] *Prague Summit Declaration*, issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague on 21 November, 2002.
- [5] Nařízení NGŠ AČR k aktualizaci „Kategorizace útvarů (jednotek, prvků) Armády České republiky“. Praha: GŠ AČR, 22. května 2008, str. 1.
- [6] Uvedená organizační struktura, složení a početní stav komponentu pozemních sil NRF nepředstavují žádnou vojenskou jednotku NATO a jsou čistě imaginárním výtvorem autora.
- [7] *Prague Summit Declaration*, issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague on 21 November, 2002.
- [8] Tamtéž.
- [9] MIHALKA Michael, Dr. *NATO Response Force: Rapid? Responsive? A Force?* US Army Command and General Staff Officers College at Fort Leavenworth, Kansas, Summer 2005, pg 71-72.
- [10] STOOP Manuela. *The NATO Response Force: United States' final attempt to keep the Alliance alive?* Erasmus Universiteit Rotterdam Faculteit der Sociale Wetenschappen, Bestuurskunde, Juli 2004, pg 77.
- [11] Název typu osmikolového obrněného transportéru ozbrojených sil USA, který je pojmenován po dvou amerických vojácích (vojín Stuart S. Stryker, padl ve druhé světové válce a specialista Robert F. Stryker, padl ve Vietnamu), kteří posmrtně obdrželi nejvyšší vojenské vyznamenání USA, Medaili cti (Medal of Honor).
- [12] MIHALKA Michael, Dr. *NATO Response Force: Rapid? Responsive? A Force?* US Army Command and General Staff Officers College at Fort Leavenworth, Kansas, Summer 2005, pg 72.
- [13] Tamtéž, pg 73.
- [14] Tamtéž, pg 76.
- [15] Tamtéž, pg 77.
- [16] BIALOS Jeffrey P., KOEHL Stuart L. *The NATO Response Force*. Washington, DC: Center for Technology and National Security Policy National Defence University, September 2005, pg vi.
- [17] Tamtéž, pg vi.
- [18] Tamtéž, pg vii.
- [19] Tamtéž, pg vii.
- [20] <http://R:\AdLib\191206NATOREactionForceEN.htm>, NATO Update: NATO Response Force declared fully operational – 29 Nov.2006, page 1-2, 13.12.2006.
- [21] BIALOS Jeffrey P., KOEHL Stuart L. *The NATO Response Force*. Washington, DC: Center for Technology and National Security Policy National Defence University, September 2005, pg 14.
- [22] Tamtéž, pg 16.
- [23] *NATO Handbook*, 2001:52.

- [24] BIALOS Jeffrey P., KOEHL Stuart L. *The NATO Response Force*. Washington, DC: Center for Technology and National Security Policy National Defence University, September 2005, pg vii.
- [25] Tamtéž, pg 26,
- [26] Tamtéž, pg ix.
- [27] Tamtéž, pg ix.
- [28] Tamtéž, pg x.
- [29] Tamtéž, pg xi.
- [30] NATO Response Force již byly celkem šestkrát úspěšně nasazeny do operace: (i) zajišťování bezpečného průběhu letních olympijských her v Aténách 2004, (ii) zajišťování průběhu prezidentských voleb v Afghánistánu 2004, (iii) zajišťování voleb v Iráku 2005, (iv) poskytnutí humanitární pomoci USA v důsledku hurikánu Katrina 2005, (v) poskytnutí humanitární pomoci Pákistánu po katastrofálním zemětřesení v roce 2005, (vi) humanitární pomoc Afghánistánu 2006, což ukazuje, že NRF se v podstatě velmi efektivním vojenským nástrojem NATO, http://en.wikipedia.org/wiki/NATO_Response_Force.htm, pg 1, 15.9.2008.
- [31] STOOP Manuela. *The NATO Response Force: United States' final attempt to keep the Alliance alive?* Erasmus Universiteit Rotterdam Faculteit der Sociale Wetenschappen, Bestuurskunde, Juli 2004, pg 65.
- [32] Tamtéž, pg 66.

Použitá literatura:

- BIALOS Jeffrey P., KOEHL Stuart L. *The NATO Response Force*. Washington, DC: Center for Technology and National Security Policy National Defence University, September 2005, pg v-xi, 2, 12-16, 26.
- MIHALKA Michael, Dr. *NATO Response Force: Rapid? Responsive? A Force?* US Army Command and General Staff Officers College at Fort Leavenworth, Kansas, Summer 2005, pg 67-73, 76-77.
- STOOP Manuela. *The NATO Response Force: United States' final attempt to keep the Alliance alive?* Erasmus Universiteit Rotterdam Faculteit der Sociale Wetenschappen, Bestuurskunde, Juli 2004, pg 7-8, 64-67, 77.
- POVLICH Jr. Robert, W., Maj., U.S. Air Force. *ERRF and NRF: Complimentary Construct or Competition for Forces?* Air Command and Staff College Air University, Maxwell Air Force Base, Alabama, USA, April 2007, pg. ii a 21.
- Nařízení NGŠ AČR k aktualizaci „Kategorizace útvarů (jednotek, prvků) Armády České republiky“*. Praha: GŠ AČR, 22. května 2008, str. 1.
- Prague Summit Declaration*, issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague on 21 November, 2002.
- <http://R:\AdLib\191206NATOREactionForceEN.htm>, NATO Update: NATO Response Force declared fully operational – 29 Nov.2006, page 1-2, 13.12.2006.
- http://en.wikipedia.org/wiki/NATO_Response_Force.htm, pg 1, 15.9.2008.

Seznam zkratk užitých v textu:

APOD	aerial port of debarkation	letiště vyložení (vykládky)
BG EU	Battle Group EU	bojové uskupení EU
BOMB	bomb	bomba (výbušný systém)
C2	command and control	velení a řízení
CCIR	commander's critical information requirement	požadavky velitele na rozhodující informace
CIMIC	civil-military cooperation	civilně-vojenská spolupráce
CJMED	combined joint medical	mnohonárodní společné zdravotnické oddělení EU OHQ
COA	course of action	varianta činnosti (způsob, plán)
CP	support centre	centrum podpory

CZE/SVK BG EU	Czech and Slovak Battle Group EU	česko-slovenská Battle Group EU
DCI	defence capabilities initiative	iniciativa obranných schopností (iniciativa posílení obranného potenciálu)
DPs	decisive points	rozhodující body
ECOA	enemy course of action	varianta činnosti nepřitele
FCOA	friendly course of action	vlastní varianta činnosti
FHQ	force headquarters	velitelství sil
HPTs	high-payoff target	cíle vysokého bojového přínosu, vysoce účinný cíl, vysoce důležitý cíl
HVTs	high-value targets	cíle vysoké hodnoty, cíl vysoké důležitosti
IPB	intelligence preparation of the battlespace	zpravodajská příprava bojiště
IRs	information requirements	požadavky na informace
LEGAD	legal advisor	právní poradce
LOG	logistic	logistika
MASS	mass demonstration	masové demonstrace
NAIs	named areas of interest	určené zájmové prostory, prostor zvláštní pozornosti, stanovený prostor zájmu
OHQ	operational headquarters	operační velitelství (Evropská unie)
OPZHN	NBC protection	ochrana proti zbraním hromadného ničení
PIO	public information officer	důstojník pro styk s veřejností / úřad, oddělení
POLAD	policy advisor	politický poradce
PVO	air defence / counter air	protivzdušná obrana
SOF	special operations force	speciální síly (síly pro vedení speciálních operací)
SOPs	standard operational procedures	standardní operační postupy
TAIs	target areas of interests	cílové zájmové prostory
TMV	TCP – tactical command point / post	taktické místo velení
VŠC s ČVV	CFX – command field exercise	velitelsko štábní cvičení s částečným vyvedením vojsk
ZHN	WMD – Weapons of Mass Destruction	zbraně hromadného ničení

Brigádní generál Ing. Jaromír Zůna, MSc.,
podplukovník Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D.

Potřebuje vysokoškolské vzdělání vojenských profesionálů reformu?

Na počátku 90. let mělo 65 % VZP vysokoškolské vzdělání. Dnes je to již 98 %, přičemž 3 % důstojníků jsou dokonce nositeli titulu Ph.D. / CSc. Vedle toho postupně roste podíl vysokoškolsky vzdělaných praporčíků. Vysokoškolský diplom již získalo 4 % praporčíků, ačkoliv pro službu v hodnostním sboru praporčíků není vysokoškolské vzdělání vyžadováno.

Úvod

Transformace personální struktury přinesla po mnoha letech od jejího začátku jeden důležitý úspěch. Tím je formální intelektualizace českých ozbrojených sil měřená rostoucím podílem osob s vysokoškolským vzděláním v hodnostním sboru nižších důstojníků a praporčíků. Dokonce roste i počet důstojníků s vědeckým vzděláním, přestože tento druh postgraduálního vzdělání není považován za vzdělání s výstupem na trh práce. [1, 2] Tohoto výsledku bylo dosaženo jednak personální politikou – důsledným vyžadováním vysokoškolského vzdělání jako základního předpokladu pro obsazování systemizovaných míst důstojníků a generálů, jednak jde o výsledek existence samotného vojenského vysokého školství, zastoupeného dnes již jenom Univerzitou obrany [8] a vojenským odborem při Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy, které tradičně doplňovalo hodnostní sbor nižších důstojníků a v posledních letech se začalo zaměřovat i na hodnostní sbor praporčíků. [3]

Podmínky, ve kterých ozbrojené síly i vojenské školství působí, se však v posledních 10 letech změnila a změny budou pokračovat i následujících 10 letech. Počet důstojníků byl redukován takřka na 5000, [4] došlo k rozšíření modelu centrální kariérové přípravy vojáka z povolání realizované rezortní školou v tzv. neakreditovaných formách přípravy [5] a expandovala národní vysokoškolská vzdělávací soustava, která by byla schopna krýt potřebu doplňování nižších důstojníků. [6] V následujících 10 letech lze navíc očekávat, že ozbrojené síly se budou muset vyrovnat se zesilujícími důsledky demografického stárnutí české populace. [7] Cílem tohoto článku je shrnout vývoj transformace vzdělanostní struktury důstojnického sboru v Armádě České republiky (AČR) a nastínit možnosti pro případnou transformaci systému získávání důstojníků ve vztahu k výše zmíněným změnám. Článek reaguje na diskuzi k problému vojenského vysokého školství otevřenou rektorem Univerzity obrany na konferenci 20 let transformace vojenského školství, která se konala ve Vyškově ve dnech 30. – 31. 3. 2010. Přes závažnost faktů prezentovaných v článku si oba autoři uvědomují, že případné řešení problému přípravy nižších důstojníků ve vlastních zařízeních si vyžaduje podrobnější sociologický výzkum problému a věří, že na základě tohoto článku by takový výzkum mohl být proveden některým z renomovaných výzkumných pracovišť v České republice.

1. Vzdělanostní struktura důstojnického sboru v letech 1990 až 2008

Ačkoliv nebylo doposud dosaženo cílového počtu důstojníků stanoveného ve strategických dokumentech, jimiž se řídí výstavba české armády, [9] lze předpokládat, že v souvislosti s restrukturalizací hodností a hodnostních sborů předjímanou novelou zákona č. 221/1999 Sb., *o vojácích z povolání* [10] dojde k tomu, že takřka 100 % systematizovaných míst (SM) určených pro nižší/vyšší důstojníky a generály bude v budoucnosti vždy obsazeno vojáky s vysokoškolským vzděláním. To si lze velmi dobře uvědomit z tab. č. 1, kde je ve vybraných letech srovnán vývoj vzdělanostní struktury Československé armády a AČR.

Tab. 1: Vzdělanostní struktura důstojníků a generálů Čs. armády a Armády ČR ve vybraných letech

	1990	1992	1993	1998	1999	2006	2007	2008
absolventi vysokých škol	26 832	26 772	17 871	11 270	11 010	6 894	6 670	6 400
<i>z toho (CSc./Ph.D.)</i>	725	682	381	213	247	179	196	200
absolventi škol s maturitou	14 291	12 713	8 948	4 021	3 632	285	287	186
absolventi nižších škol	594	795	497	69	52	2	2	2
celkem	41 717	40 280	27 316	15 360	14 694	7 181	6 959	6 588
	v %							
	1990	1992	1993	1998	1999	2006	2007	2008
absolventi vysokých škol	64,3	66,5	65,4	73,4	74,9	96,0	95,8	97,2
<i>z toho (CSc./Ph.D.)</i>	1,7	1,7	1,4	1,4	1,7	2,5	2,8	3,0
absolventi škol s maturitou	34,3	31,5	32,8	26,2	24,7	4,0	4,2	2,8
absolventi nižších škol	1,4	2,0	1,8	0,4	0,4	0,0	0,0	0,0
celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Pramen: ČERNOCH, F., KRÁLOVEC, K. *Personální vývoj v rezortu obrany (1990-2001) fakticky a ciferně*. 1. vyd. Praha: MO ČR, 2001, s. 84; *Statistická ročenka. 2006-2008*. Praha: ŘePP.

Z tab. 1 vyplývá, že rostoucí podíl vysokoškolsky vzdělaných důstojníků byl dosažen především v důsledku snižování počtu důstojníků a generálů. Počet důstojníků a generálů byl v roce 2008 4,1krát menší než v roce 1993 a v důsledku toho došlo ze strany AČR k redukci poptávky po důstojnících. Zároveň bylo možno důsledněji vyžadovat splnění základního kvalifikačního předpokladu ke službě v hodnostním sboru nižších důstojníků. Tím bylo úspěšné absolvování vysokoškolského studia alespoň v jeho bakalářském stupni. [9]

Dosažení takřka 100procentního obsazení SM plánovaných pro důstojníky a generály je bezprecedentním úspěchem; to zejména ve vztahu k rozdělení absolventů vysokoškolského studia mezi jednotlivé hodnostní sbory. Jak vyplývá z tab. č. 2, takřka trojnásobek nižších důstojníků překračuje pro výkon svého SM požadované vzdělání, když dosáhli absolutoria v magisterském stupni studia, a někteří z nich dokonce úspěšně absolvovali doktorské studium.

Při bližším pohledu na hodnostní sbor nižších důstojníků v tab. 3 je zřetelné, že překročení kvalifikačních předpokladů v jednotlivých vojenských hodnostech souvisí s délkou praxe odrážející se v povinné minimální době výsluhy v těchto hodnostech [9] a obecnému kariérnímu cíli nižších důstojníků na začátku jejich kariéry. Tím je dosažení co nejvyšší vojenské hodnosti a postavení během jejich aktivní služby.

Tab. 2: Vzdělanostní struktura v hodnostních sborech nižších/vyšších důstojníků a generálů AČR v letech 2007 a 2008

Hodnostní sbor	2007					2008				
	maximální dosažené vzdělání					maximální dosažené vzdělání				
	středoškolské		vysokoškolské			středoškolské		vysokoškolské		
	nižší	maturita	Bc.	Mgr.	Ph.D.	nižší	maturita	Bc.	Mgr.	Ph.D.
Generálů (OF 6 – OF 9)	0	0	0	23	3	0	0	0	22	3
Vyšších důstojníků (OF 3 – OF 5)	1	7	0	2 487	137	1	7	0	2 352	140
Nižších důstojníků (OF 1 – OF 2)	1	280	959	2 915	56	1	186	1 008	2 818	57

Poznámky:*Bc.* absolventi bakalářského studijního programu*Mgr.* absolventi magisterského studijního programu*Ph.D.* absolventi doktorského studijního programu nebo vědecké výchovy (CSc.)*maturita* absolventi středoškolského vzdělání zakončeného maturitou nebo absolventi vyšších odborných škol*nižší* absolventi středoškolského vzdělávání neukončeného maturitou**Pramen:** Statistická ročenka. 2007-2008. Praha: ŘePP.**Tab. 3:** Vzdělanostní struktura v hodnostním sboru nižších důstojníků AČR v roce 2008 a její změna v návaznosti na předpokládanou úpravu hodností

kód NATO	hodnost	2008			kód NATO	hodnost	2008 změna		
		Bc.	Mgr.	Ph.D.			Bc.	Mgr.	Ph.D.
OF 2	kpt.	123	1 474	45	OF 2	kpt.	123	1 474	45
OF 2	npor.	272	1 018	10	OF 1	npor.	272	1 018	10
OF 1	por.	517	318	2	OF 1	por.	613	326	2
OF 1	ppor.	96	8	0	–	–	–	–	–
celkem		1 008	2 818	57	celkem		1 008	2 818	57
celkem		26,0 %	72,6 %	1,5 %	celkem		26,0 %	72,6 %	1,5 %
OF 2		395	2 492	55	OF 2		123	1 474	45
OF 1		613	326	2	OF 1		885	1 344	12

Poznámky:*Bc.* absolventi bakalářského studijního programu*Mgr.* absolventi magisterského studijního programu*Ph.D.* absolventi doktorského studijního programu nebo vědecké výchovy (CSc.)**Pramen:** Statistická ročenka. 2008. Praha: ŘePP; vlastní výpočet.

Pro výkon služby na SM určených pro vyšší důstojníky je vyžadováno úspěšné absolvování magisterského stupně vysokoškolského studia. [9] Mají-li ovšem důstojníci v hodnosti kapitánů zájem na pokračování své vojenské kariéry, jak to vyžaduje splnění obecného kariérního cíle, je pro ně absolutorium vysokoškolského studia v magisterském studijním programu nutností. Navíc samotný přechod do hodnostního sboru vyšších důstojníků je obecně spojen s vidinou výkonu vojenského povolání jako celoživotního zaměstnání, [11] ovšem oproti stavu před 20 roky není pro naprostou většinu důstojníků tento přechod automatický. To zvyšuje konkurenci v hodnostním

sboru nižších důstojníků. Kapitáni dnes musí čelit i konkurenci služebně mladších kolegů v nižších vojenských hodnostech, kteří se dnes absolvováním magisterského studia již v začátku jejich důstojnické kariéry snaží získat nejenom kariérovou výhodu proti svým vrstevníkům nebo kolegům sloužícím ve stejných hodnostech, ale snaží se v podobě vysokoškolského vzdělání rovněž získat určitou tržní výhodu pro případ, že by museli vojenskou kariéru ukončit a hledat své další uplatnění na trhu práce. To může být i jeden z důvodů, proč nemusí preferovat studium na Univerzitě obrany profilované jako rezortně (vojensky) zaměřené a jsou ochotni studovat jakoukoliv jinou vysokou školu bez nároku na úlevy ve službě.

Doposud spíše přehlíženou nevýhodou pro ozbrojené síly je, že získáním úplného vysokoškolského studia se nižší důstojníci stávají na ozbrojených silách víceméně nezávislí. To zvláště v případě, že toto studium absolvují na své náklady, ve svém volném čase, bez uzavření smlouvy o zvýšení kvalifikace s českým státem zastoupeným Ministerstvem obrany ČR ve standardní, dvouleté, době trvání kombinované formy takového studia. Jestliže se dnes standardně uzavírá s absolventy prezenční formy bakalářského studijního programu na Univerzitě obrany služební závazek v délce dvojnásobku jeho trvání, tj. na dobu 6 let, pak během této doby má každý poručík nebo nadporučík možnost dokončit své vysokoškolské studium v tzv. magisterské nadstavbě oboru jeho bakalářského studia. V relativně atraktivním věku pro trh práce pak má možnost rozhodnout se, zda svůj služební závazek prodlouží, či nikoliv, a to při zvážení vývoje na trhu práce a vyhodnocení toho, zda se naplnila jeho očekávání, s nimiž vstupoval do služebního poměru.

Zde je nutno poznamenat, že ještě do účinnosti nové branné legislativy v roce 1999, byl s cílem stabilizace důstojnického sboru s absolventy prezenčního studia na vysokých vojenských školách uzavírán první závazek ke službě v trvání alespoň na 10 let. Pokud zároveň s tímto zkrácením prvního závazku se došlo ke zkrácení doby, po kterou tento voják zůstane v aktivní vojenské službě, vojenské vysoké školství získalo drobnou výhodu v období předcházejícímu okamžiku nasycení ozbrojených sil vysokoškolsky vzdělanými důstojníky. Toto období prakticky rokem 2010 končí, přičemž k urychlení vyčerpání prostoru pro plynulé doplňování hodnostního sboru nižších důstojníků přispěla redukce volných SM provedená v roce 2009.

Jak vyplývá z tab. 3, v souvislosti s očekávanou restrukturalizací vojenských hodností lze s použitím údajů z roku 2008 předpokládat, že v rámci hodnostního sboru nižších důstojníků se vyrovná počet osob splňující základní kvalifikační pro povýšení do hodnosti majora v kategorii OF 2 s kategorií OF 1. V rámci takovéto zostřené konkurence v rámci hodnostního sboru nižších důstojníků bude v této souvislosti zajímavé sledovat úspěšnost kohorty osob, které vstoupily do služebního poměru vojáka z povolání po absolvování nevojenské vysoké školy, absolvovaly důstojnický kurz [12] a byly jmenovány do důstojnických hodností, a její srovnání s absolventy Univerzity obrany v prezenční formě bakalářských studijních programů. Jak dokazují všechny tři výše uvedené tabulky, přestalo dnes dosažené vzdělání prezentovat zásadní znak signalizující kvalitu důstojníka nebo generála!

2. Diskuze nad relevantností vojenského vysokého školství

Na úspěchu zvyšování stupně intelektualizace hodnostních sborů nižších/vyšších důstojníků a generálů mělo bezpochyby zásluhu vojenské vysoké školství. Schopnost

rezortu Ministerstva obrany řešit problémy, které přináší vývoj prostředí, ve kterém se pohybují české ozbrojené síly, byla v minulosti podmíněna kvalitou přípravy důstojnického sboru vojenskými vysokými školami. Fakticky dnes můžeme za instituci odpovědnou za přípravu vojenské inteligence považovat Univerzitu obrany. Jak však bylo výše naznačeno, její postavení se však dramaticky mění. Děje se tak jak pod vlivem transformace ozbrojených sil samotných, které určují velikost poptávky po jejich absolventech, tak i pod vlivem změn v prostředí, ve kterém tato vojenská akademická instituce působí.

Vedle zmiňované redukce počtu důstojníků, která redukovala počet vojenských studentů na vojenských vysokých školách 4,3krát, jak je zřetelné z tab. 4, vzrostla kapacita veřejných vysokých škol a v důsledku toho došlo k redukci průměrných nákladů na jejich jednoho absolventa. Z tohoto úhlu pohledu lze sloučení tří vojenských vysokých škol do Univerzity obrany a zachování vojenského odboru při Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy (horizontální integrace) považovat za logický krok adekvátní trendu zmenšování českých ozbrojených sil a počtu důstojníků.

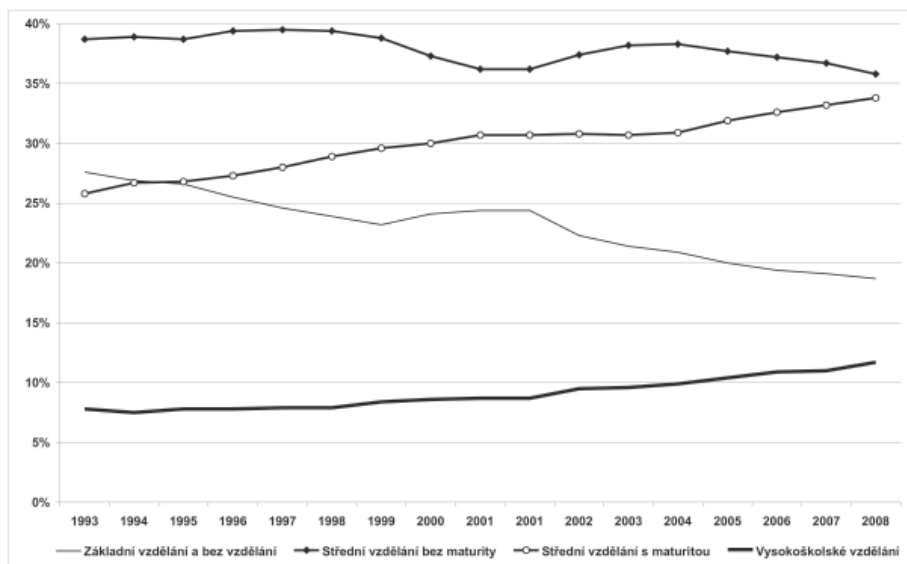
Tab. 4: Počet důstojníků a generálů a počet studentů vojenských vysokých škol v prezenční formě

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	...	2006	2007	2008
počet důstojníků a generálů	27 316	23 631	21 229	18 990	17 344	15 360		7 181	6 959	6 588
počet studentů vojenských vysokých škol	3 518	1 581	1 319	1 350	1 391	1 486		688	740	807
podíl v %	12,9	6,7	6,2	7,1	8,0	9,7		9,6	10,6	12,2

Pramen: ČERNOCH, F., KRÁLOVEC, K. *Personální vývoj v rezortu obrany (1990-2001) fakticky a ciferně*. 1.vyd. Praha: MO ČR, 2001, s. 85; *Statistická ročenka. 2006-2008*. Praha: ŘePP; ISSP

Paradoxem minulého vývoje však byl neadekvátní podíl počtu vojenských studentů na celkovém počtu důstojníků a generálů. Hodnota tohoto podílu se dnes blíží k hodnotám roku 1993 a opakuje se vývoj z 90. let, kdy počet vojenských studentů vojenských vysokých škol rostl, kdežto početní velikost hodnostního sboru nižších/vyšších důstojníků se zmenšovala. Vzhledem k tomu, že Univerzita obrany doplňuje přímo svými absolventy ozbrojené síly, po ustálení velikosti hodnostních sborů nižších/vyšších důstojníků na tzv. cílový počet nebude možno stanovovat větší rekrutační cíl pro studium na této škole, než budou reálné možnosti umístění jejich absolventů ve struktuře AČR. Vzhledem k tomu, že od poloviny 90. let se opakují problémy s umísťováním absolventů vojenských vysokých škol, lze pochybovat o reálnosti jeho stanovování. [13]

Poskytování vysokoškolského vzdělání akceptovatelného národním trhem práce cestou vlastních vysokých škol zařazených do národní soustavy vysokých škol bylo považováno ještě v 90. letech 20. století za adekvátní model potřebám ozbrojených sil. Tímto způsobem docházelo k tomu, že vojáci z povolání získávali v podobě vysokoškolského diplomu důležitou ekonomickou i sociální výhodou. Nicméně jak si lze dobře uvědomit z obr. č. 1, od roku 1993 v ČR postupně vzrůstá podíl osob vysokoškolsky vzdělaných a osob s maturitou. Zatímco však v roce 1993 byly vysokoškolsky vzdělané osoby v populaci zastoupené 7,8 % a maturitu mělo 25,8 %, v roce 2008 to už bylo 11,7 % osob s vysokoškolským diplomem a 33,8 % osob s maturitou.

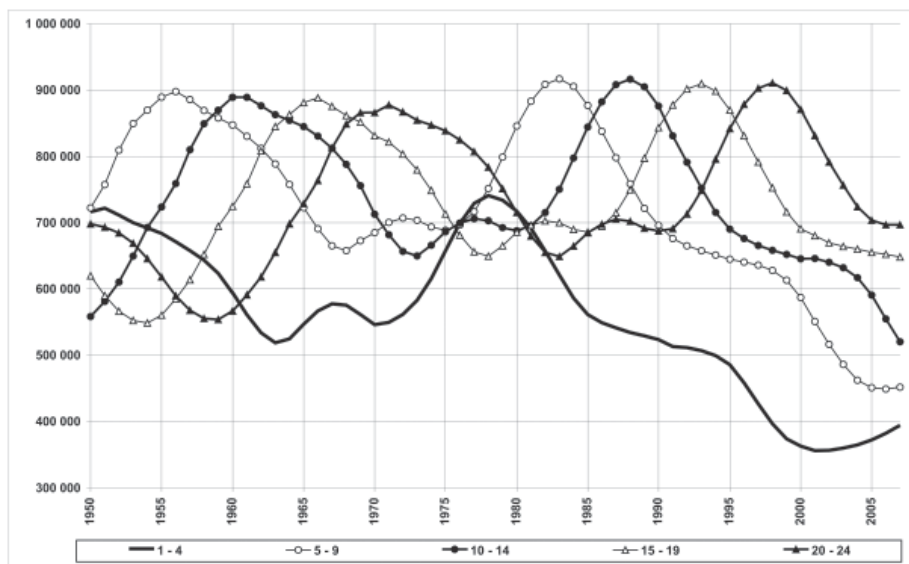
Obr. 1: Vzdělanostní struktura populace České republiky starší 15 let v letech 1993 až 2008

Pramen: *Trh práce v ČR 1993 až 2008*. 1.vyd. Praha: ČSÚ, 2009 [kód publikace 3103-09].

Vzrůstající podíl vysokoškolsky vzdělaných osob v pracovní síle na úkor podílu středoškoláků ve svém důsledku znamená snížení vzácnosti osob s vysokoškolským vzděláním a maturitou na trhu práce. Otevření přístupu ke středoškolskému vzdělání zakončeného maturitou a vysokoškolskému studiu kombinované s demografickým poklesem v populaci ve věku 1 až 24 let tak, jak ukazuje obr. 2, bude působit proti tradiční roli vojenského vysokého školství, které sehrávalo v 80. a 90. letech 20. století. To bylo sice doplňkem celého systému, sehrávalo však roli přirozeného monopolu, a při nedostatku vysokoškoláků na trhu práce byly ozbrojené síly na něm závislé.

Národní soustava vysokých škol v důsledku zvětšení svých kapacit v posledních 10 letech je dnes spíše nezávislá na výkonech státních vysokých škol. [14] Proto i státem nabízené vysokoškolské vzdělání na státních vysokých školách prezentujících své zaměření jako čistě rezortní, které lze získat během výkonu služebního poměru vojáka, již neznamena takovou výhodu, jako tomu bylo dříve. To platí jak pro vojáky samotné, tak pro ozbrojené síly. Tím, že ozbrojené síly získávaly s předstihem vojenský personál již z trhu vzdělávání, byl částečně vyřešen i problém s výběrem personálu podle jeho kvality. Tu u většiny odborností zaručovaly přijímací zkoušky k vysokoškolskému studiu. Nicméně v okamžiku, kdy je vysokoškolské vzdělání volně dostupné pro všechny osoby splňující formální předpoklady pro jeho absolvování, dostávají se všechny vysoké školy v daném oboru vzdělávání do přímé konkurence a výběr ke studiu ve studijních programech/oborech snadno dostupných i na jiných vysokých školách může být pro mnohé z takových vysokých škol jenom formální procedurou.

Formálnost výběru k vysokoškolskému studiu si lze uvědomit nejenom na číslech platných vysokoškolskou vzdělávací soustavu jako celek, ale i pro některé studijní obory nabízené Univerzitou obrany. Podle *vývojových ročenek školství v ČR* rostlo mezi akademickými roky 2002/2003 a 2007/2008 procento uchazečů o studium v prezenční

Obr. 2: Vývoj velikosti populace ČR ve věku 1 až 24 let v letech 1950 až 2007 (střední stav populace)

Pramen: *Demografická příručka 2007*, Praha: ČSÚ, 2008 [kód publikace 4032-08].

formě bakalářského studia z 56,5 % na 76,3 %. Toto procento bude dále růst, nejenom protože financování veřejných vysokých škol je nastaveno výkonově, dotovány jsou počty studentů/absolventů, ale také kvůli dalšímu demografickému propadu v populaci studentů ve věku 15 – 19 let. [7]

Jak vyplývá z tab. 5, efekt otevření vysokoškolské vzdělávací soustavy kombinovaný s efektem demografického propadu u mládeže starší 15 let se projevuje i v případě Univerzity obrany. Je otázkou, co by se stalo, jestliže by po dobu studia studenti vojenského prezenčního studia nepobírali plat. Taková služba by pak získala čistě „patriotický charakter“ zmiňovaný rektorem Univerzity obrany na výškovské konferenci. Hodnotu tohoto patriotismu lze vyčíslit na úrovni nákladů studentských náležitostí odhadovaných na cca 300 mil. Kč ročně. To samo o sobě dnes činí z Univerzity obrany předmět úvah o efektivnosti a udržitelnosti stávajícího modelu získávání a přípravy důstojníků pro doplňování hodnostního sboru nižších důstojníků. Lze předpokládat, že v rámci zostřující se konkurence mezi veřejnými vysokými školami budou tyto školy ochotné převzít výkony vojenského vysokého školství. To by rovněž řešilo problém rekvalifikace důstojníků po skončení služebního poměru vojáka z povolání, protože by tito byli majiteli vysokoškolského diplomu ze školy s mnohdy větší prestiží, než tomu mohlo být u některých z právních předchůdců Univerzity obrany.

3. Minulost a budoucnost

V roce 2001 hodnotili Černoch s Královcem [15] vývoj shrnutý v tab. 1 jako nárůst kvality celku. Nahlíženo bez dalších souvislostí mají oba autoři pravdu. Ve vztahu k očekáváním a indikacím, s kterými byla započata transformace personální struktury naší armády, se však objevuje jeden důležitý paradox. Dr. Antonín Rašek ve svém článku

Tab. 5: Výsledky přijímacího řízení na Univerzitu obrany v letech 2006 a 2008 – bakalářský studijní program, prezenční forma studia

	počet podaných příhlášek	přijímacího řízení se zúčastnilo	počet přijatých	počet přijatých celkem	poměr b/d	poměr c/d
A	b	c	D	e	f	g
2006 FVT	460/5	339/5	121/0	159/1	3,80/-	2,80/-
2008 FVT	400/102	322/102	168/45	204/56	2,38/2,26	1,91/2,26
2006 FEM	419/120	349/113	90/20	127/37	4,65/6,00	3,87/5,65
– EOS	210/120	181/113	25/20	38/37	8,40/6,00	7,24/5,65
– VM	209/-	168/-	65/-	89/-	3,21/-	2,59/-
2008 FEM	259/93	259/92	159/68	159/68	1,62/1,37	1,62/1,35
– EOS	115/93	115/92	53/68	53/68	2,17/1,37	2,17/1,35
– VM	144/-	144/-	106/-	106/-	1,36/-	1,36/-
2006 FVZ	26	13	6	6	4,33	2,16
2008 FVZ	24	12	9	9	2,66	1,33

Poznámky:

vojenské studium/civilní studium

FVT Fakulta vojenských technologií

FEM Fakulta ekonomiky a managementu

FVZ Fakulta vojenského zdravotnictví

EOS studijní obor ekonomika obrany státu

VM studijní obor vojenský management

Pramen: Zpráva o výsledcích přijímacího řízení. 2007- 2009, Brno: Univerzita obrany.

z roku 2005 [11] syntetizujícím výsledky tehdejších sociologických výzkumů prováděných v transformující se armádě uvádí, že tehdejší transformační změny znamenaly:

„...snížení možnosti celoživotního uplatnění v armádě ve prospěch vojáků z povolání se střednědobými a především pak krátkodobými úvazky, tzn. ve prospěch nižších důstojníků, praporčíků a poddůstojníků. Současně se předpokládal růst skupiny vojenských profesionálů na výkonných a obslužných funkcích. Z hlediska vzdělanosti to znamenalo postupný pokles počtu důstojníků s úplným vojenským vysokoškolským vzděláním i praporčíků s úplným středoškolským vzděláním a nábor nových vojáků z povolání s potřebným civilním vzděláním, jimž bude poskytnuto krátkodobější vojenské vzdělání. V opačném případě by nutně došlo ke stárnutí velitelského sboru, zhoršení jeho zdravotního stavu a mobilní neprůchodnosti pro mladé schopné vojáky z povolání.“

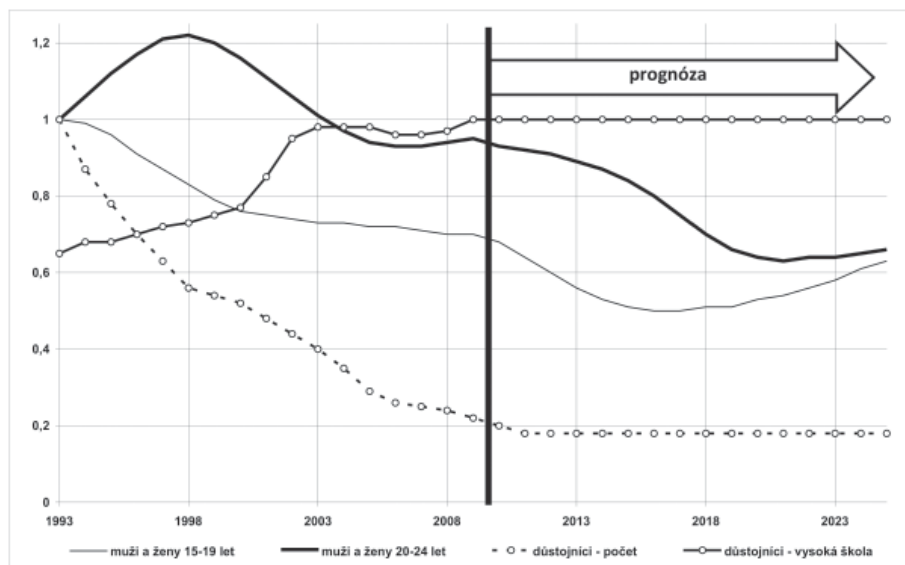
Po 20 letech transformačních změn splňuje dnes vysokoškolské vzdělání takřka 100 % důstojníků, a přesto došlo k zestárnutí velitelského důstojnického sboru. Zatímco v roce 1995 činil podíl nižších důstojníků starších 35 let v AČR 21,4 % při cca 8000 osob v tomto hodnostním sboru, v roce 2008 to již bylo 40,6 % při poloviční velikosti tohoto sboru. Takový nárůst, zestárnutí důstojníků, nelze vysvětlit návratem k základním devítiletým školám, kdy do ozbrojených sil vlastně vstupují středoškolsky vzdělané osoby s maturitou ve věku o rok vyšším, než tomu bylo dříve. Ačkoliv nejsou známy žádné nové výzkumy k problému zmiňovanému Raškem, lze zároveň předpokládat, že došlo i ke snížení kariérní průchodnosti tak, jak ji Rašek očekával.

Pokud jde o možnou budoucnost českého vojenského vysokého školství, je třeba jej vidět v kontextu očekávaného demografického vývoje. Bezpochyby, jak všichni praporčíci, tak všichni důstojníci vstupující do armády z trhu práce budou splňovat kvalifikační

požadavek ve formě dosaženého vzdělání. Dojde rovněž k ustálení velikosti hodnostních sborů, které zjednoduší aplikaci kariérního řádu. Zároveň se však budou zmenšovat demografické zdroje dostupné pro doplňování ozbrojených sil ve věkové kategorii bránící dalšímu stárnutí ozbrojených sil. [16] Tyto souvislosti si lze dobře uvědomit z obr. č. 3, kde je formou indexu srovnán demografický vývoj a vývoj v hodnostních sborech nižších/vyšších důstojníků od roku 1993 a jeho další prognóza podle projekce obyvatelstva zpracované Českým statistickým úřadem [7] a to v kontextu vývoje podílu důstojníků splňující kvalifikační požadavek příslušného dosaženého vzdělání.

V kontextu expanze výkonů národní vysokoškolské vzdělávací soustavy v posledních 20 letech [6, 14] a demografického poklesu v populaci ve věku 15 až 24 let také obr. č. 3 dokládá výše prezentované skutečnosti týkající se rizika snižující se kvality zájemců o vojenské povolání vstupující do vojenské kariéry cestou některých studijních oborů studovaných na Univerzitě obrany. Pokračující propad v populaci ve věku vysokoškolsky vzdělávaných osob (20-24 let) započatý v roce 1998 bude dále pokračovat do roku 2020. Nelze tedy předpokládat, že na všechny studijní obory bude možno provádět výběr optimalizující náklady na získání pracovní síly pro potřeby ozbrojených sil a rizika spojená s předčasným odchodem ze studia [17, s. 26-27]; tedy že vybraná osoba úspěšně dokončí tříleté vysokoškolské studium, během něhož pobírá plat, a že bude ochotna přijmout místo, které bude v době jejího absolutoria momentálně k dispozici, a zároveň, že náklady na její získání a přípravu této osoby budou srovnatelné s doposud alternativní kariérní cestou zmíněnou v článku *Dnes už jiná armáda: změny v systému přípravy nižších důstojníků*. [14]

Demografický vývoj a vývoj ve veřejných rozpočtech bude dále zostřovat konkurenci mezi jednotlivými vysokými školami. Pro rezort Ministerstva obrany to bude znamenat vyřešit zajímavé dilema. Tento rezort cestou svých vojenských škol nepřímo konkuruje

Obr. 3: Populace ve věku 15-24 let v ČR a počty nižších/vyšších důstojníků jako index (1993 = 1,0) a podíl důstojníků splňujících předepsané vzdělání v letech 1993 až 2025

Tab. 5: Výdaje na školství a vojenské školství ze státního rozpočtu ČR v letech 1997 až 2008 (v mil. Kč/běžné ceny)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
školství ČR	524 668,0	566 741,0	596 909,0	632 268,0	693 921,0	750 758,0
z toho vojenské školství	969,2	1 110,7	1 108,2	1 537,2	1 541,5	1 608,8
podíl v %	0,17	0,19	0,18	0,22	0,21	0,20
	2003	2004	2005	2006	2007	2008
školství ČR	808 718,0	862 891,7	922 798,0	1 020 640,2	1 092 274,6	1 103 946,3
z toho vojenské školství	1 693,6	1 765,0	1 585,7	1 406,0	1 206,6	969,2
podíl v %	0,20	0,19	0,16	0,13	0,11	0,17

Poznámky:*vojenské školství:*

- vojenské vysoké školy: od roku 2004 Univerzita obrany a vojenský odbor při FTVS Univerzity Karlovy v Praze; do roku 2004 Vojenská akademie v Brně, Vojenská lékařská akademie JEP v Hradci Králové, Vojenská vysoká škola pozemního vojska ve Vyškově, vojenský odbor při FTVS Univerzity Karlovy v Praze;
- vojenské střední školy: od roku 2008 pouze Vojenská střední škola a Vojenská odborná škola v Moravské Třebové; v letech 2004 – 2007 Střední technická škola MO/Vojenská střední škola v Moravské Třebové a Vojenská konzervatoř v Roudnici nad Labem; do roku 2004 Střední technická škola MO v Moravské Třebové, Vojenská střední odborná škola v Brně, Vojenská střední odborná škola ve Vyškově, Vojenská konzervatoř v Roudnici nad Labem.

Pramen: *Vývojová ročenka Školství v ČR: rok 1989/90 – 2002/03 a rok 2003/04 – 2008/09* Praha: Ústav pro informace ve vzdělání ve školství; tab. A1 dostupné na <<http://www.uiv.cz/rubrika/101>> citováno 4. 4. 2010.

ostatním zaměstnavatelům při získávání faktoru práce. Zároveň je v přímé konkurenci s ostatními zaměstnavateli na trhu práce v podobě mzdové konkurence. Udržení schopnosti konkurence je poměrně nákladné. Jak lze dovodit z tab. č. 5, náklady na vojenské školství se dlouhodobě pohybují od cca 1,0 do 1,5 mld. Kč. Po poklesu v roce 2008 se v roce 2009 výdaje na vojenské školství vrátily nad 1 mld. Kč; 4,4 mil. připadalo na základní vzdělání, 78,6 mil. Kč připadalo na středoškolské vzdělávání a 1,1 mld. Kč připadalo na vysokoškolské vzdělávání (91,3 mil. Kč z toho byly výdaje na veřejnou podporu výzkumu a vývoje). [18]

Při existující politické snaze stlačit výdaje kapitole státního rozpočtu spravovaného ministrem obrany a uvolňovat jeho zdroje pro nevojenské použití a při požadavku na akceschopné ozbrojené síly vyžadující si vysoký stupeň jejich doplnění, co nejrychlejší zapojování vojenského personálu v přípravě do aktivní služby u vojska a co nejrychlejší krytí úbytků personálu z trhu práce (při očekávání budoucího ekonomického růstu) bude pravděpodobně třeba hledat vnitřní úspory pro zvyšování platů a zachování konkurenční pozice ozbrojených sil. V této souvislosti není řešením doplňovat praporčický sbor z Univerzity obrany a usilovat o stejnou intelektuální jako v případě hodnostních sborů nižších/vyšších důstojníků. Z ekonomického úhlu pohledu tento způsob prodražuje získávání nových praporčků. Praporčík je získáván v hodnotě nákladů na důstojníka.

Z tab. 6 lze sice dovozovat vzestupný trend v případě vysokoškolského vzdělání praporčků, nicméně soudě z oficiálních propagačních materiálů pro nábor do vojenských škol Univerzita obrany nikdy neaspirovala stát se školou pro přípravu vojáků

Tab. 6: Vzdělanostní struktura praporčků Čs. armády a Armády ČR ve vybraných letech

	1990	1992	1993	1998	1999	2006	2007	2008
absolventi vysokých škol	4	1	4	4	7	277	267	281
<i>z toho (CSc./Ph.D.)</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
absolventi škol s maturitou	15 523	13 159	6 747	6 361	6 329	6 846	7 235	7 368
absolventi nižších škol	4 170	2 851	3 874	831	789	0	0	1
celkem	19 697	16 011	10 625	7 196	7 125	7 123	7 502	7 650
	v %							
	1990	1992	1993	1998	1999	2006	2007	2008
absolventi vysokých škol	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	3,9	3,6	3,7
<i>z toho (CSc./Ph.D.)</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
absolventi škol s maturitou	78,8	82,2	63,5	88,4	88,8	96,1	96,4	96,3
Absolventi nižších škol	21,2	17,8	36,5	11,5	11,1	0,0	0,0	0,0
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Pramen: ČERNOCH, F., KRÁLOVEC, K. *Personální vývoj v rezortu obrany (1990-2001) fakticky a ciferně*. 1.vyd. Praha: MO ČR, 2001, s. 84; *Statistická ročenka. 2006-2008*. Praha: ŘePP.

v hodnostním sboru praporčků. Vedle toho, že ve srovnání s náklady na provoz vlastní střední vojenské školy jde o relativně velmi nákladný způsob doplňování hodnostního sboru praporčků, přináší tento způsob doplňování praporčického sboru zásadní nevýhodu jeho absolventům. Jejich vrstevníci nastupují služební kariéru praporčíka dříve a mají tedy více zkušeností a případná snaha privilegovat čerstvé praporčíky absolventy vysokoškolského studia jejich ustanovováním na SM s řídicí kompetencí bez potřebné praxe zanáší do sociálního systému armády jen těžko řešitelný konflikt a vystavuje je situacím, na které nebyli a nemohli ani být připravováni v průběhu jejich studia. Samotné „globální provzdělávání“ vojáků do hodnostního sboru praporčků přímo z Univerzity obrany je proti logice fungování služby v tomto hodnostním sboru. Praporčíci jsou nositeli vojenské praxe, jejich posláním je zabezpečovat každodenní rutinu jednotek. Kariérová úspěšnost praporčíka je tak spíše závislá na jeho zkušenosti, než na formálním vzdělání.

Závěr

Rokem 2010 vstoupily ozbrojené síly do nové éry své existence. Velikost hodnostního sboru nižších/vyšších důstojníků se po 20 letech ustálila a podařilo se dosáhnout takřka 100procentního podílu důstojníků s vysokoškolským vzděláním. Zároveň lze rok 2010 považovat za rok, od kterého se začnou v případě vojenského školství výrazněji projevit důsledky stárnutí české populace.

Odhlédnuto od argumentu o obtížně vyčíslitelné hodnotě národní hrdosti absolventa vojenské vysoké školy, pak tento vývoj v kombinaci s nákladovostí výkonů jediné vojenské vysoké školy v oblasti doplňování nižších důstojníků a rovněž v oblasti případného doplňování praporčků oslabuje potřebnost vlastní vysoké školy výrazně deklarující svou orientaci na doplňování ozbrojených sil před rozvojem specifických vojenských disciplín jako je operační umění, vojenské strategie a metody vojenského plánování.

To pootevřít nové možnosti jak pro doplňování důstojníků do AČR, a to ať už přímým nábořem na trhu práce, nebo ve spolupráci s některými veřejnými vysokými

školy schopnými operovat v příznivějších nákladových poměrech, než je to v případě Univerzity obrany (vertikální integrace), tak pro substituci výkonů ve zmiňovaných specifických disciplínách, které jsou od vzniku Univerzity obrany spíše potlačovány.

Použitá literatura:

- [1] *Klasifikace vzdělávacích programů*. Uživatelská příručka pro zavádění ISCED-97 v zemích OECD. 1. vyd. Praha: Ústav pro informace ve vzdělání, 2003. ISBN 80-211-0440-6.
- [2] *International Standard Classification of Education I S C E D 1997*. Re-edition: Montreal: UNESCO-UIS, 2006. ISBN 92-9189-035-9.
- [3] PERNICA Bohuslav. Problém hodnocení stupně dosažení komplexního cíle v odvětví obrany na příkladu rekrutačního cíle. *Vojenské rozhledy*, 2009, roč. 18, č. 2, s. 49-51.
- [4] *A-report*. Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracovaná na změněný zdrojový rámec. 2003, roč. [nezjištěn], č. 24.
- [5] HALAŠKA Jiří. Programové cíle činnosti Ředitelství výcviku a doktrín pro přechod na profesionální armádu. *Vojenské rozhledy*, 2004, roč. 13, č. 1, s. 3-7.
- [6] *Historie a vývoj vysokého školství*. 1. vyd. Praha: ČSÚ, 2010 [kód publikace 3314-10] dostupné na <<http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/p/3314-10>> citováno 10. 4. 2010
- [7] *Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2065*. 1. vyd. Praha: ČSÚ, 2009. [kód publikace 4020-09], dostupná na <<http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/4020-09>> citováno 28. 2. 2010.
- [8] *Zákon č. 214/2004 Sb.*, o zřízení Univerzity obrany
- [9] PERNICA Bohuslav. Struktura vojenských hodností v letech 1989-2009: Příliš mnoho důstojníků? (20 let transformace hodnostní struktury). *Vojenské rozhledy*, 2009, roč. 18, č. 4, s. 114-123.
- [10] *Zákon č. 272/2009 Sb.*, kterým se mění zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů.
- [11] RAŠEK Antonín. Sociálně politické poznávání v armádě v polistopadovém období (2. část). *Vojenské rozhledy*, 2005, roč. 14, č. 1, s. 113-126.
- [12] ZŮNA, J. Důstojnický kurz: Pružné doplňování důstojnického sboru AČR. In *Ochrana, bezpečnost, obrana*. 1. vyd. Brno: Univerzita obrany, 2008, ISBN 80-7231-561-1, s. 70-77.
- [13] PERNICA Bohuslav. Problém hodnocení stupně dosažení komplexního cíle v odvětví obrany na příkladu rekrutačního cíle. *Vojenské rozhledy*, 2009, roč. 18, č. 2, s. 49-51.
- [14] PERNICA Bohuslav, ZŮNA Jaromír. Dnes už jiná armáda: změny v systému přípravy nižších důstojníků. *Vojenské rozhledy*, 2009, roč. 18, č. 3, s. 43-48.
- [15] ČERNOCH, F., KRÁLOVEC, K. *Personální vývoj v rezortu obrany (1990-2001) fakticky a ciferně*. 1. vyd. Praha: MO ČR, 2001.
- [16] PERNICA, B. Vzdělanostní struktura vojenských profesionálů v letech 1993 až 2008: Úspěch, jak však dál? In *Sborník příspěvků z konference 20 let transformace vojenského školství*. Příprava personálu pro potřeby OS ČR [CD-ROM] ISBN 978-80-904625-0-2.
- [17] KLEŇHOVÁ, M., HRABA, J. *Analýza: Ukazatele hodnotící přístup, účast a výstupy z terciárního vzdělávání aneb Kolik vlastně máme studentů – hodně, nebo málo?* 1. vyd. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2007. ISBN 978-80-211-0547-8.
- [18] *Čj. 357-40/2009/DP-8201*. Návrh závěrečného účtu státního rozpočtu České republiky za rok 2009: kapitola 307 – Ministerstvo obrany. 1. vyd. Praha: MO ČR, 2010.

Ing. Lenka Brizgalová

Současný stav a perspektivy v oblasti finančních zdrojů pro zabezpečení činností rezortu MO

Finanční zdroje patří vedle lidských a materiálních zdrojů do skupiny obranných zdrojů, zároveň jsou však násobitelem úsilí velitelů a náčelníků při využívání ostatních zdrojů. Je tomu tak z jednoho prostého důvodu, bez jejich existence nelze zaplatit ani zdroje lidské, ani pořídit zdroje materiální. Tento příspěvek popisuje současný stav a perspektivy ekonomického vývoje ve světě i v ČR v letech 2000-2009, rozebírá tendence vývoje zabezpečení finančních potřeb ozbrojených sil a determinuje vlivy, které budou působit na budoucí obranné výdaje.

Úvod

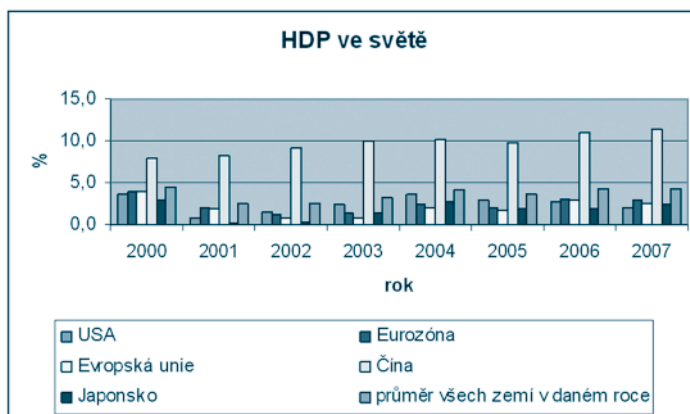
V roce 2008 vypukla v USA hypotéční krize, která se automaticky projevila jako krize na finančních trzích. Tato krize se následně přelila do reálné ekonomiky a z důvodu globalizace, která je spojená se vzrůstem vzájemné ekonomické závislosti, se krize z USA přesunula i do ostatních vyspělých zemí, z nichž se problémy prohloubily a rozšířily i na oblast rozvíjejících se ekonomik. Prudce poklesl objem světového obchodu a v mnoha zemích i průmyslová produkce. Naproti tomu inflace poklesla k hodnotám blízkým nule. Vlády v nejvíce postižených zemích okamžitě zareagovaly a přijaly taková opatření fiskální a monetární politiky, která přispívají ke stabilizaci krizové situace. Je však obtížné odhadnout hloubku a dobu trvání problémů globální ekonomiky. Nepříznivý vývoj mezinárodního ekonomického prostředí je, a i v následujícím období zřejmě bude, hlavní příčinou krizových příznaků v české ekonomice.

1. Světový ekonomický vývoj

Světová ekonomika je v recesi, která nemá po druhé světové válce obdoby. Epicentrem poklesu se stala americká ekonomika. Jádrem problémů současné hospodářské krize spočívalo nejprve v krizi finanční – tzv. krizi bankovního sektoru, kdy banky nebyly ochotny půjčovat. Vlády proto směřovaly svou pozornost na restrukturalizaci bankovního sektoru. Recesi napomohl ostrý pokles spotřeby domácností, který byl ovlivněn snížením cen nemovitostí. Jak se vyvíjel HDP, ukazuje graf na následující straně.

V poslední době se objevují známky zlepšení globální ekonomiky, například čínská ekonomika roste okolo 6 %, mírnější pokles HDP v USA nebo výraznější růst výroby v Japonsku. Dílčí zlepšení je vidět i na reálném trhu ve Velké Británii či na maloobchodním trhu v Německu. Oživení EU však bude opožděno za USA.

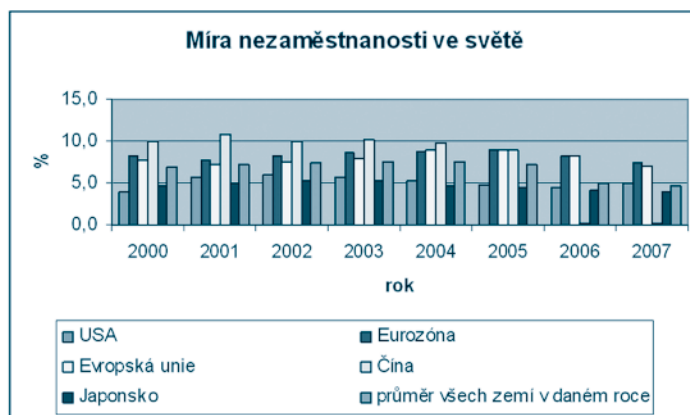
V současné době se hovoří o ukončení hospodářské krize v USA do konce letošního roku. Ekonomické oživení však bude o něco mírnější, než tomu bývá zvykem po strmých pádech. Americká ekonomika v roce 2009 podle zpřesněných údajů klesala tempem 5,7 % ročně. Předběžná zpráva však hovořila o poklesu tempem 6,1 %.

Graf 1: Vývoj HDP ve světě (2000-2007)

Zdroj: [7]

I přes postupné ožívování ekonomiky však roste nezaměstnanost. Firmy nespěchají s pracovními nabídkami, dokud nezískají jistotu, že oživení je pevně zakořeněno. Míra nezaměstnanosti v USA v roce 2009 v průměru dosahovala 10 % proti 5,8 % v roce předchozím, a jde tak o nejvyšší míru nezaměstnanosti od roku 1983, kdy dosáhla 9,6 %. Následující graf ukazuje rostoucí nezaměstnanost.

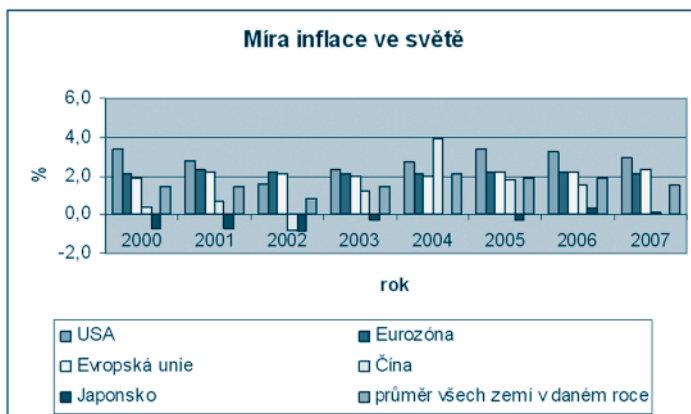

Graf 2: Vývoj míry nezaměstnanosti ve světě (2000-2007)

Zdroj: [7]

Co začalo jako velká finanční krize, se stalo velkou hospodářskou krizí a v poslední době se z toho stává velká krize nezaměstnanosti. Oživení globální ekonomiky bude pomalé a rostoucí nezaměstnanost s sebou přináší hrozbu sociální krize s významnými politickými důsledky.

Přitom rostoucí nezaměstnanost limituje spotřebu obyvatelstva a je hlavní příčinou poklesu maloobchodních tržeb. Právě spotřeba domácností, která tvoří více než třetinu amerického HDP, by měla opět americkou ekonomiku dovést k růstu.

Graf 3: Vývoj míry inflace ve světě (2000-2007)

Zdroj: [7]

V souvislosti se snížením spotřeby došlo k rapidnímu poklesu inflace až k hodnotám blízkým deflaci. Z hlediska spotřebitelů deflace znamená, že spotřební zboží bude oproti loňskému roku levnější. Firmy už se ale tak z deflace neradují. Nutí totiž společnosti podporovat slabou poptávku a zlevňovat, a také komplikuje investování. V tomto případě by záporná inflace spíše jen dále prodlužovala už tak stávající recesi. Ekonomové očekávají, že inflace zase začne v roce 2010 vlivem poklesu cen ropy narůstat.

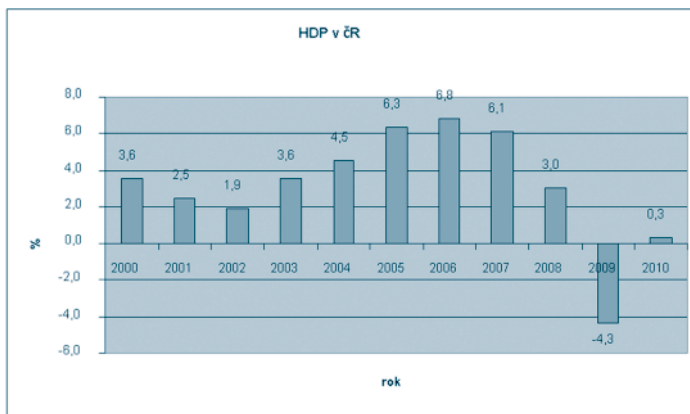
Ekonomika USA, která je největší ekonomikou světa, by mohla začít vycházet z recese v letošním roce. Přesto ale pravděpodobně bude v následujících pěti letech docházet ke zhoršování situace na americkém trhu práce. Konec recese by totiž měl být spatřován jako okamžik, kdy se více hlavních ekonomických indikátorů začne zlepšovat.

2. Ekonomický vývoj v ČR

Problémy ve vyspělých ekonomikách se rozšířily i na oblast rozvíjejících se ekonomik. Všechny země (s výjimkou Polska, kde je ekonomický růst tažen spotřebou domácností, a kde velikost domácího trhu a menší podíl exportu situaci prozatím dokázal stabilizovat), které jsou významnými obchodními partnery ČR, se nacházejí v recesi.

Probíhající ekonomická krize uvrhla ekonomiku do hluboké záporné produkční mezery, která se projevuje drastickým snížením využití výrobních kapacit v průmyslu (vykazuje nejnižší úroveň od roku 1994), výrazným nárůstem míry nezaměstnanosti, snížením počtu volných pracovních míst a inflačních tlaků. Česká ekonomika dosáhla vrcholu ekonomického cyklu v roce 2007 a následně přešla do fáze zpomalování. Na konci roku 2008 došlo ke zlomu, kdy z vnějšího prostředí do domácí ekonomiky naplno dopadla ekonomická krize a ekonomika vstoupila do recese. Jak ukazuje graf 4, propad ekonomiky se v roce 2009 dále zrychlil.

V současné době se objevují náznaky zpomalování poklesu a počátku oživení. Lze předpokládat, že ekonomický pokles měřený mezičtvrtletními tempy se zastaví již ve druhé polovině roku 2009. Ekonomika by se tedy měla stabilizovat na současné nízké úrovni a k mírnému oživení by mělo dojít v průběhu roku 2010. Roční reálný HDP by

Graf 4: Vývoj HDP v ČR (2000-2010)

Zdroj: [6]

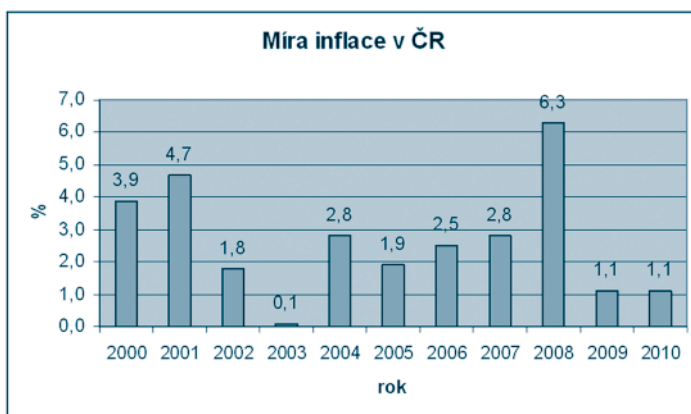
se měl v roce 2009 snížit na úroveň – 4,3 % a pro rok 2010 bude pravděpodobně činit 0,3 %. Dominantní složkou strmého poklesu ekonomického výkonu byla na straně výdajů změna zásob, kdy v zostřených ekonomických podmínkách byly podniky zjevně motivovány ke snižování zásob.

V roce 2009 HDP ČR na obyvatele dosahoval cca 19 700 PPS (umělá měnová jednotka, která vyjadřuje množství statků, které je v průměru možné zakoupit za 1 euro na území EU27 po kursovém přepočtu u zemí, které používají jinou měnovou jednotku než euro), což odpovídá 75 % ekonomického výkonu EA12. Alternativní přepočet prostřednictvím běžného směnného kurzu bere v úvahu tržní ocenění měny a z něho vyplývající různou úroveň cenových hladin. HDP ČR na obyvatele v tomto vyjádření v roce 2009 dosahoval úrovně cca 13 000 EUR, což odpovídá 47 % úrovně EA12.

Spotřeba domácností naopak krizovým vývojem zatím zasažena nebyla. Proti dalšímu růstu spotřeby by však mohla vést snaha domácností vytvářet úspory na pokrytí rizik, které vyplývají z krizového vývoje i zhoršující se příjmová situace domácností následována navíc vzestupem nezaměstnanosti. Naopak ke zvýšení spotřeby domácností by mohla vést nejen protikrizová opatření vlády, ale především nízká míra inflace. V roce 2009 spotřeba domácností vzrostla o 1,1 % a stala se tak stabilizujícím segmentem ekonomiky. V roce 2010 je očekáván nárůst o 0,7 %.

Meziroční růst cen v květnu 2009 dále zpomalil na 1,3 % a k tomuto výraznému dezinflačnímu trendu výrazně přispívaly nízké ceny potravin a pohonných hmot. Tyto ceny odráží nejen vývoj na celosvětovém trhu, ale i vývoj cen domácích zemědělských výrobců. Nyní se pohybují těsně pod úrovni z roku 2007, kdy česká ekonomika procházela silnou vlnou zdražování. I nadále lze předpokládat, že ceny potravin budou působit protiinflačně. Také výrazně oslabující ekonomická aktivita v důsledku propadu zahraniční poptávky, hluboce záporná produkční mezera, zhoršující se situace na trhu práce, nízké tempo růstu mezd a nejistota budoucího vývoje rovněž vytvářejí prostor pro stabilitu spotřebitelských cen.

Graf 5 (str. 88) ukazuje, že průměrná míra inflace v roce 2009 dosáhla 1,1 % a ani v letošním roce by se tato situace neměla měnit. Měnová politika ČNB je založena na režimu cílování inflace. Přetrvávající slabý výkon české ekonomiky i zhoršené podmínky na trhu

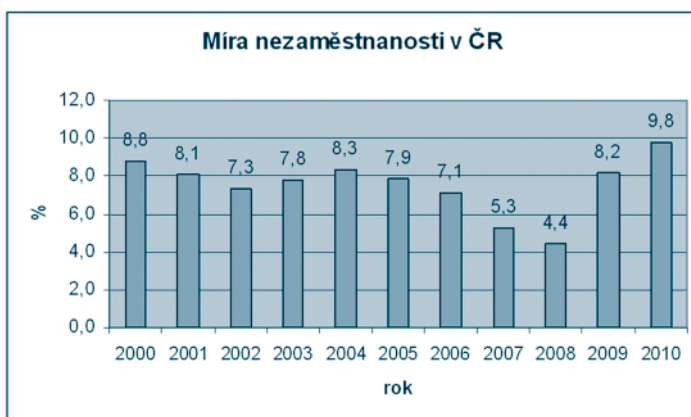

Graf 5: Vývoj míry inflace v ČR (2000-2010)

Zdroj: [6]

práce spolu s mírným nárůstem mezd budou nadále brzdit růst cen na poptávkové straně. Na nabídkové straně budou naopak proinflačně působit očekávané rostoucí ceny ropy a postupný návrat světových i domácích cen potravin do růstové fáze.

Ekonomická recese se tvrdě projevuje na trhu práce. Růst nezaměstnanosti postihl celou Českou republiku. Jeho intenzita se odvíjela od významnosti ukončovaných provozů pro příslušný region a možností substituce ztracených pracovních příležitostí. Došlo tak k výrazné profilaci určitých regionů či lokalit s výraznými problémy, zejména v místech s rušenými výrazně specializovanými provozy.

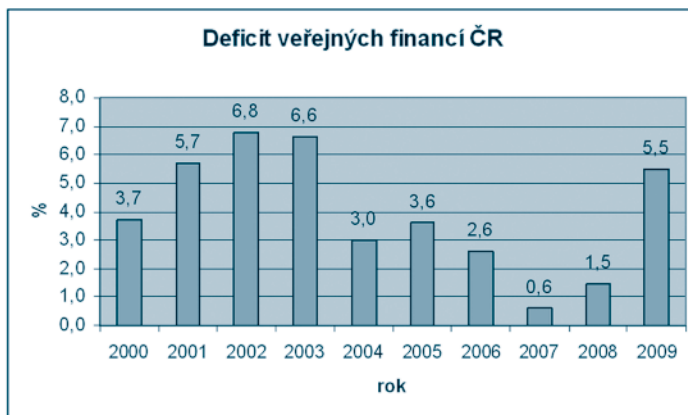
Graf 6: Vývoj míry nezaměstnanosti v ČR (2000-2010)

Zdroj: [6]

Jak ukazuje graf 6, růst nezaměstnanosti se na počátku roku 2009 výrazně zrychlil. Průměrná míra registrované nezaměstnanosti v roce 2009 vzrostla na 8,2 % a v letošním roce se počítá se vzrůstem až na 9,8 %. Mezičtvrtletní nárůst počtu nezaměstnaných od ledna do dubna 2009 o 95 tisíc osob byl zdaleka nejvyšší v celé moderní historii tržní ekonomiky v ČR. I v dalším období však díky přílivu nových uchazečů bude zřejmě

nárůst nezaměstnanosti dále pokračovat. Vedle ekonomické recese se zde může projevit i sociálně motivované prodloužení podpůrní doby a zvýšení podpory.

Deficit sektoru vlády v roce 2008 dosáhl hodnoty -54 mld. Kč, což představuje úroveň 1,5 % HDP. Převážnou měrou se na tom podílel zhoršující se ekonomický vývoj ve druhé polovině roku 2008. V současné době se předpokládá výrazné zhoršení deficitu na přibližně 198 mld. Kč, což představuje v roce 2009 dosáhnutí úrovně 5,5 HDP.

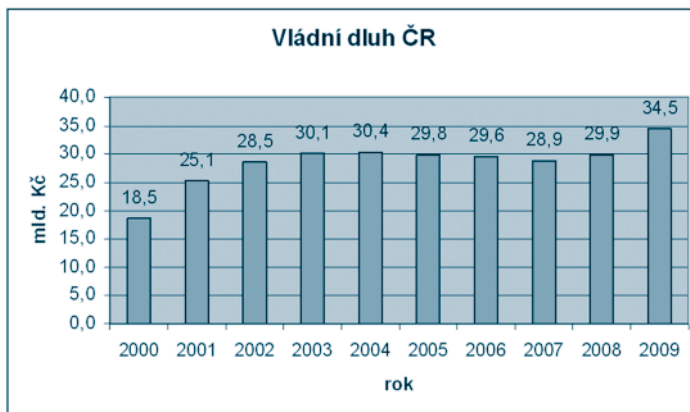

Graf 7: Vývoj deficitu nezaměstnanosti v ČR (2000-2009)

Zdroj: [6]

Příčinou je hlubší očekávaný ekonomický pokles a s ním související dezinflace, které měly za důsledek nižší daňové výnosy. Po třech letech tak došlo k překročení 3 % hranice deficitu vládního sektoru stanovené maastrichtskými konvergenčními kritérii. Prohloubení deficitu vládního sektoru a překročení tohoto limitu však nebylo pro státy EU27 nikterak neobvyklé.

Dluh vládního sektoru dosáhl ke konci roku 2008 hodnoty přibližně 1 106 mld. Kč, což představuje 29,9 % HDP. Díky nepříznivému vývoji vládního deficitu se potvrdilo

Graf 8: Vývoj vládního dluhu v ČR (2000-2009)

Zdroj: [6]

ke konci roku 2009 jeho výrazné prohloubení až na přibližně 1 253 mld. Kč, což představuje 34,5 % HDP.

3. Predikce budoucího ekonomického prostředí

Světová ekonomika je v recesi, začínají se však projevovat náznaky mírného optimismu. Ke zlepšování dochází na akciových trzích, k silnému růstu se má vrátit čínská ekonomika. Ekonomika USA, která je také předmětem silných státních stimulů, zpočátku pokles. Méně náznaků konce recese poskytuje ekonomika EU.

Přesto je však třeba opatrnosti, světová ekonomika je navzdory všem pozitivním signálům stále v ohrožení, a předpokládá se i další nárůst nezaměstnanosti. Některé ukazatele v USA se opravdu začínají zlepšovat – méně se propouští než na začátku roku, zásoby firem se začínají znovu obnovovat. Zda po této fázi stabilizace přijde trvalé oživení, je však stále otevřenou otázkou.

Přední odborníci na ekonomii v čele s nositelem Nobelovy ceny za ekonomii Paulem Krugmanem se shodují, že přestože se objevují známky stabilizace růstu ekonomiky i mezinárodního obchodu, i tak bude trvat ještě nejméně dva roky, než se světová ekonomika úplně zotaví. Díky včasným stimulačním opatřením vlád a odvrácení kolapsu finančního systému se svět vyhnul druhé velké hospodářské krizi, jakou poznal už ve 30. letech minulého století.

Pokud jde o ČR a celou východní Evropu, v letošním roce dojde k pozvolnému oživení. Pozitivní změny v USA se v západní Evropě projeví v rozmezí tří až devíti měsíců, v ČR až tři měsíce po této době. Pro ČR je klíčové, jak rychle se z krize vzpamatuje sousední Německo, kam směřuje většina českého vývozu. ČR tak v roce 2009 klesla hlouběji, než se původně očekávalo, a teprve v polovině roku 2010 by mělo zaznamenat oživení ekonomického růstu. Největší hrozbou je zvyšující se míra nezaměstnanosti, která může dosáhnout hranice 11 %. Ekonomika v ČR se zvolna přizpůsobuje novým podmínkám a v řadě odvětví stále ještě hledá dno. Není vyloučeno, že přijdou i fáze, kdy se znovu budou navazovat vztahy odpovídající sníženým objemům výroby, což nutně povede k dalšímu poklesu zaměstnanosti. Vyostření této situace by mohlo přinést hrozbu sociální krize s významnými politickými důsledky.

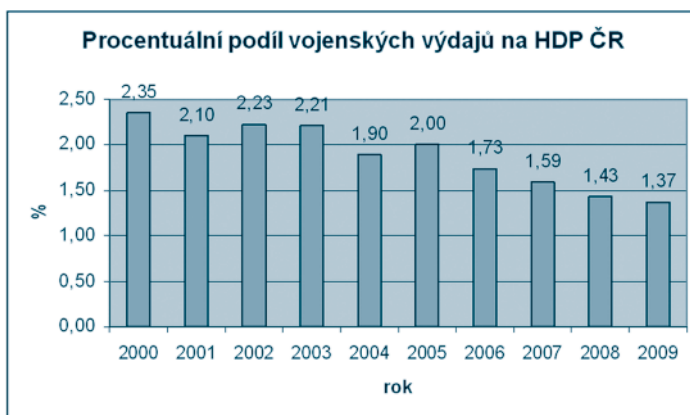
Světová ekonomika stojí na rozcestí. Věřme, že se vyplní optimistické vize, které předpokládají zrychlení ekonomického růstu a tedy i stabilnější prostředí. Pak se jistě jednodušeji budou řešit i další otázky – politické, národnostní, náboženské i bezpečnostní.

4. Tendence vývoje zabezpečení potřeb ozbrojených sil ČR finančními zdroji

Vývoj výdajů, které jsou určeny pro kapitolu Ministerstvo obrany, není bohužel, příliš optimistický. Tuto skutečnost potvrzuje následující část, která determinuje přidělovanou výši vojenských výdajů od roku 2001 až do současnosti, dále prezentuje výsledek komparace některých států EU v % podílu vojenských výdajů na HDP jednotlivých zemí, výši vojenských výdajů na počet vojenského personálu a strukturu vojenských výdajů.

Financování rezortu MO ČR

Poslední vývoj finančních zdrojů rezortu MO vykazuje klesající tendenci podílu na HDP. ČR se od roku 2005 ocitla pod průměrnou úrovní obranných výdajů evropských členských zemí NATO, která činí 1,85 % HDP. Podíl výdajů kapitoly MO na HDP tak klesl z 1,81 % v roce 2005 na 1,73 % v roce 2006, v roce 2007 na 1,59 % a v roce 2008 na 1,43 %. V letošním roce se počítá s podílem na HDP ve výši 1,37 %, což představuje historicky nejmenší podíl vojenských výdajů na HDP ČR od vzniku AČR v roce 1993. S přetrvávající hospodářskou krizí lze nadále předpokládat klesající tendenci v podílu vojenských výdajů na HDP země, což nám v grafické podobě ukazuje následující graf.

Graf 9: Vývoj podílu vojenských výdajů na HDP ČR (2000-2009)

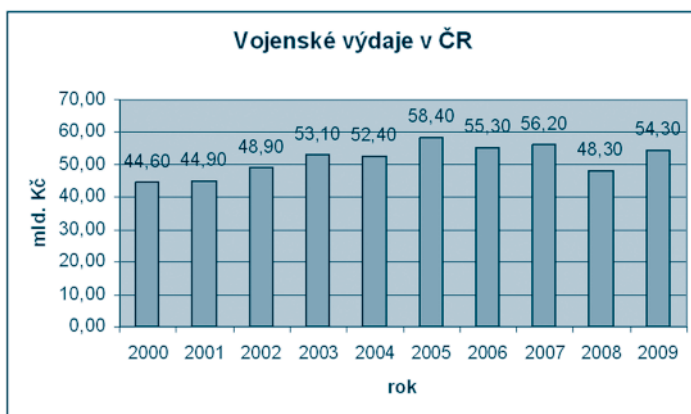
Zdroj: [8]

Z grafu 10 (str. 92) je patrné, že vojenské výdaje v reálných hodnotách dlouhou dobu neklesaly, vykazovaly stagnaci, která byla podporována vysokým ekonomickým růstem. V důsledku projevu hospodářské krize a poklesu ekonomického růstu v ČR, však vojenské výdaje v roce 2008 prudce poklesly.

S většími finančními prostředky přitom nelze počítat ani v následujících letech, neboť v rozpočtu není možné vyloučit případné další škrtů a propady. Při tak nízkém zdrojovém omezení rezort obrany může ohrozit nejen závazky ČR vůči NATO a EU, ale také proces reformy. V jaké pozici je Česká republika v oblasti vojenských výdajů oproti ostatním státům EU, ukazuje následující komparace.

Z grafu 11, který ukazuje procentuální podíl vojenských výdajů na HDP státu, vyplývají podstatné rozdíly ve vynakládané výši vojenských výdajů jednotlivých států.

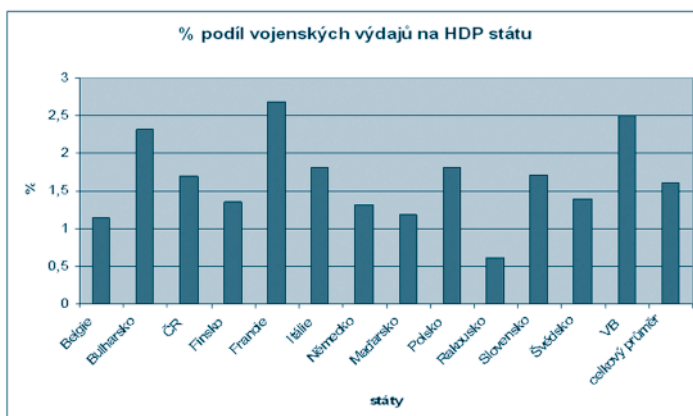
Z tohoto grafu je zřejmé, že státy NATO vyčleňují na svou obranu různý podíl HDP-od 0,62 % (Rakousko) až po 2,68 % (Francie). Nejvyšší podíl vojenských výdajů na HDP státu mají vyspělé vojenské a ekonomické země jako je Francie a Velká Británie. Česká republika se nachází na střední úrovni v podílu vojenských výdajů na HDP státu, společně se zeměmi jako je Itálie, Německo, Polsko, Slovensko a na úrovni o 0,1 % vyšší než je celkový průměr všech srovnávaných zemí vyjadřující % podíl vojenských výdajů na HDP států.

Graf 10: Vývoj vojenských výdajů v ČR (2000-2009)

Zdroj: [8]

Pozn.: Rok 2009 data z rozpisu rozpočtu na rok 2009 (tzn. bez rozpočtových škrťů)

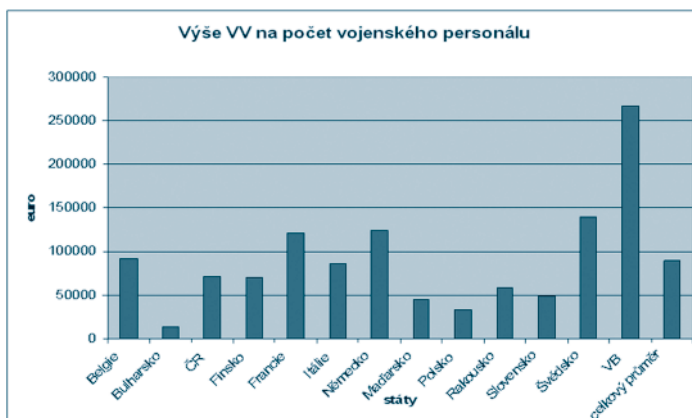
Graf 11: Procentuální podíl vojenských výdajů na HDP státu

Zdroj: Interní zdroj sekce vyzbrojování, Ministerstva obrany ČR

Pro srovnání s ostatními státy ukazuje graf 12 výdaje na jednoho příslušníka ozbrojených sil (v euro) vybraných zemí v roce 2006. Z grafu vyplývají podstatné rozdíly v úrovni obranného financování armád jednotlivých států. Tyto rozdíly jsou dány zejména financemi, které armády dostávají a také počtem osob, které zaměstnávají.

Např. nejnižší výdaje na jednoho příslušníka vydává Bulharsko, následuje Polsko, což je mimo jiné způsobeno vysokým počtem osob v ozbrojených silách, ve srovnání s ostatními zeměmi, které mají tento poměr mnohonásobně vyšší. ČR vydává na jednoho příslušníka ozbrojených sil cca 70 tisíc euro, dosahuje úrovně Finska, a pro dosažení celkového průměru by musela na každého příslušníka svých ozbrojených sil přidat cca 20 tisíc euro.

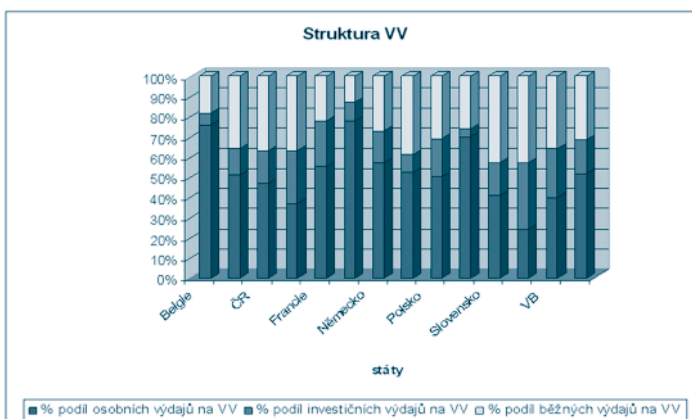
Graf č. 13 nejenže vyjadřuje procentuální zastoupení podílů základní struktury výdajů (osobní, investiční a běžné výdaje) na celkových vojenských výdajích jednotlivých států,

Graf 12: Výše vojenských výdajů na počet vojenského personálu (v eurech)

Zdroj: Interní zdroj sekce vyzbrojování, Ministerstva obrany ČR

ale stává se v tomto případě jediným hodnotícím kritériem pro stanovení efektivnosti využití rozpočtu rezortu obrany ve vztahu ke struktuře vojenských výdajů. Tato struktura by měla korespondovat se systémy obranného plánování jednotlivých zemí. Rozpočty rezortu by měly být dle názorů finančních odborníků NATO rozdělovány v poměru cca 50 % na osobní výdaje, 25-30 % na běžné výdaje a 20-25 % na kapitálové výdaje. Jak dokládá následující graf, je skutečnost u jednotlivých států odlišná.

Graf 13: Struktura vojenských výdajů (v %)

Zdroj: Interní zdroj sekce vyzbrojování, Ministerstva obrany ČR

Z uvedené struktury výdajů rezortu jednotlivých zemí je patrné poměrně výrazné zatížení rozpočtu obrany osobními výdaji. Nejvyšší zatížení osobních výdajů dosahuje Itálie, která vydává 78 % celkového rozpočtu na tuto oblast. Nejvyšší podíl výdajů na investice dosahuje Švédsko, které se zaměřuje na rozvoj ozbrojených sil. Nejvyššího podílu běžných výdajů dosahuje Slovensko, tato skutečnost je vysvětlována vyššími zásobami jednotlivých druhů materiálu, včetně náhradních dílů pro zabezpečení provozuschopnosti vojenské techniky všech druhů vojsk. Průměrný podíl struktury výdajů

všech srovnávaných států činí 52 % osobních výdajů, 16 % investičních výdajů a 32 % běžných výdajů. ČR má v porovnání s těmito průměrnými hodnotami stejné procentní výdaje na investice, liší se v osobních výdajích, kde má o 5 % nižší zatížení a naopak podíl běžných výdajů je o 5 % vyšší ve srovnání s podílem běžných výdajů komparovaných zemí. V ČR došlo v posledních letech ke snížení podílu investičních výdajů. Tato skutečnost je spojena s probíhajícími reformními procesy ve veřejném sektoru ČR a je důsledkem omezení rozpočtového rámce ozbrojených sil ČR. Přesto je z tohoto obrázku patrné, že struktura výdajů rezortu obrany ČR konsoliduje s průměrnou strukturou výdajů rezortů komparovaných zemí, neboť i v řadě těchto zemí probíhají reformní procesy veřejných financí, což vytváří tlak na přidělované finanční zdroje rezortům obrany.

5. Determinanty budoucích obranných výdajů

Směr budoucího vývoje v oblasti výdajů ČR na obranu bude záviset na mnoha vlivech, především politických a ekonomických. Pro výši obranných výdajů bude zcela zásadní v následujících letech vývoj bezpečnostní situace, otázky mezinárodní bezpečnostní a obranné spolupráce, včetně obranné integrace, úspěšnost české ekonomiky v mezinárodní konkurenci. Predikce výdajů na obranu je postavena na řadě determinant, z nichž k nejdůležitějším patří vývoj světové ekonomiky a jeho dopady na ekonomiku ČR; bezpečnostní a obranná politika, včetně vlivů obranné integrace; bezpečnostní situace ve světě, v Evropě a tlak na schopnosti OS ČR i nové trendy v oblasti vědy a výzkumu, vědecko-technický potenciál promítající se do schopností OS.

Vývoj světové ekonomiky

Velikost vojenských výdajů je do značné míry ovlivňována vyspělostí ekonomiky. I nadále bude pokračovat trend, že čím je země vyspělejší a bohatší, tím více vydává na svou obranu a bezpečnost, ale i snahy řady relativně chudých zemí vybudovat mohutné ozbrojené síly i za cenu jejich značného podílu na spotřebě HDP.

Globalizace prohloubí proces ztráty soběstačnosti jednotlivých států a vznik těsnějších vzájemných vztahů. Ještě více dojde k prohlubování otevřenosti ekonomiky, která zároveň povede k prohlubování vzájemné závislosti. Důsledkem je již dnes na jedné straně růst efektivnosti výroby rozšiřováním trhů, ale na druhé straně také větší globální nestabilita a přelévání problémů z jedné části světa na druhou (současná ekonomická krize), což může mít pozitivní či negativní dopady i na ČR a její obranyschopnost. Hrozbou se může stát rostoucí nezaměstnanost, výrazné zvýšení sociálních rozdílů a silné vnitřní pnutí ve společnosti, které může vést až k sociální explozi.

Rozhodujícími ekonomickými subjekty by do budoucna již nemusely být státy, ale transnacionální společnosti, které získají rozhodující vliv v oblasti mezinárodního obchodu, mezinárodního pohybu kapitálu, ve výzkumu a vývoji a do značné míry také ovlivní migrační toky, a to jak řízené a pozitivně přijímané, tak i živelné a mnohdy destabilizující.

Největší příčinou krize se může stát nestabilita na trzích energie. Ekonomický růst může být ovlivněn finančními otřesy, ekonomickou recesí, přírodními katastrofami a sociální nerovností, zvýšením korupce, organizovaného zločinu a narůstajících nezákonných aktivit. Důsledkem těchto skutečností může být podkopání důvěry

v mezinárodní regulaci a zvýšení důvěry k vládnímu systému jednotlivých zemí. Snížení finanční důvěry tak může mít za následek, že se státy vrátí k oblastním trhům a k celní ochraně, tak aby zabezpečily udržení finanční stability. Odpovědí na takovéto selhání může být uzavření hranic a trhů, aby obyvatelstvo bylo co nejvíce uchráněno hluboké hospodářské recese. Takovéto zmenšení vzájemné závislosti v kombinaci se sociálním napětím může vytvořit podmínky pro oblastní nestabilitu, a tím podmínky k vytvoření třecích ploch pro vypuknutí možných konfliktů.

Bezpečnostní a obranná politika

Bezpečnostní a obranná politika odráží také schopnost státu dostát všem závazkům, jež vyplývají z členství v mezinárodních organizacích jako je NATO a EU.

Role NATO, jakožto garanta obrany a bezpečnosti pro evropské státy, zůstane pravděpodobně i v budoucnu zachována. Obranná spolupráce EU se pravděpodobně bude i nadále vyvíjet v intencích evropské bezpečnostní a obranné politiky. Vojenské ambice EU budou limitovány velikostí obranných zdrojů evropských národů. Řešením by mohla být hlubší obranná integrace s vytvářením kolektivních obranných struktur.

Současná doporučení pro zajištění potřeb obrany shrnují, že je nezbytné, aby jednotlivé evropské země vyčleňovaly **nejméně 2 % jejich HDP pro obranu**, což v roce 2007 splňovaly jako jediné země Řecko, Velká Británie a Francie. Je možné, že pod tlakem objektivních skutečností budou výdaje na obranu vyšší a přesáhnou hranici 2-3 % HDP. ČR na svou obranu bude muset vydat mnohem více peněz než v dnešní době, pakliže bude stát o bezpečnost svých občanů, majetku a demokratických hodnot, a zejména mít připravený systém realizace mnohem vyšších obranných výdajů v případě nebezpečí vzniku vojenské krize velkého rozsahu v regionálním nebo globálním měřítku.

Idea vytvoření evropské armády může také vyvolat tlak na vznik jednotného trhu práce pro vojáka, což je nezbytné pro eventuální vytvoření nadnárodních ozbrojených složek, které by byly národní legislativou akceptovány a financovány pravděpodobně ze společných zdrojů.

Je zcela zřejmé, že vojáku 21. století, na kterého budou položeny zcela jistě vyšší nároky, musí být zabezpečena i vyšší životní úroveň. Zkušenosti vyspělých armád poukazují na nenahraditelnost lidských zdrojů, kdy časová hlediska a efektivita vedení bojové činnosti budoucího moderního boje nabudou nesrovnatelně vyššího významu než je dnes, tedy že ztráta vycvičeného jednotlivce, jehož příprava bude trvat 5-10 let, bude v porovnání s dobou výroby, eventuálně nákupu bojového prostředku (několik hodin až dní) naprosto nesrovnatelná.

Prvořadé hledisko by z pohledu finančního zabezpečení vojáka mělo pro armádu spočívat v **pochopení hodnoty vojáka** a eventuálního nebezpečí, které jeho ztráta může pro armádu znamenat. [3] Je nutné si uvědomit, že změny v moderních ozbrojených silách, a to nejen technologické, vyvolávají růst nákladů na zabezpečení potřeb ozbrojených sil.

Bezpečnostní situace

Bezpečnostní politika nastiňuje základní podmínky nejen pro zdárný rozvoj ozbrojených sil, ale současně i pro jejich financování. Bezpečnostní doktríny ovlivňují nejen

pojetí obrany, ale také výši obranných výdajů, a tím i výši ostatních veřejných výdajů. Je zřejmé, že velikost obranných výdajů musí korespondovat se zvolenou strategií, na jejímž základě armáda odhaduje své požadavky. Lze předpokládat, že v roce 2030 bude již konečně strategie řídit rozpočet, nikoli aby tomu bylo stejně jako dnes, kdy rozpočet určuje strategii. [3]

Strmý růst celosvětových výdajů na obranu, kterého jsme dnes svědky, bude s největší pravděpodobností pokračovat i v budoucnu, v době nových bezpečnostních hrozeb a novodobých konfliktů. Je třeba si uvědomit, že nové výzvy v bezpečnostním prostředí mají vliv na formování světové ekonomiky a že s touto skutečností budou souviset i narůstající celosvětové výdaje na zabezpečení obrany a bezpečnosti.

Zpomalující impuls směrem k větší politické integraci EU a pravděpodobné hospodářské a politické odlišnosti mezi zvětšujícím se společenstvím může mít za následek oslabení ekonomického potenciálu pro rozvoj a soudržnost všech členů EU, tedy i ČR. To může znamenat, že ČR bude stále více citlivá na mezinárodní výzvy jako hospodářská konkurence, hromadná migrace, terorismus, mezinárodní zločin i změny klimatu.

Je pravděpodobné, že takováto kombinace výzev nebude v moci řešení jednotlivých států, ale že povede k větší míře spolupráce, založené na společném zájmu ke snížení těchto hrozeb. Reakcí na zhoršující se bezpečnostní situaci a snižující se možnosti plnohodnotného zajištění spolehlivé obrany na národním základě budou obranné integrační trendy, které se mohou velmi významně promítnout i do oblasti společných obranných výdajů.

Vědecko-technický potenciál

Se snižováním celkových počtů osob v uniformě a se snahou minimálně zachovat současné schopnosti, tedy udržet určitou „výkonnost“ ozbrojených sil, budou narůstat nároky na finanční zdroje. Úbytek na živé síle musí být nahrazen novými, vysoce účinnými technologiemi, které jsou však mnohem dražší, ať už z pohledu jejich pořízení, udržování i použití. [5]

Zachování schopností ozbrojených sil bude závislé na nových technologiích nahrazujících živou sílu. Jako příklad lze uvést, že USA ročně věnují na vědu a výzkum až 69 miliard dolarů. Pro srovnání na pořízení majetku věnují 75 miliard dolarů (2006). Rozdíl představuje jen 6 miliard dolarů. Zapojení do vědy a výzkumu není pouze záležitostí státu, nezastupitelná role je přisuzována zapojení se soukromého sektoru. Bez zapojení soukromého kapitálu do vědy a výzkumu na poli obrany a bezpečnosti nebude možné pokročit výrazně vpřed nebo ani udržet dostatečnou technologickou úroveň.

Vyspělé státy světa investují do výzkumu a vývoje v průměru 3 % HDP ročně, nesrovnatelně více než méně rozvinuté země. Na této skutečnosti mají rozhodující podíl ekonomické aspekty. [4]

Proto, aby stát byl úspěšný v konkurenci na mezinárodním poli, včetně vojenské oblasti, musí být velmi aktivní v oblasti vědy a techniky. Jen tak bude sehrávat důstojnou roli i v budoucnu a bude schopen adekvátně reagovat na příchod nových technologií, přístupů a myšlenek. Bez významných investic do rozvoje vědy, výzkumu a vývoje není možné docílit významnějšího pokroku vpřed, zejména proto, že se jedná o otázky dlouhodobé.

Závěr

V roce 2008 vypukla v USA hypotéční krize, která se automaticky přesunula i do ostatních vyspělých zemí, v nichž se problémy prohloubily a rozšířily i na oblast rozvíjejících se ekonomik. Nepříznivý vývoj mezinárodního ekonomického prostředí je, a i v následujícím období zřejmě bude, hlavní příčinou krizových příznaků v české ekonomice. V současné době se objevují náznaky zpomalování poklesu a počátku oživení. Ekonomická recese se však tvrdě projevuje na trhu práce. Růst nezaměstnanosti postihl celou Českou republiku. Přestože se objevují známky stabilizace růstu ekonomiky i mezinárodního obchodu, i tak bude trvat ještě nejméně dva roky, než se světová ekonomika úplně zotaví. Díky včasným stimulačním opatřením vlád a odvrácení kolapsu finančního systému se svět vyhnul druhé velké hospodářské krizi, jakou poznal už ve 30. letech minulého století.

Vývoj výdajů, které jsou určeny pro kapitolu Ministerstvo obrany, není bohužel, příliš optimistický. Poslední vývoj finančních zdrojů rezortu Ministerstva obrany vykazuje klesající tendenci podílu na HDP. S přetrvávající hospodářskou krizí lze nadále předpokládat klesající tendenci v podílu vojenských výdajů na HDP země. Směr budoucího vývoje v oblasti výdajů ČR na obranu bude záviset na mnoha vlivech, především politických a ekonomických. Pro výši obranných výdajů bude zcela zásadní v následujících letech vývoj bezpečnostní situace, otázky mezinárodní bezpečnostní a obranné spolupráce, včetně obranné integrace a úspěšnost české ekonomiky v mezinárodní konkurenci.

Použitá literatura:

- [1] BRIZGALOVÁ, L., MAZALOVÁ, V. *Obranné zdroje České republiky 2009*. Brno: Univerzita obrany, 2009, 41 s. ISBN 978-80-7231-711-0.
- [2] MAZALOVÁ, V. *Řešení výsluhových náležitostí vojáků profesionální AČR* [Diplomová práce]. Brno: Univerzita obrany, 2005. s. 74.
- [3] MAZALOVÁ, V. Vliv bezpečnostní politiky a veřejných financí na finanční zdroje MO ČR. In *Vojenské rozhledy*, zvláštní číslo, roč. XVI (XLVIII), Praha: AVIS, 2007, s. 114. ISSN 1210-3292.
- [4] RÝZNAR, B., MAZAL, J. Vybrané problémy rozvoje projektu „Voják 21. století“ a jeho ekonomické aspekty. *Vojenské rozhledy*, zvláštní číslo, roč. XVI (XLVIII), Praha: AVIS, 2007, s. 93. ISSN 1210-3292.
- [5] Une Europe vieillissant risque de manquer de soldats. In *Le Monde*. vol. 62, s. 62, 5. 10. 2006.
- [6] *Základní údaje o České republice*, Český statistický úřad. Dostupné na WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/zakladni_udaje_o_ceske_republice>. [Aktual. 2009-06-03].
- [7] *Globální ekonomika v grafech*. [Aktual. 2009-06-03, dostupné na [www. <http://www.euroekonom.com/graphs-cz.php>](http://www.euroekonom.com/graphs-cz.php)].
- [8] *Rezortní rozpočet*, Ministerstvo obrany ČR. Dostupné na <<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=5146>>. [Aktual. 2009-06-03].

Závažnost problému zbraní hromadného ničení spočívá v tom, že na ně neplatí logika odstrašování. Tito činitelé se nemusí bát odvety ze strany napadených. Proto mohou propadnout pokušení je použít proti zemím, které považují za své nepřátele. Tím by mohli způsobit nedozírné hmotné škody, a především napáchat obrovské ztráty na lidských životech.

Jan Eichler: Mezinárodní bezpečnost v době globalizace. Praha: Portál, 2009.
(K recenzi knihy na str. 161.)

Prof. PhDr. František Ochraňa, DrSc.

Cílově orientované rozpočtování – stav a perspektivy jeho uplatnění v rezortu Ministerstva obrany

1. Úvod

Tato studie vznikla v rámci výzkumné činnosti Institutu sociologických studií FSV Univerzity Karlovy a je výstupem z výzkumného záměru „Rozvoj české společnosti v Evropské unii – výzvy a rizika“, MSM 0021620841, řešeného FSV a FF UK Praha v letech 2005-2010).

Alokace zdrojů patří ke klíčovým problémům řízení zdrojů. Tento problém se stal předmětem reformních snah vrcholového managementu rezortu Ministerstva obrany již počátkem 90. let minulého století. První pokusy reformovat systém řízení zdrojů byly spojeny s úsilím o zavedení řízení rezortu Ministerstva obrany na základě metody *řízení podle cílů*. Jde o metodu, která je známa pod zkratkou MBO (management by objectives). K protagonistům těchto změn patřil tehdejší zástupce náměstka ministra obrany ČSFR pro strategické řízení PhDr. Jaroslav Janda, který počátkem 90. let minulého století inicioval zavádění této metody řízení do podmínek rezortu Ministerstva obrany. V té době byl zpracován dokument s názvem „Soustava cílů rozvoje Československé armády a vojenské části CO ČSFR do roku 2005“, na jehož základě byla na tehdejší ekonomickém úseku zpracována metodická pomůcka k aplikaci řízení podle cílů v podmínkách úseku ekonomického řízení (Ochraňa 2002). Autor této stati již v té době v přátelských diskuzích upozorňoval na riziko ztroskotání zaváděné metody, protože navrhovaný způsob řízení podle cílů nebyl přímo propojen se systémem řízení zdrojů. Tak se také stalo.

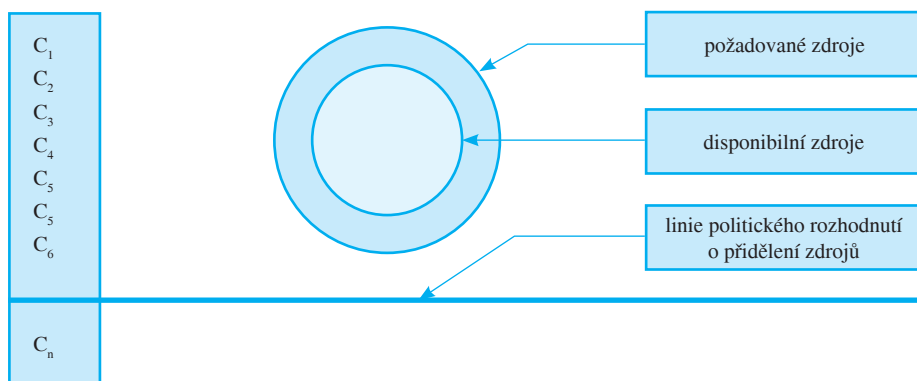
Pokus o zavedení metody řízení podle cílů byl vystřídán novým reformním počínem, a to tentokrát projektem nazvaným *systém plánování, programování a rozpočtování* (Ochraňa 2005). O jeho zavedení bylo rozhodnuto na červencovém kolegiu ministra obrany v roce 1993. Trvalo celých deset let, nežli byl tento systém v roce 2004 oficiálně zrušen rozkazem ministra obrany. Na stránkách časopisu Vojenské rozhledy byla publikována řada statí, které se k tomuto systému alokace zdrojů v rezortu Ministerstva obrany vyjadřovaly, a to ať již v průběhu úsilí o jeho realizaci, tak i v retrospektivním pohledu. Ze zmíněných názorů je možné například vzpomenout polemiku mezi B. Pernicou a J. Duškem, který byl od samého počátku zavádění systému plánování, programování a rozpočtování jedním z významných realizátorů ideje programového rozpočtování v rezortu Ministerstva obrany.

V současné době stojí rezort obrany před novou výzvou – zaváděním **cílově orientovaného rozpočtování**. Zvládne ji, nebo čeká cílově orientované rozpočtování obdobný osud jako tomu bylo u předchozích reformních snah o alokaci zdrojů? Aniz bych se považoval za kompetentní osobu k vyslovení kategorického soudu na uvedenou odpověď, pokusím se v kontextu uvedené otázky učinit několik poznámek k cílově orientovanému rozpočtování.

2. Východiska zavádění cílově orientovaného rozpočtování a jeho význam

Úvodem je vhodné zdůraznit podstatnou změnu v implementačních podmínkách cílově orientovaného rozpočtování ve srovnání s předchozími zmíněnými pokusy. Jestliže zmíněné pokusy o zavedení metody řízení podle cílů a systému plánování, programování a rozpočtování **byly iniciovány zevnitř rezortu Ministerstva obrany** (Janda a Kalousek), pak zavádění **cílově orientovaného rozpočtování je uloženo vnějšími** (mimo rezort Ministerstva obrany stanovenými) **nařízeními**. Klíčovým dokumentem, který ukládá správcům jednotlivých kapitol přejít na cílově orientované rozpočtování, je „Vyhláška č. 415 ze dne 20. listopadu 2008, kterou se stanoví rozsah a struktura podkladů pro vypracování střednědobého výhledu státního rozpočtu“, jejíž součástí je „Metodická pomůcka pro cílově orientované rozpočtování (COR)“. Výchozí manažerská pozice je tudíž podstatně jiná. V tomto případě je rezort Ministerstva obrany **postaven před úkol** realizovat cílově orientované rozpočtování. Co je podstatou cílově orientovaného rozpočtování?

Především je nutné zmínit, že pojem „cílově orientované rozpočtování“ se používá ve dvou základních významech. První pojetí je širší. V tomto případě označujeme pojmem „cílově orientované rozpočtování“ **systém** řízení zdrojů. Druhé pojetí je užší, kdy „cílově orientovaným rozpočtováním“ rozumíme rozpočtovou **metodu**. Nežli budeme podrobněji analyzovat zmíněný obsah a rozsah pojmů, vymezme podstatu cílově orientované rozpočtování. Podstatou cílově orientované rozpočtování je optimalizovaná alokace zdrojů. Každý rezort je – s ohledem na působnosti dané kompetenčním zákonem (zákon č. 2/1969 Sb., o působnostech ústředních orgánů státní správy ve znění pozdějších ustanovení) – poskytovatelem příslušných veřejných služeb, které jsou poskytovány s ohledem na identifikované veřejné potřeby. Cílově orientované rozpočtování je takovým systémem řízení zdrojů, který umožňuje transformovat identifikované veřejné potřeby do podoby cílů dané rezortu a tyto cíle rozpočtově krýt s ohledem na jejich priority a omezené zdroje. Podstatu problému ukazuje obrázek 1.

Legenda:

$C_1, C_2, C_3, C_4, C_5, C_6, \dots, C_n$ cíle sestavené do pořadí podle důležitosti

Zdroj: vlastní zpracování

Obr. 1: Vztah cílů, jejich priorit a omezení zdrojů

Zdroje jsou svojí ekonomickou povahou vzácné, a tudíž trvale omezené. Proto při alokaci zdrojů stojíme před alokačním problémem, které veřejné potřeby, transformované do cílů, budeme rozpočtově kryt, a které musíme vynechat. Na obrázku 1 tuto skutečnost vyjadřuje linie politického rozhodnutí o přidělení zdrojů, kdy z úrovně Parlamentu ČR je dáno politické rozhodnutí o výši disponibilních zdrojů pro danou rozpočtovou kapitolu. Jak je z obrázku 1 zřejmé, podstata cílově orientovaného rozpočtování spočívá v tom, že rezortní cíle sestavujeme do pořadí (priorit) podle důležitosti. V metodě cílově orientovaného rozpočtování pak provádíme kalkulace k definovaným cílům a s ohledem na omezené (disponibilní zdroje) dané politickým rozhodnutím o přidělení zdrojů zjišťujeme, které cíle budou kryty omezenými zdroji. Takový způsob alokace zdrojů má značný význam pro správce kapitoly. Umožňuje věcně argumentovat již ve fázi přípravy a schvalování rozpočtu o tom, co konkrétně pro rezort znamená, že máme k dispozici pouze zdroje pro cíle $C_1 \dots C_6$, neboli, jaké jsou důsledky pro obranu země, že s ohledem na omezené zdroje nemůžeme realizovat další (zbývající) rezortní cíle? Taková argumentace umožňuje správci kapitoly i všem dalším řídicím pracovníkům rezortu vést konstruktivní dialog s politiky, jakož i věcně fundovaně komunikovat s veřejností.

Význam pro rezort Ministerstva obrany je znásoben i tím, že obrana jako veřejný statek je z hlediska dostupnosti veřejných zdrojů (na rozdíl od kapitoly Ministerstva práce a sociálních věcí) v **trvalém ohrožení nedostatku zdrojů**. Vrcholoví řídicí pracovníci rezortu by proto v principu měli přivítat takovou metodu, která jasně, průkazně a prokazatelně ukáže, jaké jsou konkrétní věcné důsledky pro obranu země (armádu jako celek i její jednotlivé součásti) v důsledku jistého omezení zdrojů.

Správce kapitoly, náčelník Generálního štábu, správci výdajových bloků, výdajových okruhů, velitelé a odborní náčelníci mohou v případě fungování cílově orientovaného rozpočtování věcně argumentovat, co konkrétně pro rezort a daný zodpovědný subjekt znamená, že nebude naplněn cíl C_i . Mohou zřetelně formulovat věcné dopady a důsledky nenaplnění cíle C_i pro obranu země. Pokud takový systém není k dispozici, je jakákoliv argumentace zastřená a pro veřejnost nejasná.

Další význam cílově orientovaného rozpočtování pro řídicí pracovníky rezortu spočívá v tom, že můžeme sestavovat reálné plánovací a programovací dokumenty. Metodika cílově orientovaného rozpočtování totiž předpokládá, že rozpočet je sestavován ve střednědobém klouzavém výhledu $1 + n$. To má značný význam pro **stabilitu rezortu**. Každý řídicí pracovník jistě přivítá, že bude mít k dispozici trvalý (rolující, klouzavý) výhled o zdrojích na dlouhodobé plánovací období (10 a více let) a střednědobé programovací (4 a více let) období. Cíle, které jsou formulovány v dlouhodobých plánovacích dokumentech (např. plány zdrojů a činností na dané desetileté klouzavé období), následně přecházejí do cílů začleněných do podoby programů a projektů (např. programový plán a akviziční plán na pětileté klouzavé období), přičemž jsou rok plánovacích a programovacích dokumentů je „překlápěn“ do podoby rozpočtu (jako rok 1).

Protože zmíněné plánovací, programovací a rozpočtové dokumenty jsou vytvářeny na bázi klouzavých (čili rolujících) časových horizontů, má rezort jako celek a jeho jednotliví řídicí pracovníci trvalý (časově stejný) výhled o plánovaných cílech. Protože v metodice cílově orientované rozpočtování platí, že jak pro dlouhodobě plánované, tak i pro střednědobé programované a taktéž i rozpočtové cíle jsou vždy současně kalkulovány zdroje, mají řídicí pracovníci i v dlouhém období výhled (příslib), že daný cíl a jemu odpovídající realizované akce jsou **trvale udržitelné**. To je možné například

ukázat na cíli modernizace armády formou vybavení novou technikou. V metodice cílově orientovaného rozpočtování je rozhodování o dané akvizici vázáno na dlouhodobý plánovací výhled. Tak například nákup techniky nekončí aktem jejího pořízení, nýbrž se již na počátku při rozhodování o této akvizici kalkuluje tzv. příslib zdrojů v dlouhém časovém období, v němž je vyjádřeno, že zda rezort bude mít po nákupu nové techniky v následujících letech potřebné prostředky na její provoz, výcvik či nasazení v dlouhodobě plánovaných akcích.

K tomu je **nutné**, aby v tomto duchu byla **novelizována rozpočtová pravidla**. Dosavadní rozpočtový střednědobý výhled je zákonem č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech (ve znění pozdějších úprav) stanoven na pouhé dva roky. To je příliš málo. Rezort Ministerstva obrany sice může vytvářet plánovací, programovací a rozpočtové dokumenty v již zmiňovaných dlouhodobých a střednědobých výhledech, avšak v případě, že tomu nebude odpovídat **střednědobý novelizovaný výhled** v rozpočtových pravidlech, bude rezort Ministerstva obrany narážet na vnější plánovací (a informačně zdrojovou) bariéru. Postupně by se to mohlo stát jedním z demotivujících faktorů pro zavádění cílově orientovaného rozpočtování v rezortu Ministerstva obrany.

Dalším očekávaným přínosem cílově orientovaného rozpočtování je to, že umožní všem řídicím pracovníkům důsledně naplnit povinnosti, které jim stanovuje zákon č. 320/2001 Sb., o finanční kontrole. Povinností všech vedoucích orgánů státní správy (počínaje správcem kapitoly a velitelem na úrovni kalkulační jednotky konče) je vytvořit takový systém nakládání se zdroji, který umožní hospodárné, efektivní a účelné nakládání se zdroji (§ 25, odstavec 1, písmeno *a*) zákona o finanční kontrole). Je jen otázkou krátkého času, kdy **Nejvyšší kontrolní úřad** bude takové nakládání se zdroji kontrolovat v rámci tzv. **výkonnostního auditu**, k němuž ho opravňuje zákon č. 166/1993 Sb. o Nejvyšším kontrolním úřadu (§ 4).

Soudobý systém nakládání se zdroji, i přes nesporné pozitivní změny, i nadále vykazuje rysy tzv. institucionálního financování, kdy může docházet k pouhé spotřebě zdrojů, aniž by byly prověřovány získané výstupy. Monitoring „výsledků“ soudobého způsobu rozpočtování ukazuje obrázek 2.

Zdroj: vlastní zpracování

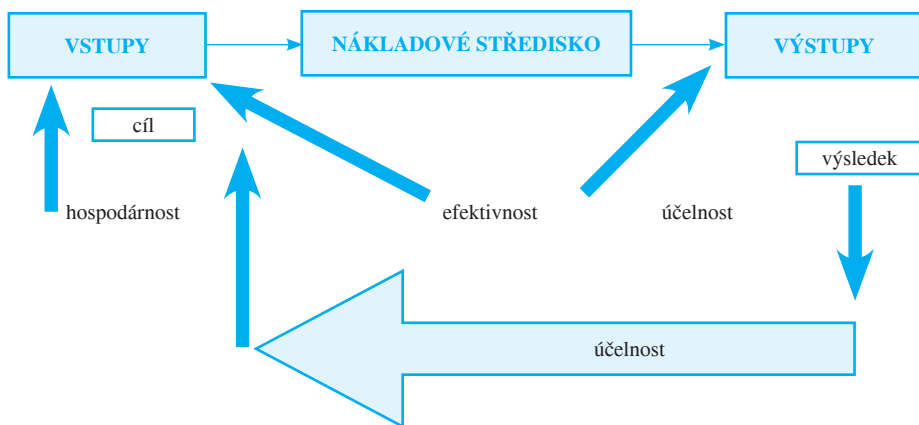
Obr. 2: Soudobý systém sledování rozpočtových zdrojů

V soudobém systému nakládání s rozpočtovými prostředky i nadále přetrvává stav, že máme informace o vstupech (vynaložených výdajích) a nedisponujeme informací o dosažených výsledcích a jejich ekonomickém zhodnocení z pohledu hospodárného, efektivního a účelného nakládání se zdroji. Krátce řečeno, soudobý systém nakládání se zdroji i nadále vykazuje rysy spotřebního systému nakládání se zdroji. V něm máme

informace o vstupech (rozpočítaných prostředcích), avšak nemáme informace o tom, jak racionálně ekonomicky bylo s danými zdroji vynaloženo. To je stav, který je s ohledem na omezenost zdrojů a existující krizi nadále dlouhodobě neudržitelný.

Skutečnost že v dosavadním způsobu rozpočítávání máme podrobné informace toliko o vstupech, kvantifikované rozpočítanými výdaji na jednotlivých položkách, je informací nedostatečnou, nic nevypovídající o efektivním a účelném použití zdrojů. V krajním případě se může dokonce stát, že rozpočtové zdroje jsou pouze „spotřebovány“ na jednoduchou existenční reprodukci jednotlivých prvků organizační struktury bez toho, aby dané prvky přinesly nějaké kladné výstupy. Takový případ na obr. 2 zachycuje zpětně orientovaná šipka. Vyjadřuje skutečnost, že použité zdroje byly toliko využity ke „spotřebě“, k existenční reprodukci organizačních prvků, aniž byly dosaženy výstupy.

Cílově orientované rozpočítávání umožní podstatnou změnu. Ta je názorně vyjádřena na obrázku 3. Cílově orientované rozpočítávání je nastaveno jako produkční systém, který má na svém vstupu definované cíle, jejich ukazatele a k tomu potřebné zdroje.

Zdroj: vlastní zpracování

Obr. 3: Nákladové středisko v cílově orientovaném rozpočítávání

Cílově orientované rozpočítávání je takovou metodou, která umožní sledovat kritérium hospodárnosti, efektivnosti a účelnosti. Prověřování těchto kritérií je obsahem výkonnostního auditu, který je ze zákona povinen provádět každý správce výdajového bloku, výdajového okruhu a výdajového prvku.

Hospodárností se rozumí nejnížší vynaložení nákladů, které jsou potřebné na úplné splnění cíle. Efektivnost sledujeme v ukazateli nákladů na naturální jednotku výstupu (nákladová efektivnost) nebo ji můžeme sledovat ve formě tzv. produktivity nákladů. Jí se rozumí takové použití zdrojů, kterým se dosáhne nejvýše možného rozsahu, kvality a přínosu stanovených cílů ve srovnání s objemem prostředků vynaložených na jejich plnění. Účelností se rozumí takové použití veřejných prostředků, které zajistí optimální míru dosažení cílů při plnění stanovených úkolů (§ 2, písmeno o, zákona o finanční kontrole).

Kritérium účelnosti je ve vztahu ke kritériu hospodárnosti a efektivnosti nejvyšším druhem kritéria z uvedených tří kritérií. Prověřuje totiž ekonomickou racionalitu použitých zdrojů. Účelnost se vztahuje k určitému konečnému (cílovému) stavu. Podstata

prověřování účelnosti spočívá v porovnávání stanovených cílů s k dosaženými výsledky, jak ukazuje obrázek 3. Výsledky (výstupy) vystupují jako reálně dosažené stavy. Ty jsou porovnávány s cíli jako očekávanými stavy. Porovnání výsledků s předjímanými (cílovými) stavy vypovídá o stupni naplnění cíle (účelu). Cílově orientované rozpočtování je ve své systémové podstatě založeno na takové alokaci zdrojů, která hledá odpovědi na následující alokační otázky (tabulka 1).

Tab. 1: Prověřování kritérií hospodárnosti, efektivnosti a účelnosti v cílově orientovaném rozpočtování

Lokalizace otázek	Otázka
Otázky na prověření hospodárnosti	Jsou stanovené cíle dosaženy s nejnižšími možnými náklady?
	Je při nejnižších možných nákladech dodržena stanovená kvalita cílů?
Otázky na prověření efektivnosti	Jsou náklady na naturální jednotku výstupu co nejnižší?
	Byla při dosažení plánovaných ukazatelů nákladové efektivnosti dosažena stanovená kvalita cílů?
	Byla dosažena plánovaná produktivita veřejných výdajů, tj. dosažen nejvyšší možný rozsah, kvalita a přínos plněných cílů ve srovnání s plánovanými náklady?
Otázky na prověření účelnosti	Odpovídají stanovené cíle dosaženým výsledkům?
	Jaký je stupeň souladu mezi dosaženými výsledky a stanovenými cíli?
	Odpovídá původní kalkulace zdrojů skutečně vynaloženým zdrojům?
	Jsou výsledky využity cílovou skupinou?
	Jaká je úroveň spokojenosti cílové skupiny?

Pramen: vlastní zpracování

Hledání odpovědi na uvedené otázky je obsahem výkonnostního auditu. Ten je ze zákona o finanční kontrole povinen provádět každý řídicí pracovník rezortu, který nakládá se zdroji. Tato povinnost je realizována v rámci tzv. *auditu ex ante* (při plánování cílů) a v rámci *auditu ex post* (na závěr hodnocení dosažených výsledků). Účinnost tohoto auditu podléhá vnitřní kontrole, kterou provádí odbor interního auditu (resp. odbor interní kontroly). Vnější audit dosažených výsledků provádí Nejvyšší kontrolní úřad.

3. Cílově orientované rozpočtování jako rozpočtová metoda a alokační systém

V úvodu studie bylo zmíněno, že pojem „cílově orientované rozpočtování“ používáme ve dvojím smyslu – širším a užším pojetí. Užší pojetí „cílově orientovaného rozpočtování“ je totožné s rozpočtovou metodou. Vyhláška Ministerstva financí č. 415/2008 Sb. k cílovému rozpočtování ji vymezuje jako „nový přístup k rozpočtování“, který má sloužit k zodpovězení otázky „čeho se má dosáhnout“ (rovina cílů), „jakým způsobem“ (rovina plánovacích a programovacích dokumentů), a „s jakou sumou peněz“ (rovina rozpočtové kalkulace). To vyžaduje od každého řídicího pracovníka rezortu si na **začátku rozpočtového období** klást tyto otázky:

1. Co chceme v daném roce dosáhnout? Při hledání odpovědi na tuto otázku definujeme cíle a jejich hodnotící ukazatele.

2. Kdo bude dané cíle realizovat? Klíček k odpovědi na tuto otázku je vyhledávání realizátorů cílů, kteří jsou k dispozici v organizační struktuře.
3. Kolik peněz bude naplnění cílů stát? Podstatou odpovědi na tuto otázku jsou kalkulace nákladů a výkonů pro daný rozpočtový rok.

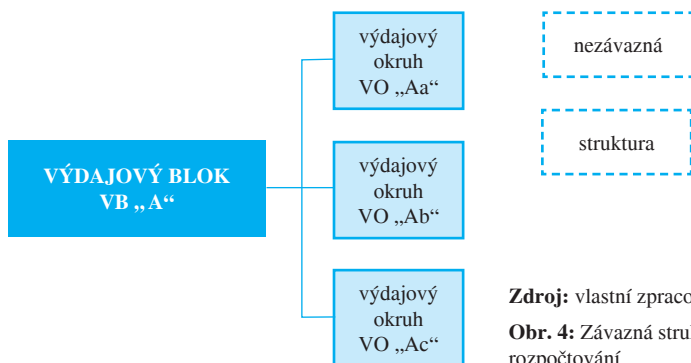
Po **skončení rozpočtového období** prověřujeme, zda výše uvedené otázky a problémy byly naplněny. Ptáme se:

1. Dosáhli jsme stanovené cíle? Obsahem řešení této otázky je vyhodnocování cílů na základě již předtím přijatých hodnotících kritérií a ukazatelů.
2. Jak přispěli jednotlivé rezortní prvky k dosažení cílů? Při řešení této otázky porovnáváme příslušné nákladové a užitkové ukazatele plnění cílů s reálnými výsledky.
3. Liší se plánované kalkulace s reálným stavem? Podstatou odpovědi na tuto otázku je porovnávání předpokládaných a skutečných nákladů. Jádrem odpovědi je prověřování splnění hospodárnosti, efektivnosti a účelnosti realizovaných aktivit.

Z hlediska struktury mají cílové aktivity podobu stromu cílů. Vyhláška Ministerstva financí č. 415/2008 Sb. k cílovému rozpočtování č. 418/ 2008 Sb. tuto strukturu z hlediska obecnosti definuje následujícími sestupnými úrovněmi:

- ☐ výdajovým blokem,
- ☐ výdajovým okruhem,
- ☐ množinou výdajových prvků (aktivit),
- ☐ podmnožinou výdajových prvků (aktivit),
- ☐ výdajovým prvkem (aktivitou).

Model závazné struktury ukazuje obrázek 4.

Zdroj: vlastní zpracování

Obr. 4: Závazná struktura cílově orientovaného rozpočtování

Jak je zřejmé, závazná struktura je tvořena výdajovými bloky a výdajovými okruhy. **Výdajový blok** je nejobecnější strukturní složkou stromu cílů. Je tvořen objemem všech výdajů, které se vážou na daný obecný cíl. Počet výdajových bloků je vyhláškou prozatím omezen na dvacet šest. K označení bloku se používají velká abecední písmena A ...Z. Pro každý výdajový blok platí, že má jasně definovaný cíl (cíle), kritéria pro hodnocení cílů, dobu k realizaci cíle a kalkulované zdroje. Souhrn všech výdajových bloků kapitoly tvoří celkové výdaje dané kapitoly. Výdajové bloky

mohou být i mezirezortní. Každý výdajový blok je specifickým ukazatelem na daný rozpočtový rok.

Výdajový okruh je dekompozicí (rozložením, konkretizací, podrobným členěním) výdajového bloku. Protože je (obvykle) „dílčím rozložením“ části obecného cíle výdajového bloku, má obdobné ukazatele – stanovený samostatný cíl, kritéria plnění cíle, časový horizont a kalkulované zdroje. Stanovený cíl může být totožný s některým z cílů výdajového bloku. Výdajový okruh může správce kapitoly dále podrobněji členit. Toto členění však není závazné. Tak například množina výdajových prvků je podrobnějším členěním výdajového okruhu. Výdajový okruh může být na základě rozhodnutí kapitoly za specifický ukazatel v příslušném roce.

K plnohodnotnému fungování rozpočtové metody cílově orientovaného rozpočtování je nutné, aby jednotlivé strukturní složky stromu cílů měly (v závislosti na prioritách cílů a jejich charakteru) stanoveny alokační a restriktivní ukazatele jednotlivých výdajových bloků a výdajových okruhů. K tomu je nutné použít některé kvantifikační postupy, které jsou pro tento případ dostupné v literatuře (Ochrana 2006, Pernica 2004). Pokud nebudou takové metody používány, pak **hrozí výrazné riziko**, že celý systém se zvrhne v pouhý formalismus („slohové cvičení o cílovém rozpočtování“), což povede ke ztrátě motivace a znechucení všech aktérů cílově orientovaného rozpočtování. Pokud si pracovníci rezortu takové postupy osvojí, bude možné reálně provádět optimální (tedy nejlépe možnou) alokaci zdrojů s ohledem na stanovené cíle a disponibilní (omezené) zdroje. Taktéž v případě restrikce bude možné provádět optimální restrikci, tedy redukci zdrojů s ohledem na nejnižší priority cílů a jejich nositele ve stromu cílů, a nikoliv restrikci plošnou (zahrnující stejně velké rozpočtové škrty u všech složek). V takovém případě se může metoda cílově orientovaného rozpočtování stát významným nástrojem manažerského řízení rezortu prostřednictvím peněžních toků a zároveň v rámci systému státní pokladny poskytovat informace o alokaci zdrojů.

Pro plnohodnotné fungování cílově orientovaného rozpočtování je zároveň nezbytné, aby cílově orientované rozpočtování fungovalo jako alokační systém, který má odpovídající systémové prostředí, strukturu, činnosti, vstupy a informační toky. Jde ve vztahu k činnostem rezortu Ministerstva obrany o **vnější systém**, v němž má svou klíčovou roli Parlament ČR, který poskytuje vstupy pro jednotlivé veřejné politiky („rezortní“ politiky) a jednotlivým rezortům zadání pro zaměření a obsah dané rezortní politiky. Parlament vystupuje ve vztahu k rozpočtu jako zákonodárny orgán (jím schválený rozpočet je zákonem), orgán veřejné kontroly státního rozpočtu jako celku i jeho jednotlivých kapitol. Zároveň, a to je v současné době z hlediska implementace cílově orientovaného rozpočtování klíčové, vytváří patřičné legislativní normy k jeho realizaci. V současné době, vedle již „tradičních“ činností, k nim můžeme např. řadit schválení zásady rozpočtu s dostatečným střednědobým výhledem (např. 1+4 roky), resp. schválení zákona o sestavování rozpočtu v metodice cílově orientovaného rozpočtování pro jednotlivé kapitoly státního rozpočtu a přijetí zákona o nákladovém účetnictví pro vykazování užití zdrojů v jednotlivých kapitolách státního rozpočtu.

Dalším významným prvkem je vláda ČR, která je výkonným orgánem, který předstupuje před Poslaneckou sněmovnu ČR s programovým prohlášením. Jeho součástí je i definovaný obsah bezpečnostní politiky. Vládou definované priority jsou významným informačním vstupem jak pro Ministerstvo financí tak i pro samotnou kapitolou rezortu Ministerstva obrany. Ministerstvo financí vystupuje jako klíčový řídicí subjekt

odpovědný za metodické vedení cílově orientovaného rozpočtování. Je žádoucí zvýraznit, že metodická role Ministerstva financí zdaleka nekončí tím, že byla vydána již zmíněná vyhláška k cílově orientovanému rozpočtování. Bez zveličování je potřebné poznamenat, že tímto dokumentem teprve začínají startovat aktivity k sestavování rozpočtových kapitol ve formě cílově orientovaného rozpočtování. Ministerstvo financí je metodicky odpovědné za celý proces řízení cílově orientovaného rozpočtování. Odpovídá i za zapojení podsystemu státní pokladny do cílově orientovaného rozpočtování. Hlavními funkcemi státní pokladny jsou zabezpečit centralizaci příjmů a realizaci veřejných rozpočtů, správu pohledávek a závazků státního rozpočtu a denní likvidaci státního rozpočtu, a to vše s ohledem na systém cílově orientovaného rozpočtování. Je jí potřebné vytvářet tak, aby ve vztahu k systému cílově orientovaného rozpočtování poskytovala aktuální souhrnné informace o plnění ukazatelů státního rozpočtu jako celku, jakož i aktuální informace o průběžném plnění ukazatelů rozpočtu jednotlivých kapitol státního rozpočtu.

Pro metodické vedení cílově orientovaného rozpočtování je nutné, aby Ministerstvo financí vypracovalo rozsáhlé vzorové postupy (algoritmy) k hodnocení cílů, rozpracovalo vzorové postupy nákladově užitkových kalkulací, provedlo specializovaná a diferencovaná školení pro vybrané pracovníky jednotlivých rozpočtových kapitol. Na tuto metodickou práci Ministerstva financí by pak měla navazovat vnitrorezortní odborná příprava pracovníků rezortu Ministerstva obrany až do nejnižší úrovně výkonu cílově orientovaného rozpočtování. Nejvyšší kontrolní úřad pak vedle „tradiční“ účetní a dokumentační kontroly realizuje výkonnostní audit. Jeho podstatou je kontrola plnění ekonomických ukazatelů cílů, a to zejména z pohledu hospodárnosti, efektivnosti a účelnosti.

4. Předpoklady úspěšného zavádění cílově orientovaného rozpočtování v rezortu Ministerstva obrany

Pro úspěšné zavedení cílově orientovaného rozpočtování je potřebné naplnit řadu předpokladů. Ty můžeme z metodického hlediska rozčlenit na „vnější předpoklady“ a na „vnitřní předpoklady“.

Vnějšími předpoklady rozumíme ty faktory, které působí mimo rezort Ministerstva obrany. Proto vystupují v roli exogenních faktorů pro zavádění cílově orientovaného rozpočtování. Patří k nim zejména politická vůle (ochota, motiv) chtít zavádět tento nový systém alokace zdrojů. Součástí této „politické ochoty“ je i široký konsenzus vládotvorných politických stran k zavádění cílově orientovaného rozpočtování.

Zavádění cílově orientovaného rozpočtování předpokládá důsledně se rozejít s pozůstatky institucionálního rozpočtování, s indexovou rozpočtovou metodou a přejít k cílově orientovanému rozpočtování. V současné době i nadále přetrvávají pozůstatky alokace zdrojů založené na přírůstkové (indexové) metodě rozpočtování. To se projevuje například v „plošném“ přístupu k redukci zdrojů při rozpočtových restrikcích. Žádá se tudíž vytvářet „novou rozpočtovou kulturu“. V jejím utváření hraje klíčovou roli Ministerstvo financí. Zde může ministerstvo financí zvýraznit svoji metodickou roli ve vztahu k vedení rozpočtových kapitol. Také se v této souvislosti ukazuje, že je žádoucí novelizovat rozpočtová pravidla tak, aby motivovala správce kapitol a jejich podřízené k racionálně ekonomickému nakládání se zdroji. V této oblasti jsou evidentní rezervy,

kteřé jsou systémově zakotvené v přetrvávajícím brutto rozpočtování, které „nutí“ správce kapitol k tomu, aby „vyčerpávali“ (ve smyslu „spotřebovávání rozpočtových zdrojů“) disponibilní rozpočet namísto toho, aby bylo možné morálně i materiálně stimulovat inovátory uspořenéých zdrojů vytvářenéých novými racionalizačními postupy. Je rovněž žádoucí novelizovat rozpočtová pravidla tak, aby se přešlo od relativně krátkého střednědobého výhledu rozpočtu 1 + 2 roky k delšímu střednědobému výhledu (např. 1+4 roky). Takový výhled umožní reálně předvídat a kalkulovat zdroje ve střednědobém rolujícím výhledu a předvídat a eliminovat tak negativní dopady nedostatku zdrojů na provoz již pořízených investic. Tlak na uvedené změny by měl zaznívat především z pozice správce rozpočtové kapitoly rezortu Ministerstva obrany, a to jak vůči PS Parlamentu ČR tak i ve vládě.

V oblasti **vnitřních předpokladů** je potřebné zejména důsledně realizovat politickou a manažerskou podporu v prospěch zavádění cílově orientovaného rozpočtování na všech složkách vrcholového řízení rezortu Ministerstva obrany a hledat konsenzus všech vrcholových řídicích složek rezortu Ministerstva obrany s ideou cílově orientovaného rozpočtování. Výhodou rezortu Ministerstva obrany je, že k realizaci cílově orientovaného rozpočtování v rezortu Ministerstva obrany již existují potřebné dokumenty. Jsou jimi především „Pokyny k implementaci zásad cílově orientovaného rozpočtování (COR) v rezortu ministerstva obrany“ a „Rozkaz ministra obrany k plánování v rezortu Ministerstva obrany“. Samozřejmě že vydání potřebných dokumentů je pouze formálně právním předpokladem k realizaci cílově orientovaného rozpočtování. K věcnému výkonu cílově orientovaného rozpočtování je nutné mít k dispozici odborně zdatný analytický a koncepční personál znalý metodiky cílově orientovaného rozpočtování a nákladově užitkových kalkulací realizovaných na bázi cílově orientovaného rozpočtování.

Na vrcholové řídicí úrovni rezortu Ministerstva obrany je potřebné systémově propojit dlouhodobé plánovací, střednědobé programovací a jiné procesy s cílově sestavovaným rozpočtem v patřičném (prodlouženém, např. 1+4 roky) střednědobém výhledu, čímž se dosáhne dlouhodobá (střednědobá) udržitelnost cílů. V rezortní plánovací, programové a další dokumentaci je potřebné pojímat cíle jako integrující (sjednocující) činitele úsilí všech složek rezortu a mít k dispozici podpůrný informační systém (napojený na státní pokladnu), který bude poskytovat aktuální informace o výdajích (nákladech) v kapitole Ministerstva obrany. Podaří-li se realizovat uvedené (a další) předpoklady, pak je šance, že cílově orientované rozpočtování se stane plnohodnotně fungujícím alokačním manažerským systémem umožňujícím řízení a kontrolu rezortu prostřednictvím cílů a s nimi spjatých finančních toků.

Literatura:

- ALLEN, R., TOMMASI, D. *Řízení veřejných výdajů*. Odborná příručka pro tranzitivní země. [Redakční zpracování anglického originálu]. Praha: Ministerstvo financí, 2002.
- DUŠEK, J. Finanční management. *Vojenské rozhledy*, 2006, č. 2, ročník XV (XLVII), str. 67-73, ISSN 1210-3292.
- DUŠEK, J. Prosadí se sledování hospodárnosti, efektivnosti a účelnosti výdajů v rezortu MO? *Vojenské rozhledy*, 2006, č. 3, [ekonomické číslo], ročník XV (XLVII), str. 87-103, ISSN 1210-3292.
- GRASSEOVÁ a kol. *Procesní řízení ve veřejném a soukromém sektoru*. Brno. Computer Press, 2008.
- KRČ, M. Teoretické a metodologické předpoklady účelné a efektivní alokace zdrojů v obraně. *Vojenské rozhledy* 2006, č. 3, [ekonomické číslo], ročník XV (XLVII), str. 71-86, ISSN 1210-3292.

- NEKOLA, M., OCHRANA, F. Economic evaluation of public programs. *Ekonomický časopis*. 2009, roč. 57, č. 5, s. 458-474.
- NEMEC, J., MERIČKOVÁ, B., OCHRANA, F. Introducing Benchmarking in the Czech Republic and Slovakia. Processes, Problems and Lessons. *Public Management Review*, 2008, No. 5, pp. 673-684.
- OCHRANA, F. *Pomůcka k uplatňování „Soustavy cílů rozvoje Československé armády a vojenské části CO ČSFR do roku 2005“ v podmínkách úseku ekonomického řízení*. Praha: MO ČSFR, Institut ekonomické analýzy a racionalizace, 1992.
- OCHRANA, F. The Implementation of PPBS in the Czech Department of Defense. In: Nemec, J., Wright, G. *Public Management in the Central and Eastern European Transition: Concepts and Cases*. Bratislava: NISPAcee, 2002, s. 341-354.
- OCHRANA, F. *Nákladově uživatelské metody ve veřejném sektoru*. Praha: Ekopress, 2005.
- OCHRANA, F. *Programové financování a hodnocení veřejných výdajů*. Praha: Ekopress, 2006.
- PERNICA, B. AČR: Rozpočtová improvizace? (Systém plánování, programování a rozpočtování 1996-2003). *Vojenské rozhledy*, 2004, č. 4, ročník XIII (XLV), str. 63-70, ISSN 1210-3292.
- PERNICA, B. Problém hodnocení stupně dosažení komplexního cíle v odvětví obrany na příkladu rekručního cíle. *Vojenské rozhledy*, 2009, č. 2, ročník XVIII (L), s. 49-51, ISSN 1210-3292.
- PERNICA, B. Plánování a investiční výdajové programy v odvětví obrany České republiky – spirála dějin nebo bludný kruh? *Teoretické a praktické aspekty veřejných financí*. XIII. ročník mezinárodní odborné konference. Vysoká škola ekonomická v Praze 11.-12.4. 2008. Praha: Oeconomia 2008.
- SCHICK, A. *Strategie zavedení střednědobého a výkonově orientovaného rozpočtování v České republice*. Praha: MF, 2000 [Překlad MF ČR].
- VÁVRA, K. Kam kráčíš, rezorte obrany? In: *Vojenské rozhledy*, 2009, č. 1, ročník XVIII (L), s. 68-75, ISSN 1210-3292.
- VYLETAL, P. a kol. *Ekonomické nástroje a metody řízení jakosti v akvizičním procesu*. Praha: AVIS, 2008.
- Pokyny k implementaci zásad cílově orientovaného rozpočtování (COR) v rezortu Ministerstva obrany*. Praha: MO 2010.
- Vyhláška č. 415 ze dne 20. listopadu 2008 (s přílohou „Metodická pomůcka pro cílově orientované rozpočtování“)*.
- Zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech, ve znění pozdějších předpisů.*
- Zákon č. 320/2001 Sb., o finanční kontrole ve veřejné správě, ve znění pozdějších předpisů.*

Cíle globálního terorismu

Globální teroristé usilují o vysoký počet obětí, který svými psychologickými dopady přesahuje státní hranice a ovlivňuje veřejné mínění nejen v jedné zemi, ale v celém regionu, či dokonce v celém světě. Když udeří proti jednomu státu, pak se mstí nikoli za jeho vnitřní, ale za jeho zahraniční politiku uplatňovanou v různých oblastech světa. Hlavním cílem al-Ká'idy se na počátku 21. století stalo donutit západní země, a především USA, opustit Arabský poloostrov, zejména pak Saúdskou Arábii. Uplatňují nejbrutálnější možné metody a záměrně vraždí bezbranné lidi.

**Jan Eichler: Mezinárodní bezpečnost v době globalizace. Praha: Portál, 2009.
(K recenzi knihy na str. 161.)**

Pplk. Ing. Jaroslav Moravčík

Provázání procesu plánování s procesem rozpočtování v rezortu MO

INFORMACE

Úvod

Implementace vyhlášky Ministerstva financí č. 415 ze dne 20. listopadu 2008, kterou se stanoví rozsah a struktura podkladů pro vypracování střednědobého výhledu státního rozpočtu, vyžaduje, aby rozpočet kapitoly Ministerstva obrany byl sledován a vyhodnocován po cílech. Cíl se tak stane specifickým ukazatelem rozpočtu kapitoly MO, na který se budou vyžadovat finanční zdroje. V tomto kontextu řeší následující příspěvek zavedení cílově orientovaného rozpočtování do problematiky ročního plánování.

Plán činnosti je specifikován jako základní dokument pro řízení činnosti v rezortu MO, tzn. pro sledování, hodnocení a přijímání opatření k plnění cílů v daném kalendářním roce vedoucími zaměstnanci rezortu. Jedním z principů tvorby plánu činnosti, stanovených současným rozkazem ministra obrany č. 33/2004 Věstníku Plánování činnosti a rozvoje v rezortu ze dne 29. října 2004 (čl. 77) a návrhem jeho novelizace je provázání procesu plánování s procesem rozpočtování. Smyslem provázání je zajištění, aby v daném kalendářním roce bylo řízení činnosti rezortu zaměřeno na plnění těch cílů, na které jsou na stejný rok alokovány finanční zdroje.

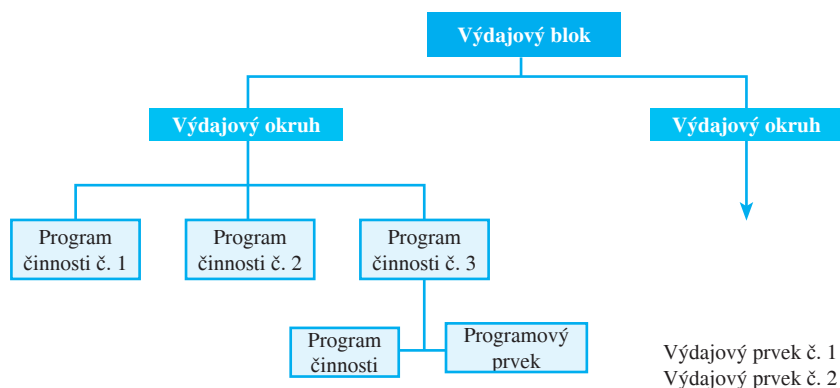
Z uvedeného vyplývá, že pro oba procesy bude muset existovat společná databáze cílů, na které se budou v procesu rozpočtování plánovat finanční prostředky k jejich plnění, a v plánech činnosti bude rozpracováno plnění těch samých cílů.

Popis struktury cílově orientovaného rozpočtování

Cílově orientovaný rozpočet kapitoly MO je strukturován do výdajových bloků, výdajových okruhů, množiny výdajových prvků, podmnožiny výdajových prvků a poslední úrovní je výdajový prvek.

Výdajový blok je tvořen objemem investičních a neinvestičních výdajů na soubor činností, jejichž věcná náplň vychází z analýzy činností na rezortní úrovni. Výdajový blok se skládá z **výdajových okruhů**, které tvoří výdaje k financování dílčích činností výdajového bloku. Jednotlivé výdajové okruhy jsou tvořeny **množinou výdajových prvků**, které jsou v podmínkách rezortu MO označovány jako program činnosti.

Množina výdajových prvků (program činnosti) je dále členěna do **podmnožin výdajových prvků**, pro které je zaveden pojem podprogram. Podprogram může zahrnovat několik výdajových prvků nebo pouze jeden, který je pak označován jako programový prvek. **Výdajovými prvky** jsou chápány organizační celky rezortu MO [1] a organizační složky státu a právnické osoby, které byly zřízeny ministerstvem.

Obr. 1

Implementace cílově orientovaného rozpočtování v procesech plánování a hodnocení činnosti a rozvoje rezortu

Proces plánování a hodnocení činnosti a rozvoje rezortu obsahuje podle současného modelu procesů rezortu MO třináct samostatných procesů. V další části tohoto dokumentu bude implementace cílově orientovaného rozpočtování zaměřena na procesy tvorby ročního plánu činnosti a vyhodnocení.

Jak vyplývá z návrhů Směrnice pro plánování činnosti a rozvoje rezortu Ministerstva obrany na roky 2012-2016 a nového rozkazu ministra obrany k plánování činnosti a rozvoje v rezortu Ministerstva obrany, na úrovni rezortu budou stanoveny tři řady cílů. **Prvním řádem** cílů jsou dlouhodobé cíle a budou stanoveny směrnici pro plánování činnosti a rozvoje. Tento řád odpovídá úrovni výdajových bloků cílově orientované struktury rozpočtu. **Druhý řád**, střednědobé cíle, bude rovněž stanoven směrnici pro plánování a bude odpovídat úrovni výdajových okruhů cílově orientované struktury rozpočtu. Cíle posledního, **třetího řádu**, stanoví vedoucí zaměstnanci přímo podřízení ministru obrany [2] a bude platný pro úroveň programů činnosti cílově orientované struktury rozpočtu. Návrh Směrnice pro plánování činnosti a rozvoje rezortu Ministerstva obrany na roky 2012-2016 stanovuje pět programů činnosti a rozvoje [3] a ke každému programu určuje odpovědného vedoucího zaměstnance rezortu. Určení vedoucí zaměstnanci odpovídají za zpracování dokumentace programů, ve které stanovují opatření a úkoly k naplnění cílů třetího řádu. V popisu cíle bude uvedeno, *co* se má dosáhnout, *kdo* je odpovědný za dosažení cíle a *za kolik*. Z popisu cílů ale nevyplývá, **jak** se má dosáhnout daného cíle, tj. jaká bude „cesta“ pro jeho plnění, což bude potřebné k řízení plnění cílů.

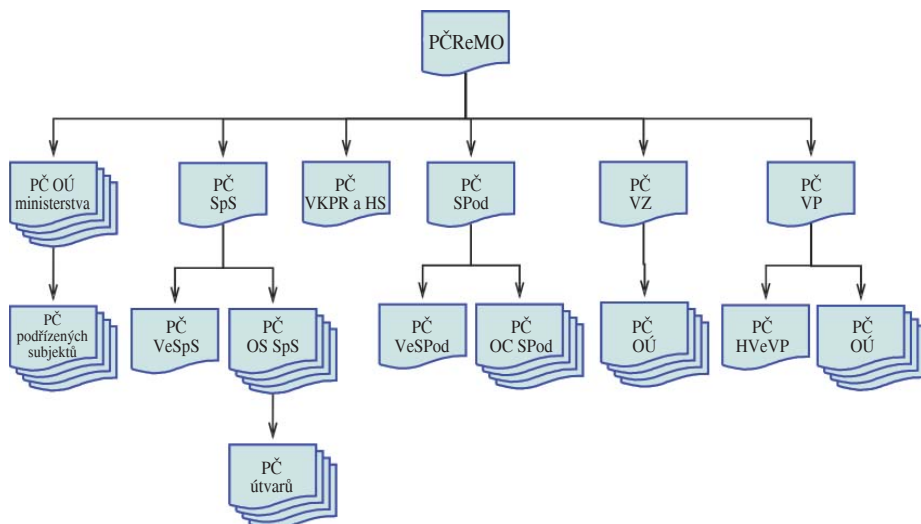
Tato „cesta“ by proto měla být detailně uvedena v plánech činnosti. V plánech budou v první řadě stanoveny **úkoly** pro plnění určitého cíle. Úkoly mohou být dle potřeby dále členěny na podúkoly a odrážky. Z **harmonogramu** bude vyplývat časový sled plnění jednotlivých úkolů. Vedoucí zaměstnanec, který odpovídá za plnění cíle, určí, **kdo** bude plnění úkolu/ů řídit, **kdo** odpovídat a **s kým** bude při jeho/jejich plnění součinit. V těchto plánech bude rovněž uvedeno **místo**, a jaké **věcné zdroje** budou vyčleněny k plnění stanovených úkolů.

Roční plány činnosti se zpracovávají na několika úrovních (plánovací struktura), přičemž platí zásada, že plán vyššího stupně velení a řízení je výchozím dokumentem k zahájení zpracování plánu nižšího stupně. V současnosti je na nejvyšší úrovni zpracováván plán činnosti rezortu MO na daný rok. Plán činnosti rezortu je základním zadáním a hlavním koordinačním dokumentem ročních plánů organizačních útvarů ministerstva, [4] Vojenské police, Vojenského zpravodajství, Vojenské kanceláře prezidenta republiky a Hradní stráže [5] a plány operačních velitelství (společných sil a sil podpory). Na další úrovni jsou plány subjektů podřízených ministerstvu, organizační útvary Vojenské police a Vojenského zpravodajství a organizačních celků přímo podřízených operačním velitelstvím: brigáda, základna letectva nebo vojenský útvar a zařízení brigádního typu [6]. Na nejnižší úrovni se zpracovávají roční plány samostatných vojenských útvarů a zařízení praporečného typu, nebo jim na úroveň postaveného, které jsou součástí brigád nebo základen. Samostatnou oblastí je pak plánování uvnitř organizačních celků rezortu, např. u vojenských útvarů brigádního typu, kterého struktura je tvořena nesamostatnými prvky praporečného typu.

Otázkou je, která úroveň cílů se bude rozpracovávat v ročním plánu činnosti rezortu. Z obecného pohledu by se mohlo říct, že co dokumentace programu, podprogramu nebo výdajového prvku, to plán činnosti. Logicky by mohlo vyplývat, že v tomto plánu bude rozpracováno plnění *cílů třetího řádu*. I když jde o rezortní cíle, realizace některých je popisem cíle přidělena určitým vedoucím zaměstnancům rezortu, kteří zpracovávají vlastní plány činnosti obsahující opatření k jejich plnění (jedná se o vedoucí zaměstnance *dalších složek rezortu*). To znamená, že pro tyto složky rezortu není potřebné zpracovávat roční plán rezortu.

Jak ale vyplývá z plánovací struktury, nezpracovávají se roční plány činnosti, ve kterých by měly být opatření cílů třetího řádu dvou programů činnosti:

- Ministerstva obrany a jeho přímo podřízených organizačních celků (program je tvořen organizačními útvary ministerstva jako jeho množina výdajových prvků), a
- Armády České republiky a cíle třetího řádu pro společné síly a síly podpory.

Obr. 2

To znamená, že zde není přímá vazba **dokumentace programu = plán činnosti**, jak je tomu u dalších složek rezortu. Logicky vzato, plány činnosti výdajových prvků, tvořící tento program, by měly obsahovat opatření k plnění cílů nižšího řádu než třetího. V tomto případě by zde byla oprávněná potřeba zpracování plánu činnosti rezortu s opatřeními cílů třetího řádu pro tyto programy činnosti a rozvoje jako nadřazeného plánu, aby pak byly zpracovány roční plány činnosti celků – výdajových prvků, tvořících tyto programy.

Z uvedeného pak vyplývá, že implementace cílově orientovaného rozpočtování do procesu tvorby ročního plánu rezortu přinese potřebu selekce cílů na základě určitých kritérií.

Z obecného hlediska bude jakýkoliv organizační celek vázán k plnění dvou možných skupin cílů. *První skupina* bude tvořena cíli, za jejichž plnění bude určitý organizační celek odpovídat. Odpovědnost mu bude stanovena nadřazeným stupněm velení a řízení.

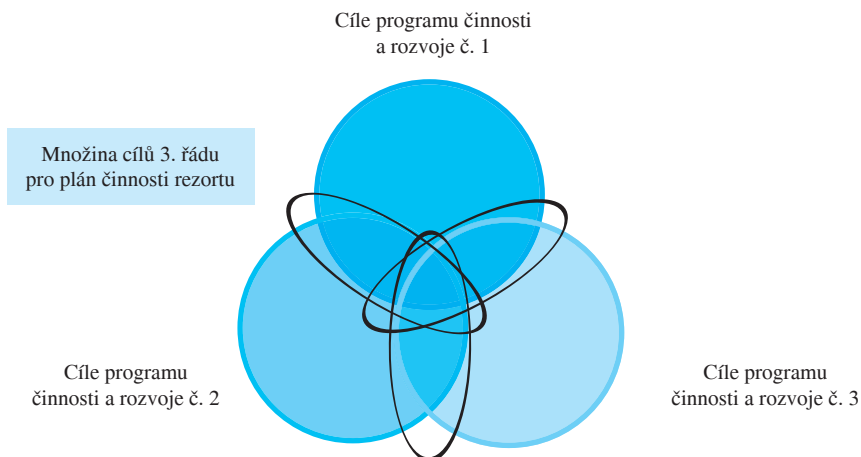
Prvním kritériem pak je, že cíle této skupiny by neměly být rozpracovány v plánech činnosti jiných organizačních celků. *Druhá skupina* bude tvořena cíli, na jejichž realizaci se budou muset podílet další organizační celky na určité úrovni velení a řízení (tzv. *průřezové cíle*). Realizace těchto opatření bude ale u těchto celků představovat čerpání jim přidělených finančních prostředků. [7] Z tohoto důvodu, v rámci procesu rozpočtování, stanoví odpovídající organizační celek vyššího stupně velení a řízení cíl nižšího řádu pro podřízený se celek nižšího stupně, aby mohl doložit čerpání přidělených finančních zdrojů při plnění stanovených úkolů tohoto cíle (specifickým ukazatelem čerpání finančních prostředků z rozpočtu u každého organizačního celku je cíl). **Druhým kritériem** by pak mohlo být, že z plánu činnosti organizačního celku nadřazeného stupně velení a řízení musí vyplynout úkoly pro podřízené celky k plnění *průřezového cíle*.

Z analýzy dokumentace programů vyplývá, že bude obsahovat i cíle, u kterých budou výdaje na jejich plnění hrazeny z *režijních nákladů*. Půjde např. o platby za dodávku energií, hrazení dodávky služeb formou outsourcingu, obměnu movitého majetku apod. Rozpracování těchto cílů do opatření se v ročních plánech nejeví jako potřebné, což je **posledním kritériem selekce**.

V případě tvorby rezortního plánu činnosti lze z výše uvedeného vyvodit závěr, že v něm budou rozpracovány *cíle třetího řádu*, jejichž řízení plnění bude probíhat napříč organizačními útvary ministerstva, operačních velitelství a *dalších složek rezortu*. Nebude obsahovat opatření k plnění cílů, jejichž výdaje na plnění budou hrazeny z režijních nákladů a cíle vyselektované podle prvního kritéria.

Tyto cíle by měly být v procesu rozpočtování redistribuovány konkrétním organizačním útvarům ministerstva a operačním velitelstvím jako cíle nižšího řádu, čímž bude zajištěno jejich plnění odpovědnými celky. Roční plány organizačních útvarů ministerstva budou pak obsahovat:

- opatření k plnění cílů třetího řádu, které budou v procesu rozpočtování redistribuované těmto celkům jako cíle nižšího řádu (selekce podle prvního kritéria),
- opatření cílů třetího řádu, na jejichž realizaci se bude podílet, které jsou také cíli nižšího řádu (druhé kritérium), a
- opatření k plnění cílů, které byly vyselektované z plánu činnosti rezortu podle posledního kritéria, pokud je jejich rozpracování potřebné.

Obr. 3

Proces zpracování plánu činnosti rezortu na rok

Plánovacím předpisem (rozkaz ministra obrany k plánování činnosti a rozvoje v rezortu MO) je proces tvorby ročního plánu rezortu rozdělen do dvou fází. V první fázi je zpracován záměr ročního plánu rezortu a na jeho základě je pak v druhé fázi zpracován samotný roční plán rezortu.

Procesu tvorby ročního plánu předchází **zpracování metodických a organizačních pokynů**. Metodické a organizační pokyny jsou řídicím dokumentem procesu tvorby ročního plánu činnosti rezortu. Vychází z platných vnitřních předpisů pro plánování a pro potřeby tvorby ročního plánu rezortu jsou sladěny s řídicím dokumentem procesu rozpočtování. Věcně upravují harmonogram tvorby ročního plánu v jednotlivých fázích, specifikují formu podkladů do jednotlivých částí plánu, jejich zpracovatele a popřípadě i přispívatele, upřesňují přílohy plánu apod.

Záměr je předkládán ke schválení do konce dubna a slouží jako podklad ke zpracování dokumentace programů činnosti a rozvoje, z kterých je pak sestaven návrh kapitoly státního rozpočtu 307 Ministerstva obrany. Na základě přidělení finančních prostředků rezortu Ministerstvem financí ČR (červenec) dojde k úpravám finančních prostředků k plnění cílů programů činnosti a rozvoje. Pro plánování to bude znamenat, že dojde např. k vyřazení plnění některých cílů v nadcházejícím kalendářním roce, k úpravě dílčích kritérií hodnocení dosažení dílčího cílového stavu v daném roce apod. Z tohoto důvodu proběhne na začátku druhé fáze procesu tvorby ročního plánu sladění záměru s návrhu státního rozpočtu (jedna z činností druhé fáze). Závěry sladění budou vstupem ke zpracování textové části ročního plánu.

Další činností druhé fáze je zpracování příloh plánu. Vstupním dokumentem je textová část ročního plánu a cílem je zpracovat kalendářní plán činnosti a další přílohy plánu. V kalendářním plánu činnosti bude detailní rozpracování „cesty“ plnění cílů v kalendářním roce.

Zkompleťovaný plán je předložen ke schválení do konce října. Po tomto termínu ale bude ještě probíhat proces rozpočtování, zejména pak rozpis kapitoly 307 Ministerstva

obranu na základě schváleného zákona o státním rozpočtu ČR pro následující kalendářní rok. Vzniknou případné další změny ve výši finančních prostředků pro jednotlivé cíle, jejichž dopady již nebude možné zpracovat do ročního plánu rezortu v řádném procesu. Zpracování těchto změn je možné řešit formou doplnku k plánu činnosti rezortu na rok, jehož zpracování bude iniciováno zvláštním nařízením z úrovně rezortu.

Vyhodnocení ročního plánu činnosti

Jak pro plánování, tak i pro vyhodnocení bude platit zásada propojení procesu vyhodnocení ročního plánu činnosti s procesem hodnocení čerpání finančních prostředků.

V procesu rozpočtování se bude zpracovávat státní závěrečný účet kapitoly MO, jako hodnotící dokument, který bude pak podkladem k sestavení státního závěrečného účtu. Obsahem státního závěrečného účtu kapitoly MO bude kromě jiného i hodnocení plnění cílu podle metrik pro daný rok nebo dosažení cílového stavu podle jeho ukazatelů. [8]

Vyhodnocení ročního plánu činnosti bude probíhat čtvrtletně a za celý kalendářní rok. Obsahem čtvrtletního vyhodnocení bude splnění nebo stav v plnění **realizace opatření** k dosažení cílů. V podstatě bude popisovat úroveň dosažených parametrů metrik cílového stavu za hodnocené období. Na závěr vyhodnocení budou stanoveny opatření k odstranění nedostatku v realizaci opatření z předešlého hodnotícího intervalu, které budou zpracovávány do upřesnění plánu činnosti pro nadcházející plánovací interval. Účelem je zabezpečit plnění cíle v daném roce. Současně může vyhodnocení realizace opatření být nápomocno k posouzení vhodnosti stanovených metrik pro hodnocení cílového stavu.

Vyhodnocení ročního plánu za rok se bude zabývat zhodnocením **plnění cílů** v daném roce. Obsahově bude vyjadřovat dosažení cílového stavu pomocí metrik stanovených pro daný rok.

Závěr

Implementace cílově orientovaného rozpočtování pro proces tvorby ročního plánu činnosti a vyhodnocení nepředstavuje z hlediska systému významovou změnu. Na rezortní úrovni budou účastníky tohoto procesu i nadále organizační útvary ministerstva, Vojenské zpravodajství, Vojenská policie, Vojenská kancelář prezidenta republiky, včetně Hradní stráže a operačního velitelství.

Z časového hlediska bude nutné zabezpečit souběžné plánování na kalendářní rok na jednotlivých úrovních velení a řízení, což se zajistí používáním aplikačního programového vybavení „Věcné plánování“, který reprezentuje technický prvek systému plánování, všemi organizačními celky rezortu.

Dílí úpravy budou vyžadovat ostatní prvky systému. Po vydání novelizace rozkazu ministra obrany k plánování činnosti a rozvoje v rezortu MO, bude potřebné zvážit vydání navazujícího normativního výnosu MO. Jeho účelem je standardizace dalších aspektů procesů plánování a hodnocení činnosti a rozvoje rezortu, jako např. struktura plánu, plánovací struktura, ale i problematika změnového řízení a systemizace softwarové podpory.

K dobudování uceleného systému plánování a hodnocení bude nutné zavést vzdělávací programy, jak pro přípravu příslušníků rezortu, kteří u jednotlivých organizačních

celků rezortu budou zainteresováni do procesů plánování a hodnocení činnosti a rozvoje rezortu, tak i pro vedoucí zaměstnance. Neméně důležitá bude organizace různých forem zaměstnání k řešení teorie plánování a hodnocení pro jeho další kvalitativní zlepšování.

Poznámky k textu:

- [1] **Organizačním celkem rezortu MO** se podle rozkazu ministra obrany č. 7/2010, zásady výstavby a systemizace organizačních celků rezortu MO, ze dne 26. ledna 2010, rozumí vojenský útvar, vojenské zařízení a vojenské záchranné útvary armády, organizační útvary Vojenského zpravodajství a Vojenské policie, organizační útvary ministerstva a subjekty přímo podřízené ministerstvu kromě organizačních složek státu a právnických osob, které zřídilo nebo založilo ministerstvo.
- [2] Viz čl. 1 rozkazu ministra obrany č. 10/2010, Organizační struktura Ministerstva obrany a podřízenost subjektů, které řídí Ministerstvo obrany, ze dne 10. února 2010.
- [3] Ministerstvo obrany a jeho přímo podřízené organizační celky, AČR, Vojenské zpravodajství, Vojenská policie a společný pro Vojenskou kancelář prezidenta republiky a Hradní stráž.
- [4] Podle čl. 6 RMO č. 7/2010 se **organizačním útvarem ministerstva** rozumí sekce ministerstva, samostatné odbory ministerstva a útvary ministerstva, které mají postavení sekce nebo samostatného odboru a jsou přímo podřízeny ministrovi obrany, jeho náměstkům nebo náčelníkovi Generálního štábu Armády České republiky.
- [5] V další části textu jsou výrazy „Vojenské zpravodajství, Vojenská policie a Vojenská kancelář prezidenta republiky a Hradní stráž“ zastoupeny pojmem „další složky rezortu“.
- [6] Viz čl. 13 rozkazu ministra obrany č. 7/2010, zásady výstavby a systemizace organizačních celků rezortu MO, ze dne 26. ledna 2010.
- [7] „Nastartování vozidla již stojí peníze“, plk. Ing. Zdeněk Zbořil, Ph.D., ředitel odboru cílově orientovaného plánování SE MO.
- [8] Viz prezentace *Cílově orientované rozpočtování a problémy jeho implementace v rezortu MO „Problematika COR – přednáška Praha“*, (http://www.fis.acr/portal/server.pt/directory/prezentace_k_coru/788).

Použitá literatura a zdroje informací:

- Prezentace *Cílově orientované rozpočtování a problémy jeho implementace v rezortu MO „Problematika COR – přednáška Praha“*, které je uložena na portálu FIS/ISSP (http://www.fis.acr/portal/server.pt/directory/prezentace_k_coru/788).
- Návrhy Směrnice pro plánování činnosti a rozvoje rezortu Ministerstva obrany na roky 2012-2016 a nového rozkazu MO pro plánování činnosti a rozvoje v rezortu Ministerstva obrany, SOPS MO, duben 2010.
- Rozkaz ministra obrany č. 7/2010 Věstníku Zásady výstavby a systemizace organizačních celků rezortu MO, ze dne 26. ledna 2010.
- Rozkaz ministra obrany č. 33/2004 Věstníku Plánování činnosti a rozvoje v rezortu MO, ze dne 29. října 2004.
- Rozkaz ministra obrany č. 10/2010 Věstníku Organizační struktura Ministerstva obrany a podřízenost subjektů, které řídí Ministerstvo obrany, ze dne 10. února 2010.
- Webová stránka procesního modelu MO, která je dostupná z portálu ŠIS AČR (<http://10.193.64.150/businesspublisher/login.do?login=anonymous&password=anonymous>).

Geografické zabezpečení strategického velitelství NATO

Od počátku devadesátých let minulého století působily kontingenty Armády České republiky v mnoha zahraničních misích a v mezinárodních sestavách koaličních vojsk. Geografické zabezpečení těchto kontingentů a míst je důležitou součástí vojensko-odborné působnosti geografické služby AČR (GeoSI AČR). Velmi zajímavý popis této širší veřejnosti více méně neznámé aktivity AČR podává následující příspěvek.

Úvod

Od roku 2003 GeoSI AČR každoročně obsazovala na šest měsíců funkci náčelníka geografické služby velitelství KFOR, který se od roku 2004 střídá s českým data-bázovým manažerem geografického oddělení. Ten zde také působil vždy půl roku. Od roku 2008 až dosud jsou na obě tyto funkce Češi vysíláni permanentně. Celkem zde tedy do poloviny roku 2010 sloužilo deset vyšších důstojníků (podplukovníků) a osm nadporučíků nebo kapitánů. A další budou následovat, neboť i když v současnosti dochází k redukci počtů českých vojáků vysílaných do Kosova, netýká se to prozatím pozic geografů v mezinárodním štábu velitelství KFOR.

Od dubna 2008 operují vojáci AČR společně s civilním týmem specialistů v afghánské provincii Lógar. Přímou v místě nasazení jsou sestavě kontingentu AČR i dva geografové v nižších důstojnických hodnostech. V rámci zatím šesti kontingentů AČR se jich zde tedy vystřídal celkem dvanáct (6. kontingent AČR PRT v misi ISAF je v operačním prostoru od poloviny roku 2010). Vojenští geografové v Lógaru disponují mobilní soupravou geografického zabezpečení *operačního* stupně SOUMOP (O), která je tvořena čtyřmi kontejnerovými moduly opatřenými technikou a technologiemi k získávání, shromažďování, zpracovávání, archivování a poskytování aktuálních geografických informací a podkladů o místě působení v analogové i digitální formě. [1] Díky poměrně široké škále dostupných geografických informací (vektorových, rastrových i výškopisných) jsou schopni vyprodukovat rychlé mapové výstupy, případně jiné geografické produkty dle požadavků velitele kontingentu.

Vojenští geografové se v zahraničních misích uplatnili i na funkcích zpravodajské či jiné specializace, případně na nejvyšších velitelských pozicích. V prvních měsících roku 2007 byli příslušníci služby nasazeni hned ve třech mezinárodních operacích současně (ISAF, KFOR, MNF-I), z toho jen v případě KFOR šlo o funkci v geografické odbornosti.

Celkem bylo do zahraničních misí geografickou službou vysláno od roku 1994 do prvního pololetí roku 2010 téměř pět desítek důstojníků a praporčíků, někteří působili v misi opakovaně. První polovina roku 2010 má také z našeho pohledu svou mimořádnost. V jednu chvíli obsazují Češi nejen funkci náčelníka geografické služby velitelství KFOR, ale také velitelství ISAF Joint Command (IJC). Nelze však opomenout ani fakt, že úspěšné působení našich vojáků v zahraničních misích je nemyslitelné bez poctivé a tvůrčí práce kolegů, kteří zůstali doma a jejichž práci geograf v zahraničí často „prodává“.

V souvislosti s realizovaným vstupem České republiky a její armády do mezinárodních struktur vyvstala také před vojenskými geografy profesní výzva v podobě požadavků na obsazení několika významných postů v rámci štábů a velitelství vojenských složek mezinárodních struktur Organizace Severoatlantické smlouvy (NATO) a Evropské unie. Již od roku 2002 má GeoSI AČR zastoupení na geografickém odboru Vrchního velitelství spojeneckých sil v Evropě (SHAPE) v belgickém Monsu. Od roku 2005 působí jeden důstojník i v mezinárodním sboru severovýchod v polském Štětíně a další pak v rámci European Union Military Staff (EUMS) se sídlem v Bruselu. I tady vojenští geografové prokázali, že jsou připraveni plnit také negeografické úkoly, ať už dočasně v rámci svého působení na mezinárodních štábech, nebo byli na tato místa jmenováni. Například v letech 2001-2004 působil vojenský geograf ve funkci vedoucího národního zastoupení AČR na velitelství Joint Force Command (JFC HQ) v nizozemském Brunssumu. Celkem v mezinárodních strukturách na různých pozicích působilo nebo působí devět vyšších důstojníků-příslušníků GeoSI AČR.

1. Principy geografického zabezpečení NATO

Výchozím dokumentem definujícím rámec geografického zabezpečení NATO je **MC 296/1**. [2] Základním úkolem geografů na všech stupních velení je zabezpečit štáby a druhy vojsk geografickými *informacemi* a poskytnout jim geografickou *podporu* v rámci vojenských cvičení i „ostrých“ operací.

Každý členský stát Aliance je zodpovědný za svou vlastní geografickou produkci, přičemž její rozsah a priority jsou pochopitelně v rozhodovací gesci toho kterého státu. Protože NATO jako celek žádné výrobní kapacity nemá, je plně závislé na podpoře a vstřícnosti jednotlivých členských států a na spolupráci s nimi. Aktuální i dlouhodobé potřeby NATO v oblasti geografického zabezpečení jsou všem zainteresovaným známy, neboť v průběhu roku je organizováno několik koordinačních jednání různých pracovních skupin. Od roku 2010 dochází ke zjednodušení jejich struktury – pravidelně se koná jednání nově ustanovené pracovní skupiny Geospatial Requirement Working Group (GRWG) pro komplexní řešení všech geografických požadavků. Program zahrnuje také jednání na operační úrovni, které se zabývá i problémy a požadavky misí KFOR i ISAF. Každý rok koncem června se navíc v Bruselu koná NATO/PfP Geografická konference za účasti šéfů geografických služeb států NATO i Partnerství pro mír (PfP). I tohle setkání je využito k mnoha pracovním setkáním, včetně bilaterálních.

Schvalování zásadních dokumentů (strategických, procedurálních, standardizačních a jiných) je založeno na nutnosti všeobecného konsenzu. Ostatně i samotný dokument [2] je v současné době revidován a po sérii několika jednání se jeví jako pravděpodobné, že v dohledné době nabude účinnosti nová, aktualizovaná verze.

2. Geografické oddělení strategického velitelství SHAPE

Geografický odbor aliančního strategického velitelství SHAPE se skládá ze dvou oddělení. První z nich má na starosti systémové řízení geografického zabezpečení NATO, a zejména spojeneckých operací. Druhým pracovištěm je oddělení GIS Ředitelství zpravodajské podpory SHAPE. Obě oddělení spolupracují nejen s geografi

dalšího strategického velitelství Allied Command Transformation (ACT) se sídlem v americkém Norfolku, ale i s geografy všech podřízených velitelství v rámci Allied Command Operations (ACO), přičemž geografové jsou na všech aliančních operačních velitelstvích i v operacích NATO, zejména ISAF a KFOR.

Další text se bude primárně věnovat činnosti geografického oddělení (GIS) aliančního strategického velitelství SHAPE, na kterém, jak již bylo uvedeno, již osm let rotují příslušníci GeoSI AČR, od roku 2005 jako vedoucí (náčelníci) oddělení.

Před pomyslnou závorku – obsahující všechny úkoly oddělení GIS – lze vytknout styčnou roli geografického pracoviště SHAPE, tedy koordinaci a spolupráci s dalšími subjekty. Pokud pomineme již zmíněnou koordinační roli vzhledem k dalším velitelstvím v rámci struktur NATO, na prvním místě je v této souvislosti třeba jmenovat geografické služby jednotlivých členských států NATO. National Geospatial-Intelligence Agency (NGA) hraje rozhodující roli – své příslušníky má tato americká organizace nejen v SHAPE, ale i na jiných velitelských stupních.

Poměrně častá je také odborná spolupráce s pracovišti, které sice nejsou součástí velitelských struktur NATO, ale velmi úzce s Aliancí spolupracují. To se týká např. výzkumného a vývojového geografického pracoviště NC3A, autorizovaného poskytovatele hardware, software a komunikačních sítí NCSA, Intelligence Fusion Centre (IFC), Joint Warfare Centre (JWC) a mnohých dalších. Samozřejmostí je také účast v různých mezinárodních pracovních skupinách, zejména ve standardizační Interservice Geospatial Working Group (IGEO WG).

3. Správa a distribuce digitálních geografických informací

Jedním ze stěžejních úkolů geografického oddělení je správa a distribuce geografických informací. Databázový manažer ACO, kterým je bývalý příslušník GeoSI AČR Ing. Luboš Reimann, má přehled o dostupnosti digitálních geografických dat a produktů nejen v rámci ACO, ale i o geografických informacích národních geografických služeb, případně o geografických informacích dostupných v rámci mezinárodních programů, např. Military Geospatial Co-Production Program (MGCP). Vychází z jednoznačně definovaných oblastí zpravodajského, tedy i geografického zájmu NATO, a pokud ani jeden z dostupných zdrojů neposkytuje požadovaná geografická data a produkty, řeší tento aktuální nedostatek nákupem od komerčních poskytovatelů.

Proces následné distribuce geografických informací, nejen produktů, ale i dat, se řídí jednoznačně stanovenými pravidly. Zejména musí být respektovány *podmínky pro poskytnutí a užití dat*, která jsou stanovena výrobcem, resp. poskytovatelem. Často jsou geografické informace a priori určeny pro NATO a operace NATO. Pokud mají být geografické informace užity jinak, než předpokládají podmínky, např. data nebo produkty jsou určeny pro zabezpečení mezinárodního cvičení, jehož se zúčastní státy PŘP, databázový manažer zprostředkuje kontakt žadatele s poskytovatelem dat. Ten pak rozhodne, zda a za jakých okolností svá data nebo produkty uvolní. Poměrně často je takto postupováno zejména v případě dat NGA.

3.1 Rozdělení geografických informací

Členění geografických informací se liší v závislosti na parametrech, dle kterých k němu dochází. Tato dělení se mohou doplňovat, ale i vzájemně překrývat.

Základní rozdělení je zřejmé: geografické informace mohou být *digitální* nebo *analogové* (papírové). Mezi analogové geografické informace patří především *tištěné mapové produkty* (mapy, plány, snímky a podobné produkty) a *geografické dokumenty textového charakteru* (odborné texty a studie, ale i směrnice a pod.). Vztah mezi pojmy digitální geografické informace / data / produkty je následující:

- **Digitální geografická data** slouží primárně geografickému specialistovi, nebo uživateli, u něhož se předpokládá určitá úroveň odborných znalostí a obvykle také specializovaný software. Data existují v různých formách a formátech. Pokud jde o formy, členění je následující: *rastrová data*, *výšková data*, *satelitní snímky*, *vektorová data*, *gazetteery*, *mapové projekty* a *podpůrné soubory* (např. skripta, soubory pro symbolizaci, atd.). Vzhledem k existujícímu množství nejrůznějších datových formátů je objektivně nutná jejich minimalizace, resp. standardizace. Proto byl zpracován přehled datových formátů akceptovaných v rámci NATO, viz obr. 1 (str. 120).
- **Digitální geografické produkty** vznikají na základě digitálních geografických dat, odborných schopností geografa a techniky, kterou disponuje. Může jít o mapový produkt v digitální podobě (tedy včetně rámových a mimorámových údajů), typicky v běžném grafickém formátu využitelném i bez speciálního GIS softwaru. Do této kategorie však patří i textové geografické dokumenty, podobně jako v případě analogových produktů.

Z jiného úhlu pohledu, digitální i analogové geografické informace mohou být:

- **Určené (designated) geografické informace** – v konkrétní lokalitě a pro stanovenou kategorii geografických informací (typ / měřítko, resp. přesnost) jsou závazné pro vojenské užití jednotkami NATO, příp. jednotkami účastnícími se dané operace. Tyto geografické informace musí splňovat veškeré standardy NATO. Např. pro území afghánské provincie Lógar v kategorii papírových map měřítek 1 : 250 000 až 1 : 50 000 jsou „designovanými“ geografickými produkty mapy MGCP Derived Graphics měřítka 1 : 50 000 (MDG 50) z produkce geografické služby AČR. [3]
- **Doplňkové (supplemented) geografické informace** – v případě, že požadavky na geografické informace (pro danou lokalitu / typ / přesnost) nemohou být uspokojeny na základě národních příspěvků ve prospěch NATO, je požadovaný produkt zhotoven obvykle přímo geografy té které operace. Častým příkladem takových geografických informací jsou tzv. mapy Miscellaneous (MISC).
- **Další (others) geografické informace** – zjednodušeně řečeno, všechna data či produkty, které nepatří do dvou výše uvedených kategorií. A je zřejmé, že v praxi je třeba počítat s celou řadou dat určených jen pro interní použití a s množstvím „ad hoc“ produktů zpracovávaných na základě aktuálních požadavků uživatelů.

V souvislosti se stanovením odpovědnosti za správu digitálních geografických informací z oblastí zpravodajského zájmu NATO mezi SHAPE, operační velitelství a jím podřízená velitelství jsou informace katalogizovány také jako:

- strategická báze DGI (SDB),
- operační báze DGI (ODB),
- místní báze DGI (LDB).

Table of acceptable DGI formats (indicated by “X”):

Column A: from various providers (nations, organizations, commercial companies) to NATO

Column B: from NATO to nations or other organizations (produced by NATO)

Column C: that can not be produced by NATO, but might be provided as a copy of original DGI from nations (no production by NATO).

DGI Type	Product	Format	A	B	C
Raster (including imagery)	CADRG	RPF	X	X	
	ASRP		X		X
	USRP		X		X
		GeoTIFF	X	X	
		JPEG2000 (jp2)	X	X	
		GMLJP2 (jpx)	X		X
	CIB	RPF	X		X
		NITF	X		X
		IMG	X	X	
		ECW	X	X	X
Vector		MrSID	X	X	
		GeoPDF	X	X	
		MapInfo TAB	X	X	
	VMap	VPF	X	X	
		ESRI Shapefile	X	X	
		ESRI Geodatabase	X	X	
Matrix	AML, ENC	S-57	X	X	
		GML	X	X	
		MapInfo TAB	X	X	
	DTED		X		X
		ESRI GRID	X	X	
		TIN	X	X	
		IMG	X	X	

Obr. 1: Tabulka formátů digitálních geografických informací akceptovaných v rámci NATO

Na základě tohoto členění byl stanoven systém distribuce dat v rámci velitelských struktur ACO a byla určena zodpovědnost za správu jednotlivých datovýchází..

3.2 Zásady katalogizace geografických informací v NATO

Účelem každého geografického katalogu je dávat uživateli jednoznačnou informaci o dostupných geografických datech a produktech. Národní katalogy geografických informací mají různou formu a obsah, také způsob jejich využití se může lišit. V rámci NATO existují v zásadě tři základní formy geografických katalogů spravovaných v misích, na spojeneckých operačních velitelstvích, resp. na strategickém velitelství SHAPE:

1. GEOLIST (*Geospatial Information Introduction List*). Jde o jednoduchý výčet geografických informací, které jsou k dispozici. Její použití je poměrně rozšířené, typicky existuje v prostředí Microsoft Excel. Předností této formy je tedy dostupnost. Na druhou stranu, nevýhoda spočívá ve značné nepřehlednosti textového výstupu bez možnosti grafické vizualizace.

2. Geografický e-katalog je realizován jako mapový projekt v prostředí GIS softwaru. Ve srovnání s výše uvedeným „Geolistem“ není tak běžně uživatelsky dostupný. Nicméně umožňuje vizualizaci dostupných geografických dat a produktů, a to včetně metadat.

Vnitřní struktura ACO geografického e-katalogu odpovídá členění geografických informací tak, jak bylo představeno. Metainformace o geografických informacích jsou vyjádřeny v rámci jednotlivých vrstev formátu ESRI Shapefile. Kromě uživatelsky přívětivého grafického ztvárnění *pokrytí (dostupnosti)* těmi kterými daty nebo produkty patří mezi nejdůležitější metadata *aktuálnost a podmínky pro poskytnutí a užití* geografických informací. Tyto i další metainformace jsou v současnosti v katalogu uvedeny jako atributy prvků vrstev.

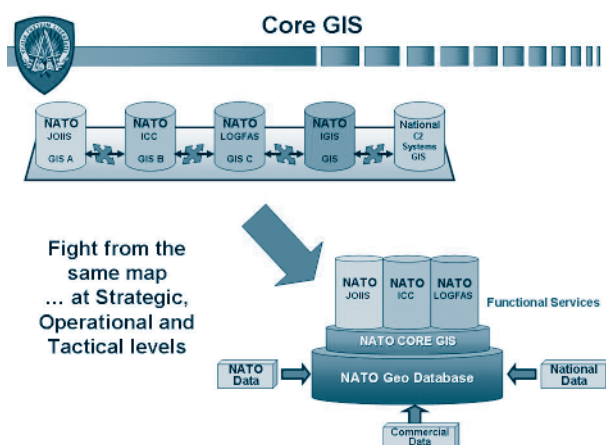
Dlouhodobým cílem geografického oddělení SHAPE je definovat NATO geografický e-katalog jakožto společné rozhraní aliančních i národních digitálních katalogů. *Jednotný, aktuální a úplný* NATO geografický e-katalog v digitální formě by nahradil současný systém „reportování“ a minimalizoval by aktivity založené na bilaterální bázi. [4]

3.3 Aktualizace geografické dokumentace NATO

Oddělení GIS velitelství SHAPE se v rámci své působnosti aktivně spolupodílí i na tvorbě a aktualizaci geografické dokumentace NATO. Problematika definice a členění geografických informací, jejich možné získávání, katalogizace, principy adresné zodpovědnosti za správu těch kterých dat a produktů, pravidla distribuce dat, formáty digitálních geografických informací užívaných v rámci NATO (obr. 1), jednotný formulář – žádost o poskytnutí geografických informací / podpory (RFGI) a mnohé další podněty byly včleněny do draftu [5]. Všechny navržené mechanismy byly podřízeny předpokládanému zavedení Core GIS.

4. Core GIS

O projektu Bi-SC AIS Core Geographic Services Capability (tedy Core GIS) se v aliančních podmínkách hovoří takřka celé desetiletí. Na počátku stál nepochybně žádoucí cíl – poskytnout jednotný a řízený přístup ke službám a geografickým informacím geografické komunitě, všem uživatelům GIS a uživatelům nesčetného množství negeografických systémů (tzv. Functional Area Services, FAS), např. operačně-zpravodajského systému JOIIS nebo logistického LOGFAS.

Obr. 4: Princip Core GIS

Všechny skupiny uživatelů by tak pracovaly se sjednocenou (schválenou, autorizovanou) datovou základnou, a to včetně uživatelů. Tyto systémy byly a jsou vyvíjeny a používány vzájemně nezávisle; z čehož vyplývá, že jejich off-line geografická podpora není centralizovaná.

Po mnohaletém jednání s kontraktory, při definování uživatelských potřeb a požadavků, výzkumu a vývoji systému, bylo v průběhu roku 2009 rozhodnuto, že proces implementace Core GIS bude rozdělen do dvou etap. První z nich spočívá v podstatě jen v dodání běžného komerčního softwaru a hardwaru, který sice nahradí dosluhující a naprosto nevyhovující IGIS, ale nepřinese služby a uživatelský servis v očekávaném rozsahu (zejména jednotné prostředí pro vizualizaci dat, centralizovaný přístup k dostupným webovým službám a automatizovaný systém metadat).

První etapa implementace již byla realizována v NATO škole CIS v italské Latíně, v NCSA v belgickém Monsu, v SHAPE a na aliančních operačních velitelstvích v Neapoli a Lisabonu. Jaký bude další harmonogram, zda-li, kdy a v jakém rozsahu proběhne druhá fáze implementace Core GIS, to je vzhledem k předchozímu vývoji a množství změn v realizaci projektu těžko odhadnutelné. Oddělení GIS velitelství SHAPE – jako zástupce uživatelů – však na projektu dlouhodobě spolupracuje a mimo to bylo realizováno mnoho kroků, které byly předpokládaným zavedením Core GIS ovlivněny a jejichž cílem bylo připravit uživatele na nový systém a na vše, co s ním souvisí.

Zejména byl zpracován dokument, [6] který popisuje jednotný přístup ke správě digitálních geografických informací a metadat (a to i v době přechodu z IGIS na Core GIS), k manipulaci s nimi a k jejich distribuci. Jde v podstatě o prakticky zaměřenou metodickou příručku ACO vůči podřízeným velitelstvím, která bude s přibývajícím zkušenostmi postupně rozšiřována.

V září 2009 v SHAPE a v prosinci 2009 v BGIO v německém Euskirchenu se pod záštitou IGEO WG konala jednání pracovní skupiny připravující návrh *NATO Core GIS Metadata Profile*. Výsledkem zmíněných dvou jednání byl nejen návrh metadatového profilu pro Core GIS, ale i obecnějšího dokumentu *NATO Geospatial Metadata Profile*, u něhož by měl být v dohledné době zahájen ratifikační proces vedoucí k přijetí dokumentu jako normy STANAG. Na úspěšném zpracování návrhu definice profilu metadat měl rozhodující podíl ACO databázový manažer.

K dalším činnostem ve prospěch projektu Core GIS patří spolupodíl na definici uživatelských požadavků na funkcionality nového systému, aktivní spoluúčast na testování systému (vedoucí k jeho autorizaci a tedy i k oficiálnímu schválení), definování a specifikace nekorektně fungujících funkcionalit.

5. K dalším úkolům geografického zabezpečení NATO

Práce na geografickém odboru SHAPE se v jistém ohledu sestává z běžné štábní činnosti. Příprava podkladů, účast a mnohdy i plánovaná vystoupení na jednáních různých úrovní patří v tomto ohledu ke stěžejním aktivitám. Navíc v souvislosti s nedávnou zásadní reorganizací velitelských struktur NATO spojenou se snížením tabulkových míst došlo na oddělení GIS k výraznému nárůstu administrativní práce.

Neobvyklá není ani prezentace geografů a jejich činnosti ve prospěch jiných odborností. Například přednášky z geografické oblasti jsou zakomponovány do obsahu několika odborných kurzů školy NATO v německém Oberammergau.

5.1 Standardizace

Typickým rysem jednotlivých úkolů aliančního strategického oddělení je jejich komplexnost a vzájemná provázanost: tabulka formátů digitálních geografických informací akceptovaných v rámci NATO (obr. 1) je standardizačním dokumentem umožňujícím databázovému manažerovi ACO spravovat a distribuovat digitální geografické informace, byla zpracována v souladu s projektem Core GIS, byla užita v dokumentech [5] a [6], je potvrzením toho, jak je všudypřítomná otázka interoperability a standardizace.

Oddělení GIS je garantem geografické standardizace v rámci geografického odboru SHAPE a zástupce tohoto pracoviště se pravidelně účastní jednání IGEO WG, zejména jednání panelu Requirement Management Panel (RMP), který definuje požadavky na standardizaci v oblasti vojenské geografie. Takto bylo již projednáno a k dalšímu řešení schváleno několik projektů, kromě již zmíněné problematiky profilu metadat např. nutnost schválení jednotného vektorového datového schématu (Vector Data Scheme, VDS) založeného na bázi NATO Geospatial Feature Concept Dictionary (NGFCD) a definice požadavků na standardizaci související s předpokládanou implementací Core GIS.

5.2 Přímá geografická podpora

Jedním z úkolů oddělení je správa mapového fondu SHAPE a poskytování map uživatelům. Je patrné, že v době GIS se od tohoto tradičního způsobu geografické podpory strategického stupně velení pomalu upouští. Na druhou stranu je ale třeba zdůraznit, že v operačním prostoru zasazení jednotek NATO je vojenský život bez klasických tištěných map jen těžko představitelný. Na velitelství SHAPE bylo v roce 2009 rozhodnuto, že přibližně 23 tisíc nejzastaralejších a prakticky nežádaných map bude zničeno. Z protokolu o komisionálním znehodnocení map vyplývá, že ve skladu map došlo ke snížení celkového počtu map o čtvrtinu, přičemž stávající počet map je 57 tisíc.

Zřetelný příkon k digitální formě geografických informací se projevil v aktualizované verzi dosud oficiálně neschváleného *draftu*, [7] který byl připraven přímo na oddělení GIS a který na rozdíl od předchozí verze předpokládá institut automatické distribuce digitálních geografických informací uživatelům systémů FAS za předpokladu, že budou k dispozici aktuální verze datových sad, o nichž je známo, že je ten který systém užívá (a distribuci nebrání žádná omezení).

Oddělení GIS běžně poskytuje standardní mapy, rychlé mapové výstupy (tedy geografické produkty zpracované na základě konkrétní žádosti s využitím dostupných geografických dat) nebo zabezpečuje distribuci přímo geografických dat. Například v průběhu roku 2009 bylo uživatelům vydáno přes tisíc standardních map a vyprodukován byl přibližně stejný počet mapových výstupů „na zakázku“. Každodenní život v prostředí mezinárodního štábu navíc přináší celou řadu více či méně předvídatelných operativních úkolů. Ty často souvisí s aktuálními událostmi (např. rusko-gruzínská válka, protipirátské operace, zemětřesení na Haiti a podobně).

5.3 Webová prezentace geografického odboru SHAPE

Oddělení GIS zodpovídá za administraci a z velké části i za obsah webové prezentace geografického odboru velitelství SHAPE na síti NATO CRONOS. Uživatel zde najde celou škálu digitálních geografických produktů různých měřítkových sad s možností jejich okamžitého „stažení“ nebo pozdějšího objednání. Virtuální mapový sklad definuje

mapy, které jsou k dispozici. Náročnější uživatel tady nalezne projekty v prostředí ArcExplorer nebo aplikaci iGeoSIT nabízející informace geografického a zpravodajského charakteru. Na webu geografů velitelství SHAPE je k nalezení i vybraná geografická dokumentace NATO, kalendář akcí a užitečné kontakty. Samozřejmě jsou odkazy na webové stránky geografických pracovišť podřízených velitelství a jiné zajímavé odkazy.

Závěr

V rámci nové struktury došlo k opětovnému rozdělení národních pozic na jednotlivých funkcích: funkce náčelníka oddělení GIS bude i nadále obsazována českou geografickou službou.

Trendy budoucího vývoje charakteru a rozsahu úkolů v oblasti geografického zabezpečení NATO se stále mění, i když některé trendy dalšího vývoje lze předvídat už nyní: v příštím období bude stále větší důraz kladen k zabezpečení integrity a dostupnosti služeb a geografických dat v rámci Core GIS, Recognized Environmental Picture (REP) a podobně. Na pořadu dne bude pravděpodobně i problematika automatické distribuce digitálních geografických informací uživatelům systémů FAS. Je zřejmé, že stále aktuální zůstane otázka standardizace. Kromě toho se na mezinárodní úrovni bude nepochybně hledat i všeobecně akceptovaný jednotný a efektivní způsob vzájemné informovanosti o geografických informacích produkovaných jednotlivými členskými státy. Aktuální a úplný přehled o produkčních plánech a dostupných datech a produktech významným způsobem napomůže naplnit jeden ze základních úkolů aliančních vojenských geografů – zabezpečení NATO geografickými informacemi z oblastí zpravodajského zájmu NATO.

Literatura:

- [1] MARŠA, J. Geografické zabezpečení 1. kontingentu AČR mise ISAF PRT Lógar. *Vojenské rozhledy*, 17 (49) / 2008, 2008, č. 2, s. 108-112.
- [2] *Final Decision on MC 296/1: NATO Geospatial Policy*, NATO Military Committee, 2006
- [3] MARŠA, J., BĚLKA, L. Vojenští geografové v Afghánistánu a mapy TLM 50. *Vojenský geografický obzor*, 51/2008, 2008, č. 1, s. 32-36.
- [4] MARŠA, J. Členění geografických informací a jejich katalogizace v podmínkách NATO. *Vojenský geografický obzor*, 52/2009, 2009, č. 1, s. 4-8.
- [5] *Bi-SC Directive Number 65-8 (Draft): Geospatial Information and Support NATO*, NATO 2009.
- [6] *Operational Concept for CoreGIS*, Increment 1, edition April 2009, SHAPE 2009.
- [7] *SHAPE Directive Number 85-2: The provision of Maps, Charts and Digital Geospatial Information*. [Draft], SHAPE 2009.

Přehled užžitých zkratek:

ACO	Allied Command Operations
ACT	Allied Command Transformation
BGIO	Bundeswehr Geoinformation Office
CIS	Communication and Information Systems
CRONOS	Crisis Response Ops NATO Operating System
DGI	Digital Geospatial Information

DGIA	Defence Geospatial Intelligence Agency
DGID	Deutscher Geographischer Informations Dienst
DLA	Defense Logistics Agency
ESRI	Environmental Systems Research Institute
EU	European Union
EUMS	European Union Military Staff
FAS	Functional Area Services
GEOLIST	Geospatial Information Introduction List
GeoSI AČR	geografická služba Armády České republiky
GEOSTAR	Geospatial Information Status Report
GIS	Geographic Information System
GRWG	Geospatial Requirement Working Group
IFC	Intelligence Fusion Centre
IGEO WG	Interservice Geospatial Working Group
iGeoSIT	interim Geo-Spatial Intelligence Tool
IGIS	Interim Geographic Information System
IJC	ISAF Joint Command
ISAF	International Security Assistance Force
JFC HQ	Joint Force Command Headquarters
JOIIS	Joint Ops/Intel Information System
JWC	Joint Warfare Centre
KFOR	Kosovo Force
LDB	Local DGI Baseline
LOGFAS	Logistic Functional Area Services
MC	Military Committee
MDG	MGCP Derived Graphics
MGCP	Military Geospatial Co-Production Program
MISC	Miscellaneous
MNF-I	Multinational Force-Iraq
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NC3A	NATO Consultation, Command and Control Agency
NCSA	NATO CIS Services Agency
NGA	National Geospatial-Intelligence Agency
NGFCD	NATO Geospatial Feature Concept Dictionary
NP	Nautical Products
ODB	Operational DGI Baseline
PfP	Partnership for Peace
PRT	Provincial Reconstruction Team
REP	Recognized Environmental Picture
RFGI	Request for Geospatial Information / Support
RMP	Requirement Management Panel
SDB	Strategic DGI Baseline
SHAPE	Supreme Headquarters Allied Powers Europe
SOMOP (O)	mobilní souprava geografického zabezpečení operačního stupně
VDS	Vector Data Scheme

Ing. Miroslav Švejda, MA

Významná studie NATO: Joint Operations 2030

(Společné operace 2030)

**VOJENSKÝ
PROFESIONÁL**

Alianční organizace pro výzkum a technologie – RTO (Research and Technology Organization) zastřešuje šest technických panelů. [1] Panel systémových analýz a studií – SAS (System Analysis and Studies) má ve svém portfoliu dlouhodobou vědeckou studii (LTSS – Long Term Scientific Study) Joint Operations 2030 (JO2030), která byla uskutečňována po dobu tří let na žádost tzv. konference ředitelů národního vyzbrojování CNAD (Conference of National Armaments Directors). Co studie přinese, jaké předběžné poznatky vyplývají z účasti v tomto projektu, k jakým podnětům studie vybízí v podmínkách rezortu obrany, to je tématem tohoto článku. Cílem je přiblížit metodologii studie a objasnit proces jejího zpracování. Článek má informativní charakter a shrnuje některé předběžné poznatky a doporučení.

Význam studie JO2030 spočívá v identifikaci systémových hledisek pro další rozvoj NATO. Jejím smyslem je doporučit řešení k rozvoji specifických schopností či k odstranění nedostatků u předpokládaných budoucích schopností Aliance na základě předpokládaného vývoje bezpečnostního prostředí a vlivu nových technologií.

Studie takového charakteru a významu jako JO2030 se v RTO obvykle zpracovává v desetiletých cyklech. Důvodem je fakt, že Severoatlantická organizace se musí neustále přizpůsobovat bezpečnostním výzvám a změnám vnějšího i vnitřního prostředí a k tomuto procesu potřebuje analýzy a studie, v kterých využívá kvalifikovaných prognóz a aproximací budoucnosti.

Konečný dokument JO2030 (Final Report) je ve fázi verifikace a validace a bude publikován v prvním pololetí 2010.

Rozsah řešení studie JO2030

Řešení studie bylo rozpracováno do pěti etap. První etapa navázala na závěry předcházejících studií mapujících vliv vývoje bezpečnostního prostředí a rozvoje technologií na pozemní (Land Ops 2015), vzdušné (Air Ops 2020), námořní operace (Maritime Ops 2015) a operace v urbanizovaném prostředí (Urban Ops 2020) a analyzovala budoucí bezpečnostní prostředí, scénáře a operační plány. Druhá identifikovala a vyhodnotila základní schopnosti projektované ke struktuře sil NATO k r. 2018, třetí identifikovala požadované schopnosti k r. 2030 a zabývala se prioritizací schopností s odhadem předpokládaných nedostatků ve schopnostech. Čtvrtá etapa zhodnotila vliv rozvoje nových technologií na budoucí společné operace a na vznik předpokládaných nedostatků ve schopnostech s ověřením výsledků formou seminářů s odborníky. Pátá etapa byla zaměřena na konfrontaci poznatků a odborné posouzení dosavadních výsledků prostřednictvím mnohonárodního cvičení MNE (Multinational Exercise) a na zpracování pracovní a závěrečné verze dokumentu. [2]

Významným momentem bylo zobecnění poznatků z nedávných operací NATO s ohledem na globalizaci asymetrických hrozeb a posouzení narůstajících požadavků na vedení společných mnohonárodních expedičních operací a na potřebu zlepšení koordinace vojenských systémů s civilními systémy řízení. Dalším bylo vyhodnocení potřeb integrace schopností jednotlivých služeb do společných sil a ochrana proti improvizovaným výbušným systémům a zbraním hromadného ničení z dlouhodobého hlediska.

Na řešení JO2030 se podílelo deset zemí (Belgie, Česká republika, Dánsko, Francie, Itálie, Kanada, Německo, Nizozemí, Norsko, USA) a jednorázově se zapojili zástupci z Polska, Turecka, Lotyšska, Rumunska, Slovinska. Zájem také projevil nečlenská země NATO (Švédsko a Austrálie), země Středomořského dialogu a PfP, různé organizace, a to individuálně pro specifickou oblast či etapu řešení. Ke specifickým bodům byli přizváni vědci, odborníci a další specialisté z jednotlivých velitelství a štábů, zvláště pak z ACT (Allied Command for Transformation) aj. Také zástupci z Ruska a Gruzie se překvapivě zúčastnili mnohonárodního MNE.

Vedoucí role při zpracování studie se zhostila Kanada zastoupená Organizací pro obranný výzkum a rozvoj DRDC (Defence Research and Development Canada), která si udržuje silnou mezinárodní pozici tím, že systematicky a dlouhodobě rozvíjí své analytické, výzkumné a vývojové schopnosti, a to již od první světové války. [3]

Přístup k řešení studie JO2030

Metodologie studie vycházela z několika principů. Za prvé, vycházela ze závěrů dlouhodobé studie – LTRS (Long Term Requirements Study) velitelství ACT, která identifikovala 38 priorit na rozvoj dlouhodobých schopností tzv. LTCRs (Long Term Capability Requirements). [4] Za druhé, vytvořila si nezávislý prostor ke zkoumání problémů a skutečností, kterým NATO a její operace čelí bez ohledu na současné strategie a koncepce či logické konstrukce. Za třetí, v prognózované době „hluboké nejistoty“ (deep uncertainty) a množině nejrůznějších možných budoucností si vytvořila předpoklad, že usilovat o úplnou a dlouhodobou komplexnost řešení by bylo náchylné k neúspěchu. Z tohoto důvodu neformulovala obvyklým aliančním postupem soubor pravděpodobných budoucích operačních scénářů, z kterých se pak definují vojenské úlohy a postupy.

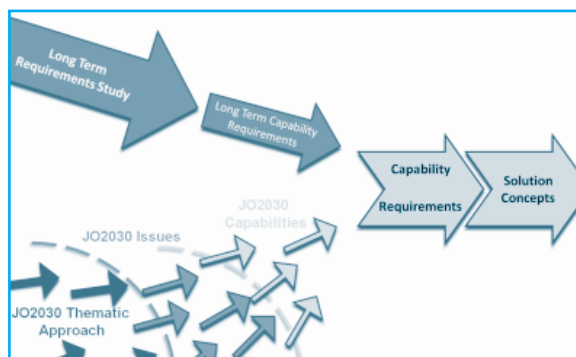
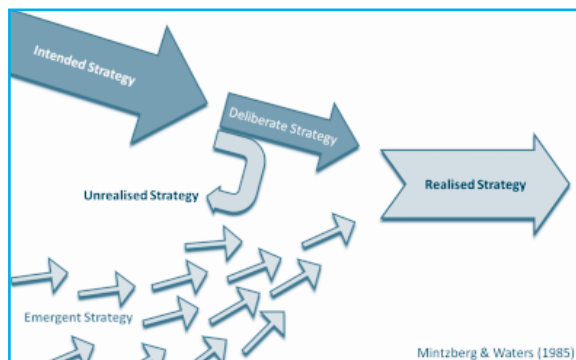
Studie se nechala inspirovat teorií strategického plánování, kterou předložili Mintzberg a Waters. Podle Mintzberga [5] uskutečňovaná tzn. výsledná strategie je kombinací původní zamýšlené strategie se strategiemi, které se postupně vynoří v nutnosti adaptace na změny okolního prostředí. Podobně tak budoucí schopnostní požadavky či výsledná koncepční řešení jsou kombinací dlouhodobých požadavků na schopnosti (LTRCs) s tématy identifikovanými studií JO2030 (obr. 1).

Postupně byla identifikována a vytipována množina různých témat, z nichž nakonec vznikl výsledný soubor 18 témat jako platforma pro vymezení problémových okruhů a jako zdroj pro generování předpokládaných budoucích schopností:

1. Nejasné rozlišení mezi mírem a konfliktem (blurred distinction between peace and conflict).
2. Uspořádání vztahů k dosažení politických a vojenských cílů (standing arrangements).
3. Plánování v hluboké nejistotě (planning under deep uncertainty).

4. Rozdílná paradigmaty v rozhodování (different paradigms in decision making).
5. Rozvoj vztahů mezi člověkem a umělou inteligencí (evolving relationships between man, robotics and machine intelligence).
6. Zachování stávající síly NATO (staying power).
7. Operace malých týmů (small teams operations).
8. Strategická komprimace v koaličních operacích (strategic compression).
9. Proliferace duálního užití technologií (proliferation of dual use technology).
10. Nevojenské/ nenásilné hrozby (non-military / non-violent threats).
11. Regenerace/ obnovení operačních schopností (regeneration).
12. Tři sféry války: fyzická, duševní a morální (three domains of war: physical, mental and moral).
13. Koaliční operace (coalition operations).
14. Otevřený vesmír (space is opening up).
15. Eskalace nákladů (cost escalation).
16. Politická transformace (political transformation).
17. Úloha médií (the role of the media).
18. Supermocní jedinci (super empowered individuals).

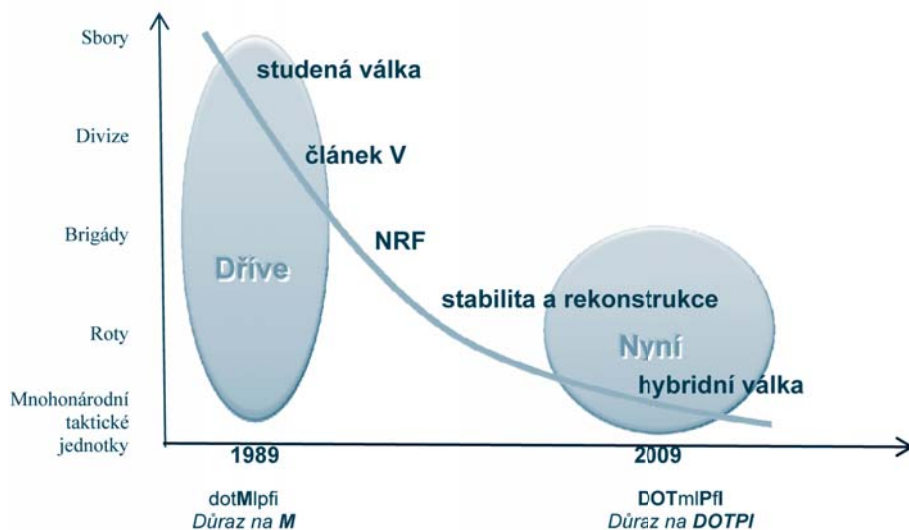
Důležitým aspektem pro generování schopností bylo hledisko posunu operačních úvah týkající se jejich funkčních složek, tzv. DOTMLPFI (Doctrine, Organization, Training, Materiel, Leadership, Personnel, Facilities, Interoperability).

Obr. 1: Metodologie – tematický přístup studie JO2030

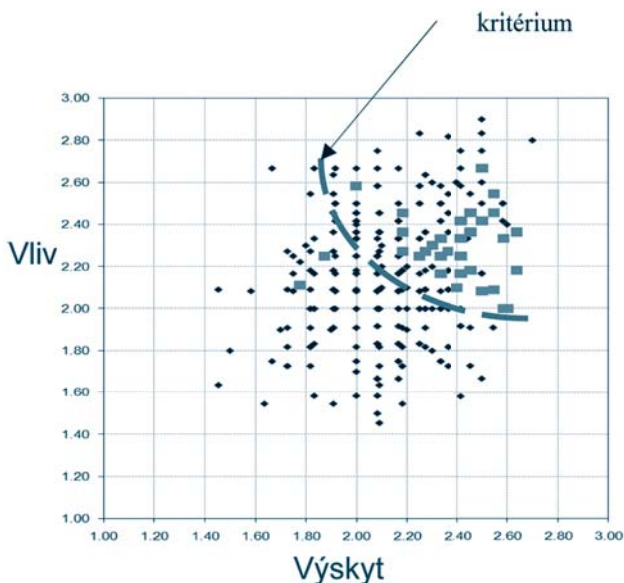
Obr. 2 na str. 130 znázorňuje posun požadavků kladených v minulosti převážně na výzbroj (M) na současné požadavky v operacích vedené převážně menšími mnohonárodními taktickými jednotkami v asymetrickém prostředí, tedy důraz je kladen na rozvoj doktrín, organizace, výcviku, personálu a interoperability (DOTPI – Doctrine, Organization, Training, Personnel, Interoperability).

Na základě uvedeného souboru témat s uplatněním budoucích předpokladů byl definován základní soubor 355 pravděpodobných budoucích schopností k roku 2030, který byl dále optimalizován pomocí různých metod, jako

Obr. 2: Operační požadavky na rozvoj soudobých funkčních složek schopnosti

např. vyjádřením pravděpodobnostního vztahu výskytu a vlivu schopnosti (probability impact grid) atd. Dalším postupem, a to kritériálním rozlišením, vznikly čtyři soubory schopností odrážející stupeň vlivu na budoucí operace NATO a byly také eliminovány schopnosti identifikované jako pravděpodobně nepodstatné [6] pro budoucí operace NATO. Ke každé schopnosti pak byla přiřazena podrobná charakteristika dle tzv. listu TIC (Theme-Issue-Capability), který se stal podkladem pro další postup. [7]

Obr. 3: Pravděpodobnost výskytu a vlivu schopnosti s rozlišením pomocí kritéria důležitosti pro operace NATO

Další postup JO2030 pak navázal na hledání koncepčních a systémových řešení. Prostřednictvím celé škály experimentálních metod ověřování poznatků a pomocí různých expertních hledisek a stanovisek vojenských plánovačů, technologů, výzkumníků, vědců a zástupců obranného průmyslu byl ohodnocen pozitivní i negativní vliv technologického rozvoje (slibný – promising či průlomový – disruptive) na budoucí společné operace NATO, a to formou pracovních seminářů s vybranými odborníky – tzv. S3 (Solution Solicitation Session) nebo dialogem s experty – SME (Subject Matter Experts). Byly tak uskutečněny desítky mezinárodních i národních S3 a jednání s vybranými SME.

V České republice se na Univerzitě obrany uskutečnily čtyři národní S3 s tematikou robotizace, ochrany proti zbraním hromadného ničení, zabezpečení civilně-vojenské spolupráce a navržení efektivních mediálních strategií.

Nezanedbatelnou součástí JO2030 bylo také zmapování významných vědeckých a výzkumných publikací majících vliv na systémová a koncepční řešení rozvoje schopností v dlouhodobém horizontu.

Předběžná zjištění JO2030

Předběžná zjištění studie signalizují, že většina schopností identifikovaných jako rozhodující pro budoucí operace NATO kolem r. 2030 nebude vyžadovat zásadní technologická řešení či opatření. Přetrvávajícím trendem bude komercializace technologií a jejich narůstající využití pro obranné a bezpečnostní účely. To v době snižujících se rozpočtů na obranu povede k trendu maximalizace návratu investic vynaložených na obranný výzkum a předurčí cesty k hledání jiných alternativních finančních instrumentů.

Vojenské požadavky na rozvoj obranných a bezpečnostních technologií [8] budou pokryty převážně civilními technologiemi. Hledání specifických vojenských řešení bude v mnoha případech zbytečné či marné úsilí. Potenciálním uživatelům stačí monitorovat rozvoj technologií a zjistit, jaké nové civilní technologie jsou dosažitelné ke splnění určitých vojenských cílů a řešení. Mohou-li být nové technologie snadno zneužitelné potenciálním protivníkem, potom zamezení negativního vlivu na obranu a bezpečnost musí vést k nutnosti hlubší transformace kolektivní obrany a bezpečnosti.

Zabránění negativnímu vlivu technologií na operace NATO lze napomoci nejrůznějšími preventivními způsoby. Jednou z cest je rozvoj systému sdílení informací mezi národy a průmyslovými a mezinárodními organizacemi a rozšíření programů výzkumu a vývoje. Ještě více bude vyvstávat nutnost širší vědecko-výzkumné spolupráce v rámci NATO, většího rozsahu spolupráce s obranným průmyslem v mezinárodním měřítku. Nezbytností bude integrace znalostí do většího celku a efektivnější aplikování výsledků integrovaného znalostního managementu do praxe. Protože získávání nových technologií je dlouhodobý proces, klíčovým faktorem bude zkrácení času potřebného na přechod od teoretického zpracování k rychlému využívání v praxi. Rychlost zavádění jednotlivých aplikací bude závislá na úrovni koordinace, kvalitě řízení a úměrná pružnosti vnitřních procesů.

Velký úkol bude stát před člověkem, aby se přizpůsobil informačnímu zahlcení v komplexním operačním prostředí. Člověk bude muset umět rychle zvládat procesy zpracování dat tak, aby je dokázal efektivně a bezpečně zpracovat a vytěžit bez zpoždění zvláště pak v exponovaných prostředích jako jsou asymetrická pozemní, vzdušná,

námořní a vesmírná bojiště. Porostou proto nároky na kvalitativní přípravu, na změnu systému přípravy personálu a stejně tak i na růst kognitivních schopností automatizovaných prostředků.

Expanze globální elektronické infrastruktury, možný útok na architekturu informačních technologií a hrozba prolomení kritické infrastruktury sítí bude vyžadovat koordinovaný postup k rozvoji algoritmů v aplikační podpoře informatiky, robotiky, včetně fúze dat, stanovení vzorů pro vyhledávání a rozpoznávání.

Zvýší se poptávka na rozvoj spolehlivých, přesných a výkonných robotických systémů s uplatněním v širokém spektru budoucích operací. Zvýší se poptávka po koncepcích stanovujících postup nasazení jednotlivých druhů robotických systémů ve společných operacích NATO. Z toho lze usuzovat, že bude nadále přetrvávat zásadní otázka, a to, do jaké míry mohou tyto systémy převzít rozhodování za člověka v kritických situacích. Tento aspekt bude vytvářet požadavek na rozvoj „netechnologických“ disciplín a interdisciplinární výzkum. Ovšem, zachování lidského faktoru v rozhodovací smyčce se patrně stane omezujícím faktorem v období kolem r. 2030 a předmětem dalších, nejen technologických řešení. Z toho vyplývá, že k rozvoji specifických schopností bude nezbytné komplexně rozvíjet další disciplíny jako je např. psychologie, sociologie, etika, právo aj.

Zvětší se význam různých aplikací a studií z antropologického hlediska. Budou převažovat tendence lépe porozumět otázkám, jak pracuje mysl člověka, jaké jsou její limity, a to hlavně z důvodu závažnosti vrcholných rozhodnutí a jejich neblahých důsledků. Zkoumat se bude, jak se vyvine vztah mezi člověkem a strojem, jaké to bude mít důsledky na vojenské operace, které již dnes zahrnují mnoho faktorů a vzájemně působících nevojenských činitelů, a jak se budou muset operace NATO vyvíjet a adaptovat k tomu, aby cílem nebylo vyhrát válku ale mír.

Konečné závěry studie a doporučení k systémovým a koncepčním řešením budou podléhat analytickému rozboru možností a opatření na jednotlivých stupních velení a na národních úrovních. Nejde jen o rozvoj schopnosti rezortu obrany, ale o národní vojenské schopnosti vyžadující podporu společenských a humanitních věd přesahující působnost rezortu MO.

Podněty vyplývající z JO2030

Zapojení do řešení JO2030 umožnilo získat jedinečné zkušenosti a znalosti a tyto zhodnotit v prospěch tvorby a validace strategických dokumentů rezortu obrany. Zároveň ale poskytlo podněty k zamyšlení se nad stavem analytického, výzkumného, vývojového a technologického potenciálu rezortu obrany.

Prokázalo se, že v prostředí rezortu obrany není navozen systém zabývajících se komplexně výtěžností výsledků z jednotlivých aktivit RTO. V činnosti organizačního prvku, který se zabývá národním obranným a aplikovaným výzkumem, experimentálním vývojem a inovacemi (VeVI) absentuje návaznost na projekty RTO. Proces výběru, přípravy a zapojování odborníků z rezortu obrany do aktivit RTO, který by vytvořil platformu pro kvalifikované řešení projektů a zabezpečil sdílení informací, také není navozen. Ačkoli v jednotlivých projektech RTO působí každoročně desítky specialistů z ČR, zúročitelný přínos je neznatelný či parciální. Chybí analytický rozbor jednotlivých projektů a návrh využitelnosti v prospěch

rozvoje ozbrojených sil, systematické vyhodnocování informací, budování znalostí a znalostní zpětná vazba.

Mechanismus zapojení do aktivit RTO v prostředí rezortu obrany je poznamenán malou pružností využití jiných alternativních finančních instrumentů, nemotivuje ty nejlepší odborníky a je negativně poznamenán povinnostmi denní praxe a limitem prostředků na pracovní či služební cesty. Důsledkem je pak nízká míra a úroveň participace ČR na projektech RTO a neschopnost převzít garanci za některé projekty.

Výzkumný a vývojový potenciál rezortu obrany slovy Josefa Janoše ustoupil ze svých pozic: „Přístup rezortu obrany k výzkumnému potenciálu se projevil v podstatě likvidací vlastních schopností ...“ [9] Iniciativu v této oblasti přebírají civilní špičková akademická, výzkumná a technologická centra v ČR, která úspěšně spolupracují prostřednictvím grantů se zahraničním obranným výzkumem a v jeho prospěch (jako např. Naval Research Global USA). [10] Ačkoli ČR disponuje vědeckou a výzkumnou základnou a agilním personálem, nedokáže tuto kapacitu účinně převést do žádoucích inovací v prospěch obranných schopností a vývoje obranných technologií, neboť k tomu chybí účinná strategie a koordinace ze strany rezortního orgánu. Řešení spočívá nejen v nalezení optimálního vztahu k těmto špičkovým pracovištím, ale také k sektoru obranného průmyslu, kde přetrvává slabá poptávka po výzkumu, vývoji a inovacích.

Rezort obrany se bude muset i nadále přizpůsobovat měnícím se úlohám ozbrojených sil v rámci vývoje bezpečnostního prostředí a v návaznosti na evropské, euroatlantické i jiné integrační procesy. Má-li si udržet „konkurenceschopnost“, musí více zohlednit potřebu rozvoje efektivního systému s analytickými, koncepčními, experimentálními a ověřovacími schopnostmi jako mají jiné vyspělé země. Má-li tento systém efektivně fungovat, musí být tvořen výzkumníky a odborníky, primárně vědeckými pracovníky dosahujícími mezinárodní úrovně. Jejich tvůrčí aktivity musí být podporovány širokou základnou analytického, technologického a servisního charakteru, která umožní šíření a aplikování nových vědeckých a technologických poznatků a metod nejen směrem k potencionálním uživatelům, ale zabezpečí jejich integraci do výukových a vzdělávacích programů.

Orientace na rozvoj systému s analytickými, experimentálními a simulačními schopnostmi a rozvoj moderních technologií je jednou z cest k eliminaci deficitu a ke snížení logistické náročnosti rezortu. Míra pozornosti a velikost rozpočtu věnované na rozvoj tohoto systému pak bude klíčovým faktorem k utváření budoucích obranných schopností ČR. Také širší koordinace a dělba kompetencí s ostatními ústředními státními orgány ve vztahu k obrannému výzkumu a vývoji a rozvoji obranných a bezpečnostních technologií bude nezanedbatelná. Účinnost bude závislá na úrovni řízení, efektivní koordinaci, vytvořených podmínkách a na rychlosti využívání nových poznatků a aplikací do působnosti rezortu obrany a ozbrojených sil.

Nelze se v budoucnu spoléhat na dotace státu, jak zmínila ministryně školství Miroslava Kopicová: „Udržení současného rozsahu české vědy a jejího financování státem je mimo ekonomickou realitu země.“ [11] Nelze se spoléhat ani na to, že český výzkum a vývoj bude podporovat Evropská unie. Má-li si rezort obrany udržet obrannou výzkumnou, vývojovou a technologickou erudici a rozvíjet své obranné a bezpečnostní schopnosti, musí v kritické sebereflexi přehodnotit své možnosti a zřetelně formulovat priority obranného a aplikovaného výzkumu a strategii rozvoje obranných a bezpečnostních technologií.

Závěr

Zapojení ČR do JO2030 vyjadřuje zájem ČR přispívat k adaptaci NATO v reakci na změny bezpečnostního prostředí a zvýšenou potřebu rozvoje obranných a bezpečnostních kapacit a schopností. Zapojování do podobných projektů RTO je pro ČR nezbytné, neboť nejenže posiluje dobrý kredit ČR, ale hlavně rozvíjí výzkumné, analytické a experimentální schopnosti a přispívá k naplnění podstaty RTO, a to zaručovat technologickou převahu Aliance.

Vyhodnocení závěrů studie JO2030 doporučující systémové a koncepční opatření bude podléhat nutným analytickým rozborům na jednotlivých stupních velení a národních úrovních. Logickým vyústěním by bylo na ně navázat a poznatky uplatnit v rámci rozvoje strategie rezortu obrany a rozvoje schopností.

K přehodnocení zůstává, aby zapojování odborníků do jednotlivých aktivit RTO bylo efektivněji koordinováno a poznatky z těchto aktivit byly účinněji vytěžovány v prospěch rozvoje obranného a bezpečnostního potenciálu ČR. Podmínkou k tomu je přijetí systémových opatření k naplňování těchto potřeb v souladu s rozvojem obranného a aplikovaného výzkumu, experimentálního vývoje a rozvoje technologií, jak v národním měřítku, tak v rámci mezinárodní spolupráce společně s rozvojem nových koncepcí a podstatných záměrů rozvoje a jejich ověřováním prostřednictvím experimentování (CD&E – Concept Development and Experimentation) využívajícího moderní analytické metody a simulační nástroje.

Poznámky a použitá literatura:

- [1] www.rto.nato.int.
- [2] Expertní zastoupení za ČR: a) Masarykova univerzita Brno, Institut teoretické informatiky, b) ČVUT Praha, katedra kybernetiky, Centrum agentních technologií, c) NTI FM Technické univerzity Liberec.
- [3] <http://www.drdc-rddc.gc.ca>. DRDC je Organizace pro obranný výzkum a rozvoj, která je začleněna do struktury kanadského Ministerstva národní obrany (DND – Department of National Defence). Čítá asi 1600 zaměstnanců v sedmi centrech rozmístěných po teritoriu Kanady s rozpočtem asi \$300 mil., tj. asi 2 % z rozpočtu DND. Za spolupráce s akademickou, průmyslovou komunitou a mezinárodními partnery zabezpečuje potřebnou úroveň ozbrojených sil a bezpečnost a ochranu veřejnosti.
- [4] LTCRs, IMSM-0648-2008 z 10. listopadu 2008.
- [5] MINTZBERG Henry. *The Rise and Fall of Strategic Planning*. Pearson Education Limited 2000, str. 24, také uvedeno v *Strategic Management Journal*, vol. 6, 257-272 (1985).
- [6] 193 schopností eliminováno ze seznamu pro relativně nízký vliv na budoucí operace NATO.
- [7] TIC (Theme-Issue-Capability) – pracovní listy k ohodnocení jednotlivých schopností, s kterými pracovala řada odborníků a specialistů.
- [8] V dostupných českých databázích není žádná definice vojenské, obranné a bezpečnostní technologie k dispozici. Terminologický rozdíl mezi třemi typy technologií je pouze v jejich určení: technologie jako „aplikace vědeckých poznatků při zavádění, zdokonalování a využívání výrobních postupů s cílem posílit vojenské schopnosti, obranu, bezpečnost“. V tomto kontextu chápeme, že obranné technologie obecně slouží k zabezpečení obrany, zatímco bezpečnostní technologie k zabezpečení bezpečnosti. Vojenské technologie pak v sobě zahrnují obě zmíněné kategorie podle charakteru použití.
- [9] *Vojenské rozhledy* 4/2009, str. 86.
- [10] Příkladem je ČVUT Praha, katedra kybernetiky, Centrum agentních technologií.
- [11] <http://www.novinky.cz/veda-skoly/187021-kopicova-udrzeni-soucasneho-rozsahu-ceske-vedy-je-mimo-reality.html>.

Podplukovník Ing. Miroslav Mašlej, Ph.D.

Styly vedení a chyby mladých velitelů-manažerů po nástupu do praxe

**VOJENSKÝ
PROFESIONÁL**

Styl řízení představuje způsob činnosti velitele-manažera charakterizující postupy jeho rozhodování a zvolené metody dosahování vytyčených cílů v konkrétních podmínkách organizace. Lidé při plnění svých pracovních úkolů reagují podle způsobu, jak je s nimi zacházeno. Uplatňování jednotlivých stylů vedení patří mezi nejdůležitější atributy práce velitel-manažera. Zejména nový velitel-manažer se velmi často na základě mýtů a mylných představ dopouští zásadních chyb ve vedení lidí při nástupu do praxe. Cílem článku proto je poukázat na chyby, kterých se nejčastěji dopouštějí mladí velitelé po nástupu do praxe.

Úvod

Jedním ze základních faktorů úspěšnosti organizačních jednotek v rámci Armády České republiky (četa, rota, prapor, brigáda oddělení, sekce, univerzita atd.) je schopnost zformovat lidské zdroje a dokázat je využít takovým způsobem, který zabezpečí plnění nastavených cílů. Mezi první kroky, které přispějí k efektivnímu řízení těchto zdrojů, je důvěra velitele-manažera ve své vlastní schopnosti, ale také vědomí o svých silných a slabých stránkách [1]. Lidé v organizaci jsou tím nejdůležitějším zdrojem, pokud jde o pravidelné a dlouhodobé dosahování výsledků. Jejich znalosti, dovednosti, zkušenosti a úsudek jsou tím, co rozhoduje o tom, zda organizační jednotka bude úspěšná nebo neúspěšná. Lidé při plnění svých pracovních úkolů reagují podle způsobu, jak je s nimi zacházeno.

Manažerský styl vedení a chování velitele-manažera ovlivňuje výkony podřízených, které se odráží v produktivitě a efektivnosti jejich práce. Velitel-manažer si musí uvědomit, že většina lidí pracuje s tím, že chce podat co nejlepší výkon, který bude odpovídat jejich schopnostem a požadavkům na ně kladeným. Tento výkon může být a velmi často je snižován přístupem nadřízeného, především uplatňováním špatného stylu vedení. Při koncipování tohoto článku vycházím z odborné literatury a z vlastních zkušeností.

1. Vymezení stylů vedení

Pojetí práce, chování a způsoby užití jednotlivých stylů vedení velitelem vůči podřízeným, jsou výrazně podmíněny lidským faktorem, lidskou povahou, odbornými znalostmi, praktickými dovednostmi, zkušenostmi a sociální zralostí. Důležitou náplní činnosti každého manažera je práce s lidmi, tj. vytyčování úkolů, vedení spolupracovníků, jejich zapojení do plnění úkolů a aktivizace jejich činnosti nad rámec běžných pracovních povinností. V tomto případě sehrává důležitou úlohu styl práce manažera. Styl vedení je jedním z důležitých atributů práce každého manažera zejména při přijímání rozhodnutí. Přestože základní charakteristiky nejpoužívanějších stylů vedení jsou

všeobecně známé, je někdy těžké rozeznat, o jaký styl se jedná vzhledem k vyjadřování a chování manažera. Styl řízení představuje způsob činnosti manažera charakterizující postupy jeho rozhodování a zvolené metody, které používá k dosažení vytyčených cílů v konkrétních podmínkách organizace (Veber, 2005). Manažer se dnes a denně setkává ve své práci s různorodými situacemi, které od něj vyžadují zvolení takového postupu (přístupu), kdy rozhoduje zcela nezávisle bez ohledu na názor podřízených anebo rozhodnutí o řešení dané situace připravuje společně s nimi.

Za východisko, pro rozhodnutí o uplatnění určitého adekvátního stylu vedení lidí, je považována, dnes již klasická D. McGregorova **teorie „X a Y“**, zveřejněná v publikaci *The Human Side of Enterprise* (1960). Tato teorie je založena na dvou krajních modelech a nalezení rozumné míry mezi těmito nefunkčními (abstraktními) extrémními chování, jedinců i sociálních skupin.

Extrém X představuje lidi se souhrnem negativních vlastností ve vztahu k práci, skupině a sobě samým. **Extrém Y** představuje lidi opačných kvalit. Jejich chování se pohybuje mezi uvedenými extrémními, ale podle toho, ke které extrémní hranici se jejich projevy blíží, jsou odvozovány různé styly vedení, které umožní jejich využití ve prospěch cílů organizace. V návaznosti na uvedené extrémní lze také hovořit o uplatňování měkkých a tvrdých metod vedení (řízení).

Z uvedených dvou protichůdných modelů lze vyvodit pracovní definici vedení lidí: **Vedením lidí rozumíme vytváření prostředí a účinné využívání schopnosti, dovednosti a umění manažerů ovlivňovat, usměrňovat, stimulovat a motivovat spolupracovníky ke kvalitnímu, aktivnímu, a mnohdy tvůrčímu plnění cílů jejich práce** [2].

Z toho vyplývá, že styl vedení je osobitý způsob, který je typický pro chování vedoucího vůči vedené skupině. Tradičně jsou uváděny tři hlavní styly (Veber, 2005) [3].

1. Při využití **autoritativního** stylu jsou moc i rozhodování v pravomoci vedoucího, který přiděluje lidem přesně definované úkoly, komunikace je jednosměrná, shora dolů. Výhodou je dosažení pravidelného a vysokého výkonu pracovníků, na druhé straně nejsou rozvíjeny individuální tvůrčí schopnosti a je omezena iniciativa pracovníků.
2. V uplatňování **demokratického** stylu vedoucí nevyužívá značnou část své formální autority, ponechává si však právo konečného rozhodnutí. Komunikace je obousměrná. Tento styl vedení se v praxi projevuje v rovině konzultační nebo participativní. Míru volnosti ovlivňuje nejen vyspělost spolupracovníků, ale také povaha úkolů a prostředí, v kterém jsou úkoly plněny. Výhodou je osobní zaujetí pracovníků, kteří se účastní na rozhodování, nevýhodou je značná časová ztráta, která je přirozeným důsledkem použití uvedeného stylu.
3. **Liberální styl** vychází z omezené role vedoucího pracovníka, která spočívá v podstatě ve vytyčení obecného cíle. Vedoucí pracovník poskytuje podřízeným značnou volnost v jednání. Komunikace je převážně horizontální. Výhodou je, že pracovníci mají dostatečnou volnost ve způsobu plnění cílů, aniž by jim do toho vedoucí zasahoval. Nevýhodou však může být nepochopení ve chvílích, kdy je třeba udělat nepopulární rozhodnutí. Tento styl nachází uplatnění u vysoce specializovaných pracovních skupin typu výzkumných pracovišť. Negativním důsledkem je například vytváření zájmových skupin na pracovišti, prosazování osobních zájmů a cílů, někdy i neplnění úkolů.

2. Zásady uplatňování direktivního a demokratického stylu vedení velitele-manažera

Z obecné charakteristiky direktivního stylu vyplývá, že se jedná především o direktivní určování úkolů, kdy všechna rozhodnutí jsou činěna bez jakéhokoli zapojení podřízených, bez snahy manažera vytvořit prostředí vzájemné důvěry. Dále, direktivní styl je možno charakterizovat jako styl, který neumožňuje pracovníkům prostor pro sebe-realizaci a aktivní zapojení při naplňování cílů organizace.

Mnoho velitelů (manažerů) uplatňujících direktivní styl vedení používají zpravidla v praxi převážně rozkazovací či oznamovací věty a nepřipouští diskuzi o svých rozhodnutích. **Někdy se stává, že velitel si o sobě začne myslet, že je neomylný, všechno zná a všechno umí.** Mají sklon všechny komandovat, vydávat směrnice místo toho, aby využíval zkušeností a dovedností jiných. V současné profesionální armádě máme na všech postech většinou kvalifikované vojáky, schopné správně řešit otázky spadající do jejich kompetence. Je třeba jim důvěřovat, ale zároveň od nich i více požadovat. Rozhodnutí přijímaná veliteli (manažery) na všech stupních v každé oblasti činnosti vojáků se vzájemně liší podle charakteristických rysů autorství a podle míry participace na rozhodování. Podle těchto rysů bývají rozhodnutí přijímaná veliteli v každé oblasti činnosti členěna do třech skupin:

1. Rozhodnutí přijímána jedním velitelem bez přímé či nepřímé účasti podřízených.
2. Zčásti kolektivní (v etapě přijímání záměru).
3. Kolektivní, která vypracovává od začátku až do konce skupina lidí (tým).

Velitel s nedílnou velitelskou pravomocí je oprávněn přijímat nedílná rozhodnutí ve všech oblastech vojenské činnosti. To si přímo vyžadují objektivní podmínky vojenského prostředí.

Zkušenosti velitelů se však vždy, když to situace dovoluje, opírají o znalosti a zkušenosti celé řady podřízených (štábů). V těchto případech existují při rozhodování prvky participace. Umět spojit kolektivní práci s nedílnou velitelskou pravomocí je velmi důležitým znakem osobnosti každého velitele. Velitel musí umět efektivně a s rozmyslem ovlivňovat kolektivní rozhodnutí v rámci své jednotky. Musí si přitom uvědomit, že příliš energické prosazování vlastního rozhodnutí má někdy opačný výsledek a tím staví kolektiv proti sobě.

Tím se dostáváme k **demokratickému** stylu řízení, který můžeme charakterizovat jako spolupráci velitele s podřízenými, kde velitel má přirozenou autoritu, avšak ponechává si prostor pro přijetí vlastních rozhodnutí. Tímto stylem umožňuje zapojení svých podřízených do rozhodování a tím jim umožní aktivně se zapojit do procesu rozhodování.

Demokratický styl můžeme používat tam, kde je dostatek času a nehrozí nesplnění úkolů z prodlení. Při tomto stylu dochází k aktivizaci potenciálu podřízených a k jejich motivaci. Pokud velitel velí jednotce, kde byl před ním používán převážně direktivní styl řízení, musí najít způsob aktivizace potenciálu svých podřízených. Ze začátku jeho působení mu jeho podřízení nebudou důvěřovat, budou pasivní, bezradní, budou mlčet a vyčkávat. Zde sehraje hlavní roli čas a prostor, který jim dá, tak, aby se znovu stali aktivními a začali přicházet s vlastními návrhy.

Z hlediska vlastních dlouhodobých zkušeností s velením v armádním prostředí mohou konstatovat, že demokratický styl řízení je v současnosti nejúčelnějším stylem ve vedení lidí. Je ale nutné – a v armádě zvlášť potřebné zdůraznit, že v určitých situacích je direktivní styl na místě, dokonce ten jediný správný. Jedná se především o krizové situace, zejména v případech, kdy je ohrožen:

- život,
- zdraví,
- majetek,
- nebo když hrozí časové prodloužení.

Direktivní styl je nutné umět použít i v běžném pracovním rytmu. Jedná se zejména o situace, kdy jsou porušovaná nastavená pravidla, a začínáme se vzdalovat od vytyčeného cíle. Tyto situace se vyskytují denně. Například vedení porad, kdy často dochází k odklonu od cíle porady a ke skákání si do řeči [4]. V těchto chvílích je nutné, aby velitel použil direktivní styl. Při používání direktivního stylu je vzhledem k podřízeným důležité vysvětlit, proč se velitel rozhodl tak, jak se rozhodl. Pokud velitel nevysvětlí urgentnost svého rozhodnutí a považuje ho za samozřejmost, může se stát, že podřízený se dostane při plnění úkolu do situace, kdy pro nedostatek informací není schopen vyhodnotit priority svého úkolu. Při vysvětlení urgentnosti rozhodnutí podřízený ochotněji plní příkazy, vyhne se zbytečným chybám a současně vztahy zůstávají na dobré úrovni.

Optimální pro každého velitele je zvládnout kombinaci obou stylů při jednání s podřízenými, ale zejména při přijímání rozhodnutí a to v závislosti na situaci. Získávání schopnosti vhodně volit a používat různé styly řízení je dlouhodobý proces na základě znalosti, dovednosti, schopnosti a zkušenosti jednotlivých velitelů-manažerů.

3. Chyby nových velitelů-manažerů po nástupu do praxe

Slovo **management** ve spojitosti se slovem **manažer** patří v současné době k nejčastěji používaným termínům ve všech pádech i v rámci AČR. S aplikací uvedených termínů do praxe mají problémy zejména nově nastupující velitelé-manažeři po ukončení studia ve vzdělávacích zařízeních AČR. Většina z nich má dobré teoretické znalosti, ale málokdy dokážou tyto vědomosti uplatnit i v praxi.

Manažerské začátky nově začínajících manažerů studovala Linda Hillová, profesorka na Harvard Business School [5]. Ve své studii popsala několik společných mýtů a mylných představ vedoucích k závažným chybám ve vedení lidí, které se dají aplikovat i ve vojenském prostředí. V následujícím textu čerpám z uvedeného zdroje, přičemž závěry rozšiřuji a doplňuji na základě svých praktických zkušeností.

Mýtus č. 1: Velitel-manažer má moc

Nový velitel-manažer na základní manažerské funkci (velitel družstva, čtyři, roty atd.) po nástupu do praktické funkce očekává, že jeho pozice mu dá velkou nezávislost, autonomii a pravomoc. S obrovským překvapením zjistí, kolik ho čeká omezení a co všechno musí respektovat. Dostává se do jakési pavučiny vztahů ať už na vertikální nebo horizontální úrovni řízení. Pokud nechce zažít zklamání a neúspěch, musí si uvědomit, že manažerská autorita se buduje dlouhodobě na základě odborných znalostí, odborných dovedností a sociální zralosti.

Mýtus č. 2: Z manažerské pozice se odvozuje moc a autorita

Mylnou domněnkou mladých velitelů je, že jejich autorita, pravomoc rozhodovat a přikazovat, je dána titulem jejich manažerské pozice nebo vychází z kompetencí, které má jeho pozice. Profesorka Hillová k tomu uvádí: „*Noví manažeři brzy zjistí, že když řeknou svým přímým podřízeným, aby něco udělali, nemusejí se dočkat předpokládané reakce.*“ [5] To znamená, že čím vzdělanější, zkušenější a talentovanější jsou podřízení, tím méně je pravděpodobné, že budou slepě plnit příkazy. Velitel-manažer si musí uvědomit, že moc není totéž co autorita. Zatímco autorita vyjadřuje „právo“ nebo „povinnost“ dosáhnout záměru, moc je „demonstrována schopnost“ dosáhnout záměru. Pokud si chce nový velitel-manažer získat respekt a důvěru podřízených, musí umět ukázat svůj vlastní charakter, svoji kompetentnost, nezaujatost a realizační schopnost, tj. dotahovat věci do konce. Pak ho budou podřízení následovat a nechají se vést.

Mýtus č. 3: Velitel-manažer musí řídit a kontrolovat své podřízené

V počátečním období, těsně po nástupu do funkce, je mladý velitel-manažer zpravidla nejistý ve své nové roli, kdy vyžaduje od svých podřízených absolutní plnění jeho příkazů, někdy unáhlených, neujasněných a špatně formulovaných. Tyto příkazy často vycházejí z jeho odborné a praktické neznalosti a způsobují mu obrovské problémy při vedení jeho podřízených a tím dochází mimo jiné i ke ztrátě autority. Po čase přijde na to, že je rozdíl mezi dodržováním příkazů a pracovním zaujetím. Profesorka Linda Hillová uvádí: „*Pokud lidé nejsou zaujatí svou prací, neprojevují iniciativu.*“ [5] Velitel nemůže efektivně delegovat pravomoci, pokud nevzbudí u svých podřízených, iniciativu a zaujetí pro práci. Při plnění sdílených cílů musí nový velitel podporovat smysl pro společné pracovní zaujetí a to je pro něho obrovská výzva. Nesmí usilovat o slepou poslušnost.

Mýtus č. 4: Velitel-manažer se musí soustředit na posilování vztahů

Budování týmu patří mezi hlavní atributy práce velitele-manažera a přátelské vztahy nesmí být brány v potaz. Profesorka Hillová uvádí: „*Pokud se manažeři soustředí výhradně na vztahy jednoho k druhému, unikne jim základní aspekt efektivního vůdcovství: využít kolektivní sílu skupiny ke zlepšení individuální výkonnosti a pracovního zaujetí.*“ [5] Uvolněním tvůrčího a inovačního potenciálu podřízených bude velitel-manažer ovlivňovat a formovat týmovou kulturu, a tím zvýší schopnost řešit problémy a úkoly, které před jednotkou stojí. Změna kultury musí mít vazbu na zlepšování výsledků a na celý realizační proces. [6]

Mýtus č. 5: Úkolem velitele-manažera je zajistit, aby všechno probíhalo hladce

„*Zajistit hladký průběh určitých činností je obtížný úkol, který může absorbovat veškerý čas a energii nového manažera,*“ uvádí Hillová. „*Ale pokud to je vše, co manažer dokáže, pak dělá velkou chybu. Noví manažeři si potřebují uvědomit, že jsou odpovědní za iniciování změn, které zlepší výkonnost jejich týmu. Často to znamená – a to pro ně bývá překvapením – podívat se kritickým pohledem na procesy a struktury přesahující jejich bezprostřední manažerskou působnost. Teprve tehdy, až porozumějí tomuto aspektu svého manažerského poslání, začnou brát vážně svoji*

manažerskou a vůdcovskou odpovědnost.“ [5] K tomu, aby vše probíhalo hladce, musí se velitel-manažer s co nejvyšším zaujetím zapojit do života svého týmu, převzít odpovědnost za konečná rozhodnutí v oblasti vedení lidských zdrojů a dále musí zvládnout správné delegování pravomocí a odpovědností.

Závěr

Je potřebné si uvědomit, že lidé představují nejvýznamnější aktiva každé organizace, vojenské prostředí nevýjimaje. Každý velitel-manažer ve svém jednání s podřízenými a v přijímání jednotlivých rozhodnutí má sklon k některému z popsaných stylů řízení. Je známo, že čím větší autoritu a služební postavení má velitel-manažer, tím větší vliv má jeho styl práce na myšlení a pocity podřízených. Je důležité, aby mladý velitel-manažer měl vysoce vyvinuté vnímání lidí a rozuměl pocitům svých podřízených, a také jejich potřebám a očekáváním. Jsou to lidé, kteří jsou řízení a musí být s nimi nakládáno v lidských podmínkách. Pokud podřízení zjistí, že velitel má zájem o lidi, odrazí se to v dosažených výsledcích, a zároveň dojde ke snížení chyb ve vedení lidí.

Literatura:

- [1] DĚDINA, J., CEJTHAMR, V. *Management a organizační chování*. Praha: Grada Publishing, 2005. 339 s. ISBN 80-247-1300-4.
- [2] MAŠLEJ, M. et al. *Základy a základní pojmy managementu*. Skripta S-3673. Brno: UO, 2006. 191 s.
- [3] VEBER, J. et al. *Management*. Praha: Management Press, 2002. 700 s. ISBN 80-7261-029-5.
- [4] ŠVEC, J. Obhajoba direktivního stylu vedení. *Moderní řízení*, 2008, č. 8, str. 60-61.
- [5] Linda HILLOVÁ. V čem chybují noví manažeři. *Moderní řízení*, 2009, č. 10, str. 78-79.
- [6] BOSSIDY, L., CHARAN, R. *Řízení realizačních procesů*. Praha: Management Press, 2004. 219 s. ISBN 80-7261-118-6.

Útok proti stávajícímu uspořádání mezinárodních bezpečnostních vztahů

Jedenácté září 2001 ukázalo, že globální teroristé usilují o zásadní změny globálního systému mezinárodních bezpečnostních vztahů. Jako symbol tohoto systému si zvolili USA, tj. 4 % světového obyvatelstva: Připadá na ně 40 % celosvětových výdajů na zbrojení a 45 % všech zbrojních kontraktů, ale pouze 1, 40 dolaru na hlavu na pomoc uprchlíkům ve srovnání s Norskem (12,50 dolaru) či Dánskem (9,36 dolaru). Útoky byly zaměřeny proti státu, který již přes 50 let zaujímá ústřední místo a hraje hlavní roli v systému aliancí, jejichž základem je teze demokratického míru, tedy že otevřené demokratické státy nemají sklony k tomu, aby ve vzájemných vztazích zneužívaly ozbrojené síly k nátlaku nebo donucování. Globální terorismus se tak stal vážnou hrozbou „celému systému aliancí a mnohostranných institucí, které jsou jádrem dnešního světového uspořádání“.

Jan Eichler: Mezinárodní bezpečnost v době globalizace. Praha: Portál, 2009.
(K recenzi knihy na str. 161.)

Ing. Petra Butorová

Využití CALS v akvizičním procesu AČR**VOJENSKÝ
PROFESIONÁL**

Armáda České republiky, stejně jako všechny ostatní subjekty samostatně hospodařící, je nucena řešit otázku pořizování majetku a služeb. Posláním této nákupní neboli akviziční činnosti je zajistit potřebné hmotné i nehmotné vstupy pro samotnou existenci, provozuschopnost a realizaci vytyčených cílů. Akviziční činnost je tak pro AČR stejně prioritní, jako je tomu v jakékoliv jiné organizaci.

Postupy a teze uvedené v článku jsou určeny pro podporu činností v rámci akvizičních procesů AČR při nákupu služeb a komodit jiného než strategického charakteru. Nejsou zde tedy zohledňována další kritéria, která mají svá opodstatnění v případě nákupů strategických komodit se zásadním dopadem na naplňování poslání AČR. Autorka si je vědoma, že uvedené informace mohou abstrahovat jistou míru komplexity odpovídající zvolenému tématu. To je dáno nutností kompromisu mezi odborným detailem a rozsahem článku.

Úvod

Nákupní činnost je tím komplikovanější, čím větší je podíl a sortimentní složitost pořizovaných nakupovaných hmotných a nehmotných statků. Z toho vyplývá, že nákupní činnost je náročnější a odpovědnost nákupu se rovněž zvyšuje v závislosti na rozsahu, bohatosti a konkurenční diverzifikaci nákupního trhu, tj. početnosti nabízejících subjektů i sortimentu výrobků a služeb, ze kterých je možné realizovat výběr. Tím se komplikuje i celý rozhodovací proces, to je oblast, která nákupní činnost provází a to tak, aby nákup odpovídal dostatečným kvalitativním požadavkům.

Nákup v AČR zahrnuje mimo pořízení hmotných statků i celou šíři poskytovaných služeb. Z hlediska výběru má velký vliv i orientace na dlouhodobé vztahy a vazby s dodavateli z důvodů snížení rizik při vstupu nových, neznámých subjektů. Daný postup vede k výraznému snižování jejich počtu. Výběr dodavatelů by tak mohl být na první pohled realizován na základě soustavy ukazatelů, která by měla zajistit co nejširší a komplexní posouzení výhodnosti vybíraného dodavatele pro AČR. Současně to však znamená, že tento postup znevýhodňuje požadavek na šíři nabízených produktů a služeb v rámci výběru této optimální komodity.

V řadě případů je ovšem nezbytné realizovat nákup v oblastech, které jsou i pro AČR nové, nebo zahrnout do výběru i nové subjekty, právě z důvodů dostupnosti jiných, v řadě případů možná i kvalitnějších, produktů a služeb. Pro tyto případy musí převládnout požadavek na standardizaci pochodů v rámci akvizičních procesů AČR takovým způsobem, aby nákupy realizované v různých organizačních složkách vedly ke komparativním výsledkům. Proto by v rámci akvizičních procesů měla být využita standardizační metodika, v ideálním případě taková, která je využívána i v armádách zemí NATO. Odpovědí v takovém případě je CALS.

1. Logistická podpora s využitím počítačů

Původní význam CALS „Computer-Aided Logistic Support“ neboli v překladu „počítačem řízená logistická podpora“ byl používán v počátcích této iniciativy a poprvé se objevil ve společné úvodní studii vlády a obranného průmyslu USA v roce 1984. Studie zahrnovala doporučení začlenit do plánu rozvoje ministerstva obrany požadavky na získávání technických dat v digitální formě. V roce 1987 prodělala filozofie CALS změnu, kvůli které byla změněna zkratka na „Computer-Aided Acquisition and Logistic Support“ neboli v překladu „počítačem řízená akvizice a logistická podpora“. CALS v tomto období začal mít stále větší vliv na procesy spojené s kontraktováním, sledováním spolehlivosti výrobků, projektováním a s procesy údržby. Později, v 80. a dále v 90. letech měla tato iniciativa stále větší vliv na ostatní vládní složky – obchod, energetiku, dopravu, NASA. Tím vznikl doslova mainstream v ekonomické politice USA. Následovalo připojování zemí z Evropy, Japonska, Austrálie a mnoha dalších zemí i z bývalého východního bloku. V roce 1994 došlo v USA k další změně v chápání a ve výkladu zkratky CALS, a to na „Continuous Acquisition and Life-Cycle Support“ neboli „kontinuální akvizice a podpora životního cyklu“. V současné době je CALS chápán jako podpora automatizovaných procesů s plně digitálním zpracováním informací pro integrované řízení výdajů vlády a průmyslu.

CALS tedy vznikl v USA jako strategie průmyslu a státní správy pro vytvoření integrovaného digitálního prostředí pro výměnu dat o produktech. Původně byla strategie určena pro elektronické konstruování (CAD – Computer Aided Design) a technické příručky. CALS nyní využívá všechna existující data, která se přenášejí v procesech designu, vývoje, výroby, zásobování, instalace a podpory v provozu během celého životního cyklu produktu.

Od svého vzniku byl CALS podroben mnoha změnám. Nejdůležitější změnou je rozvoj z původně vojenských účelů na současné masivní využívání v civilním komerčním prostoru. Jedním ze základních trendů je rozvoj směrem ke globalizaci. Pohledem dneška je CALS zaměřen na efektivní sjednocení infrastruktury pro podnikovou integraci a elektronickou komerci. Očekává se jeho další rozvoj ve vztahu k novým formám zlepšení obchodní konkurenceschopnosti – virtuální podniky, které budou podporovat společné obchodní partnery.

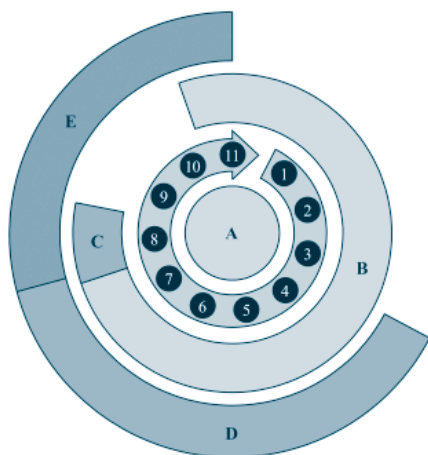
Způsobů členění CALS existuje celá řada, liší se v důsledku náhledu na tuto problematiku a jakkoliv CALS je metodika stavějící na významu standardizace, je na tuto oblast nahlíženo značně benevolentně. Pro účely článku lze (pro zjednodušení) CALS členit na tyto tři základní skupiny:

- identifikace produktu nebo služby,
- hodnocení budoucího produktu nebo služby tj. zařazení hodnocení LCC (Life-Cycle Costs) a Risk managementu,
- společný vývoj.

Na obr. 1 je znázorněno zapojení jednotlivých nástrojů na životním cyklu produktu, jako dokreslení předchozího textu.

2. Identifikace produktu nebo služby

Identifikace produktu nebo služby využívá standardizačních a kodifikačních mechanismů. Spočívá v přidělování jednoznačných identifikátorů veškerých součástí v rámci

Legenda k obrázku:

- A – Standardizační a kodifikační mechanismy
- B – Společný vývoj
- C – Risk management
- D – Risk Management
- E – LCC

1. Sběr požadavků trhu a specifikace požadovaných vlastností
2. Odhad nákladů
3. Priority vlastností produktu
4. Definice požadavků trhu
5. Definice požadavků produktu
6. Návrh produktu
7. Testování
8. Zahájení prodeje produktu / akviziční procesy
9. Penetrace trhu, propagace, pilotní dodávky, školení
10. Plné povědomí, užití produktu, servis
11. Výběh produktu / inovovaný produkt

Zdroj: Vlastní

Obr. 1: Zapojení nástrojů CALS na životním cyklu produktu

technické dokumentace produktu, přičemž výrobce náhradních dílů, resp. zmíněných součástí nemusí být totožný s výrobcem celého produktu. V praxi to znamená, že kupříkladu součástky pro nákladní vozy Tatra by nemusely být nutně kupovány od výrobce vozů, ale i od výrobce ve Španělsku nebo i na jiném kontinentě. Obrovskou výhodou je zkrácení dopravních tras a snížení distribučních nákladů. Vede to k virtualizaci dopravních tras. Obdobnou proceduru lze do jisté míry uplatnit i na nakupované služby. V tomto případě je vlastnost materiálu, jeho rozměry apod., nahrazena jednoznačným popisem parametrů služby – Service Level Agreement (SLA).

3. Hodnocení budoucího produktu nebo služby

Jedním z velmi využívaných nástrojů CALS jsou nástroje pro hodnocení celkových nákladů spojených s vlastnictvím produktu nebo služby – v případě CALS označované jako **LCC** neboli **Life-Cycle Costs** v překladu „náklady životního cyklu“. Dalším nástrojem hodnocení je zavedení *risk managementu*.

3.1 Hodnocení LCC

Hodnocení LCC umožňuje v akvizičních procesech stanovit při nákupu výši nákladů, které bude třeba vynaložit v rámci celého životního cyklu existence produktu. Sledování ceny proto není omezeno jen na investiční náklady. Tato strategie sledování nákladů na životní cyklus výrobků je součástí dokumentu Národní strategie vyzbrojování, kdy při vývoji nového zbraňového systému je nutné predikovat technologický vývoj s výhledem až na 30 let, protože „pokud se nepodaří zapracovat při návrhu systému perspektivní požadavky, je nutné v pozdějších fázích projektu provádět nákladné změny ve výrobě či přistupovat k předčasným modernizacím, které vedou ke zvyšování nákladů a zpoždění projektu“.[1]

V souvislosti s analýzou LCC je nutno postupovat podle ČSN IEC 300-3-3 – Analýza nákladů životního cyklu. LCC – náklady životního cyklu jsou obdobou TCO

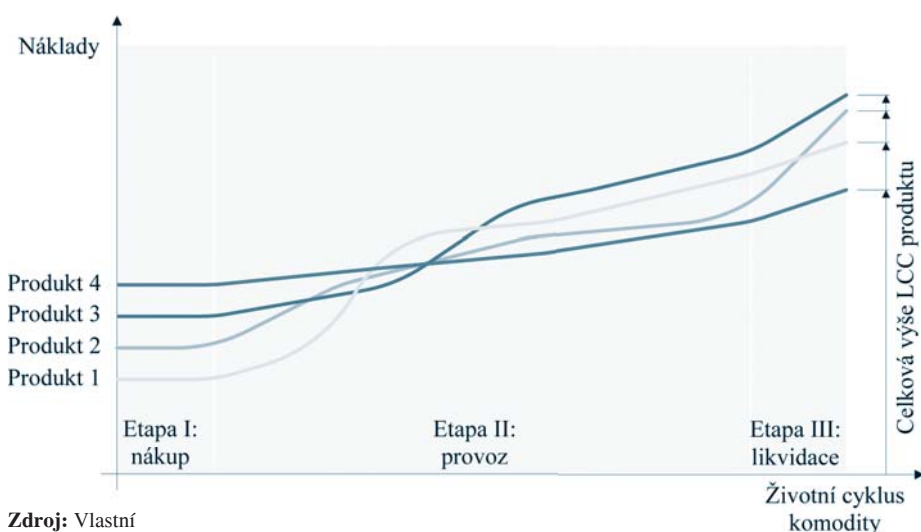
(Total Cost of Ownership) a jde o veškeré náklady spojené s vlastnictvím. Jedná se, v současné době, o jedinou aplikovatelnou metodu nákladového hodnocení a výběru v rámci akvizičních procesů, odpovídající základnímu poslání logistiky, tedy transferu materiálu, služby nebo informací na správné místo, ve správném množství, ve správný čas a za optimálních nákladů. Je logické, že pouze v případě, kdy je možné hodnotit celkové náklady spojené s užíváním kupříkladu definované komodity ve formě zboží, je možno hovořit o optimálních nákladech. V opačném případě, za situace, kdy jsou hodnoceny pouze vstupní, resp. investiční či pořizovací náklady, lze hodnotit pouze jejich vzájemný vztah.

Vývoj výše nákladů u jednotlivých komodit může být různý. V řadě případů je vývoj určen technologickými vlastnostmi výrobku, jako je např. konstrukce nebo použité materiály, ale v řadě případů se jedná o obchodní politiku dodavatele. Snadno se tak může stát, že původně „levnější“ výrobek je při provozu spojen s výrazně vyššími náklady a v celkovém úhrnu je tedy dražší. Zmiňovaná obchodní politika dodavatelů může mít vliv na vývoj křivky celkových nákladů.

Obr. 2. znázorňuje příklad možného vývoje nákladů v rámci životního cyklu nakupované komodity. Je z něj zřejmé, že na počátku nejlevnější produkt č. 1 v rámci celého životního cyklu výrobku na konec není tím úplně nejlevnějším, ale může se stát i tím nejdražším. Naopak v první etapě – nákupu – nejdražší produkt č. 4 se při konečném hodnocení na konci třetí etapy – likvidace produktu – projevil jako celkově nejlevnější.

Pro potřeby AČR je nezbytné v prvotní fázi zavádění LCC sledovat náklady alespoň v rozsahu následně definovaných oblastí či uvedených skupin nákladů:

- **Investiční náklady** – náklady spojené s pořízením poptávané komodity zahrnují náklady spojené s počátečními fázemi životního cyklu komodity: pořizovací cena; náklady spojené se vstupní analýzou, náklady spojené s administrací výběrového řízení.
- **Provozní náklady** – náklady nutně vznikající v souvislosti s provozem nakoupené komodity. Jedná se o významnou složku celkových nákladů v rámci hodnocení

Zdroj: Vlastní

Obr. 2: Příklad vývoje výše nákladů v rámci životního cyklu nakupovaných produktů.

LCC, která je tím důležitější, čím delší je délka životního cyklu komodity. Nezřídka tato délka může přesahovat až deset let a v řadě případů pak náklady na provoz mohou převýšit i pořizovací cenu komodity. Je nezbytné předeslat, že provozní náklady mají podstatně větší význam u komodit typu zboží než v případě nakupovaných služeb. Provozní náklady zahrnují: náklady na energie a PHM, náklady na spotřební materiál spojený s provozem nakoupené komodity, náklady spojené s uložením a správou, personální náklady a náklady na školení, náklady na komunikaci s dodavatelem.

- **Náklady na údržbu a opravy** – představují nejproblematictější a současně asi nejvýznamnější oblast nákladů spojených s provozováním nakoupené komodity. Náklady mají pro organizaci význam sledovat pouze v případě, kdy je nakupovaná komodita charakteru zboží a je/bude ve vlastnictví organizace. Tato skupina nákladů se velmi obtížně plánuje a je nezbytné pracovat s určitými stanovenými riziky (zejména v případě organizací s velkým objemem vázaných finančních prostředků v majetku typu výpočetní technika, přepravní prostředky a stroje a zařízení) pro schopnost zajistit potřebnou údržbu a opravy v rámci definovaného plánu nebo rozpočtu. Při výpočtu celkových nákladů na opravy by mělo být respektováno několik základních aspektů, je jím jednak střední doba do poruchy nakupované komodity, časové rozlišení plánu oprav (cena náhradních dílů může mít určitý vývoj), obchodní politika dodavatele (tj. míra marže aplikovaná do ceny celé nakupované komodity a míra marže aplikovaná do náhradních dílů a servisních služeb) a velikost rezerv v podobě alokovaných náhradních dílů a finančních zdrojů pro opravy způsobené neodbornou manipulací, selháním lidského faktoru, či v důsledku zásahu vyšší moci.
- **Legislativní a správní náklady** – náklady, které nevznikají v přímé souvislosti s nákupem, či používáním nakupované komodity jako takové, ale s jejím vlastnictvím v prostředí (zemi nebo regionu) odběratele. Typicky se jedná o daně či správní poplatky. Charakter těchto nákladů může být buď jednorázový, nebo periodický (zpravidla roční). Jednorázové legislativní a správní náklady jsou náklady v podobě nutných výdajů splatných zpravidla při pořízení nakupované komodity. Pravidelné legislativní a správní náklady jsou náklady v podobě nutných výdajů, které vznikají každoročně nebo kvartálně (do vzorce je však nutno je vkládat v ročním úhrnu). Typickým zástupcem této kategorie je např. silniční daň.
- **Náklady na likvidaci** – elementární souhrn nákladů spojených s ukončením užití nakoupené komodity, předmětů s ní spojených služeb nezbytných k provedení této činnosti. Do této skupiny nákladů patří: náklady na likvidaci: zařízení, náhradních dílů nakoupených do operativních zásob pro případ, že ND již nelze využít pro jiné zařízení či není možné je odprodat, provozních a technických kapalin, nebezpečných odpadů, administrativní náklady (náklady spojené s vypovídáním smluv nebo organizací, či přerazováním pracovníků, kteří zaštiťovali provoz nakoupené komodity).

3.2 Risk management v akvizičním procesu

CALS je možno do jisté míry přirovnat k vyvíjejícímu se živému organismu, který od nejjednodušších forem přechází k vyšší komplexitě. Jedním z posledních směrů, který rozšiřuje možnosti použití CALS, je zařazení manažerských nástrojů do akvizičních

procesů a procesů hodnocení budoucích produktů či služeb. Jedním z těchto nástrojů je **risk management**. Riziky se pro účely oblasti managementu rizik rozumí nechtěné, nepředvídané nebo nahodilé stavy, s nevhodnými dopady na nakupovanou komoditu nebo do procesů s nimi spojenými.

V dokumentu Národní strategie vyzbrojování je v zásadách efektivní akvizice v systému vyzbrojování uveden přístup k riziku, kdy zásadou je minimalizace rizik.

Při této minimalizaci je třeba „zvažovat méně rizikové a zdrojově méně náročné varianty řešení, zvažovat variantní řešení s cílem minimalizovat rizika neúspěchu z pohledu časového, finančního a výkonnostního. K dosažení požadovaných schopností ozbrojených sil ČR a uspokojení jejich potřeb není vždy bezpodmínečně nutné realizovat materiální řešení. Prioritně je třeba zvažovat řešení nemateriálního (organizačního, doktrinárního, metodického) charakteru, jehož implementace je spojena s nejnižší mírou rizika“. [1]

Základem managementu rizik je mezinárodní standard ISO/IEC 15288. Tento standard byl převzat NATO a vedl k vytvoření přístupu k **managementu životního cyklu systému – System Life-Cycle Management (SLCM)**. Jeho účelem je dosažení sjednoceného přístupu k dodávání schopností souvisejících s obranou. Pro podmínky MO byl vytvořen v oblasti managementu rizik ČOS 051655. Ten uvažuje o managementu rizik v mezích české technické normy ČSN IEC 62198. ČOS 051655 udává, že:

„Účelem procesu managementu rizik je minimalizovat vlivy nejistých událostí, které se mohou vyskytnout a které by měly nepříznivé důsledky pro náklady na systém, časový rozvrh a technické charakteristiky. Tento proces identifikuje, posuzuje a pracuje se všemi riziky během celého životního cyklu, včetně těch, které ovlivňují úspěch organizace, projekt a technické činnosti, a těch, které vzniknou během provozního použití systému. Reaguje na každé riziko ve smyslu akceptování rizika, vyvarování se riziku nebo jeho zmírnění.“[2]

Risk management je soustavná, opakující se sada vzájemně provázaných činností, jejichž cílem je řídit potenciální rizika, tzn. omezit pravděpodobnost jejich výskytu nebo snížit jejich dopad na projekt. Účelem risk managementu je předejít nepřijatelným překvapením, vyhnout se krizovému řízení a zamezit vzniku a eskalaci problémů.

Existují různé typy rizik, které mohou negativně ovlivnit naši činnost či projekt. Mezi tato rizika patří rizika okolí projektu, rizika finanční, projektová a přírodní. Mezi rizika týkající se přímo projektu patří rizika na straně uživatele, investora a dodavatele. Významnou skupinou rizik, která má drtivější dopad, než mají rizika technická, je špatně zvolený tým, nedostatečná zkušenost lidí na projektu, nesprávně nastavená odpovědnost, špatná komunikace, opomenutí projektového záměru a absence porad pracovních skupin. Mezi další významná rizika patří nerealistické termíny, neustále se měnící požadavky, nedodržení rozpočtu a přírodní katastrofy a havárie spojená s ochranou životního prostředí. [3]

Konkrétní členění rizikových faktorů se může výrazně lišit dle zaměření činností organizace a dle konkrétních potřeb týmů v rámci akvizičních procesů. Důležité je ovšem nejen rizikové faktory identifikovat, ale také podnikat nezbytné kroky k jejich odvrácení nebo minimalizaci dopadů pro případy, kdyby se rizika naplnila. Risk management a sledovaná rizika se mírně odlišují v závislosti na účelu sledování, popř. v závislosti na procesu, v rámci něhož je risk management zařazen. Z pohledu akvizičního procesu je struktura rizikových faktorů úzce spojena s nakupovanou komoditou a aspekty ovlivňujícími podmínky jejího dodání.

Struktura rizikových faktorů v rámci akvizičního procesu AČR by měla tento přístup reflektovat minimálně v následujícím rozsahu:

1. **Nakupovaná komodita** (riziko nižšího výkonu, riziko nedostatečné kvality, riziko vyšší poruchovosti, riziko nedostupnosti, riziko zkrácení, riziko nekompatibility nakupované komodity, proprietárnost).
2. **Dodavatel** (životnost, dodavatelský lock-in, vymahatelnost náhrad, kvalita dodávek, plnění časových lhůt dodávek).
3. **Operačně-provozní rizika spojená s dodávkou** (správa komodity, komplikovanost komodity, selhání lidského faktoru)
4. **Změny prostředí a legislativní rizika** (změna standardu).

Základním pravidlem pro práci s riziky je schopnost jejich kvalifikace, a zejména kvantifikace, tj. platí, že riziko musí být nejen vyjádřeno přesně, aby jej bylo možno identifikovat, analyzovat a měřit, ale základním atributem jeho vyjádření je skutečnost, že musí být vyjádřeno měřitelným způsobem, a to vždy ve dvou rovinách. Jednak v případě, kdy se riziko naplní, a kdy se riziko nenaplní.

3.3 Společný vývoj

Společný vývoj neboli *concurrent engineering* reprezentuje třetí skupinu. Jedná se o aktivity budoucího dodavatele a zákazníka při vývoji produktu. V ČR je tato praxe běžná spíše u vývoje softwaru. V mnoha západních zemích však již dlouhou dobu je jednou z efektivních cest pro vývoj řady úspěšných produktů. Takový přístup ovšem předpokládá kupní sílu zákaznického segmentu – nehodí se pro levné malosériové zakázky. Ideálním zákazníkem je proto často armáda, typickým příkladem společného vývoje je zakázka X-planes americké armády na výběr univerzálního stíhače nové generace, ve které se zúčastnily společnosti Boeing a Lockheed. V případě AČR se jednalo o vývoj nového nákladního automobilu TATRA, s čímž pak byla spojena jedna z největších armádních zakázek za poslední dobu. [4]

Závěr

Akvizici definujeme jako systémový proces, jehož prostřednictvím získáváme požadované komodity, služby nebo myšlenky za odpovídající protihodnotu. Je třeba i pro urgentní či levné komodity postupovat při nákupu systémově a dosáhnout tak efektivního výsledku, snížení nákladů a zvýšení produktivity.

Pozitivní dopad nákupu na fungování organizace byl častokrát popsán v odborné literatuře – schopnost nakoupit zboží ve správném čase, množství, dopravit je na správné místo za přiměřených nákladů je podmínkou nezbytnou pro úspěšnost organizace (ať již komerční nebo organizace veřejné správy).

Má-li být organizace úspěšnou i nadále, musí se stejně jako okolí vyvíjet. Totéž platí i pro jeho procesy a akviziční proces není výjimkou, proto je nutné soustředit se na trendy a zákonitosti současného a budoucího prostředí.

Platí totiž pravidlo, že chyby, ke kterým dojde v prvotních fázích životního cyklu výrobku, jsou v dalších fázích již buď neodstranitelné nebo odstranitelné za enormních finančních či materiálových investic.

CALS je nesmírně rozsáhlá standardizační strategie nebo lépe metodika, která umožňuje zefektivnit řadu procesů v rámci celého životního cyklu výrobku, počínaje společným vývojem přes před-akviziční a akviziční procesy, jeho užití, servis až po inovační mechanismy nebo likvidaci produktu. Není snahou aplikovat CALS jako celek najednou, z důvodu vysoké finanční i procesní náročnosti. Obvyklým postupem je analyzovat současné procesy v rámci životního cyklu produktů, popřípadě jen některé procesy, identifikovat oblasti vhodné ke zlepšení využitím nástrojů CALS a zavést některé z prvků CALS do reálného života ČR.

Použitá literatura:

- [1] *Národní strategie vyzbrojování*. Vydalo Ministerstvo obrany České republiky, Agentura vojenských informací a služeb Praha 2004.
- [2] *ČOS 051655*. Etapy a procesy životního cyklu systémů v NATO. Úřad pro obrannou standardizaci, katalogizaci a státní ověřování jakosti. Praha, 2009.
- [3] BÁRTOVÁ, J. *Vysvětlení pojmu řízení rizik*. Staženo dne 5. 10. 2009 z <http://risk-management.cz/index.php?cat2=1&clanek=88>.
- [4] Interní materiály firmy CALS servis, s.r.o.

Globalizace a bezpečnost

Globalizace je dynamický proces, odstraňuje bariéry a stírá hranice, propojuje jednotlivé státy i kontinenty a vytváří zcela nový rámec mezinárodních bezpečnostních vztahů. Všechny teoretické proudy se shodují, že globalizace nevedla k zásadním změnám mezinárodních vztahů, ale že vytvořila nový rámec pro jejich další vývoj.

Neorealisté tvrdí, že i v době globalizace budou všechny státy modernizovat své armády, tak i nadále budou vznikat bezpečnostní dilemata. Někteří z nich připouštějí, že se výrazně zvýšil počet států, které ve své bezpečnostní politice raději přistoupí na paritu, než aby neústupně trvaly na maximalizaci svých vlastních výhod. Ale jejich souhrnný závěr je skeptický: I po skončení studené války bude přetrvávat potenciál pro konflikty, a proto je nepravděpodobné, že by se podařilo nastolit světový mír.

Liberální institucionalisté přikládají hlavní význam nárůstu počtu demokratických států a zesílení jejich vlivu na celosvětovou politiku. Jsou přesvědčeni, že globalizace vytváří nový prostor pro další rozvoj mírového jednání demokratických států, které sdílejí stejné základní hodnoty a ve svých vzájemných vztazích se řídí stejnými normami. Tak by se měl soustavně rozšiřovat prostor pro naplňování zásad teorie demokratického míru a zužovat prostor pro uplatňování válečného jednání nedemokratických států.

Konstruktivisté zdůrazňují, že bezpečnostní dilemata nemají nevyhnutelný charakter, ale jsou především výsledkem vyhodnocování situace a přijímaných opatření. Předpokládají, že v době globalizace budou zejména vyspělé státy směřovat stále více ke spolupráci než ke konfliktům a že budou systematicky postupovat k vytvoření mírového bezpečnostního prostředí.

**Jan Eichler: Mezinárodní bezpečnost v době globalizace. Praha: Portál, 2009.
(K recenzi knihy na str. 161.)**

Doc. Ing. Jan Hrabě, Ph.D., kpt. Ing. Jiří Fryč, Ph.D.

Dávky předpřipravených potravin pro AČR**VOJENSKÝ
PROFESIONÁL**

Armáda ČR současně disponuje pro případ nutnosti zabezpečení stravování jednotek v poli pouze bojovou dávkou potravin (BDP) dodávanou ve dvou variantách. Zkušenosti ze zahraničních operací a poznatky ze spojeneckých armád USA a Velké Británie ukazují, že každá armáda, která se připravuje na případný ozbrojený konflikt nebo je do něho zapojena, klade velký důraz na zabezpečení vhodnými potravinami, z nichž je možno vojákům připravovat stravu. Proto je věnována v armádách NATO mimořádná pozornost neustálému vývoji dávek potravin (kompletů) určených pro vojáka, kterého nelze v polních podmínkách zásobovat teplou stravou, dále dávek nouzových a dávek na přežití. Armády NATO se z důvodů zavedení standardizace dohodly na zásadách, které jsou při tvorbě dávek respektovány. Jsou stanoveny v normě STANAG 2937, která je základním dokumentem pro řízení výživy vojáků v poli a je závazná pro všechny členské státy NATO.

Na Univerzitě obrany v Brně byl ve spolupráci s Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně ukončen vývoj dávek předpřipravených potravin (dále jen DPP). DPP byla specifikována jako skupinová dávka potravin s nízkými nároky na přípravu pokrmů v polních podmínkách. [1]

Úvod

V historii české armády byly dávky předpřipravených potravin využívány poměrně často. Představovaly racionalizační pokrok v zabezpečení vojsk stravou v poli. Byly využívány například dávky označené jako K-10 pro 10 osob. Tyto dávky byly ve čtyřech variantách. Dalšími komplety potravin byly dávky označované jako KDP-BAL pro deset osob nebo kompletované dávky ALIMA pro 25 osob používané jako cestovní a mobilizační zásoby. V 80. letech byla problematika DPP řešena v rámci úkolu KOMPLETACE ve Výzkumném a zkušebním středisku 130 ve Vyškově. Cílem bylo zlepšení stavu zásobování proviantem a stavu zásob v poli, a to především ve vztahu k tehdejšímu požadavkům ochrany zásob před možným použitím zbraní hromadného ničení. Komplety byly vytvořeny na bázi tržních druhů potravin. [2]

Pro kompletaci byly sestaveny základní a nouzové komplety. Základní komplety pokrývaly sortiment potravin, nutriční faktory a energetické hodnoty dávek podle předpisu Proviantní zabezpečení ve vojskovém týlu (ev. zn. Prov-1-1). U nouzových kompletů byl postupně omezován sortiment a energetická hodnota výše dávek až na mezní 60% energetickou hodnotu. Nouzové komplety sloužily pro řešení kritických situací při všeobecném nedostatku zásob. Komplety byly sestaveny na podkladě jídelního lístku, který zařazením tekutých a jednoduchých pokrmů byl vhodný pro polní stravování a přípravu stravy v polních kuchyních.

Denní náležitost zpravidla zabezpečovaly:

- komplet trvanlivého proviantu,

- komplet masa,
- chléb.

Z manipulačních, obalových a zásobovacích důvodů byl trvanlivý proviantní komplet určen pro 25 osob. Trvanlivý proviant v běžném maloobchodním balení byl kompletován v místě kompletace na linkách, které mohly být buď provizorní nebo technicky dokonale vybaveny, např. ve stacionárních proviantních skladech na teritoriu, ve skladech velkoobchodu potravinami MO, v polních skladech operačního týlu nebo v polních výrobních zařízeních. Jednotlivé tržní druhy potravin byly vkládány do lepenkové krabice, poté do smrštitelné fólie a nakonec skládány na palety.

Maso se kompletovalo v polním masném závodu OBR do lepenkové bedny vždy po 4 dávkách pro 25 osob, které byly baleny v uzavřeném polyethylenovém (PE) sáčku. Chléb ke kompletu trvanlivého proviantu byl balen do papírových pytlů. Tyto dávky byly běžně používány v praxi a měly jak u strávníků, tak i u odborného personálu kladné reference. [3]

Skupinové dávky v armádách USA a Velké Británie

Problematika dávek potravin pro početně definované skupiny vojáků je v armádách členských zemí NATO poměrně dobře rozpracována. Používání a výzkum v oblasti bojových dávek potravin má bohatou tradici především v USA a ve Velké Británii a je ověřeno v praxi. Složení těchto dávek bere v potaz národní a náboženská hlediska a dávky jsou běžně užívány ve velkém počtu. Ve Velké Británii jsou dokonce komplety potravin jedním ze základních pilířů stravovacích služeb v poli. [4]

Důvody a požadavky na zavedení a vývoj dávek předpřipravených potravin

Vzhledem k nové koncepci organizace stravování v AČR je nutno řešit zabezpečení vojsk stravou v poli. Jednou z možností je používat dávky předpřipravených potravin, a to při polním výcviku s rychlým dohotovením v polních kuchyních. Tento způsob klade minimální nároky na vybavení technikou pro přípravu stravy, obslužný personál co do množství i z pohledu jeho odbornosti. Uvedené řešení je i v souladu s perspektivními cíli uvažované koncepce AČR. [5]

V nejbližší budoucnosti nelze předpokládat nasazení celé armády do bojových operací. Od roku 2006 však bylo nově vyčleněno úkolové uskupení brigádního typu vyhrazené ke spoluúčasti v mírových mnohonárodních operacích a od roku 2008 k nasazení do bojových mnohonárodních operací. Od roku 2012 se AČR smluvně zavázala k vytvoření druhého úkolového uskupení brigádního typu k podpoře mnohonárodních operací pod vedením NATO. Úkolové uskupení brigádního typu není organickou jednotkou a je tvořeno z mnoha specializovaných jednotek. Celkové plánované počty tohoto uskupení se pohybují okolo 3000 osob. Jádrem úkolového uskupení je mechanizovaný prapor posílený o další jednotky, např. dělostřelecký oddíl, jednotky chemického, ženijního vojska, jednotky zdravotnické podpory, jednotky velení a spojení a v neposlední řadě jednotky logistiky a další. Pro potřeby těchto úkolových uskupení jsou nařízené zásoby ve výši 30 SDOS, čímž se rozumí vytvoření 30denní zásoby dávek potravin

pro příslušníky kontingentu. V oblasti zabezpečení stravování to znamená vytvořit a udržovat na stanovené počty zásobu potravin na třicet dní. [5, 6, 7, 8]

Požadavky na dávky předpřipravených potravin

Ředitelství logistiky a zdravotní podpory AČR stanovilo následující rámcové požadavky na komplety dávek předpřipravených potravin:

- nutriční faktory a energetická hodnota musí odpovídat základní stravní dávce a přídatku potravin C (viz tab. 1),
- předpřipravené potraviny s minimálními nároky na obslužný personál a spotřebu vody,
- doba minimální trvanlivosti použitých potravin je stanovena na 18 měsíců,
- balení (komplety) pro 20-50 vojáků,
- uložení dávek na normalizovaných paletách a kontejnerech,
- sortiment hlavních pokrmů (určených na oběd resp. večeři) na cca sedm dnů,
- funkční obal musí odpovídat ustanovením zákona o obalech a zákona o odpadech.

Tab. 1: Požadavky na energetickou hodnotu a nutriční faktory [9]

Výživový faktor		Měrná jednotka	Stanovená hodnota
energetická hodnota		kJ	14 560
bílkoviny c e l k e m		g	117
z toho: živočišné		g	62
rostlinné		g	55
tuky		g	126
z toho kyselina linolová		g	11
sacharidy		g	510
minerální látky	vápník	mg	997
	fosfor	mg	1 800
	železo	mg	20
vitamin A ekv. retinolu		μg	1 100
vitamin B ₁		mg	1,7
vitamin B ₂		mg	1,9
PP ekv. niacinu		mg	23
vitamin C		mg	85

Návrhy na řešení dávek předpřipravených potravin

Celkem byly navrženy tři modifikované varianty DPP vždy na pondělí až pátek tj. na 15 dnů s dílčími změnami sortimentu potravin. Pro realizaci pokusné kompletace DPP a jejich odzkoušení u útvaru byla vybrána základní varianta jídelníčku č. 1 (viz tab. 2).

Na každý den byl dále zakalkulován jako přírůstek instantní ovocný nápoj v prášku na přípravu jednoho litru nápoje v rámci naplnění denního pitného režimu. Pro odzkoušení základní varianty v polních podmínkách byly vypracovány doplňující pokyny přípravy jednotlivých denních jídel. Rozšíření jídelníčku je reálné při využití potravin z dalších navržených variant s obměněnou skladbou potravin, což by umožnilo sestavení jídelníčku až na dobu 15 dnů. Limitujícím faktorem je však omezený sortiment konzerv s masovou náplní, od výrobce Masna Studená a.s.

Tab. 2: Jídelní lístek varianta č. 1 (základní)

pondělí	snídaně	smetanový sterilovaný sýr 2 ks, kuřecí šunka, Rama, chléb, cappuccino, tatranka
	oběd	slepičí polévka s nudlemi hovězí guláš, těstoviny, multivitaminový nápoj
	večeře	divoké fazole, lunchmeat pork, okurka, chléb, čaj
úterý	snídaně	jádrová paštika s drůbežím masem, Kostecké párky, hořčice, pečivo, chléb, Rama, džem jahodový, čaj
	oběd	slavonská gulášová polévka, chléb lunchmeat pork, bramborová kaše, okurek, nápoj, hořká čokoláda
	večeře	špagety s italskou masovou směsí, čaj
středa	snídaně	tuňák v oleji, uherská pěna, pečivo, chléb, Rama, med, hořká čokoláda, čaj
	oběd	jihocheská selská polévka, chléb rizoto s masovou směsí, červená řepa, čaj
	večeře	vepřová směs po selsku v houbové omáčce, těstoviny, čaj
čtvrtek	snídaně	smetanový sterilovaný sýr, kuřecí šunka, pečivo, chléb, Rama, džem jahoda, cappuccino
	oběd	žampionová polévka čočka s lunchmeat pork, okurek, chléb, čaj
	večeře	hovězí guláš s rýží, čaj
pátek	snídaně	smetanový sterilovaný sýr, opečený lunchmeat pork, hořčice, Rama, džem meruňka, chléb, čaj
	oběd	víkendová bramboračka, chléb špagety s italskou masovou směsí, nápoj, tatranka
	večeře	rizoto s masovou směsí, okurek, čaj

Senzorické hodnocení přijatelnosti dávek předpřipravených potravin vojáků

Na základě senzorického hodnocení jednotlivých pokrmů určených do DPP byly vybrány nejpreferovanější (nejpřijatelnější) pokrmy a z nich byly sestaveny pokusné DPP. Tyto dávky byly dodány vybranou firmou MEDI-APZlín v množství 500 denních dávek na dobu pěti dní do skladu Výcvikové základny ve Vyškově. Část dávek byla cestou brigády logistické podpory dopravena na základnu Šajkovac v Kosovu. Dávky byly konzumovány po dobu pěti dní v průběhu měsíce června 2006 vojáky na základně Šajkovac v Kosovu a v rozmezí měsíců červen až září 2006 při cvičeních v různých vojenských výcvikových prostorech na území ČR (VVP Březina, Boletice a Libavá).

Dávky byly hodnoceny jako přijatelné a z testů provedených v poli vyplynulo také několik doporučení vzhledem k možnému doplňování dávek čerstvými potravinami. Nejčastěji si respondenti žádali jako doplněk jogurty, uzeninu, sýry, čerstvé ovoce a zeleninu.

Vyhodnocení energetické hodnoty dávek předpřipravených potravin

Vyhodnocení bylo provedeno softwarovým programem PP 66480 který je pro tento účel používán v AČR.

Tab. 3: Energetická hodnota DPP, varianta č. 1 – základní

Den	Snídaně kJ	Oběd kJ	Večeře kJ	Celkem kJ
pondělí	7 319,3	3 307,9	6 565,5	17 192,6
úterý	8 100,9	4 985,6	3 643,5	16 730,0
středa	8 616,1	4 235,1	4 008,9	16 860,1
čtvrtek	7 086,7	6 817,5	2 744,7	16 649,0
pátek	8 114,7	5 530,2	2 915,6	16 560,5

Jako hodnotící kritérium byl stanoven požadavek, aby dávky splňovaly energetické požadavky základní stravní dávku (ZSD) navýšenou o energetickou hodnotu přídatku C pro pole. V příloze č. 1 k vyhlášce č. 266/1999 Sb. je stanovena energetická hodnota ZSD 14 560 kJ a pro přídatek PP-C 1700 kJ. Celková energetická hodnota dávky má tedy odpovídat hodnotě 16 260 kJ. Z provedené bilance (tab. 3) je patrné, že tento požadavek je splněn.

Ekonomické hodnocení

Údaje (tab. 4) vyjadřují náklady na pořízení potravin určených ke kompletaci denních jídel (snídaně, oběd, večeře) jednotlivých variant DPP na jednu osobu, dále pak celkové náklady na jednu osobu/den a celkovou cenu 500 denních dávek určených k testovací kompletaci.

Tab. 4: Finanční náklady na potraviny zařazené do DPP – varianta č. 1

Den	Snídaně Kč	Oběd Kč	Večeře Kč	Cena/osoba/ den/ Kč	Celkem za den/ 500 osob
pondělí	52,30	17,20	30,70	100,20	50 100
úterý	40,40	36,10	14,10	90,60	45 300
středa	51,30	24,80	24,30	100,50	50 250
čtvrtek	36,80	33,60	14,60	85,10	42 550
pátek	55,00	23,40	21,50	99,90	49 950

Finanční náklady na pořízení potravin u základní varianty, která byla odzkoušena (testována) v polních podmínkách, byly aritmetickým průměrem (hodnoceny skutečné náklady za celý týden) vyčísleny na 95,26 Kč na osobu a den. Peněžní hodnota náležitosti potravin pro základní stravní dávku je 84 Kč, na přídatek C při zvlášť namáhavé službě v poli 12 Kč. Celkem je tedy možno na nákup potravin čerpat 96 Kč. Z uvedeného srovnání je patrné, že cena potravin použitých u testovací varianty byla nižší než je stanovená peněžní hodnota náležitosti potravin, což je pozitivní výsledek. V případě, že dodávky potravin by zabezpečovala právnická nebo fyzická osoba která je plátcem DPH, peněžní hodnota náležitosti k úhradě nákladů na potraviny na ZSD se zvýší na 96 Kč, cena přídatku C při zvlášť namáhavé službě v poli bude 14 Kč. Peněžní hodnota náležitosti potravin se zvýší na 110 Kč, z čehož vyplývá, že cena navržených variant DPP je výhodná. Do finální ceny zkompletovaných dávek je však nutno zahrnout režijními náklady a zisk kompletátora (dodavatelské firmy), což samozřejmě povede ke zvýšení ceny, pokud kompletaci nezajistí logistické složky AČR.

Závěry

- Byly navrženy tři modifikované varianty DPP. Každá dávka je sestavena na dobu pěti dnů, tj. pondělí až pátek. Navržené varianty umožní sestavení jednoho jídelníčku se zaměnitelnou skladbou potravin na dobu cca 15 dnů.
- Problematickou zůstávají dodávky masových konzerv. Dle informací výrobce se v rámci restrukturalizace výrobního procesu nepočítá v budoucnu s výrobou masových konzerv použitých do DPP vzhledem k nízkému odbytu.
- Výrobci potravin nejsou motivováni k zavedení výroby trvanlivých potravin v předem definovaných unifikovaných kompletech vzhledem k neujasněným dodávkám těchto potravin ať již pro AČR, resp. dalších složek začleněných do krizových složek státu.
- Na základě provedeného průzkumu trhu a nabídky potravin s prodlouženou dobou trvanlivosti (dále DMT) doporučujeme snížení požadavku na DMT u všech potravin určených do DPP na 12 měsíců. U většiny potravin použitých do DPP lze očekávat, že výrobce bude garantovat tento požadavek. U doplňkového sortimentu, který tvoří minoritní podíl ze skladby potravin (trvanlivé pečárenské výrobky, pokrmové tuky, tvrdé sýry aj.) nelze garantovat požadovanou DMT. Proto navrhujeme způsob řešení na doplnění DPP o čerstvé potraviny.
- Snížení DMT bude umožněno zařazením DPP pouze jako dávky použitelné v zahraničních operacích a na vojenských cvičeních na rozkaz, tj. DPP nebude sloužit k tvorbě zásob potravin v míru. Prodloužení trvanlivosti výrobků přináší větší nároky na technologické zpracování, obaly a snižuje se nutriční hodnota potravin. Celkovým důsledkem je pak podstatný nárůst ceny výrobku.
- Finanční náklady na pořízení stravy pro jednoho vojáka a na jeden den jsou přijatelné a pohybují se v rozmezí od 85-100 Kč na osobu a den. Uvedené náklady jsou nižší než hodnoty udávané v RMO pro stravní náležitosti vojáků, neobsahují však případné náklady na balení a kompletaci. K eliminaci těchto nákladů je navrženo kompletování a balení dávek silami a prostředky AČR.
- Energetická hodnota stravy pro vojáka a na jednotlivé dny plně garantuje požadavky uvedené ve vyhlášce č. 266/1999 Sb., a tím i splňuje zadání úkolu.
- Rozhodující druhy potravin určené do DPP (masové konzervy, přílohy, polévky) byly senzorycky hodnoceny vybraným panelem hodnotitelů v laboratorních podmínkách i běžnými strávníky na základně Šajkovac v Kosovu a vojenských cvičeních v ČR. Potraviny byly hodnoceny pětibodovou stupnicí jakosti strukturovanou v pořadí jakost vynikající, velmi dobrá, dobrá, méně dobrá, nevyhovující. Potraviny zařazené do DPP byly hodnoceny kategorií jakosti velmi dobrá nebo dobrá, což je pozitivní zjištění. Další důležitá kritéria tj. velikost porce masa (hmotnost) u hlavních pokrmů odpovídá požadavkům předpisu Prov 2-2, hmotnost přílohy byla navýšena vzhledem k normované hmotnosti o 10-20 %.
- Vývoj DPP nelze považovat za ukončený. Potraviny vhodné do DPP lze neustále doplňovat a obměňovat novými výrobky, které budou odpovídat deklarovaným požadavkům, ať již se to týká balení, trvanlivosti, jednoduchosti přípravy apod.

Použitá literatura:

- [1] HOZA, I., NOVÁK, V., HRABĚ, J. *Výzkum problémů stravování vojsk – Stravo 1 a 2*, [závěrečná zpráva výzkumného úkolu]. Vyškov: VVŠ PV, 1999. 85 s.
- [2] STRNÁDEK, J. *Perspektivy rozvoje stravovacích služeb v AČR*. Osobní sdělení 21. 7. 2005. Praha.
- [3] *Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracovaná na změněný zdrojový rámec*. A report, 2003, č. 24. s. 1-40.
- [4] HARRINGTON, S. *Unitized Group Rations Update. R&DA 59th Annual Spring Meeting and Exhibition: Supporting The War-fighters In All Enviroments*. New Orleans, 2005. Dostupné z www.military-food.org.
- [5] *Doktrína Armády České republiky*. Praha: Ministerstvo obrany ČR. 2004. 148 s.
- [6] *Racionalizace proviantního zabezpečení v poli s využitím prostředků manipulace s materiálem*, přednáška. Vyškov: Výzkumné a zkušební středisko 130. 1977. 19 s.
- [7] *Rozpracování koncepce výstavby profesionální Armády ČR a mobilizace OS ČR přepracované na změněný rámec v oblasti logistické a zdravotnické podpory*. Praha: Ministerstvo obrany ČR. 2005. 34 s.
- [8] *Vojenská strategie České republiky*. Praha: Ministerstvo obrany ČR. 2004. 16 s. ISBN 80-7278-235-5.
- [9] *Vyhláška Ministerstva obrany 272/1999 Sb.*, o rozsahu a způsobu poskytování materiálních náležitostí vojákům v základní a náhradní službě a vojákům v záloze povoláním na vojenské cvičení.

Hrozba nekonvenčního terorismu

Po 11. 9. 2001 se vzedmula vlna apokalyptických úvah o hrozbě nekonvenčního terorismu. Velmi rozsáhle se ve světě, ale zejména v USA diskutuje o tom, že al-Ká'ida nebo jiná teroristická síť by mohla použít zbraně hromadného ničení. Tyto úvahy jsou spojeny se třemi základními okruhy otázek, které můžeme pracovníě nazvat jako technické, politické a taktické.

V technické oblasti nelze vyloučit, že by se i teroristické skupiny mohly zmocnit prostředků zneužitelných pro výrobu chemických zbraní, a to tím spíše, že řadu informací lze zjistit i na internetu. Ale jejich výroba je velice náročná, je k ní potřeba větších prostorů, a ty jsou dnes snadno zjistitelné, a také zasažitelné ze vzduchu. Pokud jde o možnosti výroby jaderných zbraní, prvním předpokladem je získání štěpného materiálu. Muselo by jít buď o několik desítek kilogramů plutonia, nebo vysoce obohaceného uranu. Další úskalí je spojeno se samotnou výrobou bomby – čím jednodušší bomba je, tím větší je potřeba štěpného materiálu. Každý radioaktivní materiál přitom lze na větší či menší vzdálenost zjistit. A stejně tak lze najít místo, kde probíhá štěpná reakce. Z těchto důvodů se například Francois Heisbourg domnívá, že cesta k výrobě jaderné bomby je velmi složitá, nákladná a zdoluhavá a pravděpodobnost, že by se to teroristům v dohledné době podařilo, označuje jako velmi slabou.

Pokud jde o formu úderu, nejčastěji se uvažuje o náletu malého letounu na jadernou elektrárnu s cílem přivodit její následnou explozi. Naprostá většina jaderných elektráren je velmi dobře chráněna pasivními i aktivními systémy, a to železobetonovým krunýřem a protiletadlovými řízeními střelami. Navíc tyto elektrárny nemají ani zdaleka takovou symbolickou hodnotu jako budovy WTC nebo Pentagon. Podstatně vážnější charakter má hrozba rozptýlení radioaktivních látek, jež by mohlo být poměrně jednoduché – stačí k tomu například radioaktivní hořlaviny, kobalt, jaderný odpad, cesium 137 a další izotopy stroncia. Ty pak mohou být rozšířeny buďto klasickou explozí, nebo například rozvodem pitné vody.

**Jan Eichler: Mezinárodní bezpečnost v době globalizace. Praha: Portál, 2009.
(K recenzi knihy na str. 161.)**

Poručík Ing. Martin Klusáček

Evropská legislativa a její úloha v boji proti materiálům CBRNE

(Uvedení do problematiky)

Často nemá člověk většího nepřítele než sebe samého
(Marcus Tullius Cicero)

Hrozba terorismu se stává v současnosti alarmujícím fenoménem v celosvětovém měřítku. Vzhledem k tomu, že se tato hrozba rozšířila i na území evropského kontinentu, je nezbytné hledat cesty, jak tomuto úkazu čelit. Cílem této práce je analyzovat evropský právní rámec v oblasti materiálů CBRNE, poukázat na nutnost ochrany před zneužitím těchto materiálů pro páchání teroristických útoků a nastínit potřebu tuto problematiku zkoumat v podmínkách AČR.

Úvod

Využití chemických, biologických, radiologických a nukleárních látek (dále jen CBRN) ve zbrojním průmyslu je fenomén z počátku 20. století. Z historického hlediska se však jedná o problematiku starou již několik staletí. Např. první pokusy o využití biologických látek k ochromení protivníka se objevovaly již ve středověku, kdy obránci pevností či měst vyhazovali těla infikovaná morem či malomocenstvím přes hradby za účelem odrazení útoku nebo jeho předcházení.

K výzkumu těchto látek v „moderním“ pojetí došlo koncem 19. století v souvislosti s nástupem průmyslové revoluce. Praktické ověření účinku CBRN látek však proběhlo až v průběhu obou světových válek. První ověření CBRN proběhlo v průběhu první světové války, kdy německé vojsko použilo v roce 1915 chlorový plyn v bitvě u francouzského města Yprés. V důsledku vdechnutí tohoto plynu přišly o život řádově tisíce vojáků.

Za zlomový okamžik ve vývoji lze považovat využití jaderné energie, jejíž účinek k hromadnému ničení živé síly byl prokázán v srpnu 1945 v japonských městech Hirošima a Nagasaki. Ačkoliv se údaje o následcích použití jaderných pum liší, prameny uvádějí, že např. v Hirošimě se ztráty na životech pohybovaly řádově přes 70 000, stejné množství osob bylo zraněno a další desetitisíce nesly pozdější následky z ozáření.

Do konce druhé světové války se uvažovalo o nasazení těchto látek pouze ve válečném konfliktu. V současnosti je však nezbytné na problematiku látek CBRN nahlížet v komplexním rozměru, poněvadž dochází ke stále častějšímu zneužívání těchto látek i mimo vojenskou praxi. V posledních letech jsou známy případy zneužití těchto látek k teroristickým útokům, např. použití sarinu v tokijském metru v březnu 1995, kdy zemřelo na přímé následky použití tohoto plynu 12 osob a dalších 5500 osob bylo zasaženo. Dalším vážným útokem využívajícím látky CBRN bylo též použití jedu antrax v USA na přelomu let 2001/2002. V neposlední řadě byl na evropském kontinentu využit při incidentu v Londýně v listopadu 2006 radioaktivní materiál obsahující polonium.

Evropský legislativní rámec EOD-CBRN

V důsledku nárůstu počtu teroristických útoků v posledních několika letech začaly organizace jako NATO, EU, OSN i další instituce věnovat této skutečnosti zvýšenou pozornost. Za zlomový okamžik, který vedl k zahájení otevřeného boje proti terorismu, lze považovat útok na USA ze dne 11. září 2002. O tom, že terorismus je hrozba celosvětového rozměru, vypovídají i útoky na evropském kontinentu – v Madridu 11. března 2004 a Londýně 7. července 2005. Po těchto útocích se stal terorismus jedním z hlavních bodů jednání na zasedáních příslušných organizací Evropské unie. Na potenciální hrozbu ve formě teroristických útoků poukazuje i seznam osob skupin a organizací podléhajících se na páchání těchto útoků. Z důvodu nebezpečí spojených s terorismem se projednávají a neustále vylepšují opatření související s veškerými prostředky, které teroristé využívají nebo mohou k teroristickým útokům využít. Mezi tyto prostředky patří v první řadě výbušniny a látky CBRN (CBRNE).

V důsledku výše uvedených událostí začaly orgány Evropské unie zpracovávat podklady, jejichž výsledkem jsou legislativní dokumenty, které mají za cíl zvýšit celkovou stabilitu a bezpečnostní prostředí v rámci unie. Jedním z prvních dokumentů, který byl reakcí na měnící se bezpečnostní prostředí, je *Strategie Evropské unie pro boj proti terorismu* přijatá v roce 2001, naposledy aktualizovaná v prosinci roku 2005. [1]

Jsou zde ve čtyřech pilířích **prevence, ochrana, stíhání a reakce** uvedena opatření pro boj proti terorismu. V přímé souvislosti s oblastí CBRN a výbušninami je zde uvedeno jedno zásadní opatření v pilíři stíhání, a to zamezení teroristům v přístupu ke zbraním a výbušninám – od komponent pro podomácku vyrobené výbušniny až po látky CBRN. Z uvedeného dokumentu v rámci všech jeho pilířů tedy vyplývá nutnost hledání cest a zavádění nových nástrojů pro boj proti terorismu ve všech formách a stadiích. Pro potřeby této práce je kladen důraz na problematiku CBRNE.

Jedním z prvních legislativních kroků vedoucích ke zvýšení bezpečnosti v oblasti výbušnin bylo mj. *Nařízení Evropského parlamentu o hnojivech*, které v člancích 25 až 28 předpokládá zavedení určitých bezpečnostních opatření, kontrol a požadavků na speciální zkoušky pro hnojiva typu dusičnanu amonného, jichž může být využito k výrobě výbušnin. [2]

Opatření pro boj proti terorismu řeší celá řada dokumentů, které jsou provázané a vzájemně se doplňují. Tato provázanost je patrná např. mezi *Akčním plánem Evropské unie v boji proti terorismu* [3] a *Strategií Evropské unie pro boj proti terorismu*. Je zřejmé, že opatření, která jsou uvedena v akčním plánu, korespondují s pilíři této strategie. Všechna opatření jsou neustále rozpracovávána a konkretizována. Např. sdělení Evropské komise uvádí v souvislosti s bojem proti terorismu následující opatření:

- zastavení násilné radikalizace,
- ochrana kritické infrastruktury,
- zlepšení systému výměny informací a spolupráce národních autorit,
- reakce na nekonvenční hrozby,
- detekce hrozeb,
- zmrazení finančních zdrojů pro teroristy,
- podpora obětí,
- výzkum a technologický rozvoj [4].

Obecně lze látky CBRNE spojovat se všemi výše uvedenými body. I z tohoto důvodu je nezbytné věnovat výzkumu a rozvoji v oblasti výbušnin a CBRN zvýšenou pozornost. Pro potřeby EU se touto oblastí zabývá Evropská obranná agentura (EDA, viz příloha 1), která v rámci strategie evropského obranného výzkumu a technologií nechala zpracovat plány pro průřezové projekty spolupráce mj. i pro oblast ochrana proti chemickým, biologickým, radiologickým a jaderným zbraním. [5] Další organizací zabývající se výzkumem je Evropské fórum pro výzkum a inovace v oblasti bezpečnosti (ESRIF), které vytváří středně a dlouhodobou výzkumnou agendu se zapojením evropských i národních autorit. Komise zamýšlí propojit všechny aktivity vedoucí ke zvýšení bezpečnosti výbušnin s příslušnými pracovními skupinami ESRIF.

Látky CBRN a výbušniny obecně jsou nejrizikovější oblastí, která znamená hrozbu v globálním měřítku, a to zejména z následujících důvodů:

- ohrožení všech živých organismů v řádech desítek až tisíc,
- déle trvající sanace zasaženého okolí,
- výbušniny mohou být použity samostatně, k dopravě CBRN látek na cíl nebo k jejich rozptýlu,
- psychologický efekt.

Dalším krokem ke zvýšení bezpečnosti v prostoru unie bylo přijetí **evropské bezpečnostní strategie** schválené Evropskou radou dne 12. prosince 2003 [6]. Tato strategie ukazuje oblasti, ve kterých je nezbytné podniknout kroky vedoucí ke zvýšení ochrany obyvatel i infrastruktury, dále stanovuje hrozby, rizika a možné důsledky.

V návaznosti na strategii Evropské unie pro boj proti terorismu a evropskou bezpečnostní strategii bylo dne 22. prosince 2003 přijato **Usnesení Rady Evropské unie 2003/C8/02**, o navázání spolupráce v oblasti výzkumu pro civilní ochranu. Cílem tohoto usnesení je rozšiřování vědecké základny coby prvku pro zkvalitňování spolupráce v Evropské unii, jehož výsledkem mají být konkretizovaná a hlavně účinná opatření v oblasti prevence, monitorování, varování, komunikace, zmírňování a především zvládání následků po použití chemických, biologických, radiologických a jaderných látek při teroristických útocích [7].

V rámci Evropské unie vzniklo též několik skupin pro prosazování práva jako např. *Eurojust* (2002) nebo *Europol* (2004) s oddělením boje proti terorismu. Komise se též podílela na založení některých skupin, které jsou ve velké míře pod patronátem generálního ředitelství justice nebo vnitřních věcí. V oblasti boje proti terorismu je však nezbytná spolupráce i s dalšími zeměmi. Evropská unie v této oblasti spolupracuje zejména s USA a sousedícími zeměmi. Mezi významné smlouvy, které EU v této oblasti uzavřela, patří např. *Středomořská pravidla pro boj proti terorismu* nebo smlouvy s USA o bezpečnosti kontejnerové dopravy, dohoda o předávání údajů o cestujících (tzv. PNR) aj.

Europol v současné době spravuje mj. databázi EU o výbušných zařízeních používaných teroristy a zločineckými organizacemi. Evropské donucovací orgány a především jejich jednotky pro zneškodňování výbušnin a munice (EOD units) potřebují přístup k dostupným údajům o výbušninách, výbušných zařízeních a jejich součástech, aby si mohly v případě teroristických bombových incidentů nebo hrozeb okamžitě vyměňovat informace [8].

Evropská legislativa řeší však opatření k zajištění větší bezpečnosti nebezpečných látek v komplexním rozsahu. Existují nejen úmluvy na jejich přepravu, použití, střežení,

dostupnost, atd. ale také např. na problematiku skladování, kterou se zabývá např. směrnice Seveso, resp. *Seveso II o rizicích závažných nehod u určitých průmyslových činnostech*. Směrnice stanovuje mj. opatření, která musí přijmout provozovatelé podniků, aby předešli závažným haváriím a omezili jejich následky; neřeší ani tak zabezpečení proti zneužití chemikálií samotných, spíše se zabývá bezpečností zařízení sloužících k ukládání těchto látek.

Po útocích ve Spojených státech se vedoucí představitelé Evropské unie necítili přímo v bezprostředním ohrožení. Po útocích v Madridu však došla Rada Evropy k závěru, že je nezbytné zabránit teroristům v přístupu k materiálům, které by mohli zneužít k teroristickým útokům. Bylo nezbytné zajistit vyšší bezpečnost při manipulaci a nakládání s výbušninami, rozbuškami a dalšími zneužitelnými látkami. Rada taktéž vyzvala členské státy ke schválení a implementaci rezolucí, konvencí a protokolů souvisejících s bojem proti terorismu, k posílení spolupráce se všemi zainteresovanými partnery a rozpracování dalších opatření [9].

V listopadu roku 2004 přijala Rada Evropy dokument *Haagský program: posílení svobody, bezpečnosti a práva v EU*, který navazuje na předešlý program z Tampere. Rada v něm v čl. 2.2 vyzývá Komisi, aby předložila návrhy ke zdokonalení bezpečného uchovávání a přepravy výbušnin, jakož i k zajištění sledovatelnosti průmyslových a chemických prekurzorů. [10] Jak je v něm dále uvedeno: „Jenom tehdy, budou-li přijata adekvátní opatření, může být zajištěna optimální ochrana evropských občanů a kritické infrastruktury, například v případech chemického, biologického, radiačního nebo nukleárního ohrožení.“

Díky opatřením ze strany EU bylo sníženo množství potenciálních cílů, zejména formou legislativních úprav v oblasti nešíření CBRN zbraní a zvýšení bezpečnosti např. v případech ochrany zdrojů pitné vody, životního prostředí, kritické infrastruktury, radioaktivních materiálů, aj. Došlo i ke zlepšení detekce v oblasti CBRN látek – zejména díky kooperaci národních autorit a zavedení řady celoevropských databází a informačních systémů.

Připravenost na zvládnutí následků po použití látek CBRNE byla zlepšena implementací legislativních opatření do systému civilní ochrany, zejména pak nacvičováním krizových scénářů, účastí na školeních a vzájemnou spoluprací jednotlivých složek integrovaného záchranného systému.

CBRN program byl v rámci EU zahájen již v roce 2002. Jeho cíle byly pak přepracovány v roce 2005 (úpravy od r. 2002):

- posílení analýzy a hodnocení rizik hrozeb při použití látek CBRN, zredukování bezpečnostních mezer proti hrozbám CBRN vlivem preventivních opatření,
- zajištění rychlé detekce a identifikace při jejich použití a rychlé šíření informací (monitoring & výstražný systém, tzv. Early Warning System, EWS),
- minimalizace důsledků plynoucích z použití látek CBRN a potřebné nástroje pro návrat do běžného života,
- posílení vědecké báze,
- spolupráce se zeměmi třetího světa a mezinárodními organizacemi,
- zajištění efektivního užití a koordinace nástrojů použitých při implementaci tohoto programu. [11]

Problematikou prevence a ochrany se zabývá i Evropská komise ve sdělení Evropskému parlamentu a Radě zmiňujícím se v oblasti ochrany proti terorismu o vytvoření

společného programu společenství na ochranu kritické infrastruktury, evropské CBRN strategie i implementací Akčního plánu na posilování bezpečnosti výbušnin. [12]

Výbušná zařízení spadají do kategorie nejčastěji využívaných prostředků užívaných při teroristických útocích a jsou zodpovědné za valnou většinu obětí teroristických útoků za posledních několik desítek let. Priority ve smyslu ochrany před zneužitím výbušnin zahrnují především vylepšení stávajících opatření v oblastech:

- zlepšování povědomí zaměstnanců ohledně prekursorů,
- zlepšování regulace v oblasti prekursorů dostupných na trhu,
- zlepšování kontroly transakcí, které souvisejí s prekurzory,
- zlepšování kontroly nad výbušninami a pyrotechnickými výrobky, které jsou dostupné na trhu;
- zlepšování bezpečnosti zařízení pracujících s výbušninami,
- zlepšování bezpečnostních prověrek zaměstnanců,
- zlepšování bezpečnosti dopravy výbušnin,
- snižování počtu a kvality informací o nezákonné výrobě výbušnin, aj.

Všem opatřením vymezeným v akčním plánu bude v nadcházejících letech věnována pozornost. Prioritní záležitostí pro budoucí roky bude dle Evropské komise realizace řady těchto opatření, včetně zřízení:

- evropské sítě pro odstraňování výbušných zařízení (EOD network),
- systému včasného varování v oblasti výbušnin,
- evropského systému s údaji o bombách,
- stálého výboru odborníků v oblasti prekursorů,
- pracovní skupiny v oblasti detekce. [13]

Část úkolů vyplývajících z tohoto sdělení řada institucí Evropské unie již intenzivně řeší. Mezi další dokumenty zabývající se zvýšením stupně bezpečnosti při nakládání s výbušninami patří např. nařízení komise 2008/43/EC [14] nebo sdělení komise [15]. Oblast CBRNE je také podporována v rámci 7. rámcového výzkumného programu z prostředků Evropské unie. Výzkumné projekty se zaměřením bezpečnost a vesmír budou dotovány v letech 2007-2013 celkovou částkou 3,96 mld. euro. [16] Souhrn nutných CBRNE opatření vycházejících z *Akčního plánu Evropské unie v boji proti terorismu* je uveden v příloze č. 2.

Projekt CBRN Task Force

28. února 2008 zahájilo činnost pod záštitou Evropské komise úkolové uskupení CBRN, jehož úkolem bylo vytvoření soustavy opatření, která by mohla být implementována na úrovni národních autorit i EU s cílem minimalizovat riziko teroristických útoků s použitím látek CBRN. Toto uskupení bylo rozděleno do samostatných skupin podle jednotlivých druhů nebezpečných látek.

a) chemické látky

Skupina se zabývala následujícími oblastmi:

- útok na chemické závody (fyzická ochrana i ochrana proti IT útokům),

- útok na transporty toxických chemikálií,
- použití chemických bojových látek rozšiřovaných improvizovanými metodami (incidenty jako např. použití sarinu v tokijském metru v roce 1995 apod.),
- použití improvizovaných chemických látek a metod šíření (průmyslové nebo výzkumné látky umožňující kontaminaci jídla, vody, apod.),
- použití nezabezpečených nebo nedostatečně zabezpečených chemických bojových látek a munice.

Skupina vytvořila souhrn opatření v oblasti chemické bezpečnosti a navrhla opatření k jejímu zvýšení mj. i u CBRN materiálů. Jedná se o klíčová opatření zejména v souvislosti se směrnicí Seveso II, ochranou kritické infrastruktury (EPCIP), systémem civilní ochrany, kde navrhuje zavedení finančního nástroje platného do 31. prosince 2013 zahrnujícího školení, výcvik i výměnu specialistů [17], dále pak konvencí o chemických zbraních (CWC) s důrazem na vývoj, výrobu, skladování, přepravu (řešena již pomocí směrnic ADR, ADN a RID), použití i likvidaci a v poslední řadě bezpečností výbušnin (založení stálého expertního týmu zasedajícího pravidelně od roku 2008). Detailní výčet opatření pro zvýšení chemické bezpečnosti včetně chemického terorismu je zařazen do inventáře nástrojů Evropské unie týkajících se příslušných CBRN rizik. [18]

V souvislosti s CBRN látkami je třeba zmínit i nutná opatření vztahující se k monitorování a detekci (jaká zařízení, kolik, kde, mobilita, software, apod.). Tato oblast je úkol zejména pro Evropský výbor pro standardizaci (CEN). Jak tento dokument dále uvádí, vytvoření „reakčních plánů“ na čelení hrozbám CBRN je úkol vyžadující zapojení velké škály vládních i nevládních organizací členských států, mj. i armád. Takové plány by měly obsahovat i postupy jak se zachovat v případě napadení (zasazení) látkami CBRN. Reakce na tento druh nebezpečí může být úspěšná pouze tehdy, jsou-li dostupná a v praxi ověřená protioopatření – zejména pak u všech zasahujících jednotek.

V obecné rovině je nezbytné mezi jednotky, které se orientují v problematice CBRN, začlenit i jednotky EOD. Příslušníci těchto jednotek by měly absolvovat minimálně základní výcvik v problematice CBRN. Za tímto účelem vydala Evropská obranná agentura (EDA) „Minimální standardy dovedností pro vzdělávání a výcvik CBRN a EOD specialistů“ v rámci vojenských operací pod záštitou EU. Tento výcvik by měl probíhat ve spolupráci s příslušnými specialisty na látky CBRN.

Primárním cílem v případě kontaminace je neutralizace, resp. dekontaminace zasažené oblasti (osoby, technika, materiál, okolní prostředí, ...). Informace o způsobech těchto prací by měly být přístupné všem členským státům, stejně jako informace z oblasti vyšetřování a prevence jak je uvedeno v rozhodnutí Evropské rady [19]. Tento společný informační systém bude předcházet vytváření duplicit ve výzkumu vedeném ze strany EU (jako např. EDA, JRC nebo ESRI), nicméně je zde nezbytná spolupráce národních autorit s těmito prvky Evropské unie.

b) biologické látky

Biologická skupina v období duben-září 2008 zasedala čtyřikrát. Práce skupiny byla zaměřena na:

- hrozby pro lidstvo,
- hrozby pro zvířata a krmivo pro ně,

- hrozby pro plodiny, potraviny a krmivo,
- biologická detekce.

Dopady chorob BSE a dalších nemocí mohou mít dopad nejen na postižený druh, ale i na produkční řetězec, a tím i ekonomiku dané země. Členské země by měly zavést příslušná opatření jak na národní, tak regionální úrovni, zejména pak opatření uvedená ve směrnici Evropského parlamentu a Rady. [20]

Je nezbytné organizovat i školení o biologickém nebezpečí prováděné příslušnými organizacemi, která by měla pokrývat následující oblasti:

- pravidla v oblasti biologické bezpečnosti a zabezpečení,
- přepravní pravidla a požadavky,
- vývozní a dovozní kontroly,
- transferové kontroly,
- biologická bezpečnost a zabezpečení v potravinářském průmyslu,
- biologická bezpečnost a zabezpečení při výrobě produktů pro zvířata,
- biologická bezpečnost a zabezpečení na zvířecích farmách.

Oblast biologické prevence jako takové je dle závěrů rozdělena do pilířů v souladu se *Strategií Evropské unie pro boj proti terorismu*. Výčet návrhů a doporučení z oblastí nakládání s biologickými látkami, opatřeními v oblasti standardizace, výměny informací, operačních postupů, bezpečnosti personálu, aj. je uveden v Závěrečné zprávě úkolového uskupení CBRN. [21]

c) radiologické/nukleární látky

Cílem této skupiny bylo identifikovat konkrétní opatření, které je nezbytné aplikovat na úrovni EU i národních autorit obdobně jak tomu bylo u předešlých skupin. Tematikou radiologické/nukleární ochrany se zabývala celá řada vědců již v minulosti. Skupina těchto látek zahrnuje všechny typy zdrojů (hermeticky uzavřené, volné zdroje, zdroje málo i vysoce vyzařující). Fakt, že jaderné zbraně mají velmi rozsáhlé a ničivé následky při jejich použití, dělají z jaderného materiálu pro teroristy velmi lukrativní zboží.

Problematickou nukleárních látek se zabývala již řada různých institucí. Souhrn dokumentů – v nichž jsou zaneseny legislativní podklady o radioaktivních látkách na evropské úrovni stejně jako výčet návrhů a doporučení z oblastí nakládání s těmito látkami, opatřeními v oblasti standardizace, kontroly, značení, detekce, výzkumu, výměny informací, operačních postupů, bezpečnosti personálu aj. – je uveden taktéž v Závěrečné zprávě úkolového uskupení CBRN. [21]

Závěr

Ačkoliv je problematika CBRN resp. CBRNE zbraní velmi stará, dochází k jejímu řešení až v posledních letech, kdy představitelé Evropské unie – poté, co se teroristické útoky přenesly i do Evropy – poznali, že je nezbytné se touto oblastí zabývat. Došlo k vytvoření řady nových institucí dodávajících orgánům Evropské unie s rozhodovací pravomocí podklady pro zavedení legislativních úprav ohledně preventivních, průběžných i následných opatření souvisejících s teroristickými útoky a možností zneužití

látek CBRNE pro jejich páchání. Cílem Evropské unie v současnosti i do budoucích let bude podnikat taková bezpečnostní opatření, aby činnost teroristických skupin byla co nejobtížnější a to jak při získávání výbušnin nebo dalších nebezpečných látek, tak při nakládání s nimi. Směr hlavních představitelů EU bude tedy do budoucích let jasný: sladit spolupráci jednotlivých národních autorit při boji proti terorismu v řadě různých oblastí policejní spolupráce, justice, záchranných složek, armády, v oblasti ochrany obyvatelstva nebo i v oblasti výzkumu.

V prostředí armády bude nezbytné učinit taková opatření, aby byl vybraným specialistům EOD umožněn výcvik v oblasti CBRN a navazovat a prohlubovat spolupráci v oblasti CBRNE s dalšími subjekty podléjícími se na preventivních ale i následných akcích v této oblasti. Bude však nezbytné soustředit se nejen na fyzickou ochranu látek CBRNE, ale i na budoucí výzvu – ochranu v oblasti IT. Uvedená opatření je však nutné aplikovat nejen na úrovni Evropské unie, ale je třeba také zaměřit pozornost na tvorbu a implementaci příslušných opatření v jednotlivých členských zemích.

Poznámky k textu a literatura:

- [1] *Strategie Evropské unie pro boj proti terorismu* č. 14469/4/05. Zasedání rady justice a vnitřních věcí, Brusel, 1. prosince 2005, [cit. 2009-10-26]. Dostupné na: http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/terrorism/strategies/fsj_terrorism_strategies_counter_en.htm.
- [2] *Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 2003/2003 o hnojivech*. Brusel, 13. října 2003, ve znění Nařízení Komise (ES) č. 1020/2009 ze dne 28.10.2009 [cit. 2009-11-07]. Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:282:0007:01:CS:HTML>.
- [3] *Akční plán Evropské unie v boji proti terorismu* č. 5771/1/06. Zasedání Rady Evropské unie. Brusel, 13. února 2006, [cit. 2009-09-24]. Dostupné na: <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/06/st05/st05771-re01.en06.pdf>.
- [4] *Posílení boje proti terorismu*. Sdělení Evropské komise Evropskému parlamentu a Evropské radě KOM(2007)649, Brusel 6.11.2007, [cit. 2009-11-05]. Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007DC0649:CS:HTML>.
- [5] *Zpráva předsednictví o Evropské bezpečnostní a obranné politice* č. 10748/09. Zasedání Rady Evropské unie. Brusel 15. června 2009, [cit. 2009-11-02]. Dostupné na: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/09/st10/st10748.en09.pdf>.
- [6] *Bezpečná Evropa v lepším světě – Evropská bezpečnostní strategie*. Zasedání Evropské rady. 12. prosince 2003, [cit. 2009-11-15]. Dostupné na: <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=266&lang=cs>.
- [7] *Zpráva Rady pro výzkum, vývoj a inovace*. Rada pro výzkum, vývoj a inovace, [cit. 2009-11-11]. Dostupné na: <http://209.85.135.132/search?q=cache:WEGmza4TiNOJ:www.vyzkum.cz/storage/att/90A40B9019397F671589C821870D9632/DZSV-RVV-T10.doc+2003/C8/02+EU&cd=1&hl=cs&ct=clnk&client=opera>.
- [8] *Sdělení Komise o opatřeních k zajištění větší bezpečnosti výbušnin, rozbušek, materiálů k výrobě bomb a střelných zbraní v konečném znění KOM (2005)329*, Brusel 18. 7. 2005, [cit. 2009-11-08]. Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005DC0329:CS:HTML>.
- [9] *Prohlášení o boji proti terorismu 7906/04*. Zasedání Evropské rady. Brusel 25. března 2004, [cit. 2009-11-11]. Dostupné na: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/04/st07/st07906.en04.pdf>.
- [10] *Haagský program: posílení svobody, bezpečnosti a práva v Evropské unii. Úřední věstník Evropské unie*, 2005, vol. 48, C053, s. 8-9. ISSN 1725-2423.
- [11] *Druhá výroční zpráva předsednictví (2004) Radě o provádění společného programu Rady a Komise ze dne 20. prosince 2002 na zlepšení unijní spolupráce v oblasti prevence a snižování následků chemických, biologických, radiologických a jaderných teroristických hrozeb (Program CBRN 2002) 8988/05*. Zasedání Rady Evropské unie. Brusel, 31. května 2005, [cit. 2009-11-17]. Dostupné na: <http://www.sussex.ac.uk/Units/spru/hsp/documents/2005-0531%202nd%20CBRN%20Prog%20Progress%20Rept.pdf>.

- [12] *Prostor svobody, bezpečnosti a práva ve službách občanům KOM* (2009) 262 final. Zasedání Komise evropských společenství. Brusel, 10. června 2009, [cit. 2009-11-17]. Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52009DC0262:CS:HTML>.
- [13] *Sdělení komise o posilování bezpečnosti výbušnin* {SEK(2007) 1421} {SEK(2007) 1423} KOM(2007) 651 v konečném znění. Zasedání Komise evropských společenství. Brusel, 6. 1. 007, [cit. 2009-11-17]. Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007DC0651:CS:HTML>.
- [14] Směrnice Komise 2008/43/ES ze dne 4. dubna 2008, kterou se podle směrnice Rady 93/15/EHS zřizuje systém pro identifikaci a sledovatelnost výbušnin pro civilní použití. *Úřední věstník Evropské unie*, 2008, vol. 51, L094, s. 8-12. ISSN 1725-5074.
- [15] *Sdělení komise o opatřeních k zajištění větší bezpečnosti výbušnin, rozbušek, materiálů k výrobě bomb a střelných zbraní KOM (2005) 329 v konečném znění*. Zasedání Komise evropských společenství. Brusel, 18.7.2005, [cit. 2009-11-21]. Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0329:FIN:CS:PDF>.
- [16] Návrh rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady o sedmém rámcovém programu Evropského společenství pro výzkum, technický rozvoj a demonstrace (2007 až 2013) {SEK(2005) 430} {SEK(2005) 431} KOM(2005) 119 v konečném znění, Zasedání Komise evropských společenství. Brusel, 6.dubna 2005, [cit. 2009-11-24]. Dostupné na: [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005PC0119\(01\):CS:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005PC0119(01):CS:HTML).
- [17] Rozhodnutí Rady ze dne 5. března 2007 o zřízení finančního nástroje pro civilní ochranu. *Úřední věstník Evropské unie*, 2007, vol. 50, L071, s. 9-18. ISSN 1725-5074.
- [18] *Inventář nástrojů EU příslušných pro chemické, biologické, radiologické a jaderné hrozby* („inventář CBRN“) 10382/08, Zasedání Rady Evropské unie. Brusel, 5. července 2008, [cit. 2009-10-27]. Dostupné na: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st10/st10382.en08.pdf>.
- [19] Rozhodnutí Rady 2005/671/SVV ze dne 20. září 2005 o výměně informací a spolupráci v oblasti teroristických trestných činů. *Úřední věstník Evropské unie*, 2005, vol. 48, L253, s. 22-23. ISSN 1725-5074.
- [20] Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/54/ES ze dne 18. září 2000 o ochraně zaměstnanců před riziky spojenými s expozicí biologickým činitelům při práci (sedmá samostatná směrnice ve smyslu čl. 16 odst. 1 směrnice 89/391/EHS). *Úřední věstník Evropské unie*, 2000, vol. 43, L262, s. 21-27. ISSN 0378-6978.
- [21] *Závěrečná zpráva úkolového uskupení CBRN*. Brusel, 13. ledna 2009, [cit. 2009-10-12]. http://www.ebsaweb.eu/ebsa_media/Downloads/EBSAAactivities/Biosecurity_and_Biopreparedness-p-877/CBRNupdate02_02_2009-p-1180/CBRN_TF_Report_20_01_2009.doc.

Některé zkratky v textu:

ADN	<i>Accord européen relatif au transport international des marchandises Dangereuses par voie de Navigation intérieure</i> (The European Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Inland Waterways)	Evropská dohoda o mezinárodní přepravě nebezpečných věcí po vnitrozemských vodních cestách (podepsána v Ženevě v r. 2000, v ČR přijata v r. 2003)
ADR	<i>Accord dangereux routier – Accord européen relatif au transport international des marchandises dangereuses par route</i> (The European Agreement concerning the international carriage of Dangerous goods by Road).	Evropská dohoda o mezinárodní silniční přepravě nebezpečných věcí (1957, Československo k ní přistoupilo v roce 1987)
BSE	Bovine spongiform encephalopathy	boviní spongiformní encefalopatie (syndrom známý jako nemoc šleňných krav)
CBRN	chemical, biological, radiological, nuclear	chemické, biologické, radiologické a jaderné látky (hrozby, zbraně)
CBRNE	chemical, biological, radiological, nuclear, explosives	chemické, biologické, radioaktivní výbušniny

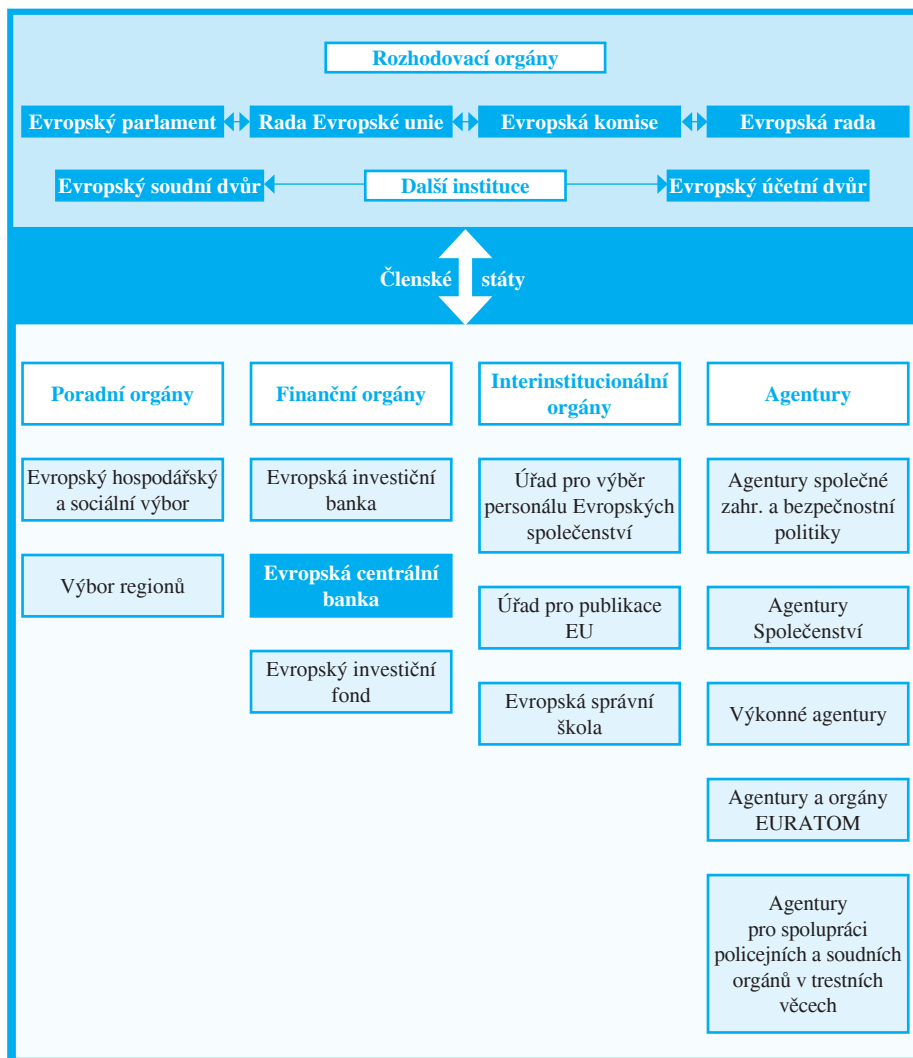
CEN	<i>Comité Européen de Normalisation</i> (European Committee for Standardization)	Evropský výbor pro standardizaci (v jiných překladech též Evropská standardizační komise)
CWC	Chemical Weapons Convention (Convention on Prohibition of Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction Convenence)	úmluva o chemických zbraních (celý název: Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení), 1993
EDA	European Defence Agency	Evropská obranná agentura, vznik v r. 2004 (EU)
EOD	Explosive Ordnance Disposal	pyrotechnická asanace (činnost likvidace výbušného materiálu)
EPCIP	European Programme for Critical Infrastructure Protection	evropský program pro ochranu kritické infrastruktury (tzv. zelená kniha)
ESRIF	European Security Research and Innovation Forum	Evropské fórum pro výzkum a inovace v oblasti bezpečnosti
Eurojust	European Union's Judicial Cooperation Unit	Evropský justiční úřad (pro justiční spolupráci, zal. 2002)
Europol	European Police Office	Evropský policejní úřad (vznik 2004)
EWS	Early Warning System	systém včasné výstrahy (včasného varování)
IT	Information Technology	informační technologie
JRC	Joint Research Centre	Společné výzkumné centrum Evropské komise
PNR	Passenger Name Record	údaje jmenné evidence cestujících
RID	<i>Reglements Internationales Relatif au Transport des Marchandises Dangereuses par Chemin de Fer</i> (Regulations concerning the International carriage of Dangerous goods by rail)	Dohody o mezinárodní železniční přepravě nebezpečných věcí

Nenávist vůči hodnotám západní civilizace a jejímu hlavnímu symbolu

Tvrzení, že atentáty z 11. 9. 2001 byly motivovány nenávistí vůči hodnotám západní civilizace, poukazuje především na vyhlášení džihádu v únoru 1998, kdy bin Ládín vytvořil mezinárodní islamistickou frontu proti židům a křesťákům. Vydal fatvu, ve které zdůraznil, že „každý muslim, který je toho schopný, má osobní povinnost zabít Američany a jejich spojence bez ohledu na to, zda se jedná o civilisty či vojenské jednotky, a to v každé zemi, kde je to možné.“

**Jan Eichler: Mezinárodní bezpečnost v době globalizace. Praha: Portál, 2009.
(K recenzi knihy na str. 161.)**

Struktura hlavních orgánů Evropské unie s rozhodovací pravomocí v oblasti CBRNE

Legenda:

■ hlavní orgány Evropské unie dle hlavy 3, čl. 9 Lisabonské smlouvy; □ ostatní orgány

Pozn.:

Při založení EU se některé instituce Evropského společenství přejmenovaly. „Rada Evropských společenství“ nese od 8. listopadu 1993 označení „Rada Evropské unie“. Z „Komise Evropských společenství“ vznikla „Evropská komise“. Také „Účetní dvůr“ byl od 17. ledna 1994 přejmenován na „Evropský účetní dvůr“. Právní akty jednotlivých orgánů však i nadále zůstávají právními akty jednotlivých Společenství.

Zdroj: ABC práva Evropských společenství, http://www.evropska-unie.cz/download/cz/Odkazovane/ABC_vnit.pdf.

Souhrn nutných CBRNE opatření

Opatření	Odpovědnost	Termín	Stav
Sloučit probíhající práci ve směru prohloubení a rozšíření obsahu vojenské databáze, vojenských cílů a schopností vztahujících se k ochraně civilního obyvatelstva proti teroristickým útokům včetně CBRN.	Rada	<i>probíhá</i>	
Zajistit celkovou implementaci evropské strategie na ochranu zdraví a programů CBRN	Rada/Komise/ členské státy	<i>probíhá</i>	Program CBRN 2002 (Dok. č. 14627/02) nahrazen Programem solidarity z roku 2004.
Prizpůsobit vojenské databáze, vojenské cíle a schopnosti vztahující se k ochraně civilního obyvatelstva proti účinkům teroristických útoků včetně CBRN s cílem vyjádřit jejich rozšíření do všech typů přírodních i člověkem vyvolaných katastrof.	Rada/Komise	červenec 2006	Navázat přiměřenou spolupráci mezi příslušnými orgány Rady a Komise.
Další rozvoj legálního rámce pro odstranění ilegálního materiálu z internetu	Rada/Komise/ členské státy	červen 2007	Týká se zejména manuálů, instrukcí na přípravu podomácky vyrobených výbušnin nebo bomb. Příprava seminářů legálních a praktických možností směrnic.
Opatření týkající se výbušnin, rozbušek, vybavení pro výrobu bomb a střelných zbraní v kontextu s komunikací Komise.	Rada/Komise/ členské státy/ Europol		Doporučení přijata Radou. Další krok je provedení analýzy příležitostí a expertizy pro výrobu bomb v souladu s Rámcovým rozhodnutím boje proti terorismu. Provést modifikaci souvisejících nařízení.
Nárůst důležitosti přijmutí a prosazování přesných bezpečnostních režimů v oblasti výbušnin ve vzájemném vztahu s třetími stranami.	Rada/Komise/ Předsednický úřad	<i>probíhá</i>	Na základě doporučení založených na zprávách Situačního střediska Evropské unie.
Zdokonalení kontroly zbraní a výbušnin na Balkáně.	Rada/členské státy	<i>probíhá</i>	

Mezinárodní humanitární právo (MHP) představuje soubor norem mezinárodního práva primárně určených k humanizaci ozbrojených konfliktů, tj. ke zmírnění lidského utrpení a zajištění ochrany vybraných skupin osob v době ozbrojeného konfliktu, především těch, kteří se přímo neúčastní nepřátelství. Jeho neméně důležitou součástí je i regulace způsobů a prostředků vedení ozbrojeného konfliktu. I přes náročný způsob, jakým autor přistoupil ke zpracování tématu, akademický styl a vysokou míru odbornosti textu, je text přínosný i pro řadové příslušníky AČR, kteří se s problematikou přímé účasti na nepřátelství mohou setkat při plnění svých služebních úkolů, např. v zahraničních misích.

Vymezení pojmu **přímé účasti na nepřátelství** (direct participation on hostilities, česky též přímá účast v nepřátelských akcích) [1] je v mezinárodním humanitárním právu zásadně důležité pro aplikaci řady jeho zásad.

Mezi tyto zásady patří „*zásada rozlišování*“ [2] jako vůbec základní zásada MHP. Tato zásada stanoví, že **násilné činy** proti protější straně (útoky) **nemohou** za situace ozbrojeného konfliktu **být zaměřeny proti osobám civilním**, ovšem s výjimkou té a právě té doby, kdy se taková osoba přímo účastní nepřátelství.

V případě mezinárodního ozbrojeného konfliktu pak mezinárodní humanitární právo přiznává komatantům právo přímo se účastnit nepřátelství.

Samotné MHP, ať již smluvní nebo obyčejové, neobsahuje explicitní definici pojmu přímé účasti na nepřátelství. Vzhledem k rozvoji způsobů a prostředků vedení války, k nimž za dobu vývoje moderního MHP došlo, je pochopitelné, že se odpovídajícím způsobem měnil i způsob zapojení jednotlivce do vedení boje, tedy i konkrétní obsah a rozsah pojmu přímé účasti, což je patrné i přirozeným důvodem absence jeho explicitního vymezení.

Vzhledem k tomu, že dnešní války přinášejí v míře větší než dříve různé formy účasti civilistů na ozbrojeném konfliktu, je interpretace pojmu přímé účasti na nepřátelství zvláště důležitá – vyjasnění tohoto pojmu je bytostně důležité pro osud civilních osob. Ne každá forma podpory jedné ze stran ozbrojeného konfliktu – tedy účast na nepřátelství – je totiž účastí přímou, a tedy pozastavující ochranu civilních osob dle MHP.

Z iniciativy Mezinárodního výboru Červeného kříže (MVČK) a TMC Asser Institute se v letech 2003 až 2008 konalo pět mezinárodních setkání expertů, která si za cíl vytkla právě výklad pojmu zmíněného v nadpise tohoto článku.

MVČK poté sám – na základě principů a norem obyčejového a smluvního mezinárodního humanitárního práva a kde to bylo nezbytné z *travaux préparatoires* mezinárodních smluv, mezinárodní jurisprudence, vojenských manuálů a standardních děl doktríny – s ohledem na názory zmíněných expertních setkání – publikoval oficiální výkladová doporučení **Interpretive guidance on the notion direct participation in hostilities under IHL** (Směrnice k výkladu pojmu přímá účast v nepřátelství, dále jen *Směrnice*).

[3] Závažnost tohoto dokumentu podtrhuje fakt, že je oficiálním stanoviskem MVČK, schváleným shromážděním MVČK dne 26. 2. 2009. Nejedná se tedy o názor některého útvaru či jednotlivého představitele MVČK, ale o stanovisko tak říkajíc *ex cathedra* MVČK jako instituce, [4] jež byla mezinárodním společenstvím pověřena mj. pracovat k porozumění mezinárodnímu humanitárnímu právu a šíření znalostí o něm. [5]

Účelem této publikace je, jak název napovídá, podat právní výklad pojmu přímá účast v nepřátelství, zejména s cílem posílit implementaci principu rozlišování, a tím i ochranu civilistů neúčastnících se přímo nepřátelství.

Vlastním obsahem je deset doporučení MVČK k výkladu ustanovení platného MHP mezinárodních i vnitrostátních ozbrojených konfliktů vztahující se k pojmu **přímé účasti v nepřátelství**. Konkrétně tato komentovaná doporučení odpovídají na trojici otázek:

- kdo je civilistou pro účely aplikace principu rozlišování,
- jaké jednání představuje přímou účast v nepřátelství a
- jaké jsou modalities ztráty ochrany před přímým útokem.

Domnívám se, že i pro potřeby AČR, jejíž příslušníci se nacházejí a budou nacházet v situacích, kdy je nezbytné rychlé a přesné určení statusu dané osoby, a to především z pohledu její účasti na nepřátelství, je účelné seznámit se s doporučeními MVČK obsaženými ve *Směrnici*.

Následuje rozbor a vysvětlení interpretačních doporučení tvořící klíčový obsah *Směrnice*:

A. POJEM CIVILISTA

I. Pojem civilista v mezinárodním ozbrojeném konfliktu

Pro účely principu rozlišování v mezinárodním ozbrojeném konfliktu se všechny osoby, které nejsou příslušníky ozbrojených sil strany konfliktu ani osobami účastnicími se v *levée en masse*, [6] považují za civilisty, a tudíž požívají ochrany před přímým útokem s výjimkou doby, kdy se přímo účastní nepřátelství, a jen této doby.

II. Pojem civilista v nemezinárodním ozbrojeném konfliktu

Pro účely principu rozlišování v nemezinárodním ozbrojeném konfliktu se všechny osoby, které nejsou příslušníky ozbrojených sil státu ani organizovaných ozbrojených skupin strany konfliktu, považují za civilisty, a tudíž požívají ochrany před přímým útokem s výjimkou doby, kdy se přímo účastní nepřátelství, a jen této doby.

V nemezinárodním ozbrojeném konfliktu se organizovanými ozbrojenými skupinami rozumí ozbrojené síly nestátní strany konfliktu a jsou tvořeny právě těmi jednotlivci, jejichž pravidelnou funkcí je přímá účast v nepřátelství – pravidelná bojová funkce. [7]

III. Soukromí kontraktóři a občanští zaměstnanci

Soukromí kontraktóři a zaměstnanci strany ozbrojeného konfliktu, kteří jsou přitom civilisty (viz výše: I a II) požívají ochrany před přímým útokem s výjimkou doby, kdy se přímo účastní nepřátelství, a jen této doby. Jejich činnost či umístění je však mohou vystavit zvýšenému riziku náhodného zranění či smrti, dokonce i když se přímo neúčastní nepřátelství.

B. POJEM PŘÍMÁ ÚČAST V NEPŘÁTELSKÝCH AKCÍCH

IV. Přímá účast v nepřátelství jako specifický čin

Pojmem přímá účast v nepřátelství rozumím specifické činy jednotlivců vykonané jako součást vedení nepřátelských akcí mezi stranami ozbrojeného konfliktu.

V. Konstitutivní znaky přímé účasti v nepřátelství

Přímou účast v přátelství představují jen ty specifické činy, které splňují současně následující kritéria:

1. Čin je způsobilý nepříznivě zasáhnout vojenské operace nebo vojenské kapacity strany ozbrojeného konfliktu nebo způsobit smrt či zranění osob požívajících ochrany před přímým útokem a nebo poškození či zničení takto chráněných objektů (**práh škodlivosti**).
2. Existuje přímá příčinná souvislost mezi tímto činem a poškozením protivníka, které může způsobit tento čin nebo koordinovaná vojenská operace, jejíž nedílnou součástí tento čin tvoří (**přímá příčinná souvislost**) a
3. Čin je specificky určen k tomu, aby přímým dosažením požadovaného prahu škodlivosti podpořil jednu ze stran konfliktu a poškodil stranu druhou (**nepřátelský nexus**).

VI. Začátek a konec přímé účasti v nepřátelství

Příprava na vykonání specifického činu přímé účasti v nepřátelství stejně jako zaujímání příslušného postavení a návrat z místa vykonání činu představují nedílnou součást tohoto činu.

VII. Časový rozsah ztráty ochrany

Civilisté přestanou požívat ochrany před přímým útokem po dobu trvání každého specifického činu představujícího přímou účast v nepřátelství.

Příslušníci organizovaných ozbrojených skupin nestátní strany ozbrojeného konfliktu se nepovažují za civilisty (viz II) a nepožívají ochrany před přímým útokem po celou dobu, na niž přijali pravidelnou bojovou funkci.

C. MODALITY ZTRÁTY OCHRANY CIVILISTY PŘÍMO SE ÚČASTNÍCIHO NEPŘÁTELSTVÍ

VIII. Preventivní opatření a postup v situaci pochybnosti

Musí být učiněna všechna možná preventivní opatření ke zjištění, zda daná osoba je osobou civilní a, pokud je, zda se přímo účastní v nepřátelství. V případě pochybnosti se předpokládá, že daná osoba požívá ochrany před přímým útokem.

IX. Omezení použití síly při přímém útoku

Kromě omezení způsobů a prostředků vedení boje stanovených mezinárodním humanitárním právem, bez újmy dalším případným omezením plynoucím z jiných aplikovatelných oblastí mezinárodního práva, nesmí druh ani stupeň síly přípustný proti osobám nepožívajícím ochrany před přímým útokem překročit úroveň za daných okolností skutečně nutnou k dosažení legitimního vojenského účelu.

X. Důsledky znovuzískání ochrany civilisty

Mezinárodní humanitární právo civilistům přímou účast v nepřátelství nezakazuje, ani je k ní neopravňuje. Přestane-li se civilista přímo účastnit nepřátelství nebo ukončí-li příslušník organizovaných ozbrojených skupin nestátní strany ozbrojeného konfliktu výkon pravidelné bojové funkce, začne znovu požívat ochrany před přímým útokem. Uvedené osoby však nejsou zproštěny stíhání za porušení vnitrostátního nebo mezinárodního práva, kterých se mohly dopustit.

Součástí *Směrnice* vydané MVČK je též oficiální komentář k jednotlivým částem právě uvedeného výkladu mezinárodního humanitárního práva.

Zabývejme se nyní i my jednotlivými částmi výkladu doporučeného MVČK.

ad A: Pojem civilista (I-III)

Pojem civilisty je v obou typech ozbrojených konfliktů – mezinárodních i nemezinárodních – pojmem zásadním, chceme-li hovořit o principu rozlišování.

Zatímco **bod I** patrně není nijak překvapivým výkladem platného MHP mezinárodních ozbrojených konfliktů, zaslouží **bod II** jistě bližší pozornosti.

Hovořit o ozbrojených silách stran nemezinárodního konfliktu není příliš obvyklé. Je pravdou, že platné MHP neobsahuje definici tohoto pojmu (ale tu v případě mezinárodních ozbrojených konfliktů neobsahovalo rovněž až do přijetí Dodatkového protokolu I – do roku 1977), nicméně o ozbrojených silách stran konfliktu explicitně hovoří již společný čl. 3 ženevských úmluv [8] jakož i čl. 1 Dodatkového protokolu II. Přirozeně můžeme, bez újmy principu rovnosti stran každého, tj. i nemezinárodního ozbrojeného konfliktu, rozlišit státní (vládní) a nestátní strany konfliktu [9] a jejich ozbrojené síly.

V případě **státní strany** je situace jednodušší v tom, že je (zpravidla) jasná identifikace příslušnosti jednotlivce k ozbrojeným silám, tj. pravidelné armádě státu resp. k ní přičleněným dalším ozbrojeným sborům. Tato příslušnost je regulována normami vnitrostátního práva, projevuje se obvyklým způsobem – tj. nošením stejnokroje, identifikačního průkazu apod. [10]

V případě **nestátní strany** mohou její ozbrojené síly (bod II hovoří o organizovaných ozbrojených skupinách) být tvořeny dvěma podskupinami: jednak disidentskými ozbrojenými silami, dále ostatními organizovanými [11] ozbrojenými skupinami. [12]

Příslušnost k **disidentským ozbrojeným silám** (tj. části armády postavivši se proti vládě) je alespoň zpočátku jasná podobně jako v případě vládních vojsk, neboť si tyto ozbrojené jednotky zpravidla ponechají organizovanost a obvyklé vnější znaky ozbrojených sil. Postupem času, s rozvojem ozbrojeného konfliktu, však i zde může nastat problém s určením statusu dané osoby – jak posoudit, zda příslušnost osoby k ozbrojeným silám nestátní strany konfliktu ještě trvá či nikoli? [13] Podle kritéria MVČK se daná osoba považuje za příslušníka disidentských ozbrojených sil po dobu, během níž zůstává zapojena do organizační struktury ozbrojených sil převzaté z doby, kdy byly součástí státních ozbrojených sil. [14]

Příslušnost k **ostatním ozbrojeným skupinám** nestátní strany konfliktu činí interpretační obtíže již od počátku. Nelze vycházet z abstraktního připojení se, rodinných vazeb apod. Zde je místo pro uplatnění výkladu doporučeného MVČK, který za kritérium příslušnosti zvolil **kritérium funkční**. Protože funkcí ozbrojených sil obecně

je kolektivní výkon nepřátelských aktů namířených proti jiné straně konfliktu, je dle MVČK znakem příslušnosti k některé organizované ozbrojené skupině to, zda daná osoba převzala pravidelný výkon takových činností pro tuto skupinu, které zahrnují její přímou účast v nepřátelství (převzala výkon **pravidelné bojové funkce**). [15]

Je třeba poznamenat, že výkon pravidelné bojové funkce nutně nevyžaduje, aby se daná osoba sama dopustila nepřátelského aktu – podmínka přímé účasti v nepřátelství je dle bodu VI totiž splněna již přípravou k výkonu takového aktu.

Jsou-li definováni příslušníci ozbrojených sil stran konfliktu, lze vymezit pojem **civilista** v nemezinárodním ozbrojeném konfliktu.

Vymezení uváděné MVČK je přirozené a odpovídá logice principu rozlišování – za civilisty pro účely aplikace tohoto principu jsou považovány všechny osoby, které nejsou příslušníky ozbrojených sil žádné ze stran konfliktu. Tato definice je ostatně součástí obvyčejového MHP [16] a zachovává i v případě nemezinárodního ozbrojeného konfliktu dichotomii „**příslušník ozbrojených sil – civilista**“ explicitně uváděnou smluvním MHP mezinárodních ozbrojených konfliktů. [17]

MVČK dále zmiňuje i osoby, které zajišťují činnost ozbrojených sil strany nemezinárodního konfliktu, aniž by tato podpora zahrnovala přímou účast v nepřátelství (služby). Tyto osoby – nemajíce pravidelnou bojovou funkci – nejsou tedy příslušníky ozbrojených sil, které doprovázejí, a jsou proto osobami civilními. [18]

Závěrem pokládám za potřebné zdůraznit, že výklad MVČK v bodu II ani jinde neuvádí, že by příslušníkům ozbrojených sil kterékoli ze stran vnitrostátního konfliktu plynul z MHP **status kombatanta**, jak jej známe z MHP mezinárodních konfliktů, tj. že by z mezinárodního práva kterémukoli účastníku nemezinárodního konfliktu vyplývala trestněprávní imunita vztahující se k násilným aktům nepřátelství. Případná trestní odpovědnost za takové činy je zcela ponechána vnitrostátní úpravě s tím, že platné MHP doporučuje udělit za takové činy (nikoli však za činy porušující MHP) nejširší možnou amnestii. [19] Není tím samozřejmě dotčena možnost stran konfliktu (vlády a povstalců) sjednat zvláštní dohodu, [20] např. právě přiznání statusu kombatanta příslušníkům ozbrojených sil stran tohoto konfliktu.

Je třeba zdůraznit, že **bod III** se uceleně věnuje kontraktorům [21] jak v mezinárodních, tak i nemezinárodních ozbrojených konfliktech. Lze jej pokládat za logický důsledek bodů I a II.

ad B: Pojem přímá účast v nepřátelských akcích (IV-VI)

Tato část je patrně jádrem předloženého výkladu MVČK. Jak MVČK uvádí, interpretace každého pojmu, a tedy i pojmu přímá účast v nepřátelství, se musí dít v dobré víře v souladu s obvyklým významem dávaným jednotlivým výrazům, v jejich souvislosti a s přihlédnutím k předmětu a účelu MHP.

MVČK připomíná, že pojem **přímá účast v nepřátelství** je právním pojmem spojeným pouze se situacemi ozbrojených konfliktů a je pouze **jednou z mnoha forem** jednání osob představujícího podporu některé ze stran konfliktu (tedy účasti na nepřátelství obecně) a při posuzování konkrétního jednání musí být stálá pozornost věnována převažujícím okolnostem v daném místě a čase.

Rozdíl mezi **přímou a nepřímou účastí** jednotlivce na nepřátelství odpovídá rozdílu mezi příslušnou činností strany konfliktu, jakožto souboru jednotlivců, která může nabývat jak vedení bojové činnosti tak ostatních činností – činností podporujících

a umožňujících bojovou činnost, jakými jsou výroba a opravy zbraní a dalšího vojenského materiálu, přeprava vojenského materiálu, stavba a opravy komunikačních tras a podobně, ale též dodávky potravin ozbrojeným silám, finanční a politická podpora, vědecký výzkum atd.

Ozbrojený konflikt – mezinárodní i nemezinárodní – je násilným střetem kolektivních entit – stran konfliktu. **Bod IV** konstatuje, že přímou účastí na tomto konfliktu – přímou účastí v nepřátelství – mohou proto být pouze takové činy jednotlivce, které jsou součástí kolektivních nepřátelských akcí vedených danou stranou konfliktu – aktivního nepřátelství.

Činy jednotlivce – byť násilné povahy a poškozující protivníka (zranění či usmrcení příslušníka protějškových ozbrojených sil, poškození či zničení majetku těchto sil, napadení chráněných osob či objektů apod.) – které ovšem nejsou součástí akcí vedených stranou konfliktu, proto nemohou zakládat přímou účast dané osoby na nepřátelství (např. rvačka s vojákem ozbrojených sil v baru, přepadení hlídky a loupež cenností, zabití válečného zajatce z důvodu neshod v mezilidském vztahu apod.), byť by jinak naplňovaly kritéria uvedená v bodu V.

Čin jednotlivce vykonaný v rámci nepřátelských akcí mezi stranami ozbrojeného konfliktu se považuje za **akt přímé účasti v nepřátelství** jen tehdy, splňuje-li kumulativně tři kritéria formulovaná v **bodu V**. Posuzovaný čin musí tedy současně:

- a) překonat práh škodlivosti,
- b) splnit podmínku přímé příčinné souvislosti mezi ním a možnou škodou a
- c) vykazovat nepřátelský nexus.

a) Překonáním prahu škodlivosti se rozumí, že daný čin musí být způsobilý nepřítelivě zasáhnout vojenské operace nebo vojenské kapacity protivníka a nebo osoby či objekty chráněné před útokem.

Přítomnost způsobilosti činu poškodit nepřítele se nemusí materializovat v tom smyslu, že by uvedený škodlivý účinek skutečně nastal, objektivně však musí existovat pravděpodobnost, že takový účinek za daných okolností nastane.

Nepříznivé zasažení vojenské operace nebo vojenské kapacity protivníka (vojenská škoda) představuje zranění či usmrcení nepřátelského vojáka, poškození či zničení vojenských objektů, ale i jakékoli znemožnění nebo omezení dosažení vojenské výhody – tedy i činy vykonané beze zbraně, jakými jsou obsluha radiolokátoru, získávání vojensky důležitých informací, sabotáže, včetně ovlivnění činnosti počítačových systémů nebo získání informací z nich. [22]

MVČK výslovně konstatuje, že takovým nepříznivým zasažením však není odepření podpory protivnickových vojenských zájmů, např. neposkytnutí informací, odmítnutí spolupráce s protivníkem nebo (dle našeho názoru) odepření protivníkovi poskytnutí jakékoli formy podpory.

Práh škodlivosti je rovněž překonán útokem na osoby či objekty protivníka chráněné MHP – tj. zdravotnický personál, zdravotnické jednotky, ale i válečné zajatce, demilitarizované zóny a podobně – čin nemusí tedy směřovat jen proti protivnickovým vojenským operacím či kapacitám.

Je práh škodlivosti dosažen v případě tzv. „živých štítů“? [23] Jde-li o přítomnost civilistů snažících se zneužitím svého chráněného statusu bránit cíle před leteckými nebo dělostřeleckými útoky, není dle názoru MVČK práh škodlivosti dosažen, neboť jejich

přítomnost fyzicky nebrání provedení operace (jde o překážku právní), a nemůže se tedy jednat o přímou účast v nepřátelství – ochrana osob před přímým útokem trvá nadále (je tedy nutné vzít jejich přítomnost v úvahu pro použití principu proporcionality). Ovšem v případě, kdy civilisté svou přítomností fyzicky znemožňují dosažení daného objektu nepřátelskými vojsky v pozemní operaci, je práh škodlivosti dosažen a jsou-li splněny i další dvě požadované podmínky, ztrácí civilisté ochranu před přímým útokem. [24]

b) Podmínka přímé příčinné souvislosti je naplněna tehdy, jestliže posuzovaný čin jednotlivce:

- vede bezprostředně ke konkrétnímu následku, který je překonáním prahu škodlivosti, tj. mezi toto konkrétní jednání a konkrétní možné poškození nepřítele nevstupuje žádné další jednání, nebo
- posuzovaný čin jednotlivce sám je nedílnou součástí koordinované vojenské operace, která konkrétní překonání prahu škodlivosti způsobí, tj. čin jednotlivce sám o sobě by práh škodlivosti nepřekonal, ale onen práh překoná taková operace a současně je jeho činu k jejímu uskutečnění nezbytně třeba. [25]

Důležité je, že musí jít o konkrétní koordinovanou vojenskou operaci, tedy nikoli např. o posloupnost navzájem oddělitelných akcí. Součástí vojenské operace je přirozeně i průzkumná činnost, označování cílů, předávání povelů ap.

Podmínka přímé příčinné souvislosti je splněna ovšem i tehdy, dojde-li ke škodlivému účinku v jiném čase či na jiném místě, než byl uvedený čin jednotlivce vykonán. Časová ani místní odlehlost nehraje roli (viz dálkově ovládané střely, časované nálože, nástrahy, napadení počítačových systémů nepřátelských ozbrojených sil apod.).

V opačném případě jde pouze o nepřímou účast na nepřátelství – tak je tomu tehdy, jestliže mezi jednáním jednotlivce a dosažením prahu škodlivosti vstupuje další jednání a možné poškození nepřítele tak není bezprostředním důsledkem daného činu nebo posuzovaný čin není součástí konkrétní koordinované vojenské operace, ale jedná se např. o posloupnost navzájem oddělitelných akcí.

Uvedu několik příkladů jednání, která mohou dosahovat požadovaného prahu škodlivosti, avšak nesplňují podmínku přímé příčinné souvislosti, a tudíž nepředstavují přímou účast v nepřátelství.

Práh škodlivosti dosahuje např. *vyhození mostu* na železniční trati na okupovaném území, kterou tak nepřítel nemůže využít k přesunům vojsk. Ovlivnění vojenských operací v důsledku tohoto činu však lze považovat za bezprostřední, jen pokud by tato trať byla jedinou možnou dopravní cestou v blízkosti fronty, a toto jednání tedy nebude přímou účastí v nepřátelství. [26] Podobně je tomu např. se *zajištěním (přepravou či výrobou) munice* – i tento čin může dosáhnout prahu škodlivosti, nicméně v zázemí nebude naplněna podmínka přímé příčinné souvislosti, která naopak jistě bude naplněna např. v oblasti bezprostředního dotyku zneprátených ozbrojených sil prováděnou dodávkou munice již přímo na palebná postavení, kdy je dodání munice činem, který lze pokládat za nedílnou součást dané konkrétní bojové operace. Naopak, zhotovení nástražného systému je oddělitelné od jeho dopravy na místo určení a není tedy nedílnou součástí vojenské operace a nesplňuje tedy podmínku přímé příčinné souvislosti.

c) Podmínka nepřátelského nexu požaduje spojitost konkrétního činu s ozbrojeným konfliktem v tom smyslu, že následek, kterého je čin způsobilý dosáhnout, podpoří

válečné úsilí jedné strany a současně poškodí nepřítele. Již v bodě IV se vyžaduje, aby posuzovaný čin byl vykonán v rámci ozbrojeného konfliktu. Zde se dále požaduje, [27] aby uvedený čin byl nejen zahrnutelný do probíhajících nepřátelských akcí, ale aby navíc byl zvláště navržen ke zmíněnému účelu podpory jedné a poškození druhé strany konfliktu.

MVČK zvláště upozorňuje na rozdíl mezi nepřátelským nexem, který se týká objektivní složky jednání jednotlivce, neboť je dán objektivním účelem činu, a nepřátelským úmyslem, tj. subjektivní složkou posuzovaného činu jednotlivce. Nepřátelský nexus tedy není v žádné vazbě na úmysl, s nímž byl čin vykonán – proto i čin osoby neschopné posoudit své jednání či čin osoby k němu přinucené může být přímou účastí v nepřátelství, a tedy zapříčinit ztrátu ochrany před přímým útokem. [28]

Naproti tomu zcela extrémní situace, kdy daná osoba objektivně nemá možnost svou účast na nepřátelství nijak ovlivnit, jsouc objektem jednání jiného, nemůže být pokládána za přímo účastníci se v nepřátelství, neboť sama nejedná. MVČK uvádí např. osobu dopravující odpálitelnou nálož, o níž ovšem neví, nebo osoby, které jsou fyzicky přinuceni být živým štítem. Taková osoba neztrácí ochranu před přímým útokem a její přítomnost tak musí být v souladu s principem proporcionality zohledněna. Uvedu ještě několik z příkladů předložených MVČK.

Podmínka nepřátelského nexu není splněna např. v případě krádeže vojenského vybavení pro soukromé účely. Ačkoli tento čin dosahuje prahu škodlivosti, splňuje podmínku přímé příčinné souvislosti, není tedy přímou účastí v nepřátelství.

Stejně tak zablokování vojensky důležité komunikační silnice proudem uprchlíků či prchajících civilistů není činem specificky určeným k účelu požadovanému nepřátelským nexem a přesto, že dosahuje požadované škodlivosti, není přímou účastí v nepřátelství (patrně nesplňuje ani podmínku přímé příčinné souvislosti).

Podobně v případě, kdy civilista je napaden v rozporu s MHP a brání se nebo se brání např. proti okradení, únosu, vraždě, může být použitím síly civilistou proti vojákovi dosažen práh škodlivosti i splněna podmínka přímé příčinné souvislosti, avšak tato sebeobrana není činem specificky určeným k účelu vyžadovaným nepřátelským nexem, a tedy jednání civilisty přímou účastí v nepřátelství není.

Rovněž střet civilistů a ozbrojených sil použitých okupační správou k nastolení veřejného pořádku (např. proti civilistům drancujícím obchody) není ze strany civilistů přímou účastí v nepřátelství, neboť jejich eventuální násilné činy proti vojákům nejsou určeny k podpoře vojenské akce jedné a poškození druhé strany ozbrojeného konfliktu, a tedy civilista nadále požívá ochrany před přímým útokem a použití síly proti němu se řídí vnitrostátním právem upravujícím udržování veřejného pořádku. Bodem V jsou tedy vymezeny skutkové znaky přímé účasti v nepřátelství.

Bod VI vymezuje **časový rozsah** přímé účasti v nepřátelství – ten odpovídá časovému intervalu, během něhož (a jen během něhož) civilní osoba nepožívá ochrany před přímým útokem. MVČK uznává, že odpověď na otázku, která konkrétní činnost představuje již přípravu na provedení specifického činu, který bude přímou účastí v nepřátelství, je závislá na množství faktorů dané situace a nemůže tak být zcela popsána abstraktními termíny. Lze konstatovat, že podstata tohoto pojmu odpovídá termínu „vojenská operace při přípravě na útok“. [29] Daná činnost představuje kvalifikovanou přípravu na vykonání takového činu, jestliže je jí k vykonání tohoto konkrétního činu nezbytně třeba a tento čin po ní následuje již bezprostředně. Příprava obecné kampaně kdy nejsou

přesně specifikovány konkrétní operace, jež má tato příprava umožnit, tedy není přímou účastí v nepřátelství. MVČK zdůrazňuje, že **pouze** ta činnost, která směřuje k vykonání skutečně **konkrétního aktu nepřátelství**, může být chápána jako přímá účast.

Podobně jako v komentáři k podmínce přímé příčinné souvislosti je třeba říci, že přípravné činnosti nemusí být blízké ani časově ani místně místu vykonání aktu nepřátelství. Příkladem může dle MVČK být nakládání leteckých pum do bombardéru před jeho vzletem k útoku, tedy nikoli např. do letounu, který je teprve přepraví na místo, z nějž budou do bombardéru naloženy, [30] a to i v případě, že ke vzletu dojde s časovým odstupem, konkrétní cíl bude vybrán až po vzletu a bez ohledu na vzdálenost od tohoto cíle. Stejně tak v případě systému obsluhovaného na dálku počíná přímá účast až okamžikem připojení se k ovládací zařízení (počítači).

Pokud konkrétní nepřátelský čin nezbytně vyžaduje dosažení určité pozice, je i příprava na tuto pozici a návrat z ní logicky dobou přímé účasti v nepřátelství. To však neplatí, stane-li se osoba během této doby v důsledku zranění či vzdání se osobou vyřazenou z boje. Nicméně okamžik počátku, resp. konce, přímé účasti je dán nikoli okamžikem, kdy se osoba vydala na cestu nebo z ní vrátila, ale okamžikem fyzického spojení s danou konkrétní operací, resp. ukončení tohoto spojení. Počíná tedy až okamžikem, kdy již byla k provedení konkrétního činu plně způsobilá – včetně převzetí příslušného vybavení (výzbroje) – a končí již tehdy, pokud např. zbraň odhodí či uloží do skladu (skryše). Pouhá cesta z domova k místu, kde osoba získá ať již potřebné informace či vybavení, tedy jistě není součástí přímé účasti v nepřátelství.

ad C: Modalita ztráty ochrany civilisty přímo se účastnícího nepřátelství (VII-X)

Vzhledem k závažnosti faktu ztráty ochrany civilní osoby před přímým útokem v důsledku přímé účasti v nepřátelství a v případě převzetí pravidelné bojové funkce příslušníka organizované ozbrojené skupiny pokládal MVČK za nutné identifikovat a vyložit normy platného MHP precizující modalita této ztráty ochrany a normy související.

Bod VII zdůrazňuje dočasnost ztráty ochrany před přímým útokem, k níž u **civilní osoby** dochází v důsledku přímé účasti v nepřátelství. Ochrana se **přerušuje** na dobu každého jednotlivého aktu představujícího takovou účast a jen na takovou dobu. [31] Její trvání mimo tuto dobu, tj. i mezi jednotlivými akty přímé účasti v nepřátelství, a znovunabytí po každém takovém aktu, je nepochybné. MVČK výslovně konstatuje, že znovunabytí ochrany po ukončení konkrétního aktu přímé účasti v nepřátelství není nedostatkem, ale naopak neoddelitelnou součástí MHP, neboť mimo dobu přímé účasti, jak byla vyložena v předešlých částech, nepředstavuje civilista aktuální vojenskou hrozbu.

Pokládám za vhodné zdůraznit, že to přirozeně nijak nebrání eventuálnímu trestnímu stíhání civilisty za činy poškozující protivníka, kterých se přímou účastí v nepřátelství dopustil, jsou-li současně trestnými dle vnitrostátního práva nebo představují-li zločiny podle mezinárodního práva. [32] Nejde tedy o nepostižitelnost civilisty v období mimo přímou účast v nepřátelství, jak bývá někdy princip znovunabytí ochrany před přímým útokem (*revolving door*) mylně interpretován.

Zcela zásadně odlišná je přirozeně situace v případě osob plnících **pravidelnou bojovou funkci** v organizovaných ozbrojených skupinách strany nemezinárodního ozbrojeného konfliktu.

Okamžikem převzetí této funkce totiž přestávají být civilisty **na celou dobu**, po kterou jejich členství v ozbrojených silách této strany konfliktu trvá, a to bez ohledu na to, kdy a kolika a zda vůbec nějakého činu představujících přímou účast v nepřátelství se dopustily. [33] Po celou tuto dobu tedy mohou být napadeny. [34] Situace je zde stejná jako v případě příslušníků ozbrojených sil státu. Ukončení výkonu pravidelné bojové funkce – a tedy znovunabytí statusu civilisty – je dáno opuštěním organizované struktury dané ozbrojené skupiny. Nemusí proto být otevřeně deklarováno, ale jak uvádí MVČK: může k němu dojít i konkludentně – průkazným chováním – např. předchozím fyzickým vzdálením se od skupiny a znovuzačleněním do civilního života, opětovným zahájením zřejmě „nebojové“ funkce (politické či administrativní aktivity) apod. Posouzení této skutečnosti je však závislé na politickém, kulturním či vojenském kontextu chování daného jednotlivce a zvážení převažujících okolností.

Ze známých norem MHP sloužících k **předcházení a vyloučení náhodných ztrát** na chráněných osobách, se **bod VIII** zabývá některými ve vztahu ke statusu osob a jejich jednání. Smluvní i obyčejové MHP ukládá při přípravě každého útoku i v jeho průběhu učinit **všechna možná opatření**, aby bylo zjištěno, že bojová činnost směřuje vůči legitimnímu cíli, na „něž není zakázáno útočit“, [35] z čehož plyne i povinnost všemi prostředky ověřit, zda daná osoba je civilistou či příslušníkem ozbrojených sil, [36] resp. civilistou přímo se účastnícím nepřátelství, a dále, zda osoba, na niž by jinak byl útok přípustný, není současně osobou *hors de combat* (vyřazený z boje; zraněný, vzdávající se). Odtud lze dovodit, že v případě **pochyby** je třeba předpokládat, že se jedná o osobu civilní, nejsou-li v daném konkrétním případě vážné důvody předpokládat opak. [37] Stejně tak je třeba postupovat při posuzování, zda se civilní osoba účastní přímo v nepřátelství.

MVČK uvádí, že standardy pro posouzení důvodnosti předpokladů, že daná osoba není civilista resp. se přímo účastní v nepřátelství, nejsou sice tak striktní, jako v případě pochyb v trestním řízení, nicméně stupeň jistoty je třeba odvozovat opravdu ze všech za daných okolností objektivně dostupných informací – mj. včetně zpravodajských informací, naléhavosti situace a pravděpodobné škody, která by chráněným osobám vznikla chybným rozhodnutím.

Princip, dle něž volba prostředku k poškození protivníka **není neomezená**, lze označit za jednu z tradičních zásad MHP. Jmenovitě **bod IX** konstatuje, že i v situaci, kdy pro druh ani stupeň síly určené k poškození protivníka neobsahuje smluvní ani obyčejové MHP explicitní omezení, [38] **není** přesto tento stupeň a druh **libovolný**, ale musí odpovídat legitimnímu vojenskému účelu, není-li ovšem dále omezena dalšími aplikovatelnými normami mezinárodního práva i mimo odvětví MHP. [39]

Uvážíme-li, že součástí MHP je i *Martensova klausule*, dle níž i „v případech neupravených platným právem, zůstává [každá] lidská osobnost **pod ochranou** zásad humanity a požadavků společenského vědomí“, [40] není tento závěr překvapivý.

MVČK výslovně uvádí, [41] že „skutečnost, že určitá kategorie osob není chráněna proti ... aktu násilí, není ekvivalentní právnímu oprávnění bez dalšího uvážení takovou osobu zabít. Současně však absence takového práva nutně neznamená právní povinnost takovou osobu bez ohledu na okolnosti spíše zadržet než zabít“.

V souvislosti s uvedeným vykládá MVČK též **princip vojenské nezbytnosti**. Vycházejíc z praxe států, uznávané jimi za závaznou [42] uzavírá, že zásada vojenské nezbytnosti omezuje násilí na takové, jež MHP explicitně nezakazuje, a které je skutečně za převažujících okolností **nezbytné** k dosažení legitimního vojenského účelu. [43]

Souhrnně řečeno, v případech, kdy za daných okolností je zjevné, že není vojensky nezbytné [44] užít proti osobě přímo se účastnící nepřátelství smrtící síly, pak její užití či neposkytnutí možnosti vzdát se [45] **odporuje MHP**.

Význam omezení druhu a stupně síly dle bodu IX je zejména v situacích, kdy daná strana konfliktu kontroluje poměry a daný prostor a ozbrojené síly operují spíše proti jednotlivcům, tedy především v situacích okupace či vnitrostátního ozbrojeného konfliktu. MVČK zde uvádí příklad neozbrojeného civilisty v restauraci právě užívajícího mobilní telefon či vysílačku k předávání informací k vymezení cílů pro letecký útok, což představuje nejspíše přímou účast v nepřátelství a není tedy v danou chvíli chráněn před útokem. Vojenskou hrozbu, kterou „telefonující civilista“ představuje lze ovšem eliminovat zadržením nebo jiným opatřením bez použití smrtící síly, aniž by vzniklo další riziko jak zasahujícím silám či okolním civilistům. Podobně povstalecký vojenský velitel, pokud dočasně odloží zbraň, stejnokroj, insignie etc., aby navštívil své blízké na území kontrolovaném vládními vojsky, sice nenabývá znova ochrany před přímým útokem, avšak armádní či policejní síly jej – v závislosti na okolnostech – mohou být schopny zadržet i bez použití smrtící síly. Konečně, dav neozbrojených civilistů úmyslně fyzicky bránící průjezdu vládních vojsky stahujících povstalce, se tím pravděpodobně přímo účastní nepřátelství, nicméně ve většině případů je pro ozbrojené síly přijatelně možné takovou fyzickou překážku odstranit i jinak, než přímým vojenským útokem na ony civilisty.

Poslední **bod X** výkladu MVČK nejspíše bližšího komentáře nevyžaduje. Znovunabytí ochrany před přímým útokem jsem již zmínil. MVČK dále vychází ze známé skutečnosti, že jediné v mezinárodním ozbrojeném konfliktu přiznává platné MHP přesně vymezené skupině osob (kombatanti a osoby účastnícími se v *levée en masse*) **právo** přímé účasti v nepřátelství, a tedy jen tato skupina může požívat trestněprávní imunity vztahující se na ty násilné akty, které představují přímou účast v nepřátelství a současně jsou v souladu s normami mezinárodního práva vztahujícími se na situace ozbrojených konfliktů. Jiná skupina (**všichni** přímí účastníci nepřátelství v nemezinárodním ozbrojeném konfliktu) takovou imunitu z mezinárodního práva **nemá**.

Na druhou stranu MHP však přímou účast žádné osoby v nepřátelství ani **nekriminalizuje** – případná trestněprávní imunita za činy představující přímou účast v nepřátelství (zranění či usmrcení protivníka, zničení či poškození majetku aj.) je ponechána vnitrostátní právní úpravě (tj. v případě vnitrostátního konfliktu nejspíše straně vítězné) s doporučením nejširší možné amnestie.

MVČK však v této souvislosti připomíná povinnost členů mezinárodního společenství stíhat všechny osoby, které se dopustily některého z vážných porušení MHP (válečných zločinů) nebo k němu daly příkaz – bez ohledu na jejich status dle MHP [46] Na tyto činy se tak zmíněná amnestie vztahovat nemůže, nemá-li se daný stát dopustit jednání v rozporu s mezinárodním právem.

Shrnutí

Příspěvek přináší výklad frekventovaného pojmu **přímá účast v nepřátelství**. Tento pojem není MHP explicitně vymezen, má však zásadní význam pro aplikaci principu rozlišování – jednoho ze základních principů MHP, a tedy ochranu civilistů přímo se neúčastnících nepřátelských akcí. Předložený výklad je oficiálním stanoviskem

Mezinárodního výboru Červeného kříže, který mezinárodní společenství pověřilo pracovat k porozumění mezinárodnímu humanitárnímu právu a šířit jeho znalost. Mimo pojem přímá účast v nepřátelství samého jsou vyloženy i normy MHP související se zapojením civilistů do ozbrojených konfliktů.

Poznámky a literatura:

- [1] Smluvní **mezinárodní humanitární právo (MHP)** není bohužel terminologicky zcela jednotné ani v originále, ani v češtině. Čtyři **ženevské úmluvy (ŽÚ)** o ochraně obětí válek z 12. 8. 1949 jsou obvykle číslovány ŽÚ I až ŽÚ IV. Jejich tzv. **dodatkové protokoly (DP)** jsou číslovány obdobně: Dodatkový protokol k ženevským úmluvám z 12. 8. 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (Protokol I) a Dodatkový protokol k ženevským úmluvám z 12. 8. 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (Protokol II). DP I a DP II užívají ve shodném významu termínů přímo se (ne)účastnit nepřátelství, viz **společný čl. 3 ŽÚ**, a přímo se účastnit nepřátelských akcí, např. čl. 43 odst. 2 či čl. 51 odst. 3 DP I, čl. 13 odst. 3 DP II, bojové akce označují též jako (aktivní) nepřátelství, viz např. čl. 118 ŽÚ III či čl. 22 řádu války pozemní. Anglické originály např. jako synonyma užívají termíny *active* a *direct*, pro vedení nepřátelských akcí ekvivalentně užívají termínu *conduct of hostilities* nebo *warfare*. Mimo termíny užívané smluvním MHP bychom mohli – možná výstižněji – hovořit o přímé účasti v ozbrojeném konfliktu či o přímé účasti v bojové činnosti.
- [2] Doslovná citace: Čl. 48, *Základní pravidlo. K zajištění respektování a ochrany civilního obyvatelstva a objektů civilního rázu budou strany v konfliktu vždy činit rozdíl mezi civilním obyvatelstvem a kombatantry a mezi objekty civilního rázu a vojenskými objekty a v souladu s tím povedou své operace pouze proti vojenským objektům*. 168/1991 Sb. o Dodatkových protokolech I a II k ženevským úmluvám z 12. 8. 1949, uveřejněno na http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/c313/c/10821/p-18411/s.155/701?PC_8411_number1=168/199&PC_8411_p=48&PC_8411_l=168/1991&PC_8411_ps=25#10821.
- [3] MELZER Nils. *Interpretive Guidance on the notion of direct participation in hostilities under international humanitarian law*. [Směrnice k výkladu pojmu přímá účast v nepřátelství] Geneva: International Committee of the Red Cross, 2009, 85 s.
- [4] Takto přijímaná stanoviska jsou v praxi MVČK spíše výjimkou. Povaha tohoto dokumentu je tedy jiná, než tomu bylo např. u nedávno publikované studie HENCKAERTS, J.–M., DOSWALD-BECK, L. (Eds.). *Customary International Humanitarian Law*. [Studie obyčejového MHP] Cambridge: Cambridge University Press, 2005, na jejímž vypracování se MVČK podílel. Jsou respektovány názory autorů, především organizačně, proto také tato studie není oficiálním názorem MVČK.
- [5] Srovnej čl. 5 odst. 2 písm. g) Statutu mezinárodního hnutí ČK&ČP. *Jedná se sice o oficiální stanovisko MVČK, nicméně Směrnice nemá povahu právně závazné mezinárodní smlouvy*.
- [6] Jedná se o obyvatele dosud neobsazeného území, kteří se spontánně chopili zbraně k jeho obraně před pronikajícím nepřítelem (srv. čl. 4 A 6 ŽÚ III).
- [7] V originále *continuous combat function*; adjektivum „pravidelný“ v českém překladu bylo vybráno se zřetelem k obsahu uvedeného pojmu, jak vyplývá především z komentáře MVČK k předloženému výkladu I-X. Dalším možným překlad termínu je „pokračující bojová funkce“.
- [8] Jeho ustanoveními se řídí „každá ze stran nemezinárodního konfliktu“, oběma stranám je tak odst. 1 uložena mj. povinnost zacházet lidsky „s příslušníky ozbrojených sil, kteří složili zbraně“.
- [9] Přirozeně existují nemezinárodní konflikty, kde se utkávají jen dvě nebo více nestátní strany konfliktu.
- [10] Mohou samozřejmě i zde nastat případy pochyb, zejména je-li činnost pravidelné armády podporována dalšími provládními jednotkami nebo je-li již státní moc v rozvratu, ale principiálně lze trvat na názoru, že příslušnost k ozbrojeným silám státní strany konfliktu je touto stranou explicitně určena a projevuje se stejně jako v případě konfliktu mezinárodního. V případě rozvratu státní moci bychom na vymezení ozbrojených sil této strany konfliktu mohli využít níže uvedenou funkční definici příslušnosti k organizovaným ozbrojeným skupinám.
- [11] Jistý stupeň *organizovanosti* je nutnou podmínkou k tomu, abychom vůbec mohli hovořit o existenci ozbrojeného konfliktu – a jeho stranách.
- [12] Viz též např. čl. 1 odst. 1 DP II.
- [13] Nezapomínejme, že vládní moc se na území ovládaném povstalci neuplatní. Tuto moc převzaly a dále vykonávají povstalecké orgány. Z faktu, že daná osoba v čase vypuknutí konfliktu náležela k ozbrojeným silám státu, které se proti tomuto státu postavily, nemůžeme usuzovat na její příslušnost v nových

právních podmínkách. Praxe nás učí, že nemůžeme nejspíše očekávat, že povstalecká moc bude natolik konsolidovaná, že vydá právní akty vymezující její ozbrojené síly a příslušnost k nim.

- [14] Srv. *Směrnice* str. 32.
- [15] Srv. *Směrnice* str. 33.
- [16] Srv. pravidlo č. 5 *Studie obyčejového MHP*, viz [3].
- [17] Srv. čl. 50 DP I.
- [18] Analogicky situaci mezinárodního ozbrojeného konfliktu – srv. čl. 4 část A. odst. 4 ŽÚ III.
- [19] Srv. čl. 6 odst. 5 DP II.
- [20] Srv. alinea, *společný článek 3 ŽÚ*.
- [21] Kontraktor – osoba najatá k plnění úkolů ve prospěch ozbrojených sil. Tyto osoby zpravidla nejsou jejich součástí; více např. JUKL Marek. Privatizace ozbrojených konfliktů. In ONDŘEJ Jan, ŠTURMA Pavel (eds.). *Bezpečnost organizací, mezinárodní bezpečnost a mezinárodní humanitární právo*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2008, 291-297.
- [22] MVČK v této souvislosti uvádí computer network attack (CNA) a computer network exploitation (CNE).
- [23] Poznamenejme, že **strana konfliktu nesmí směřovat pohyb civilistů k vojenským objektům, aby je svou přítomností chránili**, srv. čl. 28 ŽÚ IV a čl. 51 odst. 7 DP I. Stejně je tomu v případě válečných zajatců – srv. čl. 23 ŽÚ III, což představuje právní překážku „nedobrovolným lidským štítům“. Nicméně ani v případě dobrovolné účasti civilistů nejsou orgány strany konfliktu prosty povinností – připomeňme povinnost evakuovat civilisty z blízkosti vojenských objektů, srv. čl. 58 odst. 1 DP I.
- [24] Jak uvidíme dále, nemůže být podmínka nepřátelského *nexu* být splněna v případě nucené účasti v lidských štítech a v takovém případě civilisté neztratí ochranu před přímým útokem. Není-li možno s jistotou říci, zda je účast civilistů dobrovolná či nucená, postupuje se dle bodu VIII.
- [25] Slovem „nezbytně“ mám na mysli nikoli to, že by tento čin nemohla vykonat jiná osoba, ale že pokud by uvedený konkrétní čin vykonán nebyl, nemohla by uvedená operace proběhnout tak, aby způsobila překonaný prahu škodlivosti.
- [26] Např. v případě okupovaných územích půjde o jednání postižitelné dle ust. čl. 64 odst. 2 ŽÚ IV.
- [27] Patrně podmínka nepřátelského *nexu* není nezávislá na podmínce IV a obě podmínky se jistým způsobem překrývají, což však není na závalu.
- [28] MHP ostatně např. zakazuje nutit obyvatelstvo okupovaných území k přímé účasti na vojenských operacích – srv. čl. 40 odst. 2 ŽÚ IV.
- [29] Srv. čl. 44 odst. 3 DP I v MHP mezinárodního ozbrojeného konfliktu.
- [30] To představuje účast pouze na obecné přípravné kampani, nikoli přímou účast v nepřátelství.
- [31] Srv. č. 51 odst. 3 DP I a čl. 13 odst. 3 DP II.
- [32] V případě okupace srv. např. ust. čl. 64 a násl. ŽÚ IV.
- [33] Odtud tedy plyne, že osoba, která je „ve dne farmářem a v noci bojovníkem“ přirozeně nepoživá ochrany před přímým útokem ani ve dne.
- [34] Srv. komentář k čl. 13 DP II SANDOZ, Y., SWINARSKI, C., ZIMMERMANN, B. (eds.) *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. 1st ed. Geneva: International Committee of the Red Cross, Martinus Nijhoff Publishers, 1987.
- [35] Srv. pravidlo čl. 15 a násl. *Studie obyčejového MHP* (pro oba typy konfliktu), čl. 57 DP I (pro mezinárodní konflikt).
- [36] Zde dále posoudit, zda není příslušníkem vojenského zdravotnického či duchovního personálu, příp. personálu CO.
- [37] Srv. čl. 50 odst. 1 DP I a komentář 13 k čl. DP II op. cit. pod č. 33.
- [38] Tj. na osobu není útok zakázán, není explicitně zakázán zvolený prostředek ani způsob vedení boje (tj. nejde o zakázanou zbraň, nedoručí ke způsobení nadměrných zranění či zbytečných úprav, nejde o nerozlišující způsob útoku apod.)
- [39] Např. právem na použití síly, právem lidských práv apod.
- [40] Viz preambule DP II, srv. preambule *Haagské úmluvy o zákonech a obyčejích války pozemní* (1899), čl. 1 odst. 2 DP I; uvedené se nepochybně vztahuje i na příslušníky ozbrojených sil.
- [41] *Směrnice* str. 78.
- [42] Srv. oficiální vojenské manuály Velké Británie, NATO, USA, Francie, Německa či Švýcarska.
- [43] Srv. *Směrnice* str. 79.
- [44] Tj. ani nedojde ke vzniku dodatečného rizika pro operující síly.
- [45] Přirozeně se diskuze nevede o případech, kdy MHP takový postup (možnost vzdát se) přímo ukládá (srv. např. čl. 42 odst. 2 DP I).
- [46] Srv. např. obyčejová pravidla č. 156-161 *Studie obyčejového MHP*.

Ing. Mgr. Rostislav Richter

Dodatkový protokol k ženevským úmluvám o přijetí dalšího rozeznávacího znaku

(Červený krystal)

VOJENSKÉ
PRÁVO

V roce 2005 byl k ženevským úmluvám na ochranu obětí války z 12. srpna 1949 přijat Dodatkový protokol o přijetí dalšího rozeznávacího znaku (Protokol III). Česká republika tento dokument ratifikovala a Dodatkový protokol III se stal součástí našeho právního řádu. Cílem článku je upozornit na skutečnost, že byl přijat další, v pořadí již třetí dodatkový protokol k ženevským úmluvám z 12. srpna 1949, přiblížit čtenáři formou komentáře vybraná ustanovení Protokolu III a podtrhnout význam ženevských úmluv a dodatkových protokolů k nim pro současnost. Příspěvek se opírá z větší části o článek od Jean-Francoise Quéguinera nazvaného: „Commentary on the Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Adoption of an Additional Distinctive Emblem (Protocol III)“, jež byl uveřejněn v International Review of the Red Cross No. 865 na stranách č. 175-207.

Úvod

Dne 8. prosince 2005 byl v Ženevě přijat **Dodatkový protokol k ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o přijetí dalšího rozeznávacího znaku (Protokol III)**. Jménem České republiky byl Dodatkový protokol III podepsán v Bernu dne 12. dubna 2006, v platnost vstoupil na základě svého článku 11 odst. 1 dne 14. ledna 2007 a pro Českou republiku vstoupil v platnost podle odstavce 2 téhož článku dne 23. listopadu 2007.

Základ názvu Protokolu III je převzat z názvů dodatkových protokolů I a II, které byly přijaty 8. června 1977 a týkají se ochrany obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů a ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter. **Jak dodatkové protokoly I a II, tak i Protokol III není víc než dodatkový instrument a nelze jej považovat za samostatný dokument. Všechny tři dodatkové protokoly jsou formálně spojeny se čtyřmi ženevskými úmluvami ze dne 12. srpna 1949 na ochranu obětí války**, což potvrzuje také skutečnost, že se nelze stát smluvní stranou kteréhokoli dodatkového protokolu, pokud není strana (stát) smluvní stranou ženevských úmluv (nebo tak lze učinit najednou). Kromě toho, Protokol III doplňuje normy hmotného práva a mechanismy implementace ženevských úmluv, a zároveň s tím se na něj vztahuje účinek ženevských úmluv z roku 1949.

Na rozdíl od ženevských úmluv z 12. srpna 1949 a dodatkových protokolů z roku 1977, sedmáct článků, které tvoří text Protokolu III, není rozděleno na kapitoly, části či oddíly. Prvních sedm článků dokumentu tvoří podstatu Protokolu III a zbývajících deset článků se vztahuje k tomu, co bývá označováno za tzv. „závěrečná ustanovení“. Ta jsou v tomto případě zpracována v souvislosti s texty ženevských úmluv z 12. srpna 1949 a dodatkových protokolů k nim z roku 1977. Úvodní část Dodatkového protokolu III tvoří preambule.

Článek se bude zabývat vybranými ustanoveními preambule a prvními sedmi články Protokolu III.

Preamble

Preamble jako úvodní část mezinárodních úmluv usiluje o vyjádření základního cíle a účelu dokumentu, může rovněž obsahovat další ustanovení za účelem doplnění určitých mezer v úmluvě, zejména způsobem připomenutí základních principů, kterými se řídí jeho tvůrci.

Vysoké smluvní strany, potvrzující ustanovení ženevských úmluv z 12. srpna 1949 (zejména článků 26, 38, 42 a 44 I. ženevské úmluvy) a, kde jsou aplikovatelné, jejich dodatkových protokolů z 8. června 1977 (zejména článků 18 a 38 Dodatkového protokolu I a článku 12 Dodatkového protokolu II) týkající se používání rozeznávacích znaků. [1]

První odstavec preambule vymezuje právní rámec, do kterého je začleněn Protokol III a lze jej interpretovat v souladu s duchem a relevantními pravidly ženevských úmluv z 12. srpna 1949, a také v příslušných případech s duchem a relevantními pravidly dodatkového protokolu I a II.

Přejíce si doplnit výše uvedená ustanovení, a tím zvýšit jejich ochrannou hodnotu a univerzální povahu. [1]

I když červený kříž nebo červený půlměsíc představují univerzální symboly pomoci obětem ozbrojených konfliktů, pohrom a katastrof, v některých geografických regionech ne vždy mají takové uznání, jaké by jim mělo náležet. Kromě toho, některé státy neakceptují ani jeden z těchto znaků nebo by chtěly mít právo k současnému použití obou znaků.

Tento odstavec preambule explicitně vyjadřuje základní cíle Protokolu III a doplňuje ženevské úmluvy a první dva doplňkové protokoly, a to přijetím doplňujícího znaku, který zvýší respektování odlišného znaku a kde existující znaky mohou být nesprávně přijímány především v politickém nebo náboženském kontextu. Protokol III umožňuje národním společnostem využívat doplňující znak za účelem označení svého členství v Mezinárodním hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce.

Preamble dále zdůrazňuje, že:

- tento Protokol není na újmu uznanému právu vysokých smluvních stran nadále používat znaky, které používají v souladu se svými závazky plynoucími ze ženevských úmluv a, kde jsou aplikovatelné, z jejich dodatkových protokolů,
- rozeznávací znaky nemají mít žádný náboženský, etnický, rasový, regionální či politický význam.

Dále ustanovení preambule smluvními stranám připomíná, že:

- povinnost respektovat osoby a objekty chráněné ženevskými úmluvami a jejich dodatkovými protokoly vyplývá z jejich statusu chráněného mezinárodním právem a nezávisí na používání rozeznávacích znaků, znamení či signálů,
- článek 44 první ženevské úmluvy činí rozdíl mezi ochranným a rozeznávacím použitím znaků,

- národní společnosti provozující činnost na území jiného státu musejí zajistit, aby znaky, které při těchto činnostech hodlají používat, směly být používány v zemích, kde činnosti probíhají, a v tranzitní zemi či v tranzitních zemích.

Článek 1: Dodržování Protokolu a rozsah jeho uplatňování

1. Vysoké smluvní strany se zavazují za všech okolností dodržovat tento Protokol a zajistit jeho dodržování. [1]

Tento odstavec reprodukuje článek 1, který je společný pro všechny čtyři ženevské úmluvy, [2] a také článek 1 odstavce 1 Protokolu I. [3]

2. Tento Protokol znovu potvrzuje a doplňuje ustanovení čtyř ženevských úmluv z 12. srpna 1949 a, kde jsou aplikovatelné, jejich dvou dodatkových protokolů z 8. června 1977 týkající se rozeznávacích znaků, jmenovitě červeného kříže, červeného půlměsíce a červeného lva a slunce, a vztahuje se na tytéž situace jako zmíněná ustanovení. [1]

Odstavec 2 článku 1 ve mnohém odráží prvním odstavcem preambule. Znovu ukazuje na cíle Protokolu III – potvrdit význam ustanovení čtyř ženevských úmluv a dodatkových protokolů k nim týkající se rozeznávacích znaků. Tento odstavec ukazuje, že Protokol III rozvíjí ostatní dokumenty a nemění při tom jejich ustanovení.

Největší význam v daném odstavci představuje vymezení rámce aplikace Protokolu III, a to způsobem odvolání se na odpovídající ustanovení ženevských úmluv a obou dodatkových protokolů. Protokol III lze aplikovat jak v situacích ozbrojených konfliktů majících mezinárodní, tak nemajících mezinárodní charakter. Je vhodné poznamenat, že ustanovení týkající se znaku, jsou částí ustanovení, která mají vstoupit v platnost již v období míru, jak je stanoveno v článku 2, společném pro všechny čtyři ženevské úmluvy. Proto také jejich aplikace nezávisí na existenci resp. vzniku ozbrojeného konfliktu.

Článek 2: Rozeznávací znaky

Pojem rozeznávací znak je založen článkem 38 první ženevské úmluvy, kde se o červeném kříži hovoří jako o „odznaku a rozeznávacím znaku zdravotnické služby armád“. [2] Článek 8, písm. 1. Protokolu I používá stejný pojem a definuje rozeznávací znak jako „zvláštní označení červeného kříže, červeného půlměsíce nebo červeného lva a slunce na bílém pozadí, pokud se používá pro účely ochrany zdravotnických jednotek a zdravotnických přepravních prostředků nebo zdravotnického a duchovního personálu, zařízení nebo zásilek“. [3] Přestože článek 8 limituje rámec použití pro účely Protokolu I, nic nespovídá tomu, že Protokol III tuto formulaci pojímá jinak. Z toho vyplývá, že posuzované ustanovení se vztahuje k ochrannému významu znaků.

1. Tento Protokol uznává vedle rozeznávacích znaků ženevských úmluv z 12. srpna 1949 a k týmž účelům další rozeznávací znak. Rozeznávací znaky mají rovný status. [1]

První odstavec článku 2 ustanovuje další rozeznávací znak vedle znaků již uznanými ženevskými úmluvami a explicitně říká, že další rozeznávací znak sleduje stejné cíle, jako znaky přijaté předtím.

Druhá věta tohoto odstavce znamená rozvinutí smluvního práva. Článek 38 první ženevské úmluvy stanovil určitou hierarchii mezi uznanými znaky. Znak červeného kříže byl ustanoven pravidlem, a červený půlměsíc a červený lev a slunce jako určitá výjimka. Zvláštní status, daný červenému kříži, objasňuje název kapitoly VII první ženevské úmluvy, kde pojem rozeznávací znak je uveden v jednotném čísle. V praxi se však postupem času staly tyto znaky ve svém využití rovnými. Nyní je explicitně deklarováno článkem 2 odstavce 1 Protokolu III, že rozeznávací znaky mají stejný právní status, včetně nového znaku Protokolu III. Již v názvu článku 2 Protokolu III je použito množné číslo, rozeznávací znaky (na rozdíl od již zmíněného článku 38 ženevské úmluvy resp. názvu její VII kapitoly, kde je použito jednotné číslo „Oznak a rozeznávací znak zdravotnické služby armád“). [2]

2. Tento další rozeznávací znak, tvořený červeným čtvercovým rámcem na bílém poli postaveným na hrot, je shodný s vyobrazením v příloze k tomuto Protokolu. Tento rozeznávací znak je v tomto Protokolu označován jako „znak třetího protokolu“. [1]

Odstavec 2 článku 2 oficiálně popisuje **tvár dalšího rozeznávacího znaku, označuje jej jako znak třetího protokolu** (third Protocol emblem) a odkazuje smluvní strany na jeho zobrazení v příloze Protokolu III (viz obr. 1).

Obr. 1: Rozeznávací znak
(distinctive emblem)

Tento tvar je výsledkem dlouhého zkoumání, včetně testů dohlednosti znaku na volném prostranství. Mezi hlavní kritéria výběru znaku patřila jednoduchost, lehkost identifikace na vzdálenost, zejména ze vzduchu, a absence jakýchkoli náboženských, etnických, rasových, regionálních a politických asociací.

Znak neměl svoje bližší označení resp. název a byl nazýván „znakem třetího protokolu“. Souhlasný postoj pro název znaku Protokolu III byl deklarován v červnu 2006 na XXIX. mezinárodní konferenci Červeného kříže a Červeného půlměsíce v Rezoluci 1. Byl přijat název „**červený krystal**“, anglicky „red crystal“, francouzsky „cristal rouge“ a španělsky „cristal rojo“. [4]

Při využití znaku v ochranném zájmu, článek 2 vyžaduje použít přímo červený krystal bez jakéhokoli vložení jiného znaku. Uvedené lze zdůvodnit tím, že jako další rozeznávací znak byl přijat Protokolem III červený krystal, a ne jiný rozeznávací znak. Existuje i praktické zdůvodnění. Výsledky testů potvrdily, že prázdné místo uvnitř červeného krystalu je vhodnější pro jeho dobrou viditelnost na větší vzdálenost.

3. Podmínky pro užívání a respektování znaku Protokolu III se shodují s podmínkami pro rozeznávací znaky stanovenými ženevskými úmluvami a, kde jsou aplikovatelné, dodatkovými protokoly z roku 1977. [1]

Podobně jako v prvním odstavci tohoto článku i zde je upřena pozornost ke skutečnosti, že znak Protokolu III a další znaky slouží společnému cíli a že podmínky jejich užívání a respektování jsou identické.

4. Zdravotnický a duchovní personál ozbrojených sil vysokých smluvních stran může, aniž by tím byly dotčeny jejich stávající znaky, dočasně užívat jakýkoliv rozeznávací znak uvedený v odstavci 1 tohoto článku, pokud tím bude zvýšena jeho ochrana. [1]

Současná úprava vyplňuje mezeru smluvního práva, neboť nebylo zřejmé, zdali zdravotnické služby ozbrojených sil vysokých smluvních stran mohou používat jiné,

odlišné označení, než to, které zpravidla používají (např. červený půlměsíc místo červeného kříže a naopak).

Odstavec čtyři potvrzuje, že **zdravotnický a duchovní personál ozbrojených sil vysokých smluvních může použít různé označení, pokud tím bude zvýšena jeho ochrana**. Pružnost v použití různých rozeznávacích znaků opět potvrzuje status jejich rovnosti.

Článek 3: Identifikační užívání znaku Protokolu III

1. Národní společnosti těch vysokých smluvních stran, které se rozhodnou používat znak Protokolu III, mohou při užívání znaku v souladu s příslušnými vnitrostátními právními předpisy do něj pro identifikační účely vložit:

- a) *rozeznávací znak uznaný ženevskými úmluvami či kombinaci takových znaků, nebo*
- b) *jiný znak, který je efektivně používán některou vysokou smluvní stranou a byl prostřednictvím depozitáře před přijetím tohoto Protokolu předmětem sdělení ostatním vysokým smluvním stranám a Mezinárodnímu výboru Červeného kříže. Vložení bude odpovídat vyobrazení v příloze k tomuto Protokolu. [1]*

Kterákoli národní společnost může dle svého uvážení použít znak Protokolu III za účelem identifikace. Odstavec 1 článku 3 předkládá ještě dvě nové možnosti.

Za prvé lze využít doplňující znak s tím, že je do něj vložen jeden z existujících uznaných znaků z roku 1949 nebo jejich spojení. Takové vložení znaků je upraveno odstavcem 1 písmeno a) a není podmíněno žádnými podmínkami. I když se nejedná o vyčerpávající varianty, tak lze uvést varianty vložení znaků do červeného krystalu (nejsou znázorněny varianty vložení znaků červeného lva a slunce). Tyto varianty jsou znázorněny na obrázku č. 2.

Obr. 2: Vložení znaků červeného kříže a červeného půlměsíce [5]

Dále odstavec 2 článku 3 stanovuje konkrétní místo jinému znaku, který může být vložen do znaku Protokolu III (uvedeno v příloze) při podmínce, že jsou naplněna současně dvě kritéria. První spočívá v tom, že období požívání jiného znaku vysokou smluvní stranou, jako svého regulérního znaku musí být dostatečně dlouhé, aby se znak stal známým jako znak společenství. V tom je podstata formulace, „znak, který je efektivně používán“.

Za druhé, formální kritérium vyžaduje, aby byl oznámen vkládaný znak vysokým smluvním stranám a Mezinárodnímu výboru Červeného kříže prostřednictvím depozitáře před přijetím Protokolu III.

Obr. 3: Vložení znaku červeného Davidova štítu [6]

Jediný znak, který splnil obě uvedená kritéria, byl červený Davidův štít, který je používán izraelským národním společenstvím od 30. let dvacátého století (společnost Magen David Adom). O tomto znaku byly výhradou, kterou uvedl Izrael při ratifikaci ženevských úmluv v roce 1951, spraveny prostřednictvím depozitáře vysoké smluvní strany a Mezinárodní červený kříž. Z uvedeného vyplývá, že červený Davidův štít je jediným jiným znakem, který odpovídá kritériím pro vložení do červeného krystalu (obr. 3).

2. Národní společnost, která se v souladu s odstavcem 1 tohoto článku rozhodne vložit do znaku Protokolu III jiný znak, může v souladu s vnitrostátními právními předpisy používat název tohoto znaku a tento znak na svém státním území. [1]

Když za určitých podmínek národní společnost přijme rozhodnutí vložit do červeného krystalu např. jeden znak dle odstavce 1 článku 3, má právo dle tohoto odstavce používat pouze název vloženého jiného znaku a samotný jiný znak, aniž by byl vložen do červeného krystalu. Např. když národní společnost se rozhodla vložit červený kříž a červený půlměsíc do znaku Protokolu III, tak může za určitých podmínek použít oba tyto znaky současně (vedle sebe) aniž by byla povinná je vložit do červeného krystalu.

Formulace odstavce 2 článku 3 rozděluje pojmenování znaků a možnost jejich použití pouze na svém státním území. V důsledku toho, nelze nic namítat vůči rozhodnutí národní společnosti o využití názvů znaků, uvedených v článku 3 odstavci 1 písm. a) a b), a to jak na území vlastního státu, tak mimo něj. V praxi to znamená, že červený kříž, červený půlměsíc, červený lev a slunce, znaky uznané ženevskými úmluvami, se mohou, tak jako dříve, používat na cizím území, když si národní společnost zvolí jeden z nich jako svůj znak. Na druhou stranu, jestli národní společnost se rozhodla vložit jeden nebo kombinaci znaků nebo další znak (dle písm. b) odst. 1 článku 3 do znaku Protokolu III, tak je účinnost znaku za hranicemi vlastního státu jen v případě, když je tento znak vložen do znaku Protokolu III. [5]

3. Národní společnosti mohou v souladu s vnitrostátními právními předpisy za výjimečných okolností a k usnadnění své činnosti dočasně užívat rozeznávací znak uvedený v článku 2 tohoto Protokolu. [1]

Tento odstavec v určitém smyslu doplňuje článek 2 odstavce 4 ve smyslu ochranného využití. **Dovoluje se tak národní společnosti za účelem označení dočasně používat znak Protokolu III, nezávisle od toho, jaký znak byl národní společností přijat.** Je vhodné poznamenat, že toto ustanovení umožňuje národním společnostem právo použít pouze červený krystal, zatímco článek 2 odstavce 4 poskytuje pro státy širší možnost uchýlit se k jednomu ze znaků uznanému ženevskými úmluvami, mimo toho, který je tradičně využíván zdravotnickým a duchovním personálem ozbrojených sil vysokých smluvních stran.

Další rozdíl od článku 2 odstavce 4 spočívá v tom, že článek 3 odstavce 3 stanovuje poměrně striktní podmínky pro volbu určitého řešení. Za prvé, použití červeného krystalu musí být v souladu s vnitrostátním právem. Dále, že lze použít tuto variantu jen za výjimečných okolností, a také že národní společnost může použít červený krystal jen dočasně a pak se musí vrátit k používání svého tradičního znaku.

4. Tento článek nemá vliv na právní status rozeznávacích znaků uznaných ženevskými úmluvami a tímto Protokolem ani na právní status jakéhokoliv konkrétního znaku vloženého pro identifikační účely v souladu s odstavcem 1 tohoto článku.

Uvedená klauzule chrání právní status znaků přijatých ženevskými úmluvami a Protokolem III. Je explicitně řečeno, že ustanoveními tohoto článku není dotčen status výše uvedených rozeznávacích znaků. [1]

Článek 4: Mezinárodní výbor Červeného kříže a Mezinárodní federace společností Červeného kříže a Červeného půlměsíce

Mezinárodní výbor Červeného kříže a Mezinárodní federace společností Červeného kříže a Červeného půlměsíce a jejich řádně pověřený personál mohou za výjimečných okolností a k usnadnění své činnosti užívat rozeznávací znak uvedený v článku 2 tohoto Protokolu. [1]

Článek 44 první ženevské úmluvy poskytuje právo Mezinárodní organizaci Červeného kříže a jeho řádně zmocněnému personálu užívat znaku červeného kříže na bílém poli v každé době. Článek 4 Protokolu III však umožňuje užívat dotčeným subjektům rozeznávací znak uvedený v článku 2 Protokolu III, a to za výjimečných okolností a k usnadnění své činnosti. Obě tyto základní podmínky musí být naplněny. Je vhodné učinit poznámku, že je třeba mít v patnosti poslední odstavec preambule Protokolu III, kde je konstatováno odhodlání Mezinárodního výboru Červeného kříže, Mezinárodní federace společností Červeného kříže a Červeného půlměsíce a Mezinárodního hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce zachovat si své stávající názvy a znaky.

Článek 5: Mise pod záštitou Organizace spojených národů

Zdravotnický a duchovní personál účastníci se operací pod záštitou Organizace spojených národů může, se souhlasem účastnících se států, užít jednoho z rozeznávacích znaků zmíněných v člancích 1 a 2. [1]

Organizace spojených národů není formálně účastníkem ženevských úmluv, a tudíž nemá právo používat znaky uznané ženevskými úmluvami a dodatkovými protokoly k nim. Pokud OSN působí prostřednictvím ozbrojených sil svých členských států, tak zdravotnický a duchovní personál těchto ozbrojených sil má právo používat rozlišovací znaky, a také má za povinnost je respektovat. Ozbrojené síly působící pod záštitou OSN mohou použít svůj tradiční znak, pro někoho to bude červený kříž pro jiného např. červený půlměsíc.

Článek 6: Předcházení a postih zneužití

1. Ustanovení ženevských úmluv a, kde jsou aplikovatelné, dodatkových protokolů z roku 1977 upravující předcházení a postih zneužití rozeznávacích znaků se uplatňují rovněž ve vztahu ke znaku Protokolu III. Vysoké smluvní strany zejména učiní nezbytná opatření, aby v každé době byla předcházena, a postihována jakákoliv zneužití rozeznávacích znaků zmíněných v člancích 1 a 2 a jejich názvů, včetně proradného užívání a užívání jakéhokoliv znaku či názvu je napodobujícího. [1]

Tento odstavec vyjadřuje potřebu zabezpečit shodnost režimu upravujícího použití červeného krystalu s režimem použití existujících znaků, a proto přenáší na znak

Protokolu III ustanovení upravující předcházení a postih zneužití rozeznávacích znaků, které jsou obsaženy v ženevských úmluvách a dodatkových protokolů k nim, a to konkrétně v člancích 49, 53 a 54 první ženevské úmluvy, článku 50 druhé ženevské úmluvy a v člancích 18 a 85 Dodatkového protokolu I. V tomto kontextu mají vysoké smluvní strany přijmout potřebná zákonodárná opatření upravující předcházení a postih zneužití rozeznávacích znaků.

2. Bez ohledu na odstavec 1 tohoto článku mohou vysoké smluvní strany povolit dosavadním uživatelům znaku Protokolu III či jakéhokoliv znaku tento znak napodobujícího jeho další užívání, pokud toto užívání nemůže za ozbrojeného konfliktu vzbudit domněnku, že má za účel poskytnout ochranu ve smyslu ženevských úmluv nebo, kde jsou aplikovatelné, dodatkových protokolů z roku 1977, a pokud práva k takovému užívání byla získána před přijetím tohoto Protokolu. [1]

Tento odstavec článku 2 se dotýká citlivého problému, a to možnosti vyslovení, vysokými smluvními stranami, dočasného zákazu použití červeného krystalu subjektům, kteří získali právo k jeho použití před přijetím Protokolu III. Tímto odstavcem byla založena úprava, která je určitou analogií úpravy odstavce 4 článku 53 první ženevské úmluvy vztahující se k červenému půlměsíci, červenému lvu a slunci. Je vhodné uvést, že tento odstavec hovoří o nezadatelném právu předchozích možných uživatelů znaku Protokolu III, bez toho, aby bylo uvedeno, kdo toto právo v minulosti získal.

Článek 7: Šíření

Vysoké smluvní strany se zavazují, že budou v době míru, jakož i v době ozbrojeného konfliktu, šířit ve svých zemích tento Protokol v co největší míře, a zejména že zahrnou jeho studium do programů vojenské přípravy a budou podporovat jeho studium civilním obyvatelstvem tak, aby se s tímto dokumentem seznámily ozbrojené síly i civilní obyvatelstvo. [1]

Článek 7 Protokolu III, i když s některými odlišnostmi, přebírá formulaci článku 83 Dodatkového protokolu I (šíření ženevských úmluv a Protokolu I). Povinnost šířit informace o ustanoveních Protokolu III je považováno jako nezbytné opatření v rámci rozšiřování informací o ženevských úmluvách a dodatkových protokolů k nim. Jde o významný faktor, který přispívá k jejich respektování, a také k dodržování konkrétních ustanovení.

Povinnost vysokých smluvních stran šířit normy Protokolu III determinuje vytyčený cíl, a to **zabezpečit uznání červeného krystalu jako ochranného znaku v době ozbrojeného konfliktu na stejné úrovni jako znaku červeného kříže či červeného půlměsíce.**

Protokol III stanovuje, že činnost spojená s šířením informovanosti se má uskutečňovat již v době míru, a také v době ozbrojeného konfliktu tak, aby se s tímto dokumentem seznámily ozbrojené síly i civilní obyvatelstvo.

Závěr

Znaky uznané ženevskými konvencemi mohou být využity ve dvou základních významech. Za prvé znak může představovat **vizuální symbol ochrany**. V souladu s mezinárodním humanitárním právem jde např. o ochranu objektů a personálu vojenské zdravotnické služby, zdravotnického personálu a objektů národních společností

Červeného kříže a Červeného půlměsíce. Za druhé znak představuje příslušnost osob a objektů k Mezinárodnímu hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce. Tento druhý význam se označuje jako **rozeznávací**.

Vznik dalšího rozeznávacího znaku, červeného krystalu, byl vyvolán nutností zabezpečit ochranu v těch případech, kdy znaky červeného kříže a červeného půlměsíce nejsou vnímány jako neutrální, a také řeší problém zemí, které již mnoho let používají jiný znak. Příkladem může být již zmíněný znak červený Davidův štít. Některé národní společnosti, např. Eritrea (převažujícími vyznáními jsou křesťanství a islám, každé z nich vyznává asi 50 % obyvatel), chtěly používat dva znaky, tj. znak červeného kříže i červeného půlměsíce. [7]

Normy humanitárního práva při mezinárodních ozbrojených konfliktech mají širokou podporu, ale je považováno, že jsou málo efektivní. K tomuto závěru dospěl výzkum u obyvatelstva v osmi zemích, které bylo postiženo ozbrojeným konfliktem a násilím. Výzkum se uskutečnil v Afghánistánu, Kongu, Haiti, Gruzii, Kolumbii, Libanonu, Libérii a na Filipínách. Z některých výsledků výzkumu:

- drtivá většina respondentů, 97 %, má za to, že při vedení bojových činností je nutno přísně rozlišovat mezi komбаты a civilním obyvatelstvem a 75 % má za to, že činnost komбаты při bojových činnostech musí mít stanovené hranice,
- 90 % se vyjádřilo proti taktice oslabení protivníka prostřednictvím strádání civilního obyvatelstva z nedostatku vody, jídla a léků,
- **v průměru 42 % dotázaných potvrdilo, že již slyšeli o ženevských úmluvách** a z nich v průměru 56 % je považuje za efektivní při omezení strádání civilního obyvatelstva v době bojových činností, nejvíce v Libérii 85 %, nejméně v Kolumbii 47 %. [8]

Výzkum potvrdil, že ideje, které byly položeny do základů ženevských úmluv a mezinárodního humanitárního práva, se setkávají s velkou podporou mezi obyvatelstvem zemí postižených válkou. Příznačný se jeví ten fakt, že lidé, kteří prošli útrapami války, pokračují věřit o nezbytnosti stanovení určitých ohraničení pro vedení vojenských činností. [8]

Existující množství znaků resp. neexistence jednoho společného znaku svědčí o rozdílech a nemožnosti překonat některé protichůdné názory a povznést se nad náboženské a kulturní rozdíly. V těchto podmínkách bylo v rámci celkového řešení problému nutné přijmout další rozeznávací znak, který neobsahuje nějaké náboženské, politické nebo významy. Přijetí dalšího rozeznávacího znaku dalo alternativu těm, kteří nemohou použít svůj tradiční znak. Tento přístup uspokojil i ty, kteří měli kategorické námitky vůči používání červeného kříže a červeného půlměsíce, neboť nyní mohou použít jako svůj znak červený krystal, a zároveň byly uchráněny historické znaky. Lze předpokládat, že přijetím dalšího rozeznávacího znaku, tj. červeného krystalu, se ukončily další požadavky pro zavedení dalšího nového znaku.

Poznámky k textu a literatura:

- [1] Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Dodatkového protokolu k ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o přijetí dalšího rozeznávacího znaku (Protokol III). *Sbírka mezinárodních smluv*, Česká republika, částka 47 (č. 85/2007). Rozeslána 23. listopadu 2007, <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2007/sb047-07m.pdf>.

- [2] Vyhláška ministra zahraničních věcí ze dne 15. 12. 1954 o ženevských úmluvách ze dne 12. srpna 1949 na ochranu obětí války. Uveřejněno ve *Sbírce zákonů Republiky československé*, částka 40 ze dne 31. 12. 1954, <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1954/sb40-54.pdf>.
- [3] Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o vázanosti České a Slovenské Federativní Republiky dodatkovými protokoly I a II k ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů a konfliktů nemajících mezinárodní charakter, přijatých v Ženevě dne 8. června 1977. Uveřejněno ve *Sbírce zákonů České a Slovenské Federativní Republiky*, částka 35, rozesláno dne 23. 5. 1991, dostupné na <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1991/sb035-91.pdf>.
- [4] *29th International Conference of the Red Cross and Red Crescent, Geneva, 20 to 21 June 2006. Resolution 1.* [cit. 15. 12. 2009]. Přístup z <http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/international-conference-resolution-220606?opendocument>.
- [5] QUÉGUINER, Jean-Francois. *Commentary on the Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Adoption of an Additional Distinctive Emblem (Protocol III).* [cit. 15. 12. 2009]. Přístup z <http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/html/review-865-p175>.
- [6] **Magen David Adom** (MDA) doslova „červený Davidův štít“, také „červená Davidova hvězda“, je izraelskou národní společností Mezinárodního červeného kříže. Mezinárodní červený kříž (MČK) a Červený půlměsíc odmítaly uznat Magen David Adom kvůli symbolu Davidovy hvězdy. Proto MČK schválil jako třetí oficiální symbol nábožensky neutrální červený krystal (7. prosince 2006). Byl přijat poměrem hlasů 98 pro a 27 proti při 10 absencích. Proti přijetí symbolu červeného krystalu hlasovaly zejména arabské státy. Odkazy na internetu na adresách: http://cs.wikipedia.org/wiki/Magen_David_Adom, http://www.cck-cr.cz/docs/mvck_tz/mvck_bulletin_liban_11.pdf, <http://symbols.xrs.cz/hexagram/ap>.
- [7] *About the adoption of an additional emblem: questions and answers.* [cit. 10. 1. 2010]. Přístup z <http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/html/emblem-questions-answers> 281005.
- [8] *ICRC poll shows rules of armed conflict enjoy broad support but are considered to have limited impact.* [cit. 15. 12. 2009]. Přístup z <http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/research-interview-100809?opendocument>.

Zkratky a vysvětlivky k textu:

ženevské úmluvy	Jde o neoficiální označení čtyř tzv. ženevských úmluv na ochranu obětí války sjednaných na diplomatické konferenci v Ženevě dne 12. srpna 1949.
první ženevská úmluva	„Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli ze dne 12. srpna 1949“ (oficiální název)
druhá ženevská úmluva	„Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil na moři ze dne 12. srpna 1949“ (oficiální název)
třetí ženevská úmluva	„Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci ze dne 12. srpna 1949“ (oficiální název)
čtvrtá ženevská úmluva	„Ženevská úmluva ze dne 12. srpna 1949 o ochraně civilních osob za války ze dne 12. srpna 1949“ (oficiální název)
Dodatkový protokol I (Protokol I)	„Dodatkový protokol k ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů ze dne 8. června 1977“ (oficiální název)
Dodatkový protokol II (Protokol II)	„Dodatkový protokol k ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter ze dne 8. června 1977“ (oficiální název)
Dodatkový protokol III (Protokol III)	„Dodatkový protokol k ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o přijetí dalšího rozeznávacího znaku ze dne 8. prosince 2005“ (oficiální název)
červený krystal	další rozeznávací znak, označován jako „znak třetího protokolu“, „znak Protokolu III“
národní společnost	Poté co je národní společnost uznána vládou své země a Mezinárodním výborem Červeného kříže, stává se součástí Hnutí červeného kříže a červeného půlměsíce a může požádat o členství v Mezinárodní federaci červeného kříže a červeného půlměsíce. Národní společnosti poskytují pomoc postiženému civilnímu obyvatelstvu a podporují vojenskou zdravotní službu.

Jan Eichler: Mezinárodní bezpečnost v době globalizace

(Informativní recenze)

RECENZE

Známý a renomovaný autor Jan Eichler, pracovník Ústavu mezinárodních vztahů v Praze, vydal po monografii Terorismus a války na počátku 21. století další, v názvu uvedenou publikaci o mezinárodní bezpečnosti v době globalizace. Navazuje jí mj. tematicky na knihu, která vyšla v nakladatelství AVIS Ministerstva obrany pod názvem Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století a byla určena jen pracovníkům tohoto rezortu. [1]

Nejnovější Eichlerova kniha má tři části. V první autor na sto stranách podrobně vymezuje téměř tři desítky základních pojmů z teorie bezpečnosti, tedy dvojnásobně více než v předcházející publikaci, a na základě nejnovější literatury. Ve druhé části se zabývá charakterem válek v devadesátých letech minulého století. V části třetí pojednává o globálním terorismu a navazuje na prvně uvedenou publikaci.

Základní pojmy z teorie bezpečnosti

Autor se především zabývá teoriemi realismu a neorealismu, liberálního institucionismus, konstruktivismu, kritickou teorií a radikální teorií. Proto stojí za to uvést základní problémové okruhy a pojmy, se kterými uvedené disciplíny operují a autor je zároveň vymezuje a rozvíjí.

Ústřední pojmy: **realismus** a **neorealismus**, typy mezinárodních uspořádání (unipolarita, bipolarita, vyvážená multipolarita, nevyvážená multipolarita). Liberální institucionismus a jeho hlavní metody. Dimenze bezpečnosti. Základní rysy bezpečnostních hrozeb a rizik. Největší hrozby pro země euroatlantické oblasti. Nejzávažnější bezpečnostní rizika současného světa. Vyhodnocování bezpečnostních hrozeb. Vyhodnocování a zvládání bezpečnostních rizik. Bezpečnostní dilema. Bezpečnostní spolupráce. Bezpečnostní společenství. Bezpečnostní studia. Kritické reflexe politiků neutrálních států. Činitelé bezpečnostní politiky. Mír. Válka. Strategie. Zbrojení. Kontrola zbrojení. Proliferace zbraní hromadného ničení. Neutralita. Globalizace a bezpečnost. Fukuyamovo pojetí globalizace jako konce dějin. Huntingtonovo pojetí globalizace jako střetnutí civilizací. Odzbrojovací smlouvy podepsané na počátku devadesátých let.

V první části nejde jen o vymezení základních pojmů teorie bezpečnosti, ale i o **uvedení tematických oblastí** nového pojetí této disciplíny. Autor neuvádí celý komplex pojmů. Mohl by uvést například různé druhy bezpečnosti (národní, vnitřní, vnější, ekonomická, environmentální), bezpečnostní prostředí, bezpečnostní komunita, národní zájem, moc, rovnováha moci, konflikt, bezpečnostní politika, obranná politika, vojenská politika, obrana, sekuritizace atd. [2] Autor však nezpracovává bezpečnostní terminologii, ale pojmový rámec tématu své publikace.

Zvláště zajímavé je Eichlerovo vysvětlování zásadního rozdílu mezi pojmy „bezpečnostní hrozba“ a „bezpečnostní riziko“, kde navazuje na předního německého sociologa

Ulricha Becka, který riziko pojímá jako předvídatelný důsledek lidského rozhodování. [3] Podle Jana Eichlera jsou rizika „... sociální jevy odvozené od hrozeb, mají vždy subjektivní charakter. Odvozují se od rozhodnutí a činů těch, kteří vyhodnocují situaci a podle toho pak jednají..., a tím pádem nesou zodpovědnost za své kroky“. [4]

Práce je určena především pro pedagogickou činnost. Obvykle jsou proto uváděny definice daného pojmu, jak je vymezuje řada autorů včetně relevantních příkladů, aniž se autor sám explicitně hlásí k určité definici nebo formuluje vlastní. Tzn. tato část má výrazně výkladový charakter, Jan Eichler s názory prezentovaných autorů nepolemizuje, staví se k nim většinou neutrálně. To je jistou slabinou publikace, z hlediska modernější výuky by ji až na výjimky slušel polemičtější ráz, protože mezi jednotlivými autory diskuze probíhá. Autorovu preferenci lze zčásti vyzkoušet jen z dílčích shrnutí, kde v hodnocení jednotlivých vymezení lze identifikovat jeho názor. Z toho lze vyvodit, že čtenářům nabízí nejrůznější názory na explikované pojmy a preferenční výběr ponechává na nich samotných.

Za aktuální bezpečnostní hrozby autor v podstatném souladu s bezpečnostními dokumenty Evropské unie i Severoatlantické aliance považuje stále zejména terorismus, zhroucené státy, šíření zbraní hromadného ničení, regionální války, chudobu, nestabilitu a zhoršení životního prostředí. Za hlavní ukazatele síly států jsou považovány poloha a rozloha, počet obyvatelstva, vydatnost přírodních zdrojů, technologická vyspělost, sociální soudržnost, a zejména vojenská síla. Z globálního hlediska je podle něj nutné po překonání bipolarity (USA – SSSR, eventuálně potenciální USA – Čína) překonat i stadium unipolarity s cílem dosáhnout **vyvážené multipolarity s dominancí více velmocí**, mezi nimiž nejsou vážnější konflikty, existuje mezi nimi rovnováha sil. Sledujeme-li první výsledky zahraniční a bezpečnostní politiky nového amerického prezidenta Baracka Obamy, ten sice znovu prezentoval své odhodlání zachovat americký světový *leadership*, ale charakter jeho politiky by mohl vést k naznačenému modelu světového uspořádání s jistou dominancí Spojených států a Číny.

Z této části je patrné, jakými významnými proměnami prošla bezpečnost za posledních dvacet let a proč je nutné se tak rozsáhle věnovat novému pojetí bezpečnosti, která se již neomezuje jenom na vojenství, jak tomu bylo ještě před desetiletím.

Války v devadesátých letech 20. století

Obsahem této části je zhodnocení válek, které vypukly od roku 1990 do roku 2001 v Africe, Asii a v Latinské Americe, dále války v Perském zálivu v roce 1991 a letecké války proti Srbsku v roce 1999. V těchto letech proběhlo **120 ozbrojených konfliktů** se čtyřmi milióny mrtvých a čtyřiceti milióny vyhnaných. Války se odbyvaly zvláště v tzv. historické části světa a ze sociologického hlediska stojí za pozornost, že byly neobyčejně kruté i vůči vyznavačům stejného náboženství (např. Alžír) a spojeny s etnickými čistkami (např. Dárfúr). Příčinou byla často kmenová či klanová nenávisť a výsledkem přes chaotičnost průběhu střetnutí mnohdy genocida. Z mrtvých bylo 94 % civilistů (za první světové války jen 15 %, za druhé 50 %). To často vyvolalo velkou mezinárodní solidaritu, která však nemohl zdaleka kompenzovat rozsah lidských a materiálních ztrát.

V Asii se ozbrojené ozbrojená střetnutí přesunula z Vietnamu především do Indonésie a aktuálně do Afghánistánu, ale stejně tak jako v Africe byla převážně spjata již ne

s komunismem, ale s pojetím islámu. Napětí v této části světa bytostně ohrožuje zvláště Pákistán, ale také Indii a Čínu (Bombaj, Ujgurská autonomní oblast).

Latinská Amerika prožila v historii nespočet vojenských diktatur. V současné době však s výjimkou dvou zemí tu byly zvoleny vlády relativně demokratickým způsobem. Tento subkontinent však ohrožuje populismus, nyní převážně levicový. A protože se výsledky nedostavují, dochází i k ozbrojeným konfliktům, které si již vyžádaly tisíce mrtvých, zvláště v Kolumbii; situace je vážná i na Haiti, v Bolívii a ve Venezuele.

Neobyčejně vleklý je i izraelsko-palestinský konflikt, který je intenzivní od druhé světové války. Příčinami ozbrojených konfliktů je v této oblasti i nedostatek vody, např. v Jordánsku, Izraeli, Kuvajtu a ve Spojených arabských emirátech. Izrael má pro vedení válek malé strategické zázemí, nemá kam ustupovat, nemůže vytvářet druhé sledy vojenských sil; proto v podstatě není rozdíl mezi frontou a zázemím, což silně ovlivňuje psychiku obyvatel. Stejně tak působí palestinský asymetrický způsob boje. Izraeli proto nezbyvá než neustále militarizovat. Dvouletá až tříletá povinná základní služba se týká i žen. Za svou existenci Izrael může děkovat zvláště Spojeným státům jako strategickému partnerovi.

Současné války a ozbrojená střetnutí jsou strašná, nyní drtivě postihují především civilní obyvatelstvo. Proto vznikla i idea *human security*. Je zřejmé, že EU by měla definovat specifickou evropskou koncepci bezpečnosti založenou na zásadách lidské bezpečnosti, která by umožňovala v krizových situacích zasahovat účinněji a využívat své zahraniční a bezpečnosti politiky způsobem, jenž by se těšil podpoře občanů, a zároveň by se zaměřil na potřeby zranitelných komunit. Lidská bezpečnost by se měla stát novým operačním rámcem zahraničních akcí vedených EU. Dojde-li proto k reedici této publikace, měl by se jí autor věnovat rozsáhleji.

Samostatnou pozornost autor věnuje válkám, ve kterých je zaangażován tzv. **posthistorický svět**, zejména Spojené státy. V období po studené válce se odehrály čtyři: dvě v devadesátých letech (Pouštní bouře 1991 v Iráku a v Kuvajtu a Spojenecká síla v roce 1999 na území bývalé Jugoslávie, která zakončila konflikt od roku 1991 v podstatě dodnes diskutovanou leteckou válkou) a dvě po 11. 9. 2001 (Afgánistán a Irák). V těchto vojenských operacích byly s výjimkou zbraní hromadného ničení nasazeny všechny dostupné zbraně a zbraňové systémy, řádově tisíce tanků a letounů či vrtulníků. Byly to navíc operace masového charakteru, např. v Pouštní bouři na obou stranách bojovalo cca půl milionu vojáků. Jen pro ilustraci ze SRN bylo vypraveno 750 nákladních vlaků a 1300 automobilových kolon.

V souvislosti s touto operací si autor klade řadu otázek: proč spojenci neobsadili Bagdád, neporazily elitní jednotky včetně „revolučních gard“ a nezničili zbraně hromadného ničení, čímž umožnili Husajnovi vypořádat se barbarsky s odpůrci, nemluvě o tom, že by se vyhnuli druhé irácké válce. Autor se domnívá, že prezident George Bush starší měl strach právě ze zbraní hromadného ničení a z rozpadu Iráku. Američané však tvrdili, že by se to setkal s odporem arabských států. I balkánská válka skončila problematickým osamostatněním Kosova. Obecně lze říci, že problémem těchto válek není převážně zvládané vojenské řešení, ale poválečné uspořádání.

Druhá část nás nutí zamýšlet se nad civilními oběťmi současných válek a proč je proto nutné rozpracovávat, a především realizovat zásady *human security*, které je dílem londýnské školy bezpečnostní studií. Není to možné jinak než v rámci Evropské unie a naší bezpečnostní politiky. Tato idea a teorie by měla být respektována i v nové

strategické koncepci Severoatlantické aliance, na které se pracuje a která má být schválena na summitu NATO koncem tohoto roku v Lisabonu.

Globální terorismus

Ve třetí část publikace se autor zabývá národním, mezinárodním, a zvláště globálním terorismem, jehož nástup začal nejviditelněji 11. září 2001. Pozornost věnuje především jeho základní charakteristice, nejvýznamnějším akcím a předním organizacím. Zaměřuje se na konflikt v Afghánistánu (od roku 2001), v Iráku (2003), na konflikt mezi Ruskem a Gruzii (2008) a analyzuje i ofenzivu Izraele proti Gaze na přelomu let 2008-2009. Pozornost problematice terorismu je o to cennější, že s výjimkou právě uvedených oblastí se hrozba terorismu v ostatních světových teritoriích s výjimkou Indie a Indonésie stále více podceňuje, protože zde delší dobu nedošlo k vážnějšímu teroristickému útoku jako byl New York, Washington, Londýn, Madrid či Beslan.

Dále je v této kapitole pozoruhodné to, že autor přináší vlastní etapizaci dosavadního vývoje terorismu a její zdůvodnění na základě používaného *modus operandi*, tedy demonstrativní, destruktivní a sebevražedný terorismus. [5]

Základní charakteristiku terorismu vidí autor v tom, že na rozdíl od vojenských jednotek útočí teroristické skupiny bez předchozího vyhlášení války a jejich přípravy na úder probíhají skrytě, za přísného utajení typického pro uzavřené spiklenecké komunity. Jde tedy o nepřímou strategii a převážně asymetrickou válku. Je však stále nutné rozlišovat mezi terorismem, gerilovou či partyzánskou válkou a národněosvobozenickým bojem.

Globální terorismus podle autora usiluje o vysoký počet obětí, což svými psychologickými dopady přesahuje státní hranice a ovlivňuje veřejné mínění nejen v jedné zemi, ale v celém regionu, či dokonce celém světě. Zneužívá přitom stinné stránky globalizace kulturního, ekonomického a náboženského charakteru. Teroristické akce potvrdily správnost americké definice charakterizující **terorismus jako plánované násilné akce, které mají politické zaměření a které podnikají činitelé na nižší než státní úrovni**. Společnou ideou je nenávisť vůči hodnotám západní civilizace a jejímu hlavnímu symbolu, jímž jsou Spojené státy.

Autor je přesvědčen jako většina teoretiků, že globální akce teroristů jsou odsouzené, ale zároveň se domnívá, že jsou reakcí na politiku USA vůči islámskému světu. Je to vysvětlení pravdivé, ale jednostranné: samostatnou vinu druhé strany není možné popřít. Podobně je tomu i pokud jde o Irák a Afghánistán. Otevřeným problémem zůstává, zda zvolená ofenzivní strategie spojená s válečnými konflikty a vysláním zahraničních misí je efektivnější, než by byl vzájemný dialog mezi soupeřícími stranami a adekvátní obrana vlastního území proti pronikání mezinárodního terorismu, jakou zvolily i Spojené státy. Je poté otázkou, jaké byly hlavní příčiny toho, proč v této zemi od 11. září 2001 nedošlo k vážnějšímu teroristickému útoku.

Na druhé straně Blízký a Střední východ a postsovětský prostor zůstávají nadále nebezpečnými oblastmi současného světa. Svět potřebuje, aby jako kdysi Ronald Reagan a Michail Gorbačov i Barack Obama s Dimitrijem Medveděvem resp. Vladimírem Putinem adekvátně zvládli existující bezpečnostní situaci. Konečně na zmíněná témata se mj. zaměřuje i tvorba nové strategické koncepce Severoatlantické aliance.

Třetí část dokumentuje jakými významnými proměnami prošel mezinárodní terorismus po studené válce, a zejména po 11. září 2001. Ukazuje se, jak může být

v zájmu fundamentalistické nesnášenlivosti a nenávisti zneužívána náboženská i jiná víra či ideologie.

Shrnutí

Autor zakončil v závěru svou práci dvěma shrnutími, která určitě mohou být zajímavá pro vojáky i odborníky v oblasti bezpečnosti:

1. Doba nazývaná jako **postkonfrontační** je plná bezpečnostních hrozeb a rizik, kterým je možno se vyhnout nebo je podstoupit. I nadále tak mnohé záleží na činitelích bezpečnostní politiky, zejména na vládách jednotlivých států a nejvyšších představitelích mezinárodních organizací. Právě oni budou rozhodovat, jakou cestou se bude ubírat mezinárodní bezpečnost v příštích letech. Na nich bude ve velké míře záležet, zda to bude cesta konfrontační či válek, nebo se prosadí liberální pojetí mezinárodní bezpečnosti, které se zaměřuje na volný obchod, mezinárodní komunikaci a vyjednávání a na mírovou spolupráci mezi státy.
2. **Silová řešení nadále zůstávají součástí mezinárodní politiky.** I na začátku 21. století dávají politikové příklady k vojenským úderům, aniž by se příliš znepokojovali otázkou, zda je takový přístup legální a legitimní. Platí to zejména pro jižní polokouli (zejména pro Afriku, kde je nejvíce obětí), ale také pro Sever, tedy pro Fukuyamův posthistorický svět. Nejvýrazněji se to ukázalo v Iráku, během krátké rusko-gruzínské války a při izraelské operaci Lité olovo, jež bylo odpovědí na raketové útoky Hamásu.

- rk -

Poznámky k textu a literatura:

- [1] Jan EICHLER. *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*. 1. vyd., Praha: Portál, 2009, 327 s., ISBN 978-80-7367-540-0 (tato publikace byla recenzována); Jan EICHLER. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. 1. vyd., Praha: Ministerstvo obrany České republiky–AVIS, 2006, 303 stran, ISBN 80-7278-326-2; RAŠEK, A. Recenze monografie Jana Eichlera *Terorismus a války na počátku 21. století*. *Sociologický časopis*, ročník 44, čís. 2/2008, s. 441-445; RAŠEK, A. *Terorismus a války na počátku 21. století*. [recenze] *Vojenské rozhledy*, 2008, č. 3, ročník XVII (XLIX), str. 155-166, ISSN 1210-3292.
- [2] Kdo se o nich chce dozvědět více, viz např. *Slovník vojenského profesionála*. Humanitní obory. Předseda reakční rady PhDr. Miroslav Purkrábek, CSc. Ministerstvo obrany ČR, Praha 1993, stran 270, ISBN 80-85469-58-8; ZEMAN, P. (ed.) *Česká bezpečnostní terminologie*. Výklad základních pojmů. Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně. Brno, 2003, 158 stran.
- [3] BECK, U. *Risikogesellschaft: Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt am Main, Suhrkamp, 2003.
- [4] EICHLER, J. (2009), *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*, s. 43.
- [5] EICHLER, J., cit. dílo, s. 164-168.

RECENZE

Nezápadní aktéři světové bezpečnosti

Málokteré knize se dostane takového slavného přijetí v přítomnosti několika ministrů, současných i bývalých, španělského velvyslance, ředitele španělského ústavu strategických studií a jeho zástupce, osobností českého politického života, jako nové monografii SBP CESES FSV UK Nezápadní aktéři světové bezpečnosti. Španělský velvyslanec i další španělští hosté byli přítomni coby zástupci současné předsednické země Evropské unie. Akce se konala v reprezentativních místnostech Parlamentu České republiky 6. května tohoto roku. Mezi kmotry knihy patří mj. doyen českých novinářů Jan Petránek, který nešetřil slovy chvály a uznání.

Na přelomu první a druhé dekády 21. století stojí svět před řadou politických, ekonomických, sociálních a v neposlední řadě bezpečnostních problémů, které jsou v mnoha případech ve srovnání s dřívějším vývojem světa a lidstva bezprecedentní. Pomíjí postupně unipolární moment ve světovém vývoji, který nastal po skončení studené války na počátku devadesátých let 20. století, jenž byl charakterizován globální dominancí Spojených států. Formování multipolárního světa s celou řadou polů vlivu reprezentovaných nově se rodícími globálními nebo regionálními mocnostmi je již nesporným faktem. V ekonomickém a politologickém diskurzu již zdomácněla zkratka BRIC, se kterou před několika lety přišla investiční banka Goldman Sachs a jež označuje čtyři velké mocnosti a jejich ekonomiky – Brazílii, Rusko, Indii a Čínu, které mají v horizontu 2-4 příštích dekád dohonit a částečně i předhonit nejrozvinutější země světa.

Růst těchto „nezápadních aktérů“ je bezesporu velkou výzvou pro Západ, kterým tradičně označujeme celý transatlantický prostor (i když k „Západu“ můžeme z kulturních, sociálních, ekonomických, hodnotových aj. důvodů zařadit i dvě země nacházející se mimo něj - Austrálii a Nový Zéland). Ten podle známého britského politologa Timothyho Gartona Ashe ztrácí po zhruba pěti letech svou světovou dominanci, která bude trvat ještě přibližně dvacet let. Tato velká dějinná změna se však bude odehrávat na pozadí v mnoha ohledech rizikového vývoje světa spojeného především s degradací životního prostředí, bojem o suroviny - především ropu, plyn a vodu, nebezpečím terorismu, s rozšiřováním zbraní hromadného ničení a celou řadou nebezpečných regionálních konfliktů. Znepokojivá je též absence schopnosti zvládat celou řadu globálních problémů koordinovaně na globální úrovni.

V úvahu je nutné brát i dopady globální finanční a ekonomické krize, jejíž příčinou byla krize americké ekonomiky koncem první dekády 21. století. Jeden z předních českých ekonomů a bývalý ministr v polistopadových vládách Vladimír Dlouhý při příležitosti návštěvy nového amerického prezidenta Baracka Obamy v Praze v dubnu 2009 v MF DNES napsal:

„Tato krize také znamená ztrátu postavení ve světě jak americké (a též evropské) ekonomiky, tak dolaru; ten zůstane rezervní měnou, ale v menší míře. V Davosu to

naznačil premiér Putin a nyní guvernér čínské centrální banky: tyto země (i další) by ochotně investovaly své přebytky do jiné měny. Navíc je znovunastartování americké (a s ní evropské) ekonomiky dost podmíněno udržetím hospodářského růstu v tzv. BRICs (Brazílie, Rusko, Čína a Indie) a při významném vlivu státu (a strany) na čínskou ekonomiku lze s nadsázkou říci, že americké oživení je, alespoň v krátkém období, v rukou čínských komunistů. A nutno přiznat, že Čína spolupracuje jak nikdy předtím – nejen v měnové oblasti, ale poslední data naznačují ekonomický růst alespoň v některých sektorech (infrastruktura). Nicméně, ani USA, ani EU nemají další osud pod kontrolou.“

Na tuto situaci reaguje nová publikace autorů **Miloše Balabána, Antonína Raška** a kolektivu **Nezápadní aktéři světové bezpečnosti**, která se nedávno objevila na knižním trhu. Jejím hlavním cílem je analýza současného politického, ekonomického a bezpečnostního vývoje čtyř mocností – Brazílie, Ruska, Indie a Číny – a jejich předpokládaný vývoj, a to i v souvislosti s aktuálními a perspektivními trendy v globálním vládnutí.

Je nesporné, že spolu s dalšími klíčovými globálními aktéry – Spojenými státy a Evropskou unií – budou ovlivňovat budoucí podobu světového vývoje. V mnoha ohledech budou také na základě své rostoucí politické a ekonomické moci prosazovat vlastní politické představy a koncepty, které jsou a zřejmě nadále budou odlišné od západních norem. I proto je v monografii věnována velká pozornost jejich vztahům právě k Evropské unii a Spojeným státům. Součástí publikace jsou i čtyři scénáře možného globálního vývoje, které akcentují rostoucí roli BRIC v jeho rámci, a příloha s klíčovými statistickými údaji o BRIC. Ambicí této publikace rozhodně není naprosto vyčerpávajícím způsobem postihnout celou šíři dané problematiky, spíše poukázat na některé klíčové trendy, a to i v širších geopolitických a bezpečnostních souvislostech, jež jsou zatím zvláště v českém diskurzu buď opomíjeny, nebo nepříliš známy.

Součástí publikace jsou i čtyři scénáře možného globálního vývoje, které akcentují rostoucí roli BRIC v jeho rámci, a příloha obsahující klíčové statistické údaje o BRIC.

Balabán, M., Rašek, A. a kol.: Nezápadní aktéři světové bezpečnosti. Univerzita Karlova Praha, nakladatelství Karolinum 2010, 136 stran, 150 Kč, ISBN 978-80-246-1721-3, EAN 9788024617213.

-nk-

PERSONÁLIE

Nadporučík ve výslužbě Česlav Valošek – válečný veterán, příslušník čs. samostatné obrněné brigády ve Velké Británii

* 29. dubna 1925

Narodil se 29. dubna 1925 v Albrechticích u Českého Těšína. V roce 1936 ukončil obecnou školu a pokračoval ve studiu na gymnáziu v Českém Těšíně, nejprve s českým jazykem vyučovacím a od října 1938 po obsazení Těšínska Polskem s polským jazykem vyučovacím. Na podzim 1939, kdy nacistické Německo rozpoutalo druhou světovou válku, musel studium ukončit. Německým pracovním úřadem byl přidělen jako dělník do Larischova zahradnictví v Karviné Solci. V tomto těžkém životním období, kdy musela jeho rodina přijmout tzv. *volksliste* č. 3, očekával, že bude muset nastoupit do německé armády. Stalo se tak v srpnu 1943, kdy obdržel povolávací rozkaz a ocitl se ve Verdunu ve Francii, kde prodělal několikaměsíční dělostřelecký výcvik. Do bojů na frontě však nasazen nebyl. Dělostřelecká jednotka tvořená především vojáky z Těšínska a Horního Slezska, byla využívána k budování palebných postavení pro jednotky, které ji následovaly.

Jak sám říká: „Šlo vlastně o pracovní jednotku, budovali jsme okopy pro děla a po ukončení prací jsme byli přesunuti vždy na další palebné postavení.“ I když si byl vědom následků, byl přesvědčen o tom, že musí dezertovat. „K útěku jsme se rozhodli tři,“ říká Česlav Valošek, „já, Alois Stankuš a Vincenc Vitoš, oba rovněž z našeho kraje. Podařilo se nám utéci ze strážní služby, a protože jsme potřebovali náboje do pušek a potraviny, vloupali jsme se do muničního i proviantního skladu uvnitř palebního postavení. Bylo to velmi nebezpečné a pokud by nás tehdy chytili, čekala nás okamžitá smrt. S tím jsme se v noci vypravili na cestu. Vzpomínám si, že jsme se ocitli v minovém poli, našťáště jsme na miny nenarazili, bylo to minové pole jakoby“. Podařilo se nám ukrýt na jedné farmě ve stodole, odkud jsme chtěli v noci pokračovat dále. K tomu nedošlo, protože nás překvapil francouzský sedlák, jemuž ta farma patřila. Měli jsme opět štěstí, hlavně proto, že jsem uměl francouzsky a vysvětlil jsem mu, že jsme zběhové. Nechal nás ve stodole celých 14 dnů až do příchodu kanadských jednotek a pak jsme se s jeho pomocí přihlásili na kanadském velitelství spojeneckých armád.“

Foto: Vojín Česlav Valošek 1945
(soukromý archiv Č. Valoška)

Všichni tři byli umístěni ve shromaždišti zajatců, kde několik týdnů čekali na to, než byli zařazeni do transportu a lodí přesunuti do Anglie do přístavu South Hampton a následně do Skotska, kde byli vystrojeni. Krátce nato pak odjeli znovu do Anglie, do South end on Sea, přístavního městečka, kde po vykonání vojenské přísahy byli zařazeni do čs. samostatné obrněné brigády.

Po následném krátkém výcviku se celá jednotka přemístila do Francie, kde se od listopadu 1944 do konce války účastnil bojových akcí v severní Francii u Dunkerque. Česlav Valošek vzpomíná, jak mu málem vybouchl granát, který měl v kapse a u kterého se mu uvolnila pojistka. Stačil ho ještě odhodit. Konec války ho zastihl ve Francii. Následoval přesun do Plzně a do Klatov. Zde se podílel na bojových akcích proti

Foto: Vojenská přísaha (South end on Sea, říjen 1944)
(soukromý archiv Č. Valoška)

Němcům a esesákům, kteří se pohybovali a v noci rabovali ve vesnicích na Klatovsku v šumavských lesích. Po odchodu do zálohy se přihlásil v Ostravě do jednoletého kurzu přípravy k maturitě a v roce 1946 maturoval. Posléze se přihlásil ke studiu Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně, obor přírodopis-zeměpis, kterou úspěšně absolvoval v roce 1950. Jako pedagog vyučoval jeden rok na základní škole v nedalekém Horním Těrlicku. Od roku 1952 přešel do Českého Těšína, kde vyučoval ve škole důstojnického dorostu. Po roce působení jeho nadřízení zjistili, že byl v západní armádě, což se tehdy neslučovalo s posláním pedagoga. Musel školu opustit, avšak u učitelství ještě mohl zůstat. Přijali ho na základní školu do Českého Těšína, kde byl do roku 1953, kdy přešel učit na těšínské gymnázium.

V roce 1957 neprošel následnými prověrkami s tím, že „neskýta záruku kladného působení na mládež“. Byl okamžitě propuštěn. Podařilo se mu najít pracovní místo na Dole československé armády v Karvině. Zde si udělal vrtačský kurz a po roce přešel na Důl 9. květen v Horní Suché, kde pracoval jako vrtač v geologickém průzkumu až do roku 1965. Od roku 1966 do roku 1968 byl zaměstnán v Krajském středisku památkové péče v Ostravě-Přívoze. Vrátil se tak ke své původní profesi přírodovědce a stal se vedoucím přírodovědného oddělení. V roce 1968 odchází zpět do školství, kde byl až do svého odchodu do důchodu do roku 1985. Česlav Valošek je ženatý, se svou ženou Annou mají pět dětí. Láska k přírodě ho provází celý život. Od roku 1951 pracoval jako člen vlastivědného kroužku při Okresním vlastivědném ústavu v Českém Těšíně a v roce 1957 se stal konzervátorem státní ochrany přírody. Své geologické sbírky věnoval Muzeu Těšínska, je autorem mnoha vědeckých prací a článků. Od roku 1969 do loňského roku byl kronikářem Albrechtic u Českého Těšína. Zasloužil se i o archeologický průzkum právě v této obci, o jejímž osídlení se dlouho nic nevědělo.

„Jak vnímám hrdost na svou zemi? To není lehká otázka. Už na obecné škole jsem si nesmírně vážil tehdejšího ředitele Dvořáka, to byl opravdový vlastenec. Přistěhoval se vlastně do tohoto regionu z Čech a do prostředí, kde žilo více národností, Poláci i Němci. Vždy jsem se hlásil k tomu, že jsem Čech a jsem na to hrdý. A co bych chtěl vzkázat mladé generaci? Aby si vážila demokracie, aby žila opravdovou demokracií, ale ne takovou, kde je všechno dovoleno, a která se řídí určitými pravidly, lidskými pravidly.“

plk. v zál. Petr Majer

English Annotations

Alliance's New Strategic Concept (*Discussion Continues*) by PhDr. Antonín Rašek. The NATO's New Strategic Concept is only starting point to open discussion on a wide range of security problems. At the beginning there is a description of Czech home politics, attitudes of Czech political parties toward NATO alliance. The author explores the history of NATO's identity crisis. In recent years, different security optics of the members splintered NATO. The US wants an expeditionary alliance with a global reach, the Western Europeans hold to a vision of a regional club of liberal democracies, the Central Europeans have a wish so that Washington would stand by them when they will find themselves pressured by Russia. NATO is divided on how to reform its decision-making processes and how to fund and resource its home and away missions. In Afghanistan, the Alliance faces the most difficult operational challenge to date, with a real possibility of strategic failure. The overarching problem is how to define the core business of NATO: cyber defence, energy security, WMD proliferation, stability and reconstruction missions, out-of-area missions, territorial security, enlargement, partnership-building. The discussion over the New Strategic Concept needs to reorder the question how to define NATO's appropriate roles and go from there.

The Current Reality of Nuclear Threat by Mgr. Jan Ludvík. This article addresses vital issues of possible threat of nuclear weapons in contemporary world. First, the general nuclear order—particularly the NPT regime—is briefly examined. Analysis proceeds to a critical exploration of the prospective use of nuclear weapons by small nuclear states and the so-called rogue states. Some attention is also paid to the conflict between India and Pakistan, since these two states are often considered as the most dangerous from perspective of possible use of nuclear weapons. The author considers the threat of nuclear war between great powers and then the threat of nuclear terrorism. His analysis suggests that deterrence between great powers is reliably working. The threat from rogue states is limited by technological difficulties in process of development and production of nuclear weapons and limits of small nuclear arsenals. Even though threat of nuclear terrorism should not be underestimated, this paper argues that technical obstacles and availability of other comparatively cheap methods effectively reduce the terrorists' desire to acquire nuclear weapons.

MILITARY ART

Main Methods of Intelligence Analysis and Ways of its Evaluating by Mgr. Miroslav Kalous. The article presents six more or less structured analytical methods that are or could be employed in intelligence analysis. This type of analysis, one part of the intelligence cycle, is understood as “the process of evaluating data for reliability, validity, and relevance; integrating and analysing it; converting the product of this effort into a meaningful whole, which includes assessment of events and implications of the information collected”. The set of presented methods includes: link analysis, opportunity analysis, analogy, linchpin analysis, analysis of competing hypothesis and alternative scenarios. The study doesn't stop with presenting those methods; it also explains which type of reasoning (inductive, deductive or abductive) is used when working with each particular method. In broad terms, the article tries to shed light on intelligence analysis and its specifics. The reader should obtain better understanding their usefulness in the daily work of intelligence analyst.

Critical Looks at Hybrid Wars Concept by Ing. Pavel Zůna, MSS. The term “hybrid war” is frequently used today within the military community, but the term does not bring something new in the view of the terminology of the stability operations, comprehensive approach or compound wars. This concept is based on the destructive threats to the military components of international community. It does not help in delimiting reasons of violent conflict and from that point it is harmful, as it does not explain soldiers why they are fighting the “just war”, why they should sacrifice their lives in conflicts far away from their homeland. We should not use terms of hybrid wars, hybrid conflicts, hybrid enemies or forces. Only “hybrid warfare” could find some legitimacy, but only when used with the correct definition of the conflict typology, backed by the political objectives of the war. Conflicts typology, as used, forms the framework for the mission analysis orientation at all command & control levels and it guides the informational support to the military decision making processes.

NATO Response Force by Ing. Jaroslav Kulíšek. This article illustrates the troubles encountered with development of the NRF. The NATO Response Force is a highly ready and technologically

advanced force made up of land, air, sea and special operations forces components that the Alliance can deploy quickly wherever needed. The NRF is intended to be a transformational force that will not only be able to meet the security needs of NATO in 21st century but also serve as an agent of change whereby all the member nations of NATO will be able to bring capabilities, and concepts of operations into their national forces. Undoubtedly, the NRF will not provide a basis for solving all of complex challenges. But it does offer an opportunity for experimentation and testing—the essence of military transformation—and the forging of creative solutions. The views expressed in this assessment are those of the author and do not reflect the official policy or position of NATO or EU.

OPINIONS, CONTROVERSY

Does Graduate Education of Military Professionals Need a Reform? by *Brigadier-General Ing. Jaromír Zina, MSc., Lt.Col. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D.* The article sums up the evolution of the Czech officers' qualification structure since the start of downsizing in 1990 and provides an outlook beyond 2010. At the early 90's graduate education used to be only for officers. A total of 65 % were holding university degrees. Today this number reaches 98 %, with 3 % holding Ph.D. or CSc. degrees. There is also an increase in numbers of WOs with graduate education, it is 4 %, despite the fact that such qualification is not necessary for them. Authors discuss this evolution and compare it with the ageing of the Czech population and overall academic education system. The gradual decrease of people aged 20-24 till 2020 is an important challenge to reforming recruitment and education of junior officers. The reform is needed to avoid deficits in quality junior officers and consequently the lack of personnel selection for military education at the University of Defence.

INFORMATIONAL PAGES

The Current State and Prospects in the Field of Financial Sources Designated for MoD Department by *Ing. Lenka Brizgalová.* In fact, financial resources together with human and material resources belong to the category of "defence resources". They hold a special position in defence system as financial resources are the multiplier of other sources, forming background for the effort of military commanders and leaders. This situation is caused by one simple fact: without the existence of financial resources there is no way how to pay for both human and material assets. This study describes present conditions and prospects of economical development in the word, as well as in the Czech Republic, during the period from 2000 to 2009. The article further analyses development of armed forces financial requirements, funding

trends, and identifies factors that are going to determinate future military expenditures.

Targeted Budgeting: Its State, Prospects and Implementation in Defence Ministry Department by *Prof. PhDr. František Ochraňa, DrSc.* At present, MoD department prepares a new method of economic control: budgeting by objectives. The process has two levels. The first level covers all sources control, the second one is restricted to budgeting methods. Our defence department is under the pressured of continual budget cuts, so the leading defence representatives should welcome this new technique which will clearly and distinctly present results of limited defence budgets, both for the army by itself and for country defence. Targeted budgeting will be oriented towards outward institutions (parliament) and inside activities (within defence department). Departmental objectives are to be taken as integrative, supported by IT system linked up with state treasury, offering reliable data about costs and expenses within the Chapter of the Ministry of Defence.

Connecting Planning and Budgeting Processes in MoD Department by *Lt.Col. Ing. Jaroslav Moravčík.* The Ministry of Finance Regulation No. 415, 2008, sets the scope and structure of initial documents for midterm plans of state budget. The Regulation was further specified under the Order by Minister of Defence "Planning Activities and Development of Department", No. 22/2004, MoD Bulletin, October 29, 2004, now updated. It prescribes to follow the Financial Chapter of MoD by individual targets. The final objective thus becomes a specific indicator of defence spendings. This arrangement thus becomes a basic document for monitoring, evaluating and implementation of respective remedies. It will be tied with running Planning, Programming and Budgeting process. They both will share a common target database for data necessary for planning financial means. Its implementation should be accompanied by educational and schooling programmes for personnel involved, the author proposes.

Geospatial Support to NATO Strategic Headquarters by *Maj. Jan Marša, Ph.D.* First, the author, who works at the Supreme Headquarters Allied Powers Europe, Mons, briefly describes the contribution of Geographic Service of Czech Forces in terms of geospatial support for NATO. He also mentions current allocation of personnel in military missions and NATO/EU international structures. The article deals with tasks fulfilled by the Geospatial Section within Supreme Headquarters (SHAPE). One of the main section's responsibilities is Geospatial Data Management and Distribution, in line, with releasability conditions, and overall coordination of geo-cells within subordinate HQs. This section widely cooperates in the field of research and development, namely Core GIS project

and Geospatial Standardization. Direct Geospatial Support is shortly mentioned, as well as variety smaller assignments.

MILITARY PROFESSIONAL

RTO Study: Joint Operations 2030 by Ing. Miroslav Švejda, MA. NATO's Research and Technology Organization covers six panels dealing with technology. System Analysis and Studies panel drafted a long-term scientific study "Joint Operations 2030" that was performed for three years under the direction of CNAD (Conference of National Armaments Directors). This study identifies system approaches of NATO further development. Its purpose is recommend remedies for eliminating potential defects in future Alliance capabilities, in the frame of anticipated security surrounding and emerging new technologies. The work was divided into five states: evaluating previous studies, evaluating basic potential, setting priorities, new technologies and the last stage evaluated results reached by means of Multinational Exercise. The final version of this document (Final Report) will be released in next half. By joining JO2030 the Czech Republic underlined its resolution to contribute to the advance of NATO defence potential.

Leadership Styles and Mistakes of Junior Commanders-Managers When Entering their Profession by Lt.Col. Ing. Miroslav Mašlej, Ph.D. The author summarises most common and repeated mistakes of graduated officers after leaving military schools. Junior officers are practically in the same position as young manager in civil life, so we can find some analogies in civil managerial leadership. Civil manager faces practically the same problems and situations. There are various mistakes that junior officers ought to be warned. Such educational instructions and leadership should be implemented into military schools' curricula. Backed by a vast amount of studied literature, the author offers his own solution. He makes use of five myths by Linda Hill, professor at Harvard Business School. The problem is to avoid extreme leadership styles: dictatorlike and benevolent ones.

Employing CALS in Acquisition Process of the ACR by Ing. Petra Butorová. Computer-Aided Logistic Support (CALS) appeared for the first time in 1984 in a common study of US government and American defence industry. The study recommended using technical data in digital form. Further it was changed into Computer-Aided Acquisition and Logistic Support and in 1994 the acronym CALS was changed into Continuous Acquisition and Life-Cycle Support. At present we interpret CALS as the support to all automatized processes with fully digitalized data processing. Among its important tools belong LCC (Life-Cycle Costs) and risk

management. It is a vast standardization strategy, covering the whole life cycle, via acquisition process, its support, innovation and product disposal. CALS is supposed to make acquisition procedures in the ACR more effective.

Rations of Pre-prepared Food for the ACR by Doc. Ing. Jan Hrabě, Ph.D., Capt. Ing. Jiří Fryč, Ph.D. Army rations or preserved foods are used to be normally prepared in field kitchen. For standardization reasons, the forces of NATO nations have agreed on several principles, embedded in STANAG 2937 that is the basic document for nutrition of soldiers, compulsory for all NATO member states. Up to now, as a field food support, the Army of the Czech Republic has had at its disposal only the so-called "combat ration food", offered in two variants. At Jan Bata University Zlín, experts finished the development of pre-prepared meals, i.e. "meals ready to eat" intended to be prepared in field conditions. Basic rations meet all requirements prescribed by the Czech Field Manual Prov-1-1. Emergency rations meet 60 % of required energy value. They are intended to help in crisis situations, in time of lack of food. For handling, packing and traffic grounds, food rations are planned for 25 persons.

MILITARY LAW

European Legislation and its Role in the Fight against CBRNE (Introductory to Problems) by Lt. Ing. Martin Klusáček. Nowadays, with the potential employment of Chemical, Biological, Radiological, Nuclear Explosives (CBRNE), terrorism poses a threat to all countries over the world, it becomes scary phenomenon at a global scale. The author introduces key agreements dealing with this subject: Chemical Weapons Convention, European Agreement concerning the international carriage of Dangerous goods by Road, European Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Inland Waterways, Regulations concerning the International carriage of Dangerous Goods by rail, and so on. The main objective of the EU is to introduce such legal measures so that it would be extremely difficult for terrorist groups to legally gain CBRNE materials. The purpose of this essay is to analyse legal frame of CBRNE materials and to stress the protection against their misusing within an authority of the ACR.

Clarifying the Notion of Direct Participation in Hostilities (The Protection of Civilians) by RNDr. Marek Jukl, Ph.D. International humanitarian law hinges on the principle of the distinction between combatants, whose function is to conduct hostilities during armed conflict, and civilians, who are presumed not to be directly participating in the hostilities and, therefore, entitled to full protection

from attack. They lose this protection only if, and for as long as they “directly participate in hostilities”. After several years of expert discussions and research, the International Committee of the Red Cross (ICRC) has published the Interpretive Guidance, which aims to clarify the meaning and consequences of direct participation in hostilities under international humanitarian law (IHL). This article is devoted to the explanation of this notion. The presented interpretation follows the Interpretive Guidance published this year.

Additional Protocol to the Geneva Conventions Adopting Another Distinct Emblem (*The Red Crystal*) by Ing. Mgr. Rostislav Richter.

There are three protective emblems in use: the Red Cross, the Red Crescent, and the Red Crystal. As protection symbols, they are used in armed conflicts to mark persons and objects (buildings, vehicles, etc.) which are working in compliance with the rules of the Geneva Conventions. The cross, crescent or crystal must be used alone for what is termed “protective” use, to safeguard relief workers. The article predominantly deals with the third protocol emblem also known as the Red Crystal. In short it summarizes its history. Because of the controversy over Israel’s national society Magen David Adom and a number of other disputes, the introduction of an additional neutral protection symbol had been under discussion for a number of years. In fact, this symbol is quite unknown in our country.

BOOK REVIEW

Jan Eichler: International Security in the Era of Globalization. This is another publication by Mr. Jan Eichler. It consists of three parts: the first one defines nearly three dozens of basic terms in the field of security, the second one deals with wars in the 90’s, and finally third part concentrates on terrorism. The book has evidently pedagogical bias, with explanatory character. Under the influence of foremost sociologist Ulrich Beck, Jan Eichler interprets risks as “social phenomena” derived from threats. The author also evaluates wars in Africa, Asia and Latin America, in Serbia or the Persian Gulf, which took place in 1990-2001. There were 120 armed conflicts, with 94 % victims from among civil population (compared with 50 % of WWII

and 15 % WWI). In those wars belligerent parties deployed weapons of all sorts, with the exception of WMD. As far as international terrorism is concerned, the author sees as its primary characteristics the absence of warning before terrorist attacks are accomplished.

Non-Western Actors of Global Security.

The world is changing, new centres of global development have come into being. BRIC stands for Brazil, Russia, India and China that have formed a bloc to challenge US dominance. The acronym BRIC was coined in 2001 by an analyst for Goldman Sachs bank who argued that, by 2050, the combined economies of the BRIC countries would eclipse the combined economies of the current richest countries. This new power politics is reflected by the team of authors Miloš Balabán and Antonín Rašek in a book mentioned above and therefore apart from the BRIC attention is paid to the United States and the EU respectively. The main purpose of their analysis is to predict prospective trends in global governance, they lay down four hypothetical scenarios of possible world’s development.

PERSONAL DATA

1st Lieutenant (ret.) Česlav Valošek, War Veteran, Member of Czechoslovak Independent Armoured Brigade by Col. (ret.) Petr Majer.

He was born in 1925 in Cieszyn Silesia Region of the former Czechoslovakia, where three nationalities lived together: Czechs, Germans and Poles. His family was forced to adopt the so-called Volksliste No. 3 and therefore in 1944 he had to join the German army. He became an artilleryman and was transferred to France, where he deserted together with his two friends, also from his native Moravian-Silesia Region. After detention in a POWs camp in Scotland he volunteered for the Czechoslovak Independent Armour Brigade. He fought in France, later even in Czech lands. In civil life he graduated as a teacher and started to teach at the school for junior officers, but as a member of western armies was not allowed to teach in military school. But it was possible for him to work in civil schools till 1957, when he was found politically incompetent and began to work as a coal miner. In the period of liberalization in 1968 he returned to school.

Představení autorů tohoto čísla

Ing. Lenka Brizgalová, nar. v roce 1970, absolventka VŠDS Žilina, Fakulty ekonomiky a provozu spojů, obor ekonomika a provoz spojů. 1993-2004 vysokoškolský pedagog na VVŠ PV ve Vyškově. Od roku 2004 působí na Univerzitě obrany v Brně jako odborná asistentka katedry ekonomie Fakulty ekonomiky a managementu. Zabývá se a publikuje v oblasti problematiky mikroekonomie, dějin ekonomických teorií, vojenských výdajů, konvergence a procesu zavedení jednotné měny euro. Je spoluautorkou několika specifických výzkumů.

Ing. Petra Butorová, nar. 1973, absolventka VVŠ PV ve Vyškově v roce 2000, od roku 2003 pracuje jako učitel původně na VVŠ PV ve Vyškově, poté na Univerzitě obrany v Brně. V současné době studuje doktorské studium na Univerzitě obrany v Brně obor ekonomika a management. Zabývá se problematikou hospodářské logistiky. Je autorkou a spoluautorkou několika vědeckých projektů a studijních materiálů v oblasti hospodářské logistiky a logistiky Armády České republiky. V dané problematice publikuje v tuzemsku i v zahraničí.

Kpt. Ing. Jiří Fryč, Ph.D., nar. 1978, do r. 2002 magisterské studium na VVŠ PV ve Vyškově obor ekonomika a hygiena výživy ozbrojených sil, 2002-2005 doktorandské studium na UO Brno, v letech 2005-2009 vykonával funkce vedoucího staršího důstojníka, později náčelníka skupiny na odboru logistiky štábu velitelství 26. brigády velení, řízení a průzkumu ve Staré Boleslavi, od roku 2009 náčelník skupiny zabezpečení materiálů-zástupce náčelníka oddělení logistiky střediska KIS Morava 34. zKIS. V roce 2009 obhájil dizertační práci. Publikuje především na vědeckých konferencích a ve Sborníku Univerzity obrany.

Doc. Ing. Jan Hrabě, Ph.D., nar. 1943, Vysoká škola chemicko-technologická v Praze, po jejím ukončení v roce 1967 nastoupil základní vojenskou službu při Vojenské akademii Antonína Zápotockého v Brně, kde působil na katedře týlového zabezpečení, dislokované ve Vyškově. Následně až do roku pracoval 1984 jako inspektor u Státní inspekce jakosti výrobků potravinářského průmyslu, krajském inspektorátě v Brně. V dalších letech vykonával funkci vedoucího výrobního oddělení na s.p. Lacrum Brno. 1992-1995 vykonával funkci náměstka ředitele České zemědělské a potravinářské inspekce v Brně. Od r. 1995 pracoval jako vysokoškolský pedagog na VVŠ PV ve Vyškově na katedře ekonomiky a hygieny výživy. Po prove-

dené reorganizaci vojenských vysokých škol odešel pracovat na Univerzitu Tomáše Bati ve Zlíně, kde pracuje dodnes jako vedoucí Ústavu technologie a mikrobiologie potravin.

RNDr. Marek Jukl, Ph.D., nar. 1969, absolvent Univerzity Palackého v Olomouci (1992), na níž je též akademickým pracovníkem, prezident Českého červeného kříže (od r. 2005). Jeho činnost na poli mezinárodního humanitárního práva (MHP) je spojena především s jeho působením v Českém červeném kříži, kde koordinuje projekt šíření MHP (od r. 1998). Účastník pravidelných seminářů pořádaných Mezinárodním výborem Červeného kříže zaměřených na MHP a jeho šíření. V r. 2005 členem delegace ČR na diplomatické konferenci o přijetí 3. dodatkového protokolu k ženevským úmluvám v Ženevě. Účastník mezinárodních konferencí Červeného kříže a Červeného půlměsíce v letech 2003, 2006 a 2007. Člen pracovní skupiny pro mezinárodní humanitární právo při mezinárodněprávním odboru MZ ČR.

Mgr. Miroslav Kalous, nar. 1984, absolvent baka-lářských oborů politologie a mezinárodních vztahů na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity. V akademickém roce 2009/2010 studentem posledního ročníku navazujícího magisterského studia mezinárodních vztahů na téže fakultě. Zaměřuje se na sociální a politické procesy v oblasti širšího Blízkého východu, s větším důrazem kladeným na problematiku islamismu (nejen jeho násilných projevů). Mimoto jej zajímají teorie oboru mezinárodní vztahy, strategická studia a činnost zpravodajských služeb. Působí ve Studentské sekci Mezinárodního politologického ústavu Masarykovy univerzity.

Por. Ing. Martin Klusáček, nar. 1982, Vysoká vojenská škola pozemního vojska ve Vyškově, Fakulta řízení vojenských systémů (program velitel ženijních jednotek-manažer), Univerzita obrany v Brně, Fakulta ekonomiky a managementu (ekonomika a management). V roce 2005 v Německé spolkové republice absolvoval kurz ENTEC (Euro NATO Training Engineer Centre). Od r. 2005 s přerušením v letech 2007-2008 (UO Brno) vykonával základní velitelské funkce u ženijního vojska AČR. Od r. 2008 působí v rámci ženijního vojska u jednotek EOD (Explosive Ordnance Disposal). Zabývá se analýzou nových trendů ve vojenských. Publikuje pouze ve Vojenských rozhledech.

Ing. Jaroslav Kulíšek (pplk. v zál.), nar. 1953, VVŠ PV LS Vyškov (1977), VAAZ Brno (1985), Integrovaná škola nizozemských královských ozbrojených sil NIAGOS (1999). Na operačním velitelství EU působil v oblasti operačního plánování a řízení operační činnosti pozemních sil, na GŠ AČR pracoval na úseku výstavby systému velení a řízení bojových jednotek pro vedení expedičních operací, operačního použití Battle Groups EU, budování operační schopnosti komplexně integrovaného bojového informačního prostředí (NEC) v podmínkách AČR a procesu zavádění operační standardizace. Účastník mise OSN (UNOMIG), NATO (SFOR, NTMI) a EU (EUFOR RD CONGO). Zkušenosti z vedení operací získal v zónách válečných konfliktů na Kavkaze a v Iráku. V současnosti pracuje u SRDS-OS MO jako referent pro oblast koncepcí budování obranných schopností, konceptu rozvoje operačního umění, teorie vedení integrovaných expedičních operací a fungování integrovaného záchranného systému.

Mgr. Jan Ludvík, nar. 1984, vystudoval obor bezpečnostní studia na Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy a obor mezinárodní teritoriální studia na Institutu mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. V současné době studuje obor americká studia na téže institutu. Je členem studentského expertního týmu Střediska bezpečnostní politiky Centra pro sociální a ekonomické strategie FSV UK Praha. Zaměřuje se především na problematiku teorie odstrašení, jaderných zbraní a národní bezpečnosti Spojených států.

Dr. Petr Majer (plk. v.z.), nar. 1950, Vyšší dělostřelecké učiliště v Martině, Vojensko-pedagogická fakulta VA v Bratislavě (1981), kurz pro informace a komunikaci ve Strausbergu v Německu (1995), studium na Právnické fakultě UK v Praze (1996, 1999). Prošel různými velitelskými funkcemi, starší učitel VDS v Hranicích na Moravě. Od roku 1990 na tiskovém oddělení MO, odboru pro styk s veřejností, a Centru řízení informačních systémů. Od r. 1993 vykonával funkci zástupce náčelníka odd. informací a analýz AVIS-MO, inspektora Inspekce ministra obrany, vědecký pracovník zpětnovazebního informačního systému náčelníka GŠ AČR. Až do svého odchodu do důchodu v únoru 2006 pracoval na tiskovém a informačním oddělení MO. Téměř sedm let vedl Linku Armády České republiky.

Mjr. Ing. Jan Marša, Ph.D., nar. 1975, VA Brno, jazykový kurz na Defense Language Institute v Lackland AFB, Texas, USA a Advanced Geodetic Course v Defense Geospatial Intelligence School ve Fort Belvoir, Virginia, USA. Do r. 2003 pracoval ve Vojenském topografickém ústavu v Dobrušce, v letech 2003-2007 ve Vojenském geografickém a hydrometeorologickém úřadu. Od roku 2006 působí jako zástupce šéfredaktora sborníku Vojenský geografický obzor, jako šéfredaktor vědeckého časopisu Acta geodaetica a jako vedoucí a oponent

bakalářských a diplomových prací. Od prosince 2006 do dubna 2007 velel 1. kontingentu AČR v silách MNF-I, Basra, Irák. Od roku 2008 je náčelníkem geografického oddělení Vrchního velitelství spojeneckých sil v Evropě (SHAPE), Mons, Belgie. Je členem několika mezinárodních pracovních skupin.

Pplk. Ing. Miroslav Mašlej, Ph.D., nar. 1957, VVŠ PV Vyškov, do roku 1986 vykonával základní a střední velitelské funkce u msp, poté velitelské funkce u VVŠ PV Vyškov, 1993-94 VA Brno AK 1, po jeho ukončení zástupce velitele zabezpečovací brigády VVŠ PV Vyškov. 1996-1997 pracoval jako náčelník štábu Vojenské akademie ve Vyškově. V letech 1998-2005 pracoval jako náčelník oddělení na VVŠ Vyškov a VA Vyškov, 1998-2000 studium na Institutu krizového managementu VŠE Praha, 2001-2002 doplňující pedagogické studium na UP Olomouc. V roce 2005 se stal vedoucím skupiny vojenského managementu na katedře vojenského managementu a taktiky UO Brno. Vystudoval doktorský studijní program ekonomika a management FEM UO.

Pplk. Ing. Jaroslav Moravčík, nar. 1963, VVTŠ v Liptovském Mikuláši (SR), do roku 2000 vykonával velitelské a řídicí spojařské funkce u spojovacího praporu a štábu mechanizovaného svazku. V letech 2000-2006 vykonával funkci vedoucího staršího důstojníka-specialisty na GŠ AČR se zaměřením na informační operace, psychologické operace a civilně-vojenskou spolupráci. Od roku 2006 do 2009 působil na Vrchním velitelství Aliance pro transformaci (SACT HQ), kde se zabýval problematikou rozvoje civilně-vojenské spolupráce. V současnosti zastává funkci zástupce vedoucího oddělení ročního plánování SPS MO. Pro ÚSS VA Brno zpracoval dílčí studii pod názvem „Informační operace Armády České republiky“. Je autorem několika článků o informačních, psychologických operacích a Effect Based Approach to Operations, které byly publikovány ve Vojenských rozhledech.

Prof. PhDr. František Ochraňa, DrSc., (plk. v zál.), nar. 1952, VPA Bratislava (1976), postgraduální studium FF UK (filozofie, historie, 1994), European Business School (1995). Po studiu vědecké aspirantury učitelem na VPA na katedře filozofie, později na VVPŠ. 1991-1996 pracovníkem ekonomického úseku MO. 1996-2007 učitelem katedry veřejných financí na Fakultě financí a účetnictví na Vysoké škole ekonomické v Praze. V současné době působí na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy (Centrum pro sociální a ekonomické strategie). Přednáší na domácích a zahraničních univerzitách. Je řešitelem několika desítek mezinárodních projektů a projektů domácích (z toho dvou projektů Grantové agentury ČR). Pracuje jako mezinárodní expert. Profesně se zabývá optimalizačními alokačními modely. Dnem 1. 1. 2008 rozkazem ministryně obrany ČR povýšen do hodnosti plukovníka v záloze.

Plk. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D., nar. 1973, po absolvování VVŠ PV ve Vyškově v roce 1997 sloužil jako náčelník finanční služby protileteckého raketového pluku, 1998-2007 odborný asistent ve vojenském vysokém školství (VVŠ PV ve Vyškově, Univerzita obrany), kde v roce 2003 získal doktorát z ekonomiky obrany státu. V letech 2007-2009 pracoval jako analytik na GŠ AČR a MO ČR. Od roku 2010 pracuje na Velitelství výcviku ve Vyškově – Vojenská akademie jako náčelník odboru. Je autorem dvou monografií. Věnuje se ekonomickým aspektům fungování a financování profesionálních ozbrojených sil, zejména otázkám postavení ozbrojených sil na trhu práce, problémům udržitelnosti jejich personální struktury a otázkám místa ozbrojených sil ve veřejných financích.

PhDr. Antonín Rašek (genmjr. v. v.), nar. 1935, pěchotní učiliště, Filozofická fakulta UK v Praze, obor filozofie a historie. Sloužil šest let u letectva, stal se vojenským novinářem a pracoval ve společenských organizacích armády. V aspirantském studiu se zaměřil na sociologii. Po srpnu 1968 z armády propuštěn, věnoval se jako výzkumný pracovník, lektor a poradce průmyslové sociologii řízení. 1990-1992 byl civilním náměstkem ministra obrany pro sociální a humanitární věci, v r. 1993 ředitelem Institutu pro strategická studia. Externě pracuje ve Středisku bezpečnostní politiky Centra pro sociální a ekonomické strategie FSV UK. Člen autorského kolektivu publikací *Vize rozvoje České republiky do roku 2015* (CESES 2001), *Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku* (CESES 2002) a *Putování českou budoucností* (CESES 2003). Autor devatenácti románů. Za svou literární činnost dostal řadu cen.

Ing. Mgr. Rostislav Richter (pplk. v zál.), nar. 1955, Vysoká vojenská pedagogická škola Bratislava, Česká zemědělská univerzita v Praze, Univerzita Hradec Králové. Od roku 1991 do současnosti příslušník Institutu ochrany obyvatelstva ve funkcích: pedagogický pracovník-starší učitel, starší důstojník oddělení krizového řízení a vědecký pracovník. Od roku 1993 byl při zavádění a rozvíjení problematiky krizového řízení ve státní správě. Věnuje se také oblasti ochrany obyvatelstva a kritické infrastruktury. Byl členem řešitelských týmů několika národních a evropských výzkumných projektů zaměřených na oblast bezpečnosti. Publikoval řadu odborných článků, přednáší na národních a mezinárodních odborných seminářích a kurzech.

Ing. Miroslav Švejda, MA, (pplk. v zál), nar. 1957, VA Brno a VVTS Liptovský Mikuláš, obor radio-

lokace. Od r. 1981 technik RL dálkoměru, velitel čtyř roty, důstojník velitelského stanoviště, náčelník plánovacího oddělení, náčelník skladů Radiolokační základny v Olomouci, náčelník Domu armády Olomouc. Od r. 1999 příslušníkem sekce zahraničních vztahů MO přejmenované následně na sekci vojenské bezpečnostní politiky MO, pak sekci strategického plánování a nyní sekci obranné politiky a strategie MO - odbor rozvoje organizace a managementu. 1999-2000 velitel sektoru zahraniční mise OSN v Iráku, 2005 politický poradce velitele MNB(C) v Kosovu. 2002-2004 studium na Naval Postgraduate School v USA, bezpečnostní politika, civilně-vojenské vztahy. Je příslušníkem sekce obranné politiky a strategie MO. Věnuje se otázkám moderního řízení a aplikace Balanced Scorecard a problematice RTO.

Brig. gen. Ing. Jaromír Zúna, MSc., nar. 1960, VVŠ PV ve Vyškově, od roku 1984 působil v řadě velitelských a štábních funkcích, je absolventem vyšších kurzů na VA Brno, USAIS Ft. Benning (USA), CGSC Ft. Leavenworth (USA), JFSC Norfolk (USA) a NDU Washington D.C. (USA). V letech 1996-1997 se zúčastnil operací NATO IFOR a SFOR v Bosně a Hercegovině. 2001-2002 zastával styčnou funkci na velitelství TRADOC v USA, náčelník štábu Ředitelství výcviku a doktrín SPodV (2003-2004), zástupce ředitele Ředitelství výcviku a doktrín SPodV (2004-2005), ředitel odboru vojenského průzkumu a EB MO (2006), zástupce náčelníka štábu sil podpory a výcviku Stará Boleslav (2006-2007), ředitel Ředitelství výcviku a doktrín ve Vyškově (2007-2008), velitel Velitelství výcviku-Vojenské akademie ve Vyškově a od 1. 8. 2010 náčelník štábu NATO JFTC v Polsku.

Ing. Pavel Zúna, MSS (plk. gšt. v zál.), nar. 1962, VVŠ PV Vyškov, absolvent kurzu evropské bezpečnostní politiky při Ženevském centru bezpečnostní politiky a kurzu strategického řízení při americké Válečné škole pozemního vojska. Mj. pracoval jako zástupce přidělence obrany ČR v Belgii, ve Velké Británii s akreditací v Irské republice, byl ředitelem odboru vojenské diplomacie Vojenské zpravodajské služby, zástupce ředitele Vojenského zpravodajství. V letech 2005-2010 pracovník Institutu doktrín Velitelství výcviku – Vojenská akademie. Od 1. března 2010 vedoucí katedry celoživotního vzdělávání Fakulty ekonomiky managementu UO v Brně. Zabývá se problematikou získávání poznatků a zevšeobecnování zkušeností z vojenských operací. V rámci doktorského studia řeší otázky informační podpory vojenských rozhodovacích procesů na taktické úrovni.

Obrana a strategie Defence & Strategy

se představuje...

Při Univerzitě obrany v Brně začali roku 2001 vydávat recenzovaný časopis *Obrana a strategie*, který se zaměřuje se na bezpečnostní a strategická studia, vojenství, mezinárodní vztahy a další související témata. Jak již bylo řečeno v úvodu, je vydáván Univerzitou obrany, to jest státní vojenskou vysokou školou s mnohaletou tradicí vědeckého bádání na poli obrany a bezpečnosti. Je vydáván ve spolupráci s partnery z civilních univerzit a dalších odborných pracovišť v České republice i zahraničí. Je určen příspěvatelům a čtenářům profesně se zabývajícím oblastí bezpečnosti a obrany: bezpečnostním expertům, příslušníkům ozbrojených sil, akademickým pracovníkům i studentům relevantních oborů (bezpečnostní a strategická studia, mezinárodní vztahy, politologie aj.) a dalším zájemcům z řad české i mezinárodní bezpečnostní komunity.

Cílem vydávání časopisu je poskytnout prostor pro prezentaci a předávání nejnovějších odborných poznatků domácí i zahraniční provenience z oblasti bezpečnostních a strategických studií, vytvoření kanálu pro větší vzájemnou informovanost a komunikaci mezi armádním prostředím a civilní bezpečnostní komunitou, kultivaci odborné debaty nad tématy spojenými s obranou a bezpečností.

Časopis vychází standardně dvakrát ročně v tištěné verzi a na internetu na adrese www.defenceandstrategy.eu, vždy 15. června a 15. prosince kalendářního roku. Je distribuován v rámci rezortu obrany, vybraným institucím státní správy v České republice, mezinárodními organizacím, domácími i zahraničními univerzitám a vysokým školám, výzkumným organizacím, knihovnám a dalším partnerům.

K publikování jsou přijímány články v českém, slovenském a anglickém jazyce, dále diskuzní příspěvky, recenze a informační materiály, které se váží k výše uvedeným odborným oblastem. Všechny články jsou standardně opatřeny abstrakty v anglickém jazyce. Od roku 2007 jsou došlé články podrobovány dvoukolovému anonymnímu recenznímu řízení. Uzávěrka jednotlivých čísel je vždy 31. března a 15. října kalendářního roku.

Časopis *Obrana a strategie* se dne 20. června 2008 rozhodnutím poradního orgánu vlády České republiky, Rady pro výzkum a vývoj, dostal na Seznam recenzovaných neimpektovaných periodik vydávaných v České republice. Je součástí databází EBSCO, ProQuest, CEEOL, SFX a řady dalších citačních indexů.

Časopis je registrován Ministerstvem kultury ČR pod číslem MK ČR E 16787 a Českým národním střediskem ISSN pod označením ISSN 1214-6463 (print) a ISSN 1802-7199 (on-line). Je registrován u sdružení Publishers International Linking Association (CrossRef/PILA), registrovaný digital object identifier – doi:10.3849/1802-7199.

Kontakty:

**Redakce časopisu
Obrana a strategie**
Univerzita obrany
Kounicova 65
662 10 Brno
Česká republika

PhDr. Libor Frank, Ph.D.
*předseda redakční rady časopisu
Obrana a strategie*
Tel.: (+420) 973 442 993
Fax: (+420) 973 443 371
E-mail: libor.frank@unob.cz

Mgr. Petr Hlaváček
*tajemník redakční rady časopisu
Obrana a strategie*
Tel.: (+420) 973 443 909
Fax: (+420) 973 443 371
E-mail: petr.hlavacek@unob.cz

Informace pro autory časopisu Vojenské rozhledy

Příspěvky v českém jazyce zasílejte na adresu redakce na disketě v textovém editoru (T 602, RTF, Word), případně v jednom vytištěném exempláři, nebo prostřednictvím E-mailu voj.rozhledy@army.cz.

Pokud užíváte Office 2007 použijte funkci „uložit v nižší verzi“.

Obrázky posílejte zvlášť, odděleně od textu (týká se hlavně příspěvků ve Wordu); studio zpracovává obrázky (grafiku) v programovém balíku Adobe Photoshop. Materiály určené ke skenování (fotografie, mapy) mají být kvalitní, obrázky dodávané v digitální podobě musí být skenované nejméně na 300 dpi velikosti 1:1 a uložené ve formátu EPS, TIFF, BMP, RAW či JPEG s minimální kompresí (tj. komprese = 10).

Vlastní text příspěvku pište vždy hned od prvního sloupce, pro odstavce nepoužívejte tabulátor (tj. zarážku), ale funkci: Formát \ Odstavec \ Speciální \ První řádek. Slova na konci řádku nedělte a nezarovnávejte. Tvrdé ukončení řádku (pomocí klávesy Enter) používejte pouze na ukončení odstavce, respektive titulu ap., ne jednotlivé řádky. Za textovými znaky: . , : ? ! nechte vždy mezeru. V textu na zdůraznění používejte pouze *kurzívu* nebo **tučné písmo**, nikoliv podtržené písmo. Poznámky v textu označujte číslicí (ne indexem), nejlépe v hranaté závorce. Poznámkový aparát připojte souhrnně za celým textem, nikoli na jednotlivých stranách pod čarou, bez použití poznámkového aparátu textových editorů (funkce: Poznámky pod čarou). Je-li to v možnostech autora, je vítané ke každému příspěvku přiložit stručné resumé v angličtině, v rozsahu cca 15 řádek.

Na konec každého příspěvku uveďte pod čarou svůj krátký životopis, včetně adresy, rodného čísla; u voj. z povolání či o.z. též číslo jeho VÚ respektive VZ a číslo příslušného RFO. Nastane-li v období od zaslání rukopisu redakci změna čísla VÚ/VZ či čísla RFO, okamžitě prosím tuto změnu ohlaste do redakce VR, ať již telefonem (973-215 733) nebo nejlépe prostřednictvím e-mailu (voj.rozhledy@army.cz). Čísla jsou důležitá pro počítačové zpracování honorářového výkazu.

Číslo účtu na nějž je možné zaslat honorář je třeba zaslat okopírované, stačí část výpisu účtu s tímto číslem, bez jakýchkoli dalších údajů. Stačí poslat např. faxem (973) 215 933 „pro Vojenské rozhledy“. Důležité je uvést způsob kontaktu (telefonní číslo, fax, e-mail, kontaktní adresa).

Článek by měl mít ideálně rozsah zhruba do 15 tzv. normostran. Jedna normostrana představuje třicet řádek na jedné straně při formátu A 4 řádkování 2 - a šedesát úderů (písmen + mezer) na řádku, respektive 1800 znaků. Počet znaků se zjistí, když si otevřete funkci: Soubor \ Vlastnosti \ Statistické údaje \ Znaků s mezerami).

Co se týče uvádění použité literatury za článkem: od roku 1996 platí nová norma ČSN ISO 690: *bibliografické citace. Obsah, forma, struktura*. Praha: Český normalizační institut, 1996.

V odkazech na prameny dodržujte toto pořadí údajů: **Monografie:** Jméno autora (v pořadí PŘÍJMENÍ [velkým písmem], křestní jméno) – spoluautoři. *Název: Podnázev* [kurzivou]. Vydání, místo vydání, nakladatel, rok vydání, rozmezí stran, ISBN. **Stát' ze sborníku:** Autor stati – spoluautoři [viz výše]. *Název: Podnázev* [ne kurzivou]. In: Editor sborníku – spolueditoři [obdobně jako u autora monografie] (ed.). *Název sborníku: Podnázev* [kurzivou]. Místo vydání: nakladatel, rok vydání, rozmezí stran, ISBN. **Stát' z časopisu:** Autor stati – spoluautoři [viz výše]. *Název: Podnázev*. In: *Název časopisu* [kurzivou], ročník, číslo (rok), rozmezí stran, ISSN. **Stát' z denního tisku.** Autor stati [viz výše]. *Název: Podnázev*. In: *Název Novin* [kurzivou], přesné datum, rozmezí stran, ISSN.

Příklady:

- MELOUN, Milan; MILITKÝ, Jiří. *Statistické zpracování experimentálních dat: v chemometrii, biometrii, ekonometrii a v dalších oborech přírodních, technických a společenských věd*. 2. vyd., v East Publishing první. Praha: East Publishing, 1998. 839 s. ISBN 80-7219-003-2.
- MACÍK, Karel. Marketing vysokých škol – představy a skutečnost. In *Marketing vysokých škol: sborník příspěvků mezinárodní konference Projekt Tempus Phare CME 97-3026, Praha 16.-17. března 2000*. Ed. František FREIBERG et al. Praha: Fakulta strojní ČVUT, 2000, s. 117-126. ISBN 80-01-02163-7.
- VLACH, Josef. JE Temelín a zásobování teplem. *Energetika*, 2001, roč. 51, č. 3, s. 84-85. ISSN 0375-8842.

Vojenské rozhledy jsou recenzovaným časopisem který musí splňovat jak po stránce obsahové, tak formální určité předpoklady. Proto je nutné mj. správně zapisovat užitou literaturu i časopisy, podle současné platné normy. Je třeba zvláště neopomíjet uvádět čísla ISBN u monografií, ISSN u tzv. seriálů (novin a časopisů). Zde je nutné nezapomínat uvádět též ročník. Tento údaj patří mezi „povinné údaje“, jež norma výslovně zmiňuje.

V odkazech na archivní fondy a sbírky dodržujte toto pořadí údajů: název archivu a jeho umístění (při opakovaném odkazu jen jeho vžitá zkratka), název a značka fondu (sbírky), signatura, název nebo popis dokumentu.

Dvojtečka uvozuje pouze podtitul knihy, dále se užívá za jménem místa vydání, před názvem vydavatele či nakladatelství.

Více viz mj. článek J. Golembievské a V. Vincence *Bibliografické citace* ve VR 1/2003.

CONTENTS

PhDr. Antonín Rašek Alliance's New Strategic Concept <i>(Discussion Continues)</i>	3
---	---

Mgr. Jan Ludvík The Current Reality of Nuclear Threat	16
---	----

MILITARY ART

Mgr. Miroslav Kalous Main Methods of Intelligence Analysis and Ways of its Evaluating	24
---	----

Ing. Pavel Zůna, MSS Critical Looks at Hybrid Wars Concept	33
--	----

Ing. Jaroslav Kulíšek NATO Response Force	46
---	----

OPINIONS, CONTROVERSY

Brigadier-General Ing. Jaromír Zůna, MSc., Lt.Col. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D. Does Graduate Education of Military Professionals Need a Reform?	72
---	----

INFORMATIONAL PAGES

Ing. Lenka Brizgalová The Current State and Prospects in the Field of Financial Sources Designated for MoD Department	84
---	----

Prof. PhDr. František Ochрана, DrSc. Targeted Budgeting: Its State, Prospects and Implementation in Defence Ministry Department	98
---	----

Lt.Col. Ing. Jaroslav Moravčík Connecting Planning and Budgeting Processes in MoD Department	109
--	-----

Maj. Ing. Jan Marša, Ph.D. Geospatial Support to NATO Strategic Headquarters	116
--	-----

MILITARY PROFESSIONAL

Ing. Miroslav Švejda, MA. RTO Study: Joint Operations 2030	127
--	-----

Lt.Col. Ing. Miroslav Mašlej, Ph.D. Leadership Styles and Mistakes of Junior Commanders-Managers When Entering their Profession	135
---	-----

CONTENTS

Ing. Petra Butorová	
Employing CALS in Acquisition Process of the ACR	141

Doc. Ing. Jan Hrabě, Ph.D., Capt. Ing. Jiří Fryč, Ph.D.	
Rations of Pre-prepared Food for the ACR	149

MILITARY LAW

Lt. Ing. Martin Klusáček	
European Legislation and its Role in the Fight against CBRNE <i>(Introductory to Problems)</i>	156

RNDr. Marek Jukl, Ph.D.	
Clarifying the Notion of Direct Participation in Hostilities <i>(The Protection of Civilians)</i>	168

Ing. Mgr. Rostislav Richter	
Additional Protocol to the Geneva Conventions Adopting Another Distinct Emblem <i>(The Red Crystal)</i>	181

BOOK REVIEW

Jan Eichler: International Security in the Era of Globalization <i>(Informative review)</i>	191
Non-Western Actors of Global Security	196

PERSONAL DATA

1st Lieutenant (ret.) Česlav Valošek, War Veteran, Member of Czechoslovak Independent Armoured Brigade	198
English Annotations	202
Who is Who in This Issue	206
English Contents	212

O B S A H

PhDr. Antonín Rašek

Nová strategická koncepce Aliance

(Diskuze pokračuje) 3

Mgr. Jan Ludvík

Hrozba jaderných zbraní v současnosti 16

VOJENSKÉ UMĚNÍ

Mgr. Miroslav Kalous

Hlavní metody zpravodajské analýzy a způsoby usuzování 24

Ing. Pavel Zůna, MSS

Kritický pohled na koncept hybridních válek 33

Ing. Jaroslav Kulíšek

NATO Response Force 46

NÁZORY, POLEMIKA

Brig. gen. Ing. Jaromír Zůna, MSc., pplk. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D.

Potřebuje vysokoškolské vzdělání vojenských profesionálů reformu? 72

INFORMACE

Ing. Lenka Brizgalová

**Současný stav a perspektivy v oblasti finančních zdrojů
pro zabezpečení činností rezortu MO** 84

Prof. PhDr. František Ochraňa, DrSc.

**Cílově orientované rozpočtování –
stav a perspektivy jeho uplatnění v rezortu Ministerstva obrany** 98

Pplk. Ing. Jaroslav Moravčík

Provázání procesu plánování s procesem rozpočtování v rezortu MO 109

Mjr. Ing. Jan Marša, Ph.D.

Geografické zabezpečení strategického velitelství NATO 116

VOJENSKÝ PROFESIONÁL

Ing. Miroslav Švejda, MA

**Významná studie NATO: Joint Operations 2030
(Společné operace 2030)** 127

Pplk. Ing. Miroslav Mašlej, Ph.D.

Styly vedení a chyby mladých velitelů-manažerů po nástupu do praxe 135

O B S A H

Ing. Petra Butorová	
Využití CALS v akvizičním procesu AČR	141

Doc. Ing. Jan Hrabě, Ph.D., kpt. Ing. Jiří Fryč, Ph.D.	
Dávky předpřipravených potravin pro AČR	149

VOJENSKÉ PRÁVO

Por. Ing. Martin Klusáček	
Evropská legislativa a její úloha v boji proti materiálům CBRNE	
<i>(Uvedení do problematiky)</i>	156

RNDr. Marek Jukl, Ph.D.	
K pojmu přímé účasti na nepřátelství	
<i>(Ochrana civilistů)</i>	168

Ing. Mgr. Rostislav Richter	
Dodatkový protokol k ženevským úmluvám o přijetí dalšího	
rozeznávacího znaku	
<i>(Červený krystal)</i>	181

RECENZE

Jan Eichler: Mezinárodní bezpečnost v době globalizace	
<i>(Informativní recenze)</i>	191
Nezápadní aktéři světové bezpečnosti	196

PERSONÁLIE

Nadporučík ve výslužbě Česlav Valošek, válečný veterán,	
příslušník čs. samostatné obrněné brigády ve Velké Británii	198
Anglické anotace	202
Představení autorů toto čísla	206
Obsah v angličtině	212

VOJENSKÉ ROZHLEDY

Časopis **VOJENSKÉ ROZHLEDY**
čtvrtletník

Vydává:

Ministerstvo obrany České republiky – Prezentační a informační centrum MO
Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6

IČO: 60162694

Vojenské rozhledy, číslo 3/2010

Ročník: XIX. (LI.)

Datum vydání: 12. července 2010

Rozšiřuje:

PIC MO, distribuce, Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6
Olga Endlová, tel. (973) 215 563, endlovao@army.cz

Redakce:

Jaroslav Furmánek (šéfredaktor), telefon: (973) 215 733
E-mail: voj.rozhledy@army.cz
Fax: (973) 215 933

Redakční rada: Ing. Vladimír Karaffa, CSc., prof. Ing. Petr Hajna, CSc.,
PhDr. Miloš Balabán, Ph.D., Ph.D., doc. Ing. Josef Kašpar, CSc.,
prof. Ing. Aleš Komár, CSc., Ing. Miroslav Musil, Ph.D.,
pplk. Ing. Vladimír Novotný, pplk. Ing. Ivo Pikner, Ph.D.,
plk. gšt. Ing. Tomáš Rak, npor. PhDr. et Mgr. Hana Ševčíková, DEA, Ph.D.,
pplk. Ing. Vlastimil Šlouf, Ph.D., plk. prof. Ing. Miroslav Vala, CSc.,
Ing. Štefan Zigo.

Sídlo redakce: Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6

Adresa pro zasílání pošty: Vojenské rozhledy, Úřad provozu a služeb,
Prezentační a informační centrum MO, Generála Píky 1,
161 05 Praha 6

Časopis Vojenské rozhledy v elektronické podobě naleznete na:

http://www.army.cz/avis/voj_rozhl.htm (1998-2003)
<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=3538> (2004-2009)

Časopis je evidován v databázi České národní bibliografie:

<http://aip.nkp.cz/engine/webtor.cgi>
<http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=503642>

Články ve všeobecné části a některé další jsou recenzovány.

Grafická úprava: Andrea Bělohávková

Tiskne: VGHMÚř Dobruška

Evidenční číslo: MK ČR E 6059

Identifikační číslo: ISSN 1210-3292

